

**JOHNSON MEKTUBU’NUN BASINDAKİ YANSIMALARI: CUMHURİYET,
HÜRRİYET VE TERCÜMAN GAZETELERİNDEKİ SUNUMU ÜZERİNE BİR
İNCELEME**

Gözde ALPTEKİN
(Yüksek Lisans Tezi)
Eskişehir, 2019

**JOHNSON MEKTUBU'NUN BASINDAKİ YANSIMALARI: CUMHURİYET,
HÜRRİYET VE TERCÜMAN GAZETELERİNDEKİ SUNUMU ÜZERİNE BİR
İNCELEME**

Gözde ALPTEKİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Basın ve Yayın Anabilim Dalı
Danışman: Prof. Dr. Ömer ÖZER

Eskişehir
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Nisan, 2019

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Gözde ALPTEKİN'in "**Johnson Mektubu'nun Basındaki Yansımaları: Cumhuriyet, Hürriyet Ve Tercüman Gazetelerindeki Sunumu Üzerine Bir İnceleme**" başlıklı tezi .../.../20... tarihinde aşağıdaki jüri tarafından değerlendirilerek "Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim - Öğretim ve Sınav Yönetmeliği"nin ilgili maddeleri uyarınca, Basın ve Yayın Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Unvanı-Adı Soyadı

İmza

Üye (Tez Danışmanı) :

Üye :

Üye :

.....

Enstitü Müdürü

ÖZET

JOHNSON MEKTUBU’NUN BASINDAKİ YANSIMALARI: CUMHURİYET, HÜRRİYET VE TERCÜMAN GAZETELERİNDEKİ SUNUMU ÜZERİNE BİR İNCELEME

Gözde ALPTEKİN

Basın ve Yayın Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nisan, 2019

Danışman: Prof. Dr. Ömer Özer

Coğrafi konumu nedeniyle pek çok devlet Kıbrıs adasını kontrolü altına almak istemiştir. Ada, 1571 yılında Osmanlı Devleti’nin egemenliği altına girmiş, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında geçici olarak İngiltere’ye bırakılmıştır. Birinci Dünya Savaşı sırasında İngiltere Ada’yı egemenliği altına aldığını belirtmiş, Lozan Barış Antlaşması ile de Kıbrıs İngiltere’ye devredilmiştir. İngiltere’nin egemenliği altına girdiği andan başlayarak Rumların amacı Enosis’i ilan etmek olmuştur. Bu nedenle Ada’da yaşayan Rumlar tarafından isyanlar çıkartılmıştır. 1955 yılında EOKA terör örgütü Kıbrıs’ta yaşayan birçok Türk vatandaşını öldürmüştür. Bu olaylar 1960’lı yıllarda da sürmüştür. Yaşanan olaylar karşısında ABD dahil birçok ülke sessiz kalmıştır. Türkiye de garantör ülke olarak, Kıbrıs’ta yaşanan bu olayları durdurmak için Ada’ya müdahale etmeye karar vermiştir. Bu gelişme üzerine ABD Başkanı Lyndon Baines Johnson Türk müdahalesini önlemek için Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı İsmet İnönü’ye bir mesaj göndermiştir. Tarihe “Johnson Mektubu” olarak geçen bu mesaj, Türk-ABD ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuştur. Söz konusu mektup, Türkiye’nin çok güvendiği müttefiki hakkında güven sarsıntısı yaşamasına neden olmuştur. 1964 yılında gönderilen mesaj gazetelerde 1966 yılında yayımlanmıştır. Johnson Mektubu ve bu mektubun sonucunda yaşanan olaylarla ilgili haberlerin ve köşe yazılarının farklı gazetelerdeki sunum biçimlerini ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada, Cumhuriyet, Hürriyet ve Tercüman gazetesindeki haberler nicel ve nitel içerik çözümlemesi yöntemi kullanılarak 3 dönemde incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre ilk iki dönemde gazetelerin sunumları birbirine benzerdir. Buna göre ABD’ye karşı “hayal kırıklığı” ve “sitem” kavramlarıyla açıklanabilecek bir

sunum yapılmıştır. Üçüncü dönemde ise gazeteler arasında farklılaşma olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Johnson Mektubu, Türk – Amerikan İlişkileri, Kıbrıs Sorunu, Basın

ABSTRACT

THE JOHNSON LETTER IN TURKISH PRESS: EXAMINING ITS REPRESENTATION ON CUMHURİYET, HÜRRİYET AND TERCÜMAN NEWSPAPERS

Gözde ALPTEKİN

Department of Journalism

Anadolu University, Graduate School of Social Sciences, April, 2019

Supervisor: Prof. Dr. Ömer ÖZER

Throughout history, many countries wanted to have the control of Cyprus because of its strategic geographical location. The island was conquered in 1571 by Ottomans and temporarily left to United Kingdom (UK) during 1977-1878 Ottoman-Russian War. UK proclaimed Cyprus during World War I, later it was transferred to UK with the Treaty of Lausanne. Shortly after this transfer, Greek residents wanted to declare Enosis in Cyprus. In order to achieve this goal, Greeks living on the island started riots across the island. In 1955, EOKA terrorist organization killed many Turkish citizens living on the island, and these murders continued in 1960s too. Many countries, including the USA, kept silent against these developments. Later, Turkey decided to intervene to stop these undesired developments in Cyprus as the guarantor country. As a reaction to this action, Lyndon Baines Johnson, the president of the USA, sent a letter to İsmet İnönü, the prime minister of Turkish Republic, in order to persuade Turkish government to stop intervention. Known as “The Johnson Letter”, this message became a turning point in the relationship between Turkey and the USA since Turkey lost its confidence in the USA, which is its closest ally. The message, which was originally sent in 1964, was published on newspapers in 1966. This study aims to determine how this letter and the events that followed it were presented in the news and columns of different newspapers. For the purposes of the study, the news published on Cumhuriyet, Hürriyet and Tercüman newspapers were analyzed in three different periods by using qualitative and quantitative content analysis. According to the results, the news were presented in a similar way in the first two periods, which reflected mainly two concepts: disappointment and reproach. The third period was characterized with considerable differences in presentations.

Keywords: The Johnson Letter, Turkish-American Relationships, Cyprus Conflict, Printed Press

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

....../....../20....

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarda bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilemeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

.....

Gözde ALPTEKİN

ÖNSÖZ

Tez çalışmasının planlama ve oluşturulması sürecinden savunma jürisine kadar geçen zamanda bana destek olan, bilgi ve deneyimlerini benimle paylaşan değerli danışmanım Prof. Dr. Ömer ÖZER'e, sonsuz sabır ve anlayışla bana göstermiş olduğu yardım ve desteği için teşekkürü bir borç bilirim. Değerli zamanlarını ayırarak savunma jürisine katkı sunan, düşünce ve görüşlerini esirgemeyen Doç. Dr. Murat GÜVENİR ve Dr. Öğr. Üyesi Alaaddin Faruk PAKSOY'a teşekkür ederim.

Yaşamımın her anında olduğu gibi tez çalışmamın her sürecinde de yanımda olan, değer veren, karşılıksız sevgisiyle desteğini bir an olsun eksiltmeyen, üzüldüğüm zamanlarda beni ayağa kaldırıp güçlendiren ve sevincime ortak olan canım annem Nesrin SÖKMEN'e özel olarak teşekkür ederim. Çalışma süresince sabrını ve desteğini esirgemeyen değerli dostlarım Arş. Gör. Alper Hakan YAVAŞÇALI ve Onur KENAR'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZGEÇMİŞ	ix
1. GİRİŞ	1
1.1. Konunun Tanımlanması.....	1
1.2. Amaç.....	7
1.3. Önem	7
1.4. Sınırlıklar	8
2. YÖNTEM	8
3. BAŞLANGICINDAN 1970'E KADAR OLAN DÖNEMDE TÜRKİYE'DE BASIN -SİYASET İLİŞKİLERİ	11
3.1. 1960'a Kadar Olan Dönemde Basın - Siyaset İlişkileri (1828-1960)	11
3.2. 1960-1970 Arası Dönemde Basın - Siyaset İlişkisi.....	30
4. 1960'LI YILLARDA TÜRK - AMERİKAN İLİŞKİLERİ.....	34
5. JOHNSON MEKTUBU VE SONUÇLARI.....	43
6. JOHNSON MEKTUBU HABERLERİNİN ÇÖZÜMLENMESİ	48
6.1. Gazetelere Göre Haber, Köşe Yazıları ve Görsellerin Dökümü.....	49
6.2. Haberlerin Sunumuna Yönelik Çözümleme.....	51
6.2.1. Duyurum haberleri.....	51
6.2.1.1. Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan haberler ve köşe yazıları	51
6.2.1.2. Hürriyet gazetesinde yayımlanan haberler ve köşe yazıları.....	60
6.2.1.3. Tercüman gazetesinde yayımlanan haberler ve köşe yazıları	66
6.2.2. Gelişim haberleri	70
6.2.2.1. Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan haberler ve köşe yazıları	70
6.2.2.2. Hürriyet gazetesinde yayımlanan haberler ve köşe yazıları.....	82
6.2.2.3. Tercüman gazetesinde yayımlanan haberler ve köşe yazıları	90
6.2.3. Sona eriş haberleri.....	98
6.2.3.1. Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan haberler ve köşe yazıları	99
6.2.3.2. Hürriyet gazetesinde yayımlanan haberler ve köşe yazıları.....	108
6.2.2.3. Tercüman gazetesinde yayımlanan haberler ve köşe yazıları	113
7. SONUÇ	121

KAYNAKÇA.....	126
----------------------	------------

EKLER

ÖZGEÇMİŞ

TABLÖLAR DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
<u>Tablo 6.1.</u> Johnson Mektubu haberlerinin gazetelere göre dağılımı.....	49
<u>Tablo 6.2.</u> Johnson Mektubu ile ilgili köşe yazılarının gazetelere göre dağılımı	50
<u>Tablo 6.3.</u> Gazetelerde yayımlanan Johnson Mektubu haberlerinde görsel kullanımı ..	50

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AP	: Adalet Partisi
BM	: Birleşmiş Milletler
CENTO	: Central Treaty Organization (Merkezi Antlaşma Teşkilatı)
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DP	: Demokrat Parti
EOKA	: Etniki Organasis Kiprion Agonistan (Kıbrıs Savaşçıları Milli Örgütü)
MBK	: Milli Birlik Komitesi
NATO	: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
SCF	: Serbest Cumhuriyet Fırkası
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCF	: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
TCK	: Türk Ceza Kanunu

1. GİRİŞ

Bu çalışmanın konusunu oluşturan Johnson Mektubu, Kıbrıs'ta yaşanan olaylar üzerine Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Lyndon Baines Johnson tarafından Türkiye Başbakanı İsmet İnönü'ye yazılmıştır. Yazıldığı dönemden başlayarak Türkiye-Amerika arasındaki ilişkileri ve Türk kamuoyundaki Amerika algısını etkileyen bu mektubun daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle Kıbrıs'ın tarihine ve mektubun yazılmasında etkili olan olaylara değinmek yararlı olacaktır.

1.1. Konunun Tanımlanması

Bir Akdeniz adası olan Kıbrıs'a, tarih boyunca coğrafi konumu nedeniyle birçok devlet sahip olmak istemiştir. Osmanlı Devleti de 1570 yılında Kıbrıs'a sefere çıkmıştır. 9 Eylül'de Lefkoşa alınmış, Baf ve Girne'nin de savaş olmadan teslim olmasıyla Osmanlı Devleti, Magosa dışında Kıbrıs'a egemen olmuştur. 1 Ağustos 1571'de Magosa'nın da Osmanlı yönetimine teslim olmasıyla Kıbrıs Beylerbeyliği kurulmuştur (Özakman, 2012, s. 14). Bu tarihten başlayarak 1877-1878 yılında gerçekleşen Osmanlı-Rus Savaşı'na kadar, üzerinde yaşayan Türk ve Rum halklarla birlikte Kıbrıs adası, Osmanlı egemenliğinde kalmıştır. Osmanlı Devleti'nin bu savaşta yenilmesi üzerine imzalanan "Yeşilköy Antlaşması"yla birlikte güçlü bir Rus devletinin ortaya çıkması, İngiltere ve bazı batılı devletlerin bu antlaşmaya karşı çıkmalarına neden olmuştur. Bunun sonucunda İngiltere, Osmanlı Devleti'ne yardım vaadinde bulunarak Osmanlı Devleti'nin yanında yer almış, bunu sağlamak için de Kıbrıs'ı Osmanlı Devleti'nden istemiştir. Böylece Kıbrıs'ın mülkiyeti, Osmanlı Devleti'nde kalmak suretiyle İngiliz yönetimine verilmiş (Özakman, 2012, s. 20-21), İngilizlerin 12 Temmuz 1878'de adaya çıkmalarıyla Kıbrıs'ta İngiliz yönetimi başlamıştır (Önalp, 2010, s. 67-68). Kıbrıs'ın geçici olarak İngiltere'ye verilmiş olmasına karşın, Kıbrıs adası bir daha Osmanlı'ya geri verilmemiş, 2 Kasım 1914'te İngiltere, Kıbrıs'ı topraklarına kattığını ilan etmiştir (Özakman, 2012, s. 28). Kurtuluş Savaşı sonunda yeni kurulan Türk Devleti, Lozan'da yapılan barış antlaşmasında Kıbrıs'ın İngiliz toprağı olduğunu kabul etmek zorunda kalmıştır (Erim, 1975, s. 2; Önalp, 2010, s. 82; Özakman, 2012, s. 40).

Kıbrıs'ın, İngiltere'nin egemenliğine geçtiği ilk andan başlayarak Rumların tek amacı, Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasını sağlamak, yani "Enosis"i gerçekleştirmek olmuştur. Bunun nedeni "bütün Yunanlıları ve eski Helen topraklarını bir bayrak altında toplamak" anlamına gelen Yunan büyük ülküsünün diğer bir adıyla "Megali İdea"nın

(Özakman, 2006, s. 17) gerçekleştirilmek istenmesidir. Enosis'in gerçekleşmesini sağlamak amacıyla zaman zaman adada yaşayan Rumlar tarafından isyanlar çıkarılmıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Kıbrıslı Rumlar ve Yunanistan, Kıbrıs'a self-determinasyon¹ (self-determination) hakkının verilmesi için 1954-1955 yıllarında Birleşmiş Milletler (BM)'e başvurmuşlardır. BM'nin bu isteği reddetmesi üzerine Kıbrıs'ta şiddet olayları artmıştır (Erim, 1975, s. 4-9). 1954 yılında Başpiskopos Mihail Khristodulos Makarios ve Georgios Grivas tarafından kurulan ve 1955'te EOKA (Etniki Organasis Kiprion Agonistan- Kıbrıs Savaşçıları Milli Örgütü) adını verdikleri terörist örgüt (Önalp, 2010, s. 95) adada yaşayan birçok Türk, Rum, polis ve sivil vatandaşları öldürmüştür.² Yaşanan olaylar üzerine İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ı Londra'da üçlü bir konferansa çağırmıştır (Erim, 1975, s. 9). Bir sonuca varılamadan 7 Eylül 1955 tarihinde dağılan Londra Konferansı'nın Türkler açısından olumlu tarafı, Kıbrıs sorununda Türkiye'nin de bir taraf ve söz sahibi olduğunun dünya kamuoyuna gösterilmiş olmasıdır (Alasya, 1992, s. 31; Çay, 1989, s. 41).

Türk hükümeti, 1956 yılı sonunda Yunanlıların ve Rumların Enosis tezine karşılık bir antitez sayılabilecek Taksim³ tezini benimsemişler ve bu tezi hem İngiltere ve Yunanistan'a hem de Türk kamuoyuna benimsetmek için çalışmışlardır. Hükümet, Taksim tezini Türk kamuoyuna benimsetebilmiş ve 1958 yılında tüm Türkiye'de "Ya Taksim! Ya Ölüm!" sesleri yükselmeye başlamıştır (Armaoğlu, 1983, s. 533).

Yunanistan, 15 Eylül 1958'de bir kez daha BM'ye başvurmuş, ancak bu sefer de istediği gibi bir sonuç alamamıştır. BM'nin verdiği kararda, Kıbrıs konusunun İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında gerçekleştirilecek müzakereler sonucu bir çözüme ulaşabileceği belirtilmiştir. BM'nin verdiği bu karar sonucu ulaşılacak iki önemli nokta bulunmaktadır. Bunlardan ilkinde göre Türkiye, Kıbrıs konusunda aslî bir taraftı ve Ada ile ilgili bir karar verileceği zaman Türkiye'nin görüşünün alınması gerekiyordu. İkinci nokta ise Ada'da iki toplumun yaşadığı belirtiliyor ve Ada'daki sorunlarla ilgili kalıcı bir çözümün olması için yaşayan her iki toplumun da görüşlerinin alınması gerekiyordu (Önalp, 2010, s. 100).

Tüm bu olaylar yaşanırken, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) de Kıbrıs sorununun bir çözüme kavuşmasını istemektedir. Çünkü bu sorun yüzünden NATO

¹ Bir devletin siyasi, ekonomik ve hâkimiyet bakımlarından kendi kendisine yetmesi ve yaşayabilmesi. Bkz. <https://www.turkcesozlukler.com/self-determination-nedir-ne-demek> (Erişim Tarihi: 01.12.2017).

² Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. Abdulhaluk Çay, *Kıbrıs'ta Kanlı Noel*, 1989.

³ Adanın iki toplum arasında paylaştırılması (Önalp, 2010, s. 100).

(North Atlantic Treaty Organization-Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)'ya üye olan üç devlet anlaşmazlık içinde bulunmaktadır. Sorunun çözümü için ABD “bağımsızlık” formülü ile ilgili girişimlerde bulunmuş, Yunanistan ve Türkiye de bu bağımsızlık formülü üzerinde bir anlaşmaya varmışlardır (Tuncer, 2010, s. 63). Türkiye ve Yunanistan Başbakanları, 5 Şubat 1959 yılında Zürih’te bir araya gelmişlerdir. Yapılan görüşmelerin ardından 11 Şubat tarihinde bir anlaşmaya varılması üzerine iki ülkenin Dışişleri Bakanları Londra’ya giderek İngiltere’yi bilgilendirmişlerdir. Bu anlaşmanın sağlanmasıyla birlikte iki üs İngiltere’nin egemenliğinde kalmıştır. Londra’da, Zürih’te imzalanan antlaşmaya ek olarak 19 Şubat 1959’da üç antlaşma daha imzalanmıştır. Söz konusu antlaşmalar şunlardır:

1. Kıbrıs’taki iki üs üzerinde İngiltere’nin egemenlik hakkının süreceği antlaşma,
2. Garanti Antlaşması,
3. Dışardan gelecek bir saldırıya karşı Kıbrıs’ı korumak üzere Türkiye ve Yunanistan arasında İttifak Antlaşması (Özakman, 2012, s. 118-119-121).

Londra Konferansı’nın sonucunda, Zürih’te kabul edilen “Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Temel Yapısı”, “Garanti Antlaşması” ve “İttifak Antlaşması”nın bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti’ni oluşturacağı kabul edilmiş (Tuncer, 2010, s. 64), böylece 15 Ağustos’u 16 Ağustos’a bağlayan gece yarısı Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kurulduğu ilan edilmiştir (Önalp, 2010, s. 106; Özakman, 2012, s. 132). Kıbrıs Cumhuriyeti 20 Eylül 1960 yılında BM üyesi bir devlet olmuştur (Özakman, 2012, s. 141).

Ancak tüm bu yaşanan gelişmeler de Kıbrıs sorununun çözülmesi için yeterli olmamıştır. Kıbrıs Rumları, Enosis’i gerçekleştirebilmek için adadaki şiddet olaylarını sürdürmüşlerdir. Makarios’un hazırladığı, Akritas Planı⁴ adı verilen bir plan içerisinde çeşitli terör olayları yaşanmıştır. Bu planın hedefi, Kıbrıslı Türklerin tamamını ortadan kaldırmaktı (Önalp, 2010, s. 118). Söz konusu hedef doğrultusunda EOKA, Türklere karşı şiddet eylemlerine girişmiş ve en büyük katliamı da 24-25 Aralık 1963 Noel günlerinde yapmıştır (Tuncer, 2010, s. 72). Tarihe “Kanlı Noel” adıyla geçen bu terör olayının (Önalp, 2010, s. 129) durdurulması için Türkiye, İngiltere ve Yunanistan’a başvurmuştur. Ancak bu devletler adada ateşin kesilmesi için ortak bir bildiri sunmaktan başka bir şey yapmamışlardır. Bu nedenle Türkiye müdahale etmeye karar vermiştir. Türk Hava

⁴ Kıbrıs Rum Yönetimi’nin Türkleri adadan sürmek ve Kıbrıs Cumhuriyeti’ni yıkmak için hazırladığı plandır. Bu plana göre, Türkler ani bir saldırı ile yok edilecek ve Kıbrıs Yunanistan’a bağlanacaktır. Planı hazırlayanlar arasında Mihail Khristodulos Makarios, Polikarpos Yorgacis, Glafcos Clerides ve Tassos Papadopoulos vardır (Tuncer, 2010, s. 69-70).

Kuvvetlerine ait jet uçaklarının Lefkoşa üzerinde uyarı uçuşları yapması üzerine Makarios, Akritas planını askıya almış ve ateşkes anlaşması yapmak zorunda kalmıştır. “Yeşil Hat” Anlaşması olarak adlandırılan bu antlaşmayla birlikte Lefkoşa ikiye ayrılmıştır. Böylece iki tarafta iki ayrı yönetim oluşmuş ve Rumlar, Kıbrıs Cumhuriyeti’ni yıkmışlardır (Özakman, 2012, s. 184-188-190-191).

Kıbrıs’ta yaşanan bu sorunlar üzerine İngiltere’nin teklifi ile 15 Ocak 1964 yılında Türkiye ve Yunanistan ile Türk ve Rum temsilcilerin katılımıyla Londra Konferansı düzenlenmiştir. Ancak tarafların görüşlerinin çok farklı olması nedeniyle bu konferans 21 Ocak’ta hiçbir sonuç alınamadan bitmiştir (Armaoğlu, 1983, s. 786).

Sorunlara bir çözüm bulunamaması ve Kıbrıs’ta Türklere yönelik katliamların sürmesi üzerine Türkiye, 13 Şubat 1964 yılında Güvenlik Konseyi’ne başvurmuş, ancak sorun burada da çözüme kavuşturulamamıştır (Tosun, 2001, s. 103). Makarios’un Kıbrıs’ta zorunlu askerlik sistemini getirmesi ile Rumları askere almaya başlaması ve yurt dışından silahlar alması sonucu Türk Hükümeti, Kıbrıslı Türklerin güvenliğini sağlamak amacıyla Kıbrıs’a müdahale etme kararını kesinleştirmiştir (Armaoğlu, 1983, s. 788). 5 Haziran’da müdahale için hazırlıklar yapılırken ABD Başkanı Johnson bu harekâta engel olmak için Başbakan İsmet İnönü’ye bir mektup göndermiştir. Tarihe ünlü “Johnson Mektubu”⁵ olarak geçen bu mektupta Başkan Johnson, ABD tarafından Türkiye’ye verilen silahların Kıbrıs’ta kullanılamayacağını ifade etmiş, adaya yapılacak bir Türk müdahalesinin Yunanistan ile Türkiye arasında bir savaşa neden olacağını ve bu durumun da NATO’yu zayıflatacağını söylemiştir. Ayrıca Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)’nin Türkiye’ye karşı bir harekâtı söz konusu olduğunda NATO’nun Türkiye’ye bir yardımda bulunmayacağını bildirerek Türkiye’yi bir tür tehdit etmiştir (Önalp, 2010, s. 152). Johnson’un gönderdiği bu sert mesaj sonrası Türk Hükümeti, Kıbrıs Harekâtını yapmaktan vazgeçmiş ve bu harekât 10 yıl sonra, 1974 yılında gerçekleşebilmiştir.

5 Haziran 1964 yılında yazılan Johnson Mektubu bir bomba etkisi yaratarak Türk kamuoyundaki Amerikan algısını değiştirmiştir. Mektup 1964 yılında yazılmasına karşın içeriği halka ancak iki yıl sonra, 13 Ocak 1966 tarihli Hürriyet gazetesinde yayımlanmasıyla duyurulmuştur. Türk kamuoyu mektubun içeriğini bilmemesine karşın, Amerika’ya karşı güvenini yitirmiştir. Fahir Armaoğlu’nun da belirttiği gibi, “*Nasıl 12 Mart 1947 tarihli Truman Doktrini Türk-Amerikan ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuş*

⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Haluk Şahin. (1987). *Gece Gelen Mektup*, İstanbul.

ise 5 Haziran 1964 tarihli Johnson Mektubu da, Truman Doktrininin açmış olduğu sağlam bir dönemi tersine çeviren bir dönüm noktası olmuştur.” (Armaoğlu, 1983, s. 789). Bu mektup, Türkiye’nin NATO’dan ve ABD’den tam kopmasını sağlayamadıysa da, gerek Sovyet Bloku, gerek komşuları ve Üçüncü Dünya devletleriyle yakınlaşma politikası izlemesine neden olmuştur (Tuncer, 2010, s. 78).

Bu çalışmada Johnson Mektubu’nun farklı siyasi görüşlere ve sahiplik yapısına sahip gazetelerdeki sunumu, kamuoyundaki değişen Amerikan algısı ve Türkiye-Amerika ilişkilerinin değişen yapısı bağlamında incelenmiştir.

Yasama, yürütme ve yargı erklerinden sonra dördüncü güç olarak kabul edilen medya, toplumsal yaşamda çok önemli bir yere sahiptir. Belirli zamanlarda basılıp, çeşitli haberleri ve düşünceleri topluma ulaştıran bütün yayın ürünleri olarak tanımlanan basın (İnuğur, 1993, s. 19), yazıldığı dönemin siyasi, sosyal ve ekonomik olaylarını aktardığı için o dönemin özelliklerini anlamak açısından önemli bir araçtır. Basın tarihi ise haberin, sadece kendini etkili ve bu konuda yetkili sayan seçilmiş bir grubun tekeline çıkarıp kitlelere mal edilmesini sağlayan çeşitli araçların gelişim aşamalarını, içeriklerini ve toplumsal rollerini araştırmaktadır (Koloğlu, 1992, s. 7).

Johnson Mektubu, Türkiye-Amerika arasındaki ilişkilerin sorgulanmaya başlanmasında etkili olması nedeniyle önemli bir konudur. Bu mektup ile birlikte Türkiye çok güvendiği müttefiki hakkında güven sarsıntısı yaşamıştır. 1964’te yaşanan bu olay gazetelerde 1966 yılında yayımlanmıştır.

Türkiye’de Johnson Mektubu ile ilgili 4 yüksek lisans ve 1 doktora tezi olmak üzere 5 çalışmaya rastlanmaktadır.⁶ Fatma Gül Kesiktaş, 2005 yılında yazdığı “Kıbrıs Sorunu’nun Türk-Amerikan İlişkilerine Yansıması: Johnson Mektubu (1960-1965)” adlı yüksek lisans tezinde Kıbrıs sorununa ilişkin genel bilgileri, yaşanan olayları ve bunların sonucunda ABD’nin yaklaşımını, Johnson Mektubu’nu ve bu mektubun kamuoyundaki yansımalarını aktarmıştır (Kesiktaş, 2005).

Çağdaş Güven ise 2009 yılında yazdığı “Bölgesel Çatışmalar İçinde Kıbrıs ve Johnson Mektubu’nun Türk Dış Politikasındaki Yeri” başlıklı yüksek lisans tezinde bölgesel çatışmalar içinde Kıbrıs sorununun gelişim sürecinden ve bu gelişim süreci içinde yaşanan olaylar sonucunda ABD tarafından Türkiye’ye gönderilen Johnson Mektubu’ndan bahsetmiştir. Johnson Mektubu’nun Türk dış politikasına yaptığı etkileri

⁶ Bkz. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>

açıklamaya çalışan Güven, çalışmasında Türkiye-ABD ve Türkiye-SSCB ilişkileri ve Türkiye'nin Ortadoğu politikaları üzerinde durmuştur (Güven, 2009).

Şükrü Mucuk 2013 yılında yazdığı “Johnson Mektubu ve Türk Kamuoyu” adlı yüksek lisans tezinde Türk-Amerikan ilişkilerine, Kıbrıs sorununa, ABD Başkanı tarafından Türk Başbakanına gönderilen Johnson Mektubu'na, bu mektup sonucunda Türk kamuoyundaki değişen Amerikan algısına, Amerika'ya karşı gelişen tepki ve protestolara ve Türkiye'nin SSCB ile yakınlaşma süreçlerine odaklanmıştır (Mucuk, 2013).

Gökser Gökçay da 2015 yılında yazdığı “İkinci Dünya Savaşı'nın Bitiminden Johnson Mektubu'na Dış Yardımlar ve Türkiye” başlıklı doktora tezinde Türkiye'nin II. Dünya Savaşı'ndan sonra aldığı dış yardımların etkilerinden ve sonuçlarından söz etmiştir. 1964 yılında yazılan Johnson Mektubu'nda ABD'nin verdiği dış yardımların ABD Başkanı'nın rızası olmadan kullanılamayacağı belirtilmiştir. Bu ise sembolik olarak bir dönemin sonunun geldiğine işaret etmektedir. Bu nedenle tezde ele alınan dönemin bitişi tarihi olarak Johnson Mektubu gösterilmiştir (Gökçay, 2015).

Aynur Tokmaktepe'nin 2018 yılında yazmış olduğu “The Effect of Johnson Letter on Turkish-American Relations and Turkish Foreign Policy During the Period of 1960-1980 Relative Autonomy and the Process of Identification Priorities” isimli yüksek lisans tezi ise genel olarak Türk-Amerikan ilişkilerinin 1960-1980 yılları arası dönemde Türkiye'nin dış politika yapılanmasındaki görece özerklik sürecinden söz etmektedir. Çalışmada, belirtilen dönemdeki görece özerkliklerin belirlenmesinde Johnson Mektubu'nun dış politikayı yeniden gözden geçirme, çok-yönlülüğe geçiş ve çeşitlendirme noktasındaki etkilerinin neler olduğu üzerinde durulmuştur. Araştırmada, Johnson Mektubu'nun sayılan noktalar açısından önemli bir katalizör olduğu, mektup sonrası ABD ile yaşanan gerginliklerinde Türkiye'nin izlediği tek-yönlü dış politikanın değişmesi üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Tokmaktepe, 2018).

Johnson Mektubu konusunu ele alan diğer akademik çalışmalar arasında Murat Erdem'in (2014) “US President L. B. Johnson's Letter of 1964 and Its Impact on Turkish Public Opinion” adlı çalışması bulunmaktadır. Erdem bu çalışmada, Kıbrıs sorununu ve Türkiye'nin adaya müdahale etme sürecini, Johnson mektubunun içeriğini, çözümlemesini ve bu mektuptan sonra yaşanan olayları, siyasi partilerin, aydınların ve gazetecilerin Johnson Mektubu hakkındaki düşüncelerini ve eleştirilerini farklı

gazetelerde yazan köşe yazarlarının yazdıklarından örnekler vererek açıklamıştır (Erdem, 2014).

“Ege Bölgesi Yerel Basınında Johnson Mektubu’nun Yansımaları” isimli çalışmada ise Handan Berber, Johnson Mektubu ile ilgili genel bilgilerden söz ettikten sonra bu olayın, Ege bölgesi yerel basınında farklı şekillerde yansıdığını bazı gazetelerden örnekler vererek göstermiştir (Berber, 2015).

Johnson Mektubu ile ilgili Türkiye’de yapılan tezlere bakıldığında bu çalışmaların basın tarihi alanıyla ilgili olmadığı görülmektedir. Bu çalışmayı diğer tezlerden ayıran nokta ise basın tarihi ile ilgili olmasıdır.

“Farklı siyasi görüşlere ve sahiplik yapısına sahip olan Cumhuriyet, Hürriyet ve Tercüman gazetelerinde Johnson Mektubu ile ilgili verilen haberlerin sunumunda farklılık var mıdır?” sorusu bu çalışmanın problemini oluşturmaktadır.

1.2. Amaç

Kıbrıs’ta yaşanan olaylar sonucunda Türkiye’nin Ada’ya müdahalesini önlemek için ABD Başkanı tarafından gönderilen Johnson Mektubu, Türkiye ile ABD arasındaki ilişkilerin neredeyse kopma noktasına gelmesinde etkili olmuştur. Önemli bir müttefik olarak görülen ABD’nin, Türk kamuoyundaki algısı, bu mektup ile değişmiştir. Johnson Mektubu ve bu mektubun sonucunda yaşanan olaylar ile ilgili haberlerin ve köşe yazılarının, farklı siyasi görüşlere sahip olan gazetelerde nasıl sunulduğunun ortaya konması bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Bu amaç doğrultusunda Cumhuriyet, Hürriyet ve Tercüman gazetelerinde, konu ile ilgili yayımlanan haberler ve köşe yazıları karşılaştırmalı olarak çözümlenmiştir.

1.3. Önem

Türkiye ile ABD arasındaki ilişkileri derinden etkileyen ve bu ilişkilerin yeniden şekillenmesinde önemli rol oynayan Johnson Mektubu, Türk kamuoyunda da büyük bir etki yaratmıştır. Kamuoyunda yerleşmiş Amerikan algısının değişmesine neden olan bu mektup aynı zamanda Türk dış politikasının da gözden geçirilmesinde etkili olmuştur. Bu nedenlerle Türkiye açısından önemli bir konumda yer alan bu mektubun basında yer alışı biçimi de önemli olarak görülmektedir. Çalışma, Johnson Mektubu olayını basın tarihi alanı içinde incelemesi anlamında da önem taşımaktadır. Nitekim Türkiye bağlamında basın tarihi çalışması kendi içinde anlamlıdır.

1.4. Sınırlıklar

Bu çalışma, Cumhuriyet, Hürriyet ve Tercüman gazetelerinde 6-20 Haziran 1964, 21-30 Haziran 1964 ve 28 Aralık 1965- 31 Ocak 1966 yılları arasında yayımlanan Johnson Mektubu olayı ve bu olay sonrasında yaşanan gelişmelerle ilgili haberler ve köşe yazıları ile sınırlıdır.

2. YÖNTEM

Bu çalışmada Johnson Mektubu ile ilgili haberlerin basında nasıl sunulduğunun araştırılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda çalışmanın örneklemini olarak 1964-1966 yılları arasında yayımlanan farklı siyasal görüşlere sahip olan Cumhuriyet, Hürriyet ve Tercüman gazeteleri seçilmiştir. Cumhuriyet gazetesi merkezden sola doğru bir çizgide, Hürriyet gazetesi merkez çizgide ve Tercüman gazetesi de merkezden sağa doğru bir çizgide yer almaktadır. Bu tarih aralığının seçilmesinde ise Johnson Mektubu ile ilgili haberlerin bu süreç içerisinde farklı dönemlerde yayımlanması etkili olmuştur. İnceleme alanı olarak üç zaman aralığı seçilmiş ve bunlar incelenmiştir. İnceleme kısmının birinci dönemini 6-20 Haziran 1964 tarihi aralığı oluşturmaktadır. Bu dönemin belirlenmesinde Johnson Mektubu'nun Türkiye'ye gelmesi, sonrasında yaşanan genel olaylar ve İsmet İnönü'nün mektuba verdiği yanıt etkili olmuştur. İncelemenin ikinci dönemini 21-30 Haziran 1964 tarihi aralığı oluşturmaktadır. Bu tarihin belirlenmesinde de Johnson'un mesajında İsmet İnönü'yü ABD'ye davet etmesi üzerine İnönü'nün ABD'ye gitmesi etkili olmuştur. İncelemenin son dönemini ise 28 Aralık 1965-31 Ocak 1966 yılları arası oluşturmaktadır. Her ne kadar Johnson Mektubu 1964 yılında Türkiye'ye gönderilse de mektubun içeriği 1966 yılında kamuoyuna duyurulmuştur. Bu nedenle incelemenin son bölümü için Johnson Mektubu'nun içeriği ile ilgili haberlerin yer aldığı bu tarih aralığı belirlenmiştir. Her 3 dönemin de bitiş tarihi belirlenirken dikkat edilen nokta, gazetelerde söz konusu tarihte konu ile ilgili haberlerin verilmesinin sona ermesi olmuştur. Çalışmanın örneklemini oluşturan bu 3 gazetede yer alan Johnson Mektubu haberleri, nitel içerik çözümlemesi yöntemi kullanılarak gazetelerin haberleri verirken aldıkları tutumlar incelenmiştir. Örneklemini oluşturan gazetelere, İzmir Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi'nden ulaşılmıştır.

Sadece bir betimleme tekniği olmayan içerik çözümlemesi, çıkarım yapma yoluyla sosyal gerçekliğin belirli boyutlarını araştıran bir yöntemdir (Gökçe, 2006, s. 19). İletişim içeriğinin, genellikle önceden belirlenmiş kategoriler çerçevesinde sistematik olarak

analiz edilmesini sağlayan bir araştırma tekniği olan içerik özmlemesi, “kitle iletişim aralarındaki” içeriğe yönelik kullanılan bir yöntem olarak ortaya çıkmıştır. Metinsel, grsel ve işitsel her türlü belge içerik özmlemesi yöntemiyle çözümlenebilir (Geray, 2006, s. 147).

Kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ile önem kazanan (Balcı, 1997, s. 235) içerik çözümlemesinin temel amacını toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmak oluşturmaktadır. Bu yöntemle veriler tanımlanarak verilerin içinde saklı olabilecek gerçeklikler açıklanmaya çalışılır. Yöntemin temelinde, birbirine benzeyen veriler, belirli kavramlar ve temalar bağlamında bir araya getirilir ve bunlar okuyucunun anlayacağı şekilde düzenlenerek yorumlanır (Yıldırım ve şimşek, 2016, s. 242).

İçerik özmlemesi yönteminin önemli kişilerinden birisi Harold Lasswell’dir. Lasswell ve arkadaşlarının iki dünya savaşı arasındaki yıllar içinde özellikle de II. Dünya Savaşı yılları boyunca gerçekleştirdikleri kapsamlı araştırma projeleri, içerik özmlemesi yönteminin sosyal bilimlerde biçimsel bir araştırma metodu olarak gelişmesini sağlamıştır (Aziz, 2011, s. 130). Bu yöntemin sistematik olarak gelişmesi 20. yüzyılın ortalarına rastlamaktadır. Bu açıdan 1941 yılı bağımsız bir yöntem olarak içerik özmlemesi yönteminin doğum yılı olarak kabul edilmektedir (Merten, 1983’den aktaran Gökçe, 2001, s. 3-4).

İletişim araştırmalarında en fazla resmetme, sahiplik politikaları, gerçek dünyayla karşılaştırma, temsil ve medya etki araştırmalarına destek amaçlarıyla kullanılan içerik özmlemesi yöntemi (Gunter, 2002’den aktaran Geray, 2006, s. 149) verilerin kodlanması, temaların bulunması, verilerin kodlara ve temalara göre analiz edilmesi ve bulguların yorumlanması olmak üzere dört temel aşamada gerçekleşmektedir (Bal, 2004, s. 78).

İçerik özmlemesi yöntemi nicel içerik özmlemesi ve nitel içerik özmlemesi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Geray, 2006, s. 147). Nicel içerik çözümlemesinde sayma işlemi nemliiyken nitel içerik çözümlemesinde ise anlam birimleri ne çıkmaktadır (Güngör ve Binark, 1993, s. 126). Nicel içerik özmlemesi içeriğin örtülü özellikleriyle uğraşsa da, çıkarım yapmak amacıyla dayanak olarak her zaman sıklık dağılımlarını kullanmaktadır. Nitel içerik çözümlemesinde ise çıkarımlarda bulunmak amacıyla sıklık dağılımları yerine yalnız özelliklerin bulunup bulunulmadığıyla

ilgilenilir. Bu durum da iki yaklaşım arasındaki temel farkı oluşturmaktadır (Çebi, 2003, s. 15).

Nitel içerik çözümlemesinin temel mantığını uzun metinleri sistematik bir şekilde çözümlemek veya incelemek oluşturmaktadır. Araştırmacı bunu yaparken metni çeşitli kategorilere ayırır, sistematik bir biçimde parçalara böler ve derin bir inceleme yapar. Böylece metnin içeriğini başka ifadelerle aktarmak ve metnin temel mantığını ortaya çıkarmak nitel içerik çözümlemesinin amacını oluşturmaktadır (Sarıkaya, 2018, s. 49). Bu çözümleme yönteminin avantajları ve dezavantajları bulunmaktadır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:⁷

Nitel içerik çözümlemesinin avantajları:

1. Yöntem esnek olur ve araştırma konusuna göre şekillenir.
2. Prosedürün sınırsız olması yeni olayların keşfedilmesini sağlar.
3. Açık sorgulama yoluyla daha derin bilgi içeriği üretilebilir.
4. Ulaşılan sonuçların öznelliği daha yüksektir.

Nitel içerik çözümlemesinin dezavantajları:

1. Bu yöntem zaman alıcı ve masraflıdır.
2. Gözlemcinin niteliği için gereksinimler yüksektir.
3. Ulaşılan sonuçların değerlendirilip sonuca bağlanması nicel içerik çözümlemesine göre daha zordur.
4. Araştırmanın sonucunda nicel veriler elde edilemez ve nicel sonuca varılamaz.

Nicel verilere önem veren içerik çözümlemesi bu özelliğinden dolayı birçok eleştiri almıştır. Ancak içerik çözümlemesi yöntemi sadece metinde bulunan kelime kavramlarının frekansını veren bir yöntem değildir. Bu yönüne yönelik yapılan eleştirilerin temelini nicel olanla sınırlı kalma ile eleştirel olmama arasında kurulan bağ oluşturmaktadır. Bu yöntemde önceleri sayma önemli bir unsur kabul edilirken, özellikle 1960'lerden sonra nicel ve nitel tekniklerin bir arada kullanılmasına olanak sağlayarak metin ve toplum arasındaki bağın ve oluşturulan söylemin görünmesini sağlayan bir yöntem hâline gelmiştir. Bu yöntemin güçlü olmasındaki etken ise istatistikî veriler ile nitel verileri birleştirmesidir. Böylece içerik çözümlemesi yöntemi araştırmacının

⁷ nosnos.synology.me/MethodenlisteUniKarlsruhe/imihome.imi.uni-karlsruhe.de/nquantitative_vs_qualitative_methoden_b.html aktaran Sarıkaya, 2018, s. 51.

kuramsal yaklaşımına bağılı olarak, nitel değerdendirmelerle birlikte nicel verilerden çıkarımların yapıldığı bir yöntem hâline gelmiştir (Yıldırım, 2015, s. 148-149).

3. BAŞLANGICINDAN 1970'E KADAR OLAN DÖNEMDE TÜRKİYE'DE BASIN -SİYASET İLİŞKİLERİ

Bu başlık altında başlangıcından 1970'e kadar olan dönemde basın-siyaset ilişkileri anlatılmıştır. Söz konusu ilişkiler 2 dönemde ele alınmıştır. Bunlar; 1960'a kadar olan dönem ve 1960-1970 arası olan dönem. Bunun nedeni teze konu olan Johnson Mektubu'nun 1964'te gönderilmiş olmasıdır. Kaldı ki basın-siyaset ilişkilerinin nedeni de söz konusu tarihtir.

3.1. 1960'a Kadar Olan Dönemde Basın - Siyaset İlişkileri (1828-1960)

1820'li yıllar Osmanlı Devleti'nde hem basımevi hem de basın açısından bir canlanmanın yaşandığı dönemdir (Koloğlu, 1992, s. 11). Türk basın tarihine bakıldığında ilk gazetelerin 1820'lerde ortaya çıktığı görülmektedir (Koloğlu, 2006, s. 11). İbrahim Müteferrika tarafından İstanbul'da 1727 yılında kurulan ilk Türk basımevinde (İnuğur, 1993, s. 155) dil, tarih, coğrafya gibi alanlarda 17 kitap yayımlanmıştır (Kabacalı, 1994, s. 6).

Gazete, Osmanlı Devleti'ne gecikmeyle gelmiş ve öncelikle de yabancılar tarafından kullanılan bir iletişim aracı olmuştur (Alemdar, 2017a, s. 3). Türkiye'de ilk gazeteyi *Bulletin de Nouvelles* (haberler bülteni) adıyla 1795 yılında Fransızlar çıkarmışlardır. İstanbul'da Fransız Elçiliği Matbaası'nda basılan bu gazetenin yanında 1796 yılında *Gazette Française de Constantinople* adında bir gazete daha çıkarılmıştır (Kabacalı, 2000, s. 47). İlk Türkçe gazete ise Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa tarafından 1828 yılında Kahire'de çıkarılan yarısı Türkçe, yarısı Arapça olarak yayımlanan *Vakayi-i Mısriye*'dir (Koloğlu, 2006, s. 24). Bu gazete her konuyu yazmak için çıkarılmış bir gazete değildir. *Vakayi-i Mısriye*'de Divan'da konuşulan konular yer almaktadır (Koloğlu, 1989, s. 27). Görüldüğü gibi Türk tarihindeki ilk gazete Avrupa'da çıkarılan gazetelerden farklı olarak devlet eliyle çıkarılmıştır (Alan, 2015, s. 18). Mehmet Ali Paşa, 1830 yılında da Girit'te yarısı Türkçe, yarısı Rumca olan *Vakayi-i Giridiye* adında bir gazete daha yayımlatmıştır (Koloğlu, 1989, s. 63). Bu gazete de ikinci Türkçe gazete olarak basın tarihindeki yerini almıştır.

Türkçe basının atası kabul edilen gazete ise (Koloğlu, 2006, s. 30) İstanbul'da Türkçe olarak 1831 yılında II. Mahmut tarafından çıkarılan *Takvim-i Vakayi* (olayların takvimi)'dir. Böylece Türkçe olarak yayımlanan ilk gazete olan *Takvim-i Vakayi*, İbrahim Müteferrika tarafından kurulan matbaadan 105 yıl sonra (Topuz, 2015, s. 15), Avrupa'da çıkan ilk gazeteden ise 200 yıldan fazla süre sonra çıkmıştır. Bu gazetenin çıkarılmasındaki amaç, içeride ve dışarıda yaşanan olayları halka zamanında duyurabilmektir (İnuğur, 1993, s. 175; Topuz, 2015, s. 16). *Takvim-i Vakayi* gazetesinin Mısır'da yayımlanan gazeteden farkı, Avrupa çevrelerine bilgi vermeye yönelik olması ve Fransızca olarak da yayımlanmasıdır (Koloğlu, 1989, s. 67). 1840'larda resmi bildiri bülteni hâline gelen *Takvim-i Vakayi*, 1879 yılında kapatılmış, 1891-1892 yıllarında çıkıp kapanmış, 1908 yılında yeniden yayımlanmış ve 1922 yılında da tamamen kapanmıştır (Koloğlu, 1992, s. 19).

Türkiye'de Türkçe olarak yayımlanan ikinci gazete *Ceride-i Havadis* (havadis gazetesi)'dir. Bu gazete 1840 yılında William Churchill adındaki bir İngiliz tarafından çıkarılmış (Şapolyo, 1976, s. 107-109) olmasına karşın, gazetede yazarlar, Babiâli Tercüme Odası'nın memurlarından oluşuyordu (Koloğlu, 1992, s. 16). *Ceride-i Havadis*, özel çaba ve sermaye ile çıkarılan ilk gazete olması nedeniyle basın tarihinde önemli bir yere sahiptir (İnuğur, 1993, s. 181). Yarı özel gazete olması ve 1853-1856 yıllarında Osmanlı Devleti ile Rusya arasında gerçekleşen Kırım Savaşı'ndan haberlere yer vermesi gazeteyi diğer gazetelerden ayıran özelliklerin başında gelmektedir (AA, 2018, s. 20). Kırım Savaşı, gazetenin gelişmesine neden olan olay olmuştur. Kırım'dan gelen haberler, *Ruzname-i Ceride-i Havadis* adıyla özel sayılar hâlinde yayımlanmıştır (Topuz, 2015, s. 18). *Ceride-i Havadis* 1843 yılından sonra devletin yarı resmî organı hâline gelmiştir (İnuğur, 1993, s. 183). William Churchill'in ölümünden sonra ise *Ceride-i Havadis*'i oğlu Alfred Black Churchill *Ruzname-i Ceride-i Havadis* adıyla çıkarmıştır. Bu gazete özel ilanlara yer veren ilk gazete olması bakımından da önem taşımaktadır (Kabacalı, 2000, s. 62).

Takvim-i Vakayi'nin yayımlanmasından sonra geçen 30 yılda ya devletin resmî gazetesi ya da yarı resmî gazetesi niteliğindeki gazeteler yayımlanarak, bu gazetelerde devleti öven türde yazılar yazılmıştır. Bu nedenle de her ne kadar geçen bu sürede gazetecilik yapılmış olarak kabul edilse de aslında yayımlanan bu gazeteler, gazeteciliğin temel işlevlerinden biri olan devleti ve yöneticileri denetleme ve eleştirme görevlerini yerine getirmemişlerdir. Bu işlevi yerine getiren ilk gazete ise *Tercüman-ı Ahval* olmuştur

(Ulusoy Nalcioğlu, 2005, s. 257). 1860 yılında Agâh Efendi'nin çıkardığı *Tercüman-ı Ahval*, özel girişimle yayımlanan ilk Türkçe gazetedir. Gazetenin kurucusu Agâh Efendi olsa da, bu gazetenin yayımlanmasında Şinasi'nin rolü çok büyük olmuştur (Şapolyo, 1976, s. 115). Haftada iki gün yayımlanmak üzere çıkan bu gazete, gördüğü ilgi üzerine haftada beş güne kadar çıkmıştır (Koloğlu, 1992, s. 31). İlk siyasi makale ve ilk tefrika da bu gazetede yayımlanmıştır (Şapolyo, 1976, s. 115). Türk basın tarihinde gazeteciliğin *Tercüman-ı Ahval* gazetesi ile başladığı görüşü benimsenmiştir (Kabacalı, 1994, s. 16). Bu görüşü benimseyenler, *Tercüman-ı Ahval*'den önce çıkmış olan *Takvim-i Vakayi*'yi ve *Ceride-i Havadis*'i yok saymaktadırlar. Bunun nedeni olarak *Takvim-i Vakayi*'nin devletin yönetiminde çıkan bir gazete, *Ceride-i Havadis*'in ise İngiliz biri tarafından çıkarılmış bir gazete olmasını göstermişlerdir. Hıfzı Topuz'a göre ise Türk gazeteciliğini *Tercüman-ı Ahval* ile başlatmak yanlış olur. Çünkü *Takvim-i Vakayi* her ne kadar devletin yönetiminde çıkan bir gazete olsa da burada çalışan kişiler sadece devlet memurluğu yapmamış, kendilerini gerçek gazeteci olarak görmüşlerdir. Aynı şekilde *Ceride-i Havadis*'i bir İngiliz çıkartmış olsa da burada çalışan kişiler Türk'tür. Tüm bunları yok sayıp Türk gazeteciliğini *Tercüman-ı Ahval* ile başlatmak yanlış olmaktadır (Topuz, 1996, s. 10; Topuz, 2015, s. 18-19).

Kamuoyunun önemini her şeyin üstünde tutan ilk gazete, 1862 yılında Şinasi tarafından çıkarılan *Tasvir-i Efkar* (düşüncelerin anlatımı)'dır (Koloğlu, 2006, s. 46). Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin sözcüsü durumuna gelmiş olan (Koloğlu, 1992, s. 33) bu gazetenin amacı; havadis vermek, halka kendi yararlarını düşünmeyi öğretmek ve halkın kendi sorunları üzerinde durmasını sağlamaktır (Topuz, 2015, s. 22). 1865 yılında Şinasi'nin Paris'e kaçması üzerine gazetenin yönetimi Namık Kemal'e (Koloğlu, 2006, s. 48), 1867 yılında da Namık Kemal'in Avrupa'ya kaçması üzerine Recaizade Ekrem'e geçmiştir (Topuz, 2015, s. 22). 1868-1869 yılında da gazete kapanmıştır (Kabacalı, 2000, s. 67).

1866 yılında Ali Suavi'nin yönetiminde *Muhbir* gazetesi çıkmıştır. Gazetenin sahibi olan Filip Efendi, gazetenin yönetimini Ali Suavi'ye vermiştir (Kabacalı, 1994, s. 19). Bir fikir gazetesi olan *Muhbir* (Şapolyo, 1976, s.127), hükümete sert eleştiriler yapan bir gazete de olmuştur. Bu nedenle gazete sık sık kapatılmış ve 1867'den sonra bir daha çıkmamıştır (Koloğlu, 2006, s. 49). 31 Ağustos 1867-3 Kasım 1868 yılları arasında *Muhbir*'i Londra'da tekrar yayımlayan Ali Suavi (Tütengil, 2011, s. 33), *Muhbir*'den

sonra, Paris'te *Ulûm*, Lyon'da da *Muvakkaten* adındaki gazeteleri çıkartmıştır (Topuz, 2015, s. 25).

Bu dönemde çıkartılan diğer bir önemli gazete *Basiret*'tir. 1869 yılında Basiretçi Ali Bey tarafından çıkartılan (Şapolyo, 1976, s. 136) bu gazetenin önemi, yabancı bir devletten para alan ilk gazete olmasıdır (Topuz, 2015, s. 26-27).⁸ Bu dönem, memur-gazeteci tipinin yerini meslekten gazetecinin almaya başladığı dönemdir. Meslekleşmenin simgesi olarak *Basiret* gazetesi gösterilebilir (Koloğlu, 1992, s. 37). 1878 yılında kapatılan *Basiret* gazetesi II. Meşrutiyet'in ilanından sonra tekrar yayınlansa da ilgi görmediği için kapanmıştır (Kabacalı, 2000, s. 86).

Osmanlı Devleti'nde basınla ilgili ilk yasaklar, 1858 tarihli Ceza Kanunu ile başlar. Fransız Ceza Kanunu'nun çevrilmesiyle alınan bu kanunun 138, 139 ve 213. maddeleri basınla ilgili ilk yasaklamaları getirmektedir (İnuğur, 1993, s. 200). 1864 yılında ise Matbuat Nizamnamesi yayımlanmıştır. Fuat Paşa'nın Fransa'dan aldığı bu nizamnamenin birinci maddesine göre gazete çıkarabilmek için hükümetten izin alınması gerekmektedir (Topuz, 2015, s. 44-45). Bu nizamname, ön sansürü tamamen kaldırdığı ve basın davaları için özel bir mahkeme kurulmasını sağladığı için önemli bir adım olmuştur ancak, Osmanlı yöneticileri ve memurlarının sahip olduğu gibi yabancı hükümdarlara ve elçilere de dokunulmazlık hakkı tanıdığı ve gazete çıkarmak için izin alınması zorunluluğu getirdiği için de kısıtlayıcı bir yapıdadır. Matbuat Nizamnamesi, 1909 yılına kadar yürürlükte kalmıştır (Koloğlu, 1992, s. 42).

1867 yılında Sadrazam Âli Paşa tarafından Âli (Yüksek) Kararname adı verilen bir kararname çıkartılmıştır (İnuğur, 1993, s. 205). Hükümetin basına karşı her çeşit yetkiyi elde etmiş olduğu bu kararname (Topuz, 2015, s. 45) geçici olarak çıkartılmasına karşın, 1909 yılına kadar yürürlükte kalmıştır (İnuğur, 1993, s. 205; Topuz, 2015, s. 46). 1876 yılında çıkarılan yeni bir kararnameyle basına sansür konulmuştur. Bu kararname ile gazetelerin baskıdan önce denetimine karar verilmiş (Topuz, 2015, s. 47), yurtdışından gelen yayınlar da daha sıkı kontrol edilmeye başlanmıştır (Koloğlu, 1992, s. 43).

31 Mayıs 1876 yılında Abdülaziz tahttan indirilmiş ve yerine V. Murad getirilmiştir. Ancak 31 Ağustos 1876'da V. Murad, "cünun-ı mutbik" yani sürekli delilik

⁸ 1870 yılında yaşanan Fransız - Alman savaşında Basiret gazetesi, Almanların tarafını tutmuştur. Savaş bittiğinde Bismark, Basiretçi Ali Efendi'yi Berlin'e çağırmıştır. Ali Efendi bu gezi için Alman Elçiliği'nin 10 bin frank, Sadrazam Ali Paşa'nın da 500 altın verdiğini yazmıştır. Ali Efendi Berlin'de 29 gün kalmıştır. Bismark, Basiret gazetesinin savaş sırasındaki tutumundan dolayı 1000 Mark ve bir de baskı makinesi hediye etmiştir (Topuz, 2015, s. 26-27).

sebeap gösterilerek tahttan indirilmiş ve yerine anayasa ilan edeceğine dair söz veren II. Abdülhamid getirilmiştir. 23 Aralık 1876 yılında da II. Abdülhamid, Kanuni Esasi'yi kabul etmiş, Mebusan Meclisi açılmış ve böylece I. Meşrutiyet dönemi başlamıştır (Armaoğlu, 2013, s. 495-503).

Abdülhamid her ne kadar 1876 yılının sonunda tahta geçmiş olsa da, "Abdülhamid Rejimi" diye bilinen ve temelini baskıcı ve kapalı bir yaklaşımın oluşturduğu bu yeni düzen 1878 yılından sonra kesin şeklini almıştır. 1878'e kadar geçen sredeki uygulamalar kendisinden önceki dönemlerdeki uygulamalardan çok da farklı değildir. Bu geçen bir buçuk yıllık sürecin liberal olduğunu söylemek bile mümkündür (Koloğlu, 1992, s. 43).

Meşrutiyet'in ilan edilmesi, padişahın davranışlarında herhangi bir değişiklik yaşanmasına neden olmamıştır. 1877'de yayımlanan Sıkıyönetim Nizamnamesi'yle padişah, gerekli gördüğü durumlarda gazeteleri kapatma yetkisine sahip olmuştur. II. Abdülhamid, Balkan lkelerinde yaşanan ayaklanmaları ve arlık Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne saldırması gibi dış ülkelerden gelen tehlikeleri bahane ederek 13 şubat 1878 yılında Mebusan Meclisi'ni kapatmış ve otuz buçuk yıl sürecek olan diktatörlük döneminin temellerini atmıştır. "İstibdat Dönemi" denilen bu dönemde Türk basını en karanlık çağını yaşamıştır (Topuz, 2015, s. 53-54). Abdülhamid dönemi daha önceki dönemlerde çıkarılmış olan nizamname ve kararnamelerle yönetilmiştir (Koloğlu, 1992, s. 43).

II. Abdülhamid döneminde basın sansürü ilk olarak 1878 yılında ilan edilen Sıkıyönetim Nizamnamesi'yle başlamıştır. Bu yıldan önce sadece siyasal gazeteler sansürden geçirilerek yayımlanırken, 1882 yılından başlayarak her çeşit gazete ve dergiler sansürün kapsamına girmiştir (Topuz, 2015, s. 54). 1881 yılında Encümen-i Teftiş ve Muayene kurulmuş, 1888 yılında da matbaaların bütün bastıklarına n sansür zorunluluğu getirilmiştir (Koloğlu, 1992, s. 45). Aslında Abdülhamid döneminde hiçbir yeni basın kanunu yasası yapılmamış, 1864 yasası ve Âli Kararnamesi bu dönemde yürürlükte kalmıştır (Koloğlu, 1992, s. 45; Koloğlu, 2006, s. 63). Muhalefet diye bir şey kalmayan Abdülhamid döneminde gazeteler de susturulmuştur (Kabacalı, 1994, s. 49).

İstibdat döneminde uygulanmakta olan üç tür sansür vardır. Bunlar:

1. Türkçe ve azınlıkların dilleriyle yayımlanan gazetelerin sansürü
2. Türkiye'de yayımlanan ve dışardan gelen yabancı dillerde basılan gazetelerin sansürü

3. Yerli ve yabancı kitap sansürü (Topuz, 2015, s. 54-55).

İstibdat döneminde dikkat çeken olaylardan biri, gazetelerde bazı sözcüklerin kullanılmasının yasaklanmasıdır. Bu sözcüklerden bazıları şunlardır: Grev, suikast, ihtilâl, kargaşalık, Kanunu Esasi, hürriyet, Bosna, Hersek, Kıbrıs, büyük burun, cumhuriyet, tahtakurusu, hasta vb. (İnuğur, 1993, s. 264; Topuz, 2015, s. 56).

İstibdat döneminde çıkartılan gazetelerden biri *Tercüman-ı Hakikat*'dir. 27 Haziran 1878'de yayımlanmaya başlayan *Tercüman-ı Hakikat*'te Ahmet Mithat Efendi, gericiliğe ve tutuculuğa karşı savaşımıştır. Türkiye'de "halk tipi" gazeteciliğin ve gazete yazılarında da "vulgarizasyon"⁹ un kurucusu olan Ahmet Mithat, "halka yönelen" ve halkın anlayacağı bir dilde yazı yazma çığırını açmıştır (Topuz, 2015, s. 64-66). *Tercüman-ı Hakikat* gazetesi Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar varlığını sürdürmüştür (Koloğlu, 2006, s. 64).

İstibdat döneminde çıkartılan diğer bir gazete ise 1876 yılında yayımlanan *Sabah* gazetesidir. Bu gazetenin sahibi Papadopulos, başyazarı ise Şemsettin Sami Bey'dir. 1882 yılında Mihran Efendi'nin yönetiminde yayımlanan bu gazete (Kabacalı, 2000, s. 96), daha sonra *Peyam* gazetesiyle birleşerek *Peyam-ı Sabah* adını almış ve Ali Kemal'in yönetimine girmiştir. *Peyam-ı Sabah* gazetesi Millî Mücadeleye karşı çıkmış, 1922 yılında da kapanmıştır (Koloğlu, 2006, s. 65). *İkdam* gazetesi ise 1894 yılında Ahmet Cevdet tarafından *Sabah* gazetesine rakip olarak yayımlanmıştır (Koloğlu, 1992, s. 46). II. Meşrutiyet döneminin en önemli yayın organlarından biri hâline gelen bu gazete (İnuğur, 1993, s. 284), 1926 yılında kapanmıştır (Koloğlu, 1992, s. 46).

İstibdat döneminde Osmanlı Devleti'nde yaşanan en önemli basın olaylarından birisi de, gazetecilerin ilk kez bu dönemde grev yapması olmuştur. Bu grevle birlikte gazeteciler "*Saadet*" adında bir gazeteyi alarak kendi gazetelerini yayımlamışlardır. Ancak bu gazetenin yayın yaşamı çok uzun sürmemiş ve grev olumsuz olarak sonuçlanmıştır (Topuz, 2015, s. 70-71).

Bu dönemde beliren önemli kavramlardan biri "jurnalcilik" tir. Daha önceki dönemlerde saygıdeğer bir görev olarak kabul edilen, bir konuyu derinlemesine araştırıp rapor vermek anlamına gelen "jurnal hazırlayıcı"lık, bu dönemde ihbarcılık, dedikoduculuk haline dönüşerek "jurnalcilik" olmuştur (Koloğlu, 1992, s. 51).

⁹ Basitleştirme, hafifletme, herkesin anlayacağı şekle sokma. Bknz. <https://www.lugatsozluk.net/vulgarizasyon-nedir-vulgarizasyon-ne-demek/> (Erişim Tarihi: 02.01.2018).

24 Temmuz 1908’de II. Abdülhamid 1876 Anayasası’nın yeniden yürürlüğe konulduğunu ilan etmiş ve böylece II. Meşrutiyet dönemi başlamıştır (Armaoğlu, 2013, s. 587-588). Bu durum İstanbul’da büyük bir coşkuyla karşılanmış, bunun üzerine, gazeteciler Sirkeci Garı’nın karşısındaki bir lokantanın bahçesinde toplanmışlardır (Yalman, 1997, s. 62). Gazeteciler bir dernek kurmuşlar ve sansür memurlarını gazeteye almamışlardır. Böylece 25 Temmuz 1908 yılında gazeteler yıllardan beri ilk kez sansürsüz olarak çıkmıştır. Sansürün kaldırıldığı 24 Temmuz günü Cumhuriyet’in ilanından sonra “Basın Bayramı” olarak kabul edilmiştir (Topuz, 2015, s. 82).

Meşrutiyetin ilan edildiği dönemde, İstanbul’da sadece dört gazete çıkmaktadır. Bunlar *İkdam*, *Sabah*, *Tercüman* ve *Saadet*’tir (Topuz, 2015, s. 82). Bu yeni dönemin özelliğini ise her isteyen gazete ya da dergi çıkartması oluşturmaktadır. Orhan Koloğlu’na göre bu duruma bir basın patlaması demekten çok, basın çılgınlığı demek daha doğrudur. Bu yayınların çoğu birkaç sayı çıktıktan sonra kapanmıştır (Koloğlu, 1992, s. 54). Bu dönem gazeteciliğinin belirgin özelliklerinden birisi de, gazetelerin edebi ekler çıkartması olmuştur. Edebiyatın her türü, gündelik gazetelerde yayımlanmıştır (İnuğur, 1993, s. 316). II. Meşrutiyet’in ilk gazeteleri *Yeni Gazete* ve *Tanin* olmuştur. *Yeni Gazete*, 1908 yılında Abdullah Zühdü Bey tarafından yayımlanırken, *Tanin* ise 2 Ağustos 1908’de Hüseyin Cahit Yalçın, Tevfik Fikret ve Hüseyin Kâzım Bey tarafından yayımlanmıştır (Şapolyo, 1976, s. 171). İttihat ve Terakki Fırkası’nı¹⁰ destekleyen bu gazeteden Tevfik Fikret’in ayrılması üzerine gazeteyi Hüseyin Cahit yönetmiştir. İttihatçıların iktidardan uzak kaldığı dönemlerde kapatılan ve “*Cenin*”, “*Renin*”, “*Senin*”, “*Hak*” vb. adlarla yayınıni sürdüren *Tanin*’in imtiyazı 1914 yılında İttihat ve Terakki Fırkası’na devredilmiştir. 1922 yılında Hüseyin Cahit tarafından tekrar çıkarılan *Tanin*, 1925 yılında hükümet tarafından kapatılmıştır. 1943-1947 yılları arasında Hüseyin Cahit *Tanin*’i üçüncü kez yayımlamıştır (Kabacalı, 2000, s. 135).

Sonsuz bir özgürlük ortamında, her şeyi söylemek isteyen basın, ilk büyük şokunu 31 Mart (13 Nisan 1909) olayında¹¹ yaşamıştır. Tutucu çevreler ve basın tarafından

¹⁰ 1889 yılında Askerî Tıbbiye’de kurulmuş olan bu gizli örgütün ilk adı İttihat-ı Osmani’dir. İshak Sükuti, Mehmet Reşit, Abdullah Cevdet, İbrahim Temo, Hüseyinzade Ali örgütün kurucularıdır. İttihat ve Terakki’nin yurtdışındaki önde gelen lideri de Ahmet Rıza’dır (Akşin, 2006, s. 35-36).

¹¹ 31 Mart olayı, 1909 yılının 12 Nisan’ını 13 Nisan’ına bağlayan gece gerçekleşmiştir. İstanbul’da Meşrutiyeti korumakla yükümlü olan 4. Avcı taburlarının isyanı ile başlayan olaya, medrese öğrencileri, İttihad-ı Muhammediye Cemiyeti ve Ahrar Fırkası yanlıları destek vermiş ve geniş halk kitleleri de katılım göstermiştir. Meydana gelen bu olayda, İttihat ve Terakki Cemiyeti ile bu Cemiyet’in yayın organı olan *Tanin* gazetesi, bazı mektepli subaylar ve önde gelen İttihatçı isimler hedef olmuştur (Demir, 2011, s. 78). Bu olayın yaşanmasında etkisi olan kişilerden biri de Derviş Vahdeti’dir. Derviş Vahdeti’nin yayımladığı

kışkırtılan cahil askerler tarafından gerçekleştirilen bu olay ile birlikte özgürlükler üzerinde düşünme gerekliliği ortaya çıkmıştır (Koloğlu, 1992, s. 55). Meclise sunulan yeni basın yasası eleştirilere uğramasına karşın, 14 Temmuz 1909 yılında, Mebusan Meclisi tarafından onaylanmış, Âyan meclisi tarafından da onay alınca bu tasarı, 18 Temmuz 1909'da yürürlüğe girmiştir. Bu kanun ile gazete çıkartmak için önceden ruhsat alma zorunluluğu kaldırılmıştır. Kanun aslında başlarda oldukça liberaldir, ancak sonradan yapılan birçok değişiklikle birlikte basın özgürlüğü de sınırlandırılmıştır. 1909 yılında kabul edilen Basın Kanunu, 1931 yılına kadar yapılan birçok değişiklikle birlikte yürürlükte kalmıştır (Topuz, 2015, s. 85). Bu kanunla birlikte “mütareke” dönemine kadar suskun bir basın oluşturulmuştur (Koloğlu, 1992, s. 56).

II. Meşrutiyet dönemi basın tarihi açısından bir terör dönemi olmuştur. Bu dönemde İttihatçılar, Hasan Fehmi, Ahmet Samim, Zeki Bey ve Hasan Tahsin'i öldürmüşlerdir (Topuz, 2015, s. 87). Bu kişiler tarihe öldürülen ilk gazeteciler olarak geçmiştir.

II. Meşrutiyet'in ünlü gazetecilerinden biri Ahmet Rasim'dir (İnuğur, 1993, s. 332). Ahmet Rasim, Türk basın tarihi ile ilgili araştırmalar yapan, bu konuyla ilgili bir şeyler ortaya koyan ilk büyük gazetecidir. Türk basın tarihinde, basın tarihinin kurucularından biri olarak kabul edilir. Ayrıca Türkiye'de “gazetecilik okulu” açılması fikrini ortaya atan ilk kişi de Ahmet Rasim olmuştur (İnuğur, 1993, s. 333; Topuz, 2015, s. 93).

II. Meşrutiyet'in ilk yedi yılı basın açısından oldukça hareketli geçmiştir. Bu dönemde büyük tirajlar sağlanmış, haber gazeteciliğinde ve gazete tekniğinde ilerlemeler kaydedilmiş, okuyucuya yeni bilgiler aktarılmıştır (Koloğlu, 1992, s. 58; Koloğlu, 2006, s. 92).

II. Abdülhamid dönemine benzer bir şekilde II. Meşrutiyet döneminde de süreli yayınlar kapatılmış ve sansür uygulamalarına devam edilmiştir. Ancak bu iki dönemde konulan sansür ve basına yönelik müdahalelerin farklı olduğunu belirtmek gerekir. İstibdat dönemindeki sansür kişi (II. Abdülhamid) odaklıyken, II. Meşrutiyet dönemindeki sansür ise rejim ve siyaset odaklıdır (Odabaşı, 2017, s. 22-23).

Türkiye'de ilk yerli haber ajansı 1911 yılında kurulan Osmanlı Telgraf Ajansı'dır. Bu ajans Dünya Savaşı'na gidiş sürecinde İngiliz-Fransız propagandasına alet olduğu gerekçe gösterilerek 1914 yılında kapatılmıştır. Bu ajansın kapatılmasının ardından

Volkan gazetesi şeriatçıları tahrik etmiş ve softalar da “Şeriat isteriz!” diyerek isyan etmişlerdir. Yaşanan bu olaylar sonucunda Selanik'ten Hareket Ordusu İstanbul'a gelerek isyanı bastırmıştır. İsyân sonrasında Derviş Vahdeti idam edilirken Sultan II. Abdülhamid'de tahttan indirilmiştir. Divanı harp kurulmuş ve matbuata sansür konulmuştur (Şapolyo, 1976, s. 172-173).

Osmanlı Millî Telgraf ajansı kurulmuştur. Hükümetin kontrolünde olan bu ajans da savaşın sonunda kapatılmıştır (Odabaşı, 2017, s. 17).

I. Dünya Savaşı ile birlikte basın üzerinde zorunlu bir kontrol uygulaması yapılmaya başlanmıştır. Sıkıyönetim ve kâğıt sıkıntısının yaşanması nedeniyle birçok gazete ya kapanmış ya da kapatılmıştır (Koloğlu, 1992, s. 60). Savaşın sonunda 30 Ekim 1918 yılında Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalayan Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'nda yenildiğini kabul etmesiyle birlikte (Kabacalı, 2000, s. 151) Türkiye'de yeni bir döneme girilmiştir. "Mütareke dönemi" adı verilen bu dönemde, merkezi İstanbul'da olan bir Osmanlı hükümeti ve merkezi Ankara'da olan bir Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) hükümeti bulunmaktadır. Osmanlı hükümeti işgal kuvvetleriyle iş birliği içinde bulunurken, Ankara hükümeti ülkenin bağımsızlığını kazanması için Kurtuluş Savaşı'nı yürütmektedir. Basında bu ikili durumdan etkilenmiş, İstanbul basını ve Anadolu basını olmak üzere iki merkezde toplanan bir basın oluşmuştur (İnuğur, 1993, s. 337).

O dönemde İstanbul'da çıkan gazeteler arasında, Millî Mücadele'yi destekleyenler ve Millî Mücadele'ye karşı olanlar bulunmaktadır. *İleri*, *Yeni Gün*, *Akşam* ve *Vakit* gazeteleri Millî Mücadele'yi desteklerken, *Peyam-ı Sabah*, *Alemdar* ve *Türkçe İstanbul* gazeteleri ise Millî Mücadele'ye bütün güçleriyle saldırmışlardır. Bunların dışında kalan *Tasvir-i Efkâr*, *İstiklâl*, *İkdam* ve *Tercüman-ı Hakikat* gazetelerinin Anadolu'daki direniş eylemine sempatisi bulunmaktadır (Topuz, 2015, s. 98). Bu dönemde gazetelere hem hükümet hem de işgal kuvvetleri sansür uygulamışlardır (İnuğur, 1993, s. 337).

1918 yılında yayımlanan *Akşam* gazetesini, Necmettin Sadak, Kazım Şinasi Dersan, Falih Rıfkı Atay ve Ali Naci Karacan çıkarmışlardır. Bu gazete Millî Mücadele başlayıncaya kadar millet ve memleket meselelerini konu edinmiş, Millî Mücadele yıllarında da Mustafa Kemal Atatürk'ü desteklemiştir (Oral, 1973, s. 75-76). Gazete, Anadolu haberlerine öncelik vermemiş, İstanbul'daki siyasal olaylara ve dış haberlere odaklanmıştır (Topuz, 2015, s. 100). Yunus Nadi tarafından 2 Eylül 1918'de İstanbul'da çıkarılan *Yeni Gün* gazetesi de Anadolu hareketini desteklemiştir. İngilizler tarafından birkaç kez kapatılan gazete, Ankara'ya taşınarak 9 Ağustos 1920 yılından itibaren *Anadolu'da Yeni Gün* adıyla yayımlanmıştır (Kabacalı, 2000, s. 155). Gazete, Ankara'nın yarı resmî sözcüsü durumunda bulunmaktadır (Topuz, 2015, s. 125). Yunus Nadi'nin 1924 yılında İstanbul'da *Cumhuriyet* gazetesini kurması sonucu, bu yeni gazete *Yeni Gün*'ün yerini almıştır (İnuğur, 1993, s. 341).

Celâl Nuri İleri ile Suphi Nuri İleri'nin birlikte çıkardıkları “Atı” gazetesinin adı 19 Şubat 1919'da değiştirilerek “İleri” olmuştur (Topuz, 2015, s. 102). *İleri* gazetesi yazarları, İttihatçıları ve İstanbul Hükümeti'ni eleştirmiş, Millî Mücadeleyi ise desteklemişlerdir. Mustafa Kemal, duyulmasını istediği haberleri bu gazeteye iletmiş, bu haberler ve yazılar gazetede başka adlarla yayımlanmıştır. Millî Mücadele'nin İstanbul sözcüsü hâline gelen *İleri* gazetesi, 1924 yılında kapanmıştır (Topuz, 1996, s. 71; Topuz, 2015, s. 102). İstanbul'da yayımlanan, Millî Mücadele'yi destekleyen gazetelerden biri olan *Vakit* gazetesi ise Mehmet Asım Us ve Ahmet Emin Yalman tarafından 22 Ekim 1917 yılında kurulmuştur (İnuğur, 1993, s. 341).

İstanbul'da yayımlanan ve Millî Mücadele'ye karşı çıkan gazetelerden biri olan *Peyam-ı Sabah* gazetesi, 1876 yılında Mihran Efendi'nin yayımladığı *Sabah* gazetesi ile 1913 yılında Ali Kemal'in yayımladığı *Peyam* gazetesinin birleşmesiyle 1 Ocak 1920-14 Eylül 1922 yılları arasında yayımlanmış olan bir gazetedir (Yılmaz, 2017, s. 24). *Peyam-ı Sabah* gazetesinin sahibi Mihran, sorumlu müdürü ve başyazarı da Ali Kemal'dir. Millî Mücadeleye karşı ağır saldırıları ve eleştirileri bu gazetede yapan Ali Kemal (İnuğur, 1993, s. 343), Kuva-i Milliyeciler aleyhinde de yazılar yazmıştır. Zaferden sonra Ali Kemal İstanbul'dan İzmit'e getirilmiş ve burada linç edilerek öldürülmüştür (Şapolyo, 1976, s. 191).

1911 yılında Refi Cevat Ulunay ve Pehlivan Kadri'nin birlikte çıkardıkları *Alemdar* gazetesi (Topuz, 2015, s. 110), İttihatçılara ve Millî Mücadele'yi yönetenlere karşı bir tutum içinde bulunmuştur (İnuğur, 1993, s. 342). Bu gazete 1921 yılı sonlarında kapanmıştır (Topuz, 2015, s. 112).

Türkçe İstanbul gazetesi, 9 Kasım 1918 yılında *Yeni İstanbul* adıyla çıkmıştır. Yönetimi Dr. Abdullah Cevdet'le Sait Molla'da olan gazete, İttihatçılara eleştiriler yöneltmiştir. 8 Aralık 1918'de adı *Türkçe İstanbul* olarak değiştirilen gazete, Türkiye'nin İngiliz yardımıyla kurtulabileceği fikrini savunmuştur (Topuz, 2015, s. 113).

Anadolu basınında Millî Mücadele'ye öncülük eden gazeteler arasında *Hukuk-u Beşer*¹² gazetesi, *İrade-i Milliye* gazetesi, *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi, *Öğüt*¹³ gazetesi bulunmaktadır (İnuğur, 1993, s. 352-353).

¹² Osmanlı Sulh ve Selâmet Cemiyeti tarafından İzmir'de çıkartılmıştır (Şapolyo, 1976, s.187).

¹³ İlk defa 2 Ocak 1918 yılında Afyonkarahisar'da çıkan *Öğüt* gazetesi, Millî Mücadele zamanında Ankara'da akşam gazetesi olarak yayımlanmıştır. Yunanlıların İzmir'i işgal etmesiyle birlikte matbaasını Konya'ya taşımış ve burada İngilizler aleyhinde yayınlar yapmıştır. İtalyanların bu gazeteyi kapatması ve Konya'nın işgal edilmesi üzerine gazete, 1921 yılında Ankara'da çıkmaya başlamıştır. *Öğüt* gazetesi 1923 yılında kapanmıştır (Şapolyo, 1976, s. 200).

Anadolu basınının düşmana karşı ilk direnişi, İzmir’de yayımlanan *Hukuk-u Beşer* gazetesinin başyazarı olan Osman Nevres (takma adıyla Hasan Tahsin)’in 1919 yılında İzmir’i işgal etmek için gelen Yunan askerlerine ilk kurşunu atmasıyla başlamıştır (Topuz, 2015, s. 118). Sivas kongresinin toplandığı sırada Mustafa Kemal Paşa, Kuva-i Milliye’nin sözcülüğünü yapmak, amaçlarını ve düşüncelerini yaymak amacıyla 14 Eylül 1919 yılında Sivas’da *İrade-i Milliye* gazetesini yayımlamıştır¹⁴ (Şapolyo, 1976, s. 192). Heyet-i Temsiliye’nin Sivas’ta bulunduğu dönem olan 14 Eylül - 15 Aralık tarihleri arasında ilk on altı sayısı yayımlanan gazete, Heyet-i Temsiliye’nin resmî yayın organı hâline gelmiştir (Dervişoğlu, 2009, s. 162). Bu gazete Millî Mücadele’nin sonuna kadar yayını sürdürmüştür (Topuz, 2015, s. 128).

Mustafa Kemal’in Ankara’da bir gazete çıkarılmasını istemesi üzerine 10 Ocak 1920’de *Hâkimiyet-i Milliye* adında bir gazete yayımlanmıştır (Kabacalı, 2000, s. 152). Adını Mustafa Kemal’in verdiği gazete (Topuz, 2015, s. 120) Ankara Hükümeti’nin yayın organı hâline gelmiştir (Kabacalı, 1994, s. 90). Amacı “milletin iradesini hâkim kılmak” olan bu gazete, 6 Şubat 1921 yılında günlük olarak çıkmaya başlamıştır (Topuz, 2015, s. 120). Mustafa Kemal’in koyduğu sınırlı bir sermayeyle kurulmuş olan bu gazetenin başlangıçta bütün yazıları ve haberleri Mustafa Kemal tarafından incelenmiş ve yazılarında büyük çoğu Mustafa Kemal tarafından yazılmıştır (Tüfekçioğlu, 2012, s. 48). Daha sonra “*Ulus*” adını almış olan (İnuğur, 1993, s. 353) *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesini tamamlayan adımlardan biri Anadolu Ajansı’nın, diğeri de Matbuat Umum Müdürlüğü’nün kurulması olmuştur. Bu kurumların açılması sonucu hem Kemalist bölgeye hem de bu bölge dışına verilecek haberlerde tekdüzelik sağlanmıştır (Koloğlu, 2006, s. 114).

¹⁴ Mütareke döneminde Mustafa Kemal Paşa, Ali Fethi Bey ile beraber *Minber* adlı bir gazete çıkarmıştır fakat bu gazete uzun ömürlü olmamıştır (Dinçer, 2012, s. 95).

Anadolu basınında Millî Mücadele'yi destekleyen gazetelerden bazıları şunlardır: *İzmir'e Doğru* (Balıkesir)¹⁵, *Açık Söz* (Kastamonu)¹⁶, *Doğru Söz*¹⁷, *Yeni Adana* (Adana)¹⁸, *Ses* gazetesi, *Babalık* gazetesi (Konya)¹⁹ (İnuğur, 1993, s. 356-358-359).

6 Nisan 1920 yılında Anadolu Ajansı kurulmuştur. Bu ajansın ilk muhabirlerini, Kurtuluş Savaşı'na hazırlanan Askerî birlik kumandanları ve Kuva-i Milliye Valiler oluşturmuştur (Oral, 1973, s. 47). Mustafa Kemal'in kararıyla Ankara'da kurulan bu ajansın ismi de Mustafa Kemal tarafından verilmiştir. Anadolu Ajansı'nın kuruluşu sırasında iki önemli amacı bulunmaktadır. Bunlardan biri, ulusal birliği tehlikeye düşürecek durumlara karşı tedbir almak iken diğeri Kurtuluş Savaşı ile ilgili haberleri halka duyurmaktır (Topuz, 2015, s. 138-139).

1922 yılında Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasıyla hem Kuva-i Milliye'ye karşıt olan Türkçe basın hem de ayrılıkçı azınlık basını ortadan kaybolmuştur. Muhalif olarak bilinen ve Millî Mücadeleye karşıt olan gazeteciler, Yüzellilikler²⁰ listesine konularak yurtdışına sürülmüşlerdir. Ali Kemal ise 1922 yılında İzmit'te linç edilerek öldürülmüştür. Böylece 1919 yılında Kemalist Anadolu'da başlayan tek dilli basın ortamı, 1922 yılı sonu itibariyle tüm Türkiye'ye yayılmıştır (Koloğlu, 1992, s. 63).

29 Ekim 1923 yılında Cumhuriyet'in ilan edilmesi, basın üzerinde çok fazla bir değişikliğe neden olmamıştır. Zaten Cumhuriyet'in ilanından sonra basının sınırsız bir özgürlüğe sahip olmasını beklemek de doğru bir yaklaşım değildir. Bu dönemde

¹⁵ 16 Kasım 1919 yılında Mustafa Necati, Vasıf Çınar ve Esad Çınar tarafından Balıkesir'de çıkan gazete, Yunanlıların Balıkesir'i işgalinden sonra kapanmıştır (Şapolyo, 1976, s. 207).

¹⁶ *Açık Söz* gazetesi, 15 Haziran 1919'da Ahmet Hamdi, Hüsnü Açıksoz ve Tahir Karaoğuz tarafından Kastamonu'da çıkarılmıştır (Oral, 1973, s. 38).

¹⁷ Kastamonu'da yayımlanan *Açık Söz* gazetesi 1932 yılına kadar yayınıni sürdürmüştür. 1937 yılında ise *Doğru Söz* adıyla tekrar çıkmıştır (Topuz, 2015, s. 132).

¹⁸ 25 Aralık 1918 yılında öğretmen Ahmet Remzi Yüreğir ve Yozgatlı Avni Doğan tarafından Adana'da çıkarılmış olan *Yeni Adana* gazetesi Fransız işgal kuvvetlerine karşı Türk milletinin haklarını savunmuştur. Fransız işgal kuvvetleri tarafından kapatılan gazete bir süre sonra Pozantı'da çıkarılmıştır. Gazete, Fransızların Adana'yı terk etmelerinin ardından 27 Kasım 1921'de tekrardan Adana'da çıkmıştır (Şapolyo, 1976, s. 207-208).

¹⁹ 23 Aralık 1910 yılında Ahibabazade Yusuf Mazhar Bey tarafından Konya'da çıkarılan gazete, Millî Mücadele döneminde millî davayı savunmuştur. Cumhuriyet'in ilanı zamanlarında en parlak dönemini yaşayan gazete, 1949 yılında kapanmıştır (Şapolyo, 1976, s. 211-212).

²⁰ Kurtuluş Savaşı zamanında bu hareketi destekleyenler kadar karşısında duranlarda olmuştur. Karşı duran kişilerden bazıları hareketlerine Cumhuriyet ilan edildikten sonrada devam etmişlerdir. TBMM'nin 01.06.1924 tarihinde aldığı kararla sayıları yüzelliye bulan bu kişilerin yurtdışına çıkarılması kabul edilmiştir. Bu kişiler arasında Padişahın yakınları, Kuvay-ı İnzibatiye'ye dahil olanlar, Çerkez Ethem ve yardımcıları, Sevr Antlaşması'nı imzalayanlar, Kurtuluş Savaşı aleyhinde yazılar yazmış olan gazeteciler, polisler, mülki ve askerî erkan üyelerinden kimseler ve çeşitli meslek gruplarından kişiler yer almıştır (Soysal, 1985). Bu kişiler Lozan Barış Antlaşması'ndan sonra kabul edilen af yasaının kapsamına alınmayarak yurtdışına gönderilmiştir. 1938'de çıkan af kanunuyla yurda dönmelerine izin verilmiştir (Uykucu, 1994, s. 421).

Cumhuriyet ilan edilmiştir ancak halifelik daha kaldırılmamıştır. Basında da halifelik yanlısı ve karşıtı olan gruplar bulunmaktadır. Halifeliği savunanların başında Hüseyin Cahit Yalçın'ın *Tanin* gazetesi gelmektedir (Topuz, 2015, s. 143).

17 Kasım 1924 yılında Kazım Karabekir'in başkanlığında Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk muhalefet partisi olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF) kurulmuştur (Zürcher, 1992, s. 79). Bu durum Türkiye'de çok partili demokrasi dönemine geçişin ilk denemesi olmuştur. Bu dönemde Ankara ve İstanbul'da hükümete karşı yoğun bir muhalefet eylemi vardır (Topuz, 2015, s. 146). Doğu Anadolu'da 13 Şubat 1925'te Şeyh Sait isyanı çıkmıştır (Aysal, 2012, s. 175). Doğu Anadolu'daki bazı aşiretlerin de desteğini alan Şeyh Sait, Cumhuriyet rejimine yönelik bir isyanda bulunmuş, bu durum da ülkede büyük bir güven sorununa neden olmuştur (Arı, 2012, s. 113). Yaşanan bu isyan sonucunda 3 Haziran 1925 yılında TCF kapatılmıştır. Şeyh Sait İsyanı ile birlikte hem Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en büyük sorunu yaşanmış hem de ilk basın özgürlüğü skandalı doğmuştur (Alan, 2015, s. 33). Bunun üzerine 4 Mart 1925 yılında "Takrir-i Sükûn Kanunu" (Huzuru ve Barışı Sağlama Yasası) kabul edilmiştir. Bu kanun ile hükümet olağanüstü yetkiler elde ederek (Topuz, 1996, s. 82), basın üzerinde doğrudan karar verebilme hakkına sahip olmuştur (Koloğlu, 1992, s. 64). Bu kanun kabul edilir edilmez birçok gazete ve dergi kapatılmaya başlanmıştır. Bunlar arasında *Tevhid-i Efkâr*, *Son Telgraf*, *Toksöz*, *Aydınlık*, *Sebilürreşad*, *Tanin*, *Vatan* gibi gazete ve dergiler sayılabilir (Kabacalı, 1994, s. 134). Önce iki yıl için kabul edilmiş olan bu kanun, daha sonra iki yıl daha uzatılarak 1929 yılında kaldırılmıştır (Topuz, 1996, s. 82). Takrir-i Sükûn Kanunu ile birlikte basında uzun süren bir sessizlik dönemi başlamıştır (Topuz, 2015, s. 154). Ümit Alan'ın da belirttiği gibi Osmanlı döneminde ölü doğumla dünyaya geldiği söylenebilecek gazetecilik, Cumhuriyet'in ilk yıllarında da çıkartılan Takrir-i Sükûn Kanunu ile susturulmuş ve bu nedenle de sağlıklı bir başlangıç yapamamıştır (Alan, 2015, s. 35). Şeyh Sait isyanının büyümesi üzerine Meclis 7 Mart 1925'te iki İstiklal Mahkemesi'nin kurulmasına karar vermiştir. Bu mahkemelerden biri Ankara'da diğeri de Doğu'da kurulmuş ve birçok gazeteci bu mahkemelerde yargılanmıştır (Topuz, 2015, s. 149). Takrir-i Sükûn Kanununun çıkarılması ve İstiklal Mahkemeleri'nin kurulması muhalif basının ortadan kalkmasına neden olmuştur (Kabacalı, 1994, s. 139).

Bu dönemde yeni bir basın kanunu çıkartılmamış, Meşrutiyet döneminde yapılan çeşitli değişikliklerle birlikte 1909 Kanunu yürürlükte kalmıştır. Basınla ilgili verilen en önemli karar, sadece sıkıyönetimin ve sansürün kaldırılmasını öngören 7 Ekim 1923

tarıhli TBMM Bakanlar Kurulu Kararnamesi'dir (Topuz, 1996, s. 85; Topuz, 2015, s. 154-155).

Çıkarılan yasalarla ortadan kaldırılan muhalif basının yerine İstanbul'da, *Vakit* ve *Akşam* gazetesinin yanına, Yunus Nadi'nin 8 Mayıs 1924'te yayımladığı *Cumhuriyet* ve Mahmut Soydan'ın yayımladığı *Milliyet* gazetesi eklenmiştir. Çok partili düzene geçildiği 1945 yılı sonuna kadar Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), basını sürekli olarak kontrolü altında tutmuş, dini yayınlara izin vermemiş ve sola da Kemalist çizgiyi aşmamak kaydıyla izin vermiştir. Osmanlı dönemindeki basından pek de farklı olmayarak bu dönemde de basın, tek ses olarak çıkmıştır (Koloğlu, 1992, s. 65).

12 Ağustos 1930 yılında Fethi Okyar tarafından Mustafa Kemal Atatürk'ün isteği üzerine Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) kurularak çok partili yaşama geçiş dönemi yaşanmıştır (Arı, 2012, s. 192). Basında da bazı gazeteler, bu partinin yanında yer alarak iktidara muhalefet etmeye başlamışlardır. Arif Oruç tarafından 1929 yılında yayımlanan *Yarın*'ı, Zekeriya Sertel, Selim Ragıp Emeç, Ekrem Uşaklıgil, Halil Lütü Dördüncü'nün 1930 yılında yayımladıkları *Son Posta*'yı bu gazeteler arasında sayabiliriz (Topuz, 2015, s. 155). Ayrıca İzmir'de yayımlanan *Hizmet* gazetesini de muhalefet eden gazeteler arasında gösterebiliriz. O günkü koşullarda ülkenin çok partili siyasal sistemi kaldırmasının zor olduğu düşünölmüş ve bunun üzerine Ali Fethi Bey 17 Kasım 1930'da SCF'yi feshetmiştir (Arı, 2012, s. 194). Bunun sonucunda *Yarın* gazetesi kapanmış, diğerleri de CHP çizgisine girerek yayınlarını sürdürmüşlerdir (Koloğlu, 1992, s. 66).

1931 yılında Cumhuriyet döneminin ilk basın yasası yayımlanmıştır. 67 maddeden oluşan bu yeni basın yasasıyla saltanat, hilafet, komünizm ve anarşizm yanlısı yayınlara ilk kez açık yasaklar getirilmiş, hükümete ülke yararlarına ters düşen yayınları geçici kapatma hakkı tanınmıştır (Öztürk, 2005, s. 152). Böylece hükümet dilediği zaman, dilediği gazeteyi kapatma yetkisine sahip olmuştur. Bu kanunun bir başka maddesine göre gazete ve dergi çıkartmak için ruhsat alma zorunluluğu kaldırılmış, gazete ve dergi çıkartılırken hükümete bilgi vermek yeterli görölmüştür. Ancak 27 Haziran 1938'de yayımlanan bir değişiklik kanunuyla ruhsat sistemine geri dönölmüştür. Kanunun önemli maddelerinden birine göre de, Vatan, Millî Mücadele, Cumhuriyet ve Devrim Düşmanlığı yüzünden ceza almış olanlar veya Millî Mücadele'de düşmana hizmet edici yayın yapmış olan kişiler gazete çıkartamazlar (Topuz, 1992, s. 88-89).

1931-1938 yıllarında ülkedeki genel duruma bakıldığında oldukça sınırlı bir basın özgürlüğü olduğunu söylemek mümkündür. Bu dönemde tek parti rejimi vardır. Bu

nedenle muhalefet basını diye bir şeyden söz etmek mümkün değildir (Topuz, 2015, s. 159-160). Bu dönemdeki önemli gazeteler *Cumhuriyet*, *Akşam*, *Tan*²¹, *Son Posta* ve Ankara’da yayımlanan *Ulus*’tur. 1924 yılında Yunus Nadi tarafından yayımlanan *Cumhuriyet* gazetesi, İstanbul’da Cumhuriyet rejiminin en yetkili sözcüsü durumundadır. Atatürk’ün 1920’de kurduğu *Hâkimiyyet-i Milliye* gazetesi, 1934 yılında *Ulus* adını almıştır. Falih Rıfkı Atay’ın yönetiminde çıkan bu gazete, hükümetin ve CHP’nin görüşlerini yansıtmıştır (Topuz, 2015, s. 162-164). 1950 yılında yapılan seçimler sonucu CHP’nin muhalefete geçmesiyle birlikte bu gazete de CHP muhalefeti yayın organı olarak kalmıştır (Oral, 1973, s. 75).

Gazetede yazı yazması yasak olan Ahmet Emin Yalman 1936’da *Tan*’da, Hüseyin Cahit Yalçın ise *Sabah* gazetesinde yazmaya başlamışlardır. Atatürk’ün ölümünden beş ay önce de yasaklı olan Yüzellilikler affedilmiş ve bu kişiler, ülkeye dönüp tekrar yazmaya başlamışlardır (Koloğlu, 1992, s. 67).

1938 yılında 1931 tarihli Matbuat Kanunu’nda değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerden birine göre gazete çıkarabilmek için bankadan 1000-5000 liralık bir garanti mektubu alınması gerekmektedir. Bir diğer değişiklikte, 1931’de kaldırılmış olan ruhsat sistemine tekrar geri dönülmesi konusunda olmuştur. Böylece her isteyen istediği zaman gazete çıkartabilmesi engellenmiş, gazete çıkarabilmenin ön koşulu olarak hükümetten bir ruhsat alınması zorunluluğu getirilmiştir. Kanuna eklenen hükümlerden biri de, bir çeşit sansür sayılabilecek olan okul ve üniversite olaylarıyla ilgili haberlerin izin almadan yazılamaması olmuştur (Topuz, 2015, s. 166-167).

1939-1945 yılları arasındaki dönemi belirleyen en önemli olaylardan birisi, 10 Kasım 1938 tarihinde Atatürk’ün ölümüdür (Topuz, 1992, s. 95). Atatürk’ten sonra İsmet İnönü, Cumhurbaşkanı olmuştur. Bu dönemi belirleyen bir diğer olay ise II. Dünya Savaşı’dır. Türkiye bu döneme İsmet İnönü’nün liderliğinde girmiştir. İnönü’nün bu dönemle ilgili politikasına göre savaşa girilmeyecek ve savaş halindeki ideolojilerden biri seçiliyormuş gibi görünülmecekti. Hem Matbuat Umum Müdürlüğü’nün hem de sıkıyönetimin kontrolü altında olan basın bu dönemde de baskı altındaydı (Koloğlu, 1992,

²¹ 1935 yılında İş Bankası’nın kurduğu *Tan* gazetesini önceleri Ali Naci Karacan yönetmiştir. Ahmet Emin Yalman, Zekeriya Sertel ve Halil Lütü Dördüncü’nün bu gazeteyi satın almasıyla birlikte *Tan*, 1 Ağustos 1936 yılında yeni şekliyle yayımlanmaya başlamıştır. Ahmet Emin Yalman’ın *Tan*’dan ayrılmasının ardından gazetenin başyazarlığını Zekeriya Sertel üstlenmiştir (Topuz, 1996, s. 92-93). Gazete, II. Dünya Savaşı’nda Almanya’ya karşı Sovyetler Birliği, İngiltere ve Amerika’nın oluşturduğu müttefikleri desteklemesi sonucu Ankara’nın hedefi hâline gelmiş ve Sertellere karşı bir linç kampanyası başlamıştır (Alan, 2015, s. 42).

s. 67). İktidarın savaş süresince basının istediği doğrultuda yayın yapmasını sağlamak için başvurduğu önemli ve etkili yollardan birini, yayın organlarına nelerin yayımlanması ya da yayımlanmaması konusunda verdiği talimatlar oluşturmuştur. Bu talimatlara uymayan yayın organları öncelikle uyarı yazıları gönderilerek uyarılmış, talimatlara uyulmamasının sürmesi hâlinde de bu yayın organları kapatılmıştır (Güvenir, 1991, s. 81). Bu dönemde çıkan gazetelerden başlıcaları şunlardır: *Cumhuriyet*, *Akşam*, *Vatan*²², *Tasvir*, *Son Posta*, *Tanin*, *Sabah*, *Vakit* ve *Ulus* (Topuz, 2015, s. 170).

1946 yılına kadar olan sürece bakıldığında iktidarın, basının demokratik düzene ve çok partili yönetime geçilmesini istemesiyle birlikte yasaklar koyduğu görülmektedir. Bu dönemde muhalif basına baskılar uygulanmış ve bu baskılar sadece yasal sınırlar çerçevesinde kalmamıştır. İktidar yanlılarının saldırgan tavırları da basına yönelik şiddetin oluşmasında etkili olmuştur. Bu dönemde yaşanan büyük olaylardan birisi de “Tan Olayı”dır. 4 Aralık 1945 yılında yaşanan bu olayda Sovyet yanlısı bir tutum izleyen ve Sertellere ait olan *Tan* gazetesi on binden fazla genç tarafından yağmalanmıştır (Yıldız, 1997, s. 482).

II. Dünya Savaşı dönemi ve sonrasındaki yıllar ise Türk siyasal tarihi açısından bir dönüm noktası olmuştur. Çünkü savaşın bitiminin ardından Türkiye’de Cumhuriyet’in kuruluşu ile başlayan siyasal rejim değişmiştir (Güvenir, 1991, s. 17). Böylece 1946 yılı Türkiye siyasi yaşamı açısından önemli bir yıl olmuştur. 1945 yılında İsmet İnönü, siyasal sistemin liberalleşeceğini açıklamış ve 1946 yılında da çok partili yaşama geçilmiştir. (Koloğlu, 1992, s. 68). Bunun üzerine 7 Ocak 1946’da Adnan Menderes, Celâl Bayar, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü tarafından Demokrat Parti (DP) kurulmuştur (Arı, 2012, s. 350). DP, basın da desteğini kazanmak amacıyla 1945-1950 yılları arasında basın özgürlüğünün en büyük savunucusu olurken (Topuz, 2015, s. 185), 1950-1960 yılları arasında ise CHP’nin 1945-1950 yıllarında basına karşı olan tutumundan çok da farklı bir tutum sergilememiştir (Koloğlu, 1992, s. 69).

Basın rejimi açısından bakıldığında CHP başlangıçta daha yumuşak davranmıştır. 1946 yılında yapılan yasa değişikliğiyle gazete kapama yetkisi idari makamlardan

²² 1939 yılında yayımlanan *Vatan* gazetesinin kurucusu Ahmet Emin Yalman’dır. Gazetenin baş yazarı da olan Ahmet Emin Yalman “*Vatan*” adı ile ilk defa İstanbul’da günlük gazete çıkaran kişidir. Önce bir aile şirketi olarak kurulan *Vatan* hem havadis hem de fikir gazetesi olmuş, demokrasiyi ve liberalizmi savunmuştur. Demokrat Parti’yi tutarak saygılarında bu partinin haberlerine yer vermiş ve böylece CHP’ye karşı olan basın içinde başlarda yerini almıştır. Demokrat Parti’nin iktidara gelmesinden sonra ise bu partiye muhalefet etmiştir. 1961 yılında ortaklar arasında yaşanan anlaşmazlıklar üzerine *Vatan* gazetesi Cemal Reşit Eyüboğlu ve Naim Tirali’nin eline geçmiş, Ahmet Emin Yalman’da gazeteden uzaklaşmıştır (Oral, 1973, s. 145-146).

alınarak mahkemelere verilmiş, gazete çıkarmak için izin alma ve para yatırma koşulları kaldırılmıştır. Bunların dışındaki diğer kısıtlayıcı maddelere dokunulmamıştır. DP iktidarı, on yılda hem basın yasası üzerinde hem de basını etkileyen diğer yasalar üzerinde baskıyı artıracak birçok değişiklik yapmıştır. Bununla birlikte iki iktidar da sıkıyönetim yasalarını muhalif basını susturmak için kullanmışlardır. İki iktidarın davranışları arasındaki başlıca fark ise CHP'nin düşmesiyle sonuçlanan 1950 seçimlerinde her açıdan hukuksallıktan ayrılmaması, DP'nin ise düşebileceği düşüncesine kapılınca çok aşırı bir baskı sistemini uygulamış olmasıdır (Koloğlu, 1992, s. 69).

1946-1948 dönemindeki en önemli gazetelerden biri, 1 Mayıs 1948 yılında Sedat Simavi tarafından yayımlanmaya başlayan *Hürriyet*'tir. *Hürriyet* gazetesi, basın alanında bilimsel çalışma yöntemini getirmiş, okul dışı halk eğitiminde öncü olmuş, yararlı yarışmalar düzenlemiş, özel ilancılığa önem vermiştir (Oral, 1973, s. 153-154). İlk defa Kıbrıs sorununu ve Oniki Ada davasını gündeme getiren gazete, aydın sınıfın gazetesi olmaktan çok tüccar ve halkın gazetesi olmuş ve tarafsızlığını korumuştur (Şapolyo, 1976, s. 242).

30 Nisan 1949 yılında Ankara'da yayımlanmaya başlayan *Zafer* gazetesi ise DP'nin yayın organı olmuştur. 27 Mayıs 1960'da kapanan bu gazete 7 Ocak 1962 yılında yeniden çıkmış ve Adalet Partisi (AP)'ni desteklemiştir (Şapolyo, 1976, s. 248).

Türkiye tarihinde “Demokrasinin zaferi, demokratik yaşama geçiş” gibi kavramlarla anılan 14 Mayıs 1950 seçimleri (Ortaylı, 2010, s. 97), Türk siyasal tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. Bu seçimi Celal Bayar ve Adnan Menderes'in liderliğindeki DP kazanmıştır (AA, 2018, s. 24). DP'nin iktidara geçmesiyle birlikte Celal Bayar Cumhurbaşkanı, Adnan Menderes de Başbakan olmuştur (Zürcher, 1999, s. 321-322). DP kurulduğundan beri basın bu partiyi desteklemiştir. Gazetecilerin çoğunda DP iktidara geçtiğinde basınla ilgili bütün sorunların çözüleceği kanısı vardır (Topuz, 2015, s. 192). DP iktidarının ilk yıllarında basının daha rahat bir süreç yaşadığını söylemek mümkündür. Bu dönemde kovuşturmaya uğrayan ya da tutuklanan gazeteci yoktur. Hükümet ile gazeteciler genellikle yakın ilişkiler kurmuşlardır. Ancak DP ile basın arasındaki bu iyi ilişkiler çok uzun sürmemiştir. Bu durumun nedenlerinden biri olarak ekonomi gösterilebilir (Topuz, 1996, s. 106-107).

15 Temmuz 1950 yılında basın kanunu tasarısı Meclis'te kabul edilerek 21 Temmuz'da yürürlüğe girmiştir. Liberal bir kanun olarak kabul edilebilecek olan bu kanun (Topuz, 2015, s. 193), 1931 tarihli eski kanunu yürürlükten kaldırmıştır. Yeni

kanuna göre gazete çıkartmak için bildirimde bulunmak yeterlidir. Eski kanunda yer alan hükümetten izin veya ruhsat alma zorunluluğu bu kanunda yer almamıştır. Gazete sahipleri cezai sorumluluktan kurtulmuş, suç sayılan bir yazıdan yazar ve yazı işleri müdürü sorumlu tutulmuştur. Basın suçlarının yargılanması özel mahkemelere verilmiş ve yanıt hakkı yeniden düzenlenmiştir. (Alan, 2015, s. 50).

Gazeteciler açısından önemli kabul edilen bir başka yasa ise 1952 yılının Haziran ayında kabul edilen yasadır. Gazetecilerin çalışma koşullarını düzenleyen bu yasa ile gazeteciler sendika kurma, sosyal güvenlik, kıdem tazminatı, iş sözleşmesi gibi koruyucu hükümlere sahip olmuşlardır (Alemdar, 2017b, s. 234).

1946-1950 yılları arasına bakıldığında ülkedeki demokratikleşme söylemlerine karşın yapılan uygulamaların tersi yönde olduğu görülmektedir. Bu dönemde gazetecilere ve yazarlara yönelik birçok ceza davası açılmış ve bu davalar sonucunda da tutuklanma olayları yaşanmıştır. Ancak yargılama sırasında bu kişilerin birçoğunun haklarında beraat kararı verilmiştir (Yetkin, 2010, s. 10).

1950 yılının ilk aylarında İstanbul’da yayımlanan başlıca gazeteler arasında *Cumhuriyet*, *Hürriyet*, *Son Posta*, *Yeni Sabah*, *Yeni İstanbul*²³, *Vatan*, *Vakit*, *Hergün* ve *Akşam* bulunmaktadır (Kabacalı, 2000, s. 215). Bu dönemde çıkan önemli gazetelerden birisi de 3 Nisan 1950’de Ali Naci Karacan tarafından çıkarılan *Milliyet* gazetesidir (Şapolyo, 1976, s. 244). Bu gazetenin de halk eğitimi alanında önemli yayınları olmuştur (Oral, 1973, s. 156). Çıkarılan diğer gazetelerden bazıları ise şunlardır: *Dünya*²⁴, *İstanbul Ekspres*²⁵, *Tercüman*²⁶, *Hakimiyet*²⁷ (Oral, 1973, s. 177-178-181-184).

1954 yılının ilk aylarında DP Meclis’e “Neşir yoluyla veya Radyo ile işlenecek bazı cürümler hakkında kanun tasarısı”nı sunmuştur. Büyük tartışmalara neden olan ve 9 Mart 1954’te kabul edilen bu kanunun²⁸ amacı “namus, şeref veya haysiyete tecavüz edilmesi

²³ Habib Edip Törehan tarafından 1950 yılında yayımlanan gazete, Türkiye’de ilk defa tam bir Avrupa modeli, iktisadi günlük gazete olarak çıkarılmıştır (Oral, 1973, s.176).

²⁴ Falih Rıfkı Atay tarafından 1950 yılında yayımlanan gazete Atatürkçülüğü savunmuş, CHP’yi destekleyerek DP’ye muhalif olmuştur (Kabacalı, 2000, s. 215).

²⁵ 1951 yılında DP’li Mithat Perin tarafından çıkarılan gazete 1960 yılında kapanmıştır (Oral, 1973, s. 178).

²⁶ 1955 yılında çıkarılan bu gazete DP taraftarıdır. 1961’de el değiştiren gazete AP’nin yayın organı hâline gelmiştir. Gazete daha çok dini konular üzerine yazılar yazmıştır (Oral, 1973, s. 181).

²⁷ 1954 yılında Hikmet Yazıcıoğlu tarafından Ankara’da çıkarılan gazete DP’nin yayın organı olmuş, 1961 yılında kapanmıştır (Oral, 1973, s. 184).

²⁸ Bu kanunun ilk sonuçlarının, DP’nin ikinci iktidar döneminden dört ay kadar sonra gerçekleştiği görülmektedir. Bu kanun sonucunda 24 Eylül 1954 yılında *Ulus* gazetesi başyazarı 79 yaşındaki Hüseyin Cahit Yalçın 26 ay hapse mahkûm edilerek 1 Aralık 1954 tarihinde cezaevine gönderilmiş ve 3 ay hapiste kalmıştır. Yaşanan bu olay Türk basın tarihinde önemli bir yere sahiptir. Bu olay, DP iktidarının basına ve gazetecilere uygulayacağı cezaları, sansürleri, duruşmaları ve kovuşturmaları gösteren ilk gelişme olmuştur (Bulunmaz, 2012, s. 209).

veya hakarete bulunulması veya itibar kıracak veya şöhret veya servete zarar verebilecek bir hususun isnad edilmesini” önlemektir. Kanundaki bu maddelere göre suç sayılabilecek bir yazı çıktığı zaman savcılar doğrudan kovuşturma açabileceklerdi. Bu kanunla birlikte gazeteciye ise öne sürdüğü bir şeyi ispat hakkı tanınmamıştı. Ünlü 6334 sayılı Kanun buydu. 1955 yılı da basın davalarının artış gösterdiği bir yıl olmuştur (Topuz, 1996, s. 108-109).

1955 yılında yaşanan önemli olaylardan birisi de 6-7 Eylül Olayları’dır. 6-7 Eylül Olayları kısaca, İstanbul’da yaşayan başta Rumlar olmak üzere azınlıklara yönelik yapılan yağma hareketleri olarak tanımlanabilir (Alan, 2015, s. 51). Yaşanan bu olaylar hükümeti çok zor durumda bırakmış ve başına birçok dert açmıştır. Bu olayın yaşanmasında etkili olan olay şöyle gerçekleşmiştir: Öğleden sonraları çıkan *İstanbul Ekspres* gazetesi tarafından Selanik’te Atatürk’ün doğduğu eve saldırılar olduğuna ilişkin bir haber yayımlanır. Bunun üzerine İçişleri Bakanlığı da bir gösteri düzenlenmesi için birtakım girişimlerde bulunur. Halk, Taksim Meydanı’na toplanır. Harbiye’de, Şişli’de Rumlara ait bütün mağazaların vitrinleri parçalanır, mallar sokaklara dökülür ve yağma edilir. Mezarlıklara dahi saldırılar olur. Rum olmayan kişilerin de dükkânları saldırıya uğramıştır. Artık, gösteriler, varlıklara ve sömürülere karşı aşırı bir tepki havasına girmiştir. Polislerin başa çıkamaması üzerine ordudan yardım istenir ve sıkıyönetim ilan edilir. Ertesi gün Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Bakanlar vilayette bir basın toplantısı düzenleyerek suçlunun “basın” olduğunu söylerler. Olayların çıkmasının nedeni olarak gazetecilerin halkı kışkırtması gösterilmiştir. Komünistlerin de bu işle ilgileri olduğu söylenerek ne kadar sicilli komünist varsa tutuklanmıştır. Bu olaydan sonra basına karşı büyük bir baskı uygulanmaya başlanmış, hiç olmayacak nedenlerden dolayı gazeteler kapatılmıştır (Topuz, 1992, s. 110).

DP’nin son dönemlerinde basının üzerindeki baskılar daha da arttırılmış ve basına yönelik birçok yeni yasaklar uygulanmıştır. Gazetelerin muhalefet etmesini önlemek üzere 1956 yılında yeni önlemler alınmıştır. Buna göre “kötü niyetle ve özel maksada dayanan yayında bulunmak veya devletin dışarıdaki itibar ve nüfuzunu kırarak şekilde asılsız, mübalağalı veya özel maksada dayanan haberlerin dışarıda yayımlanmasına sebep olmak” yasaklanmıştır (Alan, 2015, s. 60). İktidara geldiğinde gazetecilere sendika kurma hakkı tanıyan DP, 1957 yılında bir bildiri yayımladığı için İstanbul Gazeteciler Sendikası’nı 9 ay süre ile kapatmıştır (Topuz, 1996, s. 115). İktidara geldiği dönem “Resmî İlan” yardımı yaparak birçok gazetenin yayımlanmasında ve mesleği gazetecilik

olmayan insanların da gazetecilik yaşamına girmesinde etkili olan DP Hükümeti (Şapolyo, 1976, s. 258), iktidarda kaldığı süre içerisinde gazeteleri ekonomik olarak da baskı altına almıştır. 1957 yılında yayımlanan bir kararnameyle “gazete ve dergi kâğıtlarının tek elden ithali” uygulamasına gidilmiş, 1958 yılında yayımlanan bir kararnameyle de “ilan ve reklamların tek elden dağıtımı” kabul edilmiştir (Topuz, 2015, s. 202). Bunların dağıtımı sırasında ise DP’yi destekleyen bazı yayınlar kayırılmıştır. Böylece DP’yi destekleyen gazeteler resmî ilanlarla, kâğıt “tahsis”i yoluyla ve başka yöntemlerle desteklenerek “besleme basın” yaratılmıştır (Kabacalı, 2000, s. 216-273).

DP, 27 Nisan 1960 yılında “muhafeletin rejim karşıtı” eylemlerini incelemek üzere 15 kişiden oluşan bir Tahkikat Komisyonu kurmuştur. Basına yönelik olağanüstü yetkilere sahip olan bu komisyon (Alan, 2015, s. 61), Meclis’ten ve adli kurumlardan ayrıca bir karar almaya gerek kalmadan yayın yasağı getirebilecek ve siyasal eylemleri durdurabilecekti (Kabacalı, 1994, s. 265). Komisyon, ilk iş olarak vilayetlerde yayımlanmakta olan 12 gazete ve mecmuanın kapatılmasına karar vermiştir (Şapolyo, 1976, s. 271). Tüm bu yasaklamalarla birlikte 1955-1960 döneminde açılan 2300 basın davası sonucunda 867 gazeteci tutuklanmıştır (Koloğlu, 1992, s. 69). Bu nedenle basının DP’ye karşı olan öfkesi iyice artmıştır. Yaşanan tüm bu süreçlerde 1960 darbesinin yaşanmasında etkili olmuştur.

Genel olarak 1950-1960 arası dönemdeki basının yapısına bakıldığında düşünce, sanat ve bilim yayınlarının, gazete ve dergi olarak sayılarının artmadığı aksine azaldığı görülmektedir. Bu dönemde daha çok sansasyonel konular olmak üzere hemen her konu işlenmiş, bununla birlikte yabancı basın aktarmacılığı yapılmıştır. Anadolu basınında ise DP yanlısı yayınların sayısının arttığı, fazla sayıda vasıfsız günlük ve daha yukarı süreli gazete ve derginin çıkarılmış olduğu görülmektedir. Bu dönemin Türk basınına sağladığı yarar ise demokrasinin gerçek yanlarıyla sahte yanlarını ortaya çıkarması olmuştur (Oral, 1973, s. 176).

3.2. 1960-1970 Arası Dönemde Basın - Siyaset İlişkisi

27 Mayıs 1960 ile 12 Eylül 1980 yılları arasındaki dönem, Türk toplumunun çarpık da olsa hızlı bir ekonomik büyüme ve sanayileşme içine girmiş ancak çözömlenemeyen sorunların yarattığı siyasal krizlerin, üçü sonuca ulaşan, en az ikisi sonuçsuz kalan askerî

darbelerle²⁹ dondurulmaya çalışıldığı bir dönemdir. Aynı dönemde ikisi yarım kalmış birisi ise başarıya ulaşmış Kıbrıs askerî harekâtı ile son yarıyı kaplayan ve basına da yönelen iç terörizm yaşanmıştır (Koloğlu, 2006, s. 132-133). DP iktidarının, yönetimin başında olduğu 1950-1960 arası dönemin sonlarına doğru Türkiye’de yönetsel anlamda sıkıntılar yaşanmaya başlanmıştır. Bunun sonucunda 27 Mayıs 1960 sabahı saat üçte askerî bir müdahale olduğu radyodan duyurulmuştur. Alparslan Türkeş tarafından okunan bildiri ile Türk Silahlı Kuvvetlerinin “kardeş kavgasına meydan vermemek” ve “demokrasiyi içine düştüğü buhrandan” kurtarmak amacıyla ülke yönetimine el konulduğu bildirilmiştir. Bildirideki en önemli vurgu ise darbenin tarafsızlığı üzerinedir. Müdahale ile birlikte ordu birlikleri Ankara ve İstanbul’daki bütün hükümet binalarına el koymuş ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes dâhil olmak üzere DP’li bütün bakan ve milletvekilleri tutuklanmıştır (Zürcher, 1999, s. 350-351). 27 Mayıs 1960 askerî müdahalesi literatürde genellikle ihtilal ya da devrim olarak geçmektedir. Aslında bir darbe olmasına karşın 27 Mayıs hareketinin bir ihtilal ya da devrim olarak adlandırılmasının nedeni ise neredeyse hiç tepkiyle karşılaşmaması; basın, muhalefet, üniversite ve yargı bürokrasisinin bu darbeyi olumlaması ve çok büyük bir şiddet olayının yaşanmadan sona ermesidir (Doğaner, 2017, s. 99).

27 Mayıs müdahalesinin basın-iktidar ilişkisi üzerine etkileri olmuştur. Müdahaleden sonra oluşturulan Millî Birlik Komitesi (MBK)’nin ilgilendiği alanlardan biri de basın olmuştur (Üstün, 2017, s. 303). Bu komite ilk olarak 12 Ekim 1960’ta çıkartılan 94 sayılı kanun ile “Neşir yoluyla veya Radyo ile işlenecek cürümler hakkındaki 6334 ve 6732 sayılı kanunları” iptal etmiş, 29 Kasım 1960’ta da 1950’de kabul edilen Basın Kanunu’ndaki bütün antidemokratik hükümleri kaldıran 143 sayılı

²⁹ Bu darbelerden biri 1960 darbesinin amacına ulaşmadığını ve bazı açılardan henüz tamamlanmamış olduğunu düşünen Albay Talat Aydemir ve arkadaşları tarafından 22 Şubat 1962 yılında gerçekleştirilmiştir (Demir, 2006, s. 155). Bu darbe girişimi başarısız olmuştur. Talat Aydemir tarafından gerçekleştirilen bir diğer darbe girişimi ise 21 Mayıs 1963 tarihindedir. Bu darbe girişiminin düşünce adamı Talat Aydemir olurken, eylem aşamasını ise Fethi Gürcan gerçekleştirmiştir. Bu darbe girişimi de başarısız olmuştur. Bunun ardından darbe girişiminde bulunanların yargılama süreci başlamış ve Talat Aydemir ve Fethi Gürcan idam edilmiştir (Öztaş ve Ataman Çelik, 2017, s. 169-172-175-176). 1970’li yıllara gelindiğinde ise Türkiye bunalım içerisindeydi. Ülkede sosyal ve ekonomik bir düzensizlik hâkimdi. Fiyatlar yükseliyor, işyerlerinde grevler oluyor, işçiler işten çıkartılıyor, gençlik olayları yaşanıyor ve hükümet bu durumların hiçbirine çözüm bulamıyordu. Bu durum orduda da huzursuzluk yaşanmasına sebep olmuştu. Bunun üzerine çeşitli gruplar darbe hazırlıklarına başlamışlardı (Topuz, 1996, s. 131). 12 Mart 1971 yılında Genelkurmay Başkanı Başbakan’a Silahlı Kuvvetlerin ultimatosu olan bir muhtıra verdi. Muhtıra, anarşiyi sona erdirebilecek bir hükümetin kurulmasını eğer bu istek gerçekleşmezse ordunun yönetime el koyacağını bildiriyordu (Zürcher, 1999, s. 376). Muhtıranın ardından Başbakan Süleyman Demirel ve hükümeti istifa etmiştir (Alan, 2015, s. 84). 1980 yılının 12 Eylül günü ise anarşi ve terörü sona erdirmek gerekçe gösterilerek asker tarafından yönetime el koyulmuştur (Koloğlu, 1992, s. 95).

kanunu çıkartmış (Topuz, 1996, s. 121), ayrıca hapishanede olan gazetecileri affetmiş, basına tanıdığı en geniş hürriyet içinde -basının kendi kendisini kontrol- dönemini açmıştır (Oral, 1973, s. 199).

Millî Birlik hükümetlerinin yönetimde olduğu dönemde basın alanında yapılan en önemli yeniliklerden birisi de “ispat hakkının” gazetecilere tanınması olmuştur. 1 Aralık 1960 yılında Ceza Kanunu’nun 481. maddesinde yapılan değişiklikle gazeteciye birçok durumda iddiasını ispatlama hakkı tanınmıştır (Topuz, 2015, s. 228). Millî Birlik hükümetinin yerini Temsilciler Meclisine bırakmadan önce aldığı kararlar arasında basını ilgilendiren iki kanun da vardı. Bu kanunlardan biri “Fikir İşçileri Kanunu” denen ve 5953 sayılı kanunu değiştiren 212 sayılı kanun iken diğeri ise “Basın İlan Kurumu”nun kurulmasını öngören 195 sayılı kanundur (Topuz, 1996, s. 122). Bu kanunların yürürlüğe girmesini İstanbul basınının işverenleri boykot etmiştir. Bu boykot olayı ise basın tarihinin en önemli olayı olmuştur (Oral, 1973, s. 216). Basın tarihine “Dokuz gazete patronunun direnişi” olarak geçen bu boykotta *Akşam*, *Cumhuriyet*, *Dünya*, *Hürriyet*, *Milliyet*, *Tercüman*, *Vatan*, *Yeni İstanbul*, *Yeni Sabah* gazetelerinin patronları üç gün boyunca gazete çıkartmayacaklarını duyurmuşlardır (Alan, 2015, s. 72). Bu olay, düşünce işçileri tarafından tepkiyle karşılanmış ve buna karşılık olarak basın işçileri Vilayet Konağına doğru sessiz bir yürüyüş yapmışlardır. Yüz senelik Türk basın tarihinde ilk defa basın çalışanları tarafından patronlarına karşı böyle bir protesto yapılması önemlidir (Şapolyo, 1976, s. 273). Ayrıca basın çalışanları patronlarının gazete çıkartmaması üzerine üç gün yayımlanmak üzere 11 Ocak 1961 tarihinde *Basın Gazetesi*’ni kurmuşlardır (Oral, 1973, s. 217). 212 sayılı kanunun yürürlüğe girdiği 10 Ocak günü ise gazeteciler tarafından “Çalışan gazeteciler bayramı” olarak kabul edilmiştir (Topuz, 1996, s. 122).

Millî Birlik döneminde tutuklanan ilk gazeteciler Aziz Nesin ve İhsan Ada olmuştur. Bu gazetecilerin yazılarında hiçbir suç unsuru görülmediği için Askerî Sorğu Yargıçlığının kararı ile 3 Temmuz 1961’de tahliye edilmişlerdir. Bu olay ise gazetecilere karşı alınan ilk “tedbir” ve kötü bir başlangıç olmuştur (Topuz, 2015, s. 232-233).

1961 Anayasası Türk halkına Cumhuriyet’in kuruluşundan beri yaşadıkları en büyük siyasi özgürlüğü vermiştir. “Sosyal devlet” olarak tanımlanan bu yeni devlet hiçbir zaman düşünülmemiş toplumsal haklar vermiş, üniversitelere özerklik ve öğrencilere dernek kurma hakkı, işçilere de grev hakkı tanımıştır (Ahmad, 2006, s. 156). 1961 Anayasası’na basın özgürlüğünü güvence altına alacak önemli maddeler de konmuştur.

Örneğin bu Anayasa’da basın hakları ve özgürlükleri sıralanmış ve bunların dokunulmazlığı belirtilmiştir. Anayasa’da basının hür olduğu ve sansür edilemeyeceği, yayın yasağı konulamayacağı, gazete ve dergilerin toplatılamayacağı gibi maddeler yer almıştır (Topuz, 1996, s. 125-126). Bu dönemde basın özgürlüğünü kısıtlamak için çıkartılan ilk kanun ise 7 Mart 1962’de yayımlanmış olan 38 sayılı Tedbirler Kanunu’dur (Topuz, 2015, s. 236). Bu kanuna göre özetle 27 Mayıs müdahalesi ile ilgili eleştiri yapılmayacak, tartışma konusu olmayacak, hiçbir parti kapatılmış olan DP’nin devamı bir parti olduğunu söylemeyecektir. Bu kanun ile birlikte düzenin yeni sahiplerini eleştirmek yasak hâle getirilmiştir (Alan, 2015, s. 74).

1960 yılından sonra yayımlanmaya başlayan gazeteler arasında *Öncü* (1960), *Hareket* (1962), *Yarın* (1963), *Bugün* (1964), *Son Baskı* (1964), *İrade* (1968), *Günaydın* (1968)³⁰ gazeteleri bulunmaktadır (Şapolyo, 1976, s. 244-252-256).

1960-1970 arası dönemde sol basının gelişme göstermesinin yanında 1971 Mart’ına kadar olan dönemde günlük gazetelerde de bir gelişme yaşanmıştır. Düşünceye ve yoruma yer veren gazetelerin okuyucu kitlesi genişlemiş, baskı tekniklerinde yaşanan gelişmeler sonucu günlük gazeteler ofset’e geçmeye başlamışlar, gazetecilerin eğitim ve kültür seviyelerinde bir artış gözlenmiş, gazetecilik sağlam bir meslek olma yolunda ilerleme göstermiştir. Bu dönemde gerçekleşen önemli olaylardan biri de televizyonun yayın yaşamına başlaması olmuştur (Topuz, 2015, s. 238-239).

Hıfzı Topuz, 1970’li yıllarda gazeteler üzerinde “asker, patron ve hükümet” baskısı olduğundan bahsetmiş, bunların yanında holdingleşmenin de basın üzerinde olumsuz etkiye sahip olduğunu söylemiştir. Gazeteciler askerî baskı altında olduğu için her şeyi yazamamışlardır. Holdinglerin basın alanına girmesi de gazetecilikte yeni bir durum yaratmıştır. Birçok iş alanında çalışmaları olan holding sahiplerinin yaptıkları işler hükümetle ilişkilidir. Bu nedenle hükümetin baskısı basın üzerinde etkili olmuştur. Patronların çıkarları doğrultusunda basında haberler yapılmaya başlanmıştır (Özer, 2017, s. 367).

Genel olarak Türkiye’de gazeteciliğin ortaya çıkışından 1970 yılına kadar olan sürece bakıldığında her dönemde basının iktidarlar tarafından baskı altına alındığı görülmektedir. Osmanlı Devleti döneminde devlet eliyle ortaya çıkan gazetecilik hükümdarın baskısı altında yaşamını sürdürmüştür. Cumhuriyet’in ilan edilmesi ile

³⁰ *Hürriyet* gazetesinden ayrılan Haldun Simavi 1968 yılında *Günaydın* gazetesini çıkarmaya başlamıştır. Bu gazete “ilk vitrin” ya da “bulvar” gazetesi olarak dikkat çekmiştir (Kabacalı, 2000, s. 231).

birlikte basın da bu baskıdan kurtulacağı düşüncesi gerçekleşmemiş, bu dönemde de basın iktidarın baskısı altında kalmıştır. II. Dünya Savaşı'nı da kapsayan 1923-1945 yılları arasındaki dönemde tek partiye dayalı otoriter bir rejimle yönetilen Türkiye'de basın rejimi de otoriter bir yapıya sahip olmuştur. Bu dönemde basın, temel işlevi iktidarın siyasasını desteklemek olan bir kurum olarak görülmüş, bu durumda basının iktidarlar tarafından baskı altına alınmasına neden olmuştur (Güvenir, 1991, s. 209). Çok partili siyasal yaşama geçişe kadar muhalif basın kavramından söz edilemezken 1945 yılı sonrasında muhalefet basınının ortaya çıktığı, DP'nin iktidar olduğu dönemde ise bu basının çeşitli yöntemlerle susturulmaya çalışıldığı ve baskı altına alındığı görülmektedir. 1960 müdahalesinin ardından yeni anayasada güvence altına alınan basın özgürlüğünü kısıtlamak amacıyla 1962 yılında kanun çıkartılmış, böylece basın iktidar tarafından bir kez daha baskı altına alınmıştır.

4. 1960'LI YILLARDA TÜRK - AMERİKAN İLİŞKİLERİ

Amerikan Başkanı Lyndon B. Johnson tarafından Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı İsmet İnönü'ye gönderilen "Johnson Mektubu" 1964 yılında yazıldığı için tezin bu bölümünde 1960'lı yıllarda Türkiye ile ABD arasındaki ilişkiler ele alınmıştır. Bu dönemdeki ilişkilerin daha anlaşılır bir hâlde açıklanabilmesi için Osmanlı Devleti döneminden başlayarak 1970'li yıllara kadar olan Türk-Amerikan ilişkileri anlatılmıştır.

Türk-Amerikan ilişkilerinin bugünkü anlamdaki milâdı 1947 yılında imzalanan Truman Doktrini ile başlamış olsa da (Türkmen, 2012, s. 12), ABD ile Türkiye arasındaki ilişkiler Amerika ile Osmanlı Devleti arasında 1830 yılında imzalanan Ticaret ve Seyri Sefain Antlaşması'yla başlamıştır (Armaoğlu, 2017a, s. 11-12). Bu anlaşmanın yürürlüğe girip ilişkilerin resmen başlamasından sonra Amerika'nın, Osmanlı Devleti'ne karşı ilgisi giderek artmıştır (Özkan, 2006, s. 1). Bu antlaşmadan sonra Osmanlı Devleti ile ABD arasındaki ilişkiler ticari, kültürel ve sosyal açıdan gelişme göstermiş olmasına karşın, diğer Batılı ülkelerle yapılan antlaşmalarda olduğu gibi ABD ile yapılan bu antlaşma da zamanla Osmanlı Devleti'nin aleyhinde işlemiştir (Durmuş, 2011, s. 2).

Amerika ile ekonomik ilişkilerin daha da yoğunlaştığı bir dönem olan II. Abdülhamid döneminde, silah alımı ile artan ticaretin yanı sıra, madencilik ve petrol arama alanlarında ortak faaliyetler başlamış ve ABD'den bu konularda uzman olan kişiler getirilmiştir. 1862 yılına gelindiğinde ise ABD ile Osmanlı Devleti arasında yeni bir dostluk ve ticaret antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmayla birlikte, eski antlaşmayla Amerika'ya verilen en fazla gözetilen ulus statüsü devam etmiş, 1839 yılından beri % 8

olarak belirlenen ithal gümrüğü resminin aşamalı olarak % 1'e indirilmesi öngörülmüş ve Osmanlı Devleti'nin Amerika'dan ateşli silahlar ve cephane ithalini yasaklama kararı kabul edilmiştir. Bab-ı Âli gümrük resimlerini yeniden düzenlemek istediği için 1884 yılında antlaşmayı tek taraflı olarak yürürlükten kaldırmıştır. Böylece 1830 Antlaşması, ticari ilişkileri düzenleyen tek belge olmayı sürdürmüştür (Türkmen, 2012, s. 23-24-26).

Osmanlı Devleti ile ABD arasındaki bu ilk dönem ilişkilerin temeline bakıldığında ticaretin etkili olduğu görülmektedir. Bunun nedeni olarak, Osmanlı Devleti açısından bakıldığında geleneksel Avrupa siyasetinin öne çıktığı görülürken, ABD açısından bakıldığında ise dış politikanın önceliğinin ekonomi olması gerektiğini savunan düşünce ekolünün etkili olduğu görülmektedir. İki ülke arasındaki siyasi ilişkilerin kurulmasında etkili olan unsur da ekonomi olmuştur. İstanbul'daki Amerikan Büyükelçiliği 1831 yılında kurulurken, Washington'daki Osmanlı Büyükelçiliği ise 1867 yılında kurulmuştur (Türkmen, 2012, s. 25-27).

I. Dünya Savaşı'na giden süreçte iki ülke arasındaki ilişkilerin bozulmaya başladığı görülmektedir (Özkan, 2006, s. 2). 2 Nisan 1917'de Almanya'ya savaş ilan eden ABD, böylece I. Dünya Savaşı'na katılmış ancak Almanya'nın müttefiki olan Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmemiştir. Bu süreçte Osmanlı Devleti'nin ABD ile normal ilişkilerini sürdürmesinden Almanya rahatsız olmuş, bunun üzerine Osmanlı Devleti de, 20 Nisan 1917 yılında ABD ile olan diplomatik ilişkilerini kesmiş ancak ABD'ye savaş ilan etmemiştir (Armaoğlu, 2017b, s. 181). ABD'nin, Almanya'ya savaş ilan etmesiyle Osmanlı Devleti tarafından kesilen bu ilişkiler, savaşın sona ermesinin ardından Osmanlı Devleti'nin isteğiyle yeniden başlamıştır (Özkan, 2006, s. 17).

Osmanlı Devleti ile ABD arasındaki ilişkilerin son safhasını 1919-1920 yıllarında gerçekleştirilen Paris Barış Konferansı oluşturmuştur. Bu konferansın Türk-Amerikan ilişkileri bakımından en önemli özelliği olarak Başkan Wilson'un, bir Türk düşmanlığı göstermesi ve buna karşılık sınırsız bir Yunan hayranı ve Ermenistan bağımsızlığının savunucusu olması gösterilebilir (Armaoğlu, 2017a, s. 12). Bu konferansın sonucunda I. Dünya Savaşı'ndan sonra bazı az gelişmiş ülkeleri, kendi kendilerini yönetecek düzeye ulaştırıp bağımsızlığa kavuşturuncaya kadar Birleşmiş Milletler Cemiyeti adına yönetmek için bazı büyük devletlere verilen vekillik³¹ anlamına gelen "manda" yönetimi ortaya çıkmıştır (Özkan, 2006, s. 34). Bu dönemde mandacılık yönetimi isteği Osmanlı

³¹http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5bdc592550ebd8.36333962 (Erişim tarihi: 27.09.2018).

Devleti içerisinde de görülmektedir. I. Dünya Savaşı'nın sonlarında İngiliz himayesine girmek isteyen kişilerin yanı sıra, Amerikan mandası altında yaşamının da mümkün olabileceğini düşünen aydın bir kesim oluşmuş ve ülkede ABD sevdası kendini göstermeye başlamıştır (Mucuk, 2013, s. 7). Böylece manda ve himaye düşüncesinin ön planda tutulduğu mübareke döneminde Ali Kemal, Refi Cevat, Rıza Tevfik gibi aydınlar İngiliz himayesini savunurlarken, Ahmet Emin Yalman, Halide Edip Adıvar, Yunus Nadi Abalıoğlu, Rauf Ahmet gibi aydınlar da Amerikan mandasını savunmuşlardır (Nadi, 1978, s. 9). Ancak tüm bu istekler Kurtuluş Savaşı ile birlikte reddedilmiştir (Mucuk, 2013, s. 7).

Millî Mücadele döneminde ABD, Anadolu'da örgütlenmekte olan Millî Harekete kayıtsız kalmamıştır. Sakarya Savaşı'na kadar Ankara Hükümeti ile kurulacak ilişkilerinde net bir tavra sahip olmayan ABD, Sakarya Savaşı'nın kazanılmasının ardından Ankara'ya yarı resmî de olsa bir temsilcisini göndermiş, savaş bittikten sonra ise Türkiye'nin temsilcisinin Ankara Hükümeti olduğuna karar vererek bölge üzerinde ekonomik kazançlar elde etmek amacıyla Ankara ile yakınlaşmaya karar vermiştir. Bu süreçte Ankara'nın, ABD ile ilişki kurmasındaki amacı ise Avrupa ittifakı karşısında içine düştüğü siyasal yalnızlıktan kurtulma isteği olmuştur (Özkan, 2006, s. 354).

Kurtuluş Savaşı sonucunda Yunan ordusunun yenilgisi üzerine İtilaf Devletleri ile Ankara Hükümeti arasındaki mücadele askerî alandan diplomatik alana yönelmiştir. Bu diplomatik süreç 20 Kasım 1922- 4 Şubat 1923 yılları arasında I. Dönem; 23 Nisan-24 Temmuz 1923 yılları arasında II. Dönem olmak üzere Lozan'da gerçekleştirilmiştir (Özkan, 2006, s. 255). ABD, Osmanlı Devleti ile savaşmaması nedeniyle, yapılan Lozan Barış Konferansı'na sadece gözlemci olarak katılmıştır (Türkmen, 2012, s. 41).

Genel olarak ekonomik ve siyasî ilişkilerin etkili olduğu Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki Amerika ile olan ilişkilere bakıldığında, iki ülke arasındaki ilişkilerin “Uzak İlişkiler” olmaktan öteye gidemediği görülmektedir (Armaoğlu, 2017a, s. 12).

Türkiye ile ABD arasındaki diplomatik ilişkilerin yeniden kurulmuş olduğu 1927 ile 1939 yılları arasında genel olarak barışçıl diplomasiye dayalı Türk ve Amerikan dış politikaları büyük ölçüde örtüşmüş, bunun dışında ABD'nin süren izolasyonizmi ile Türkiye'nin genç Cumhuriyetini sağlamlaştırma çabaları her iki devletin birbirine belirli bir mesafede kalmasını sağlamış, bu bağlamda kurulan kültürel, siyasî ve ekonomik bağlar, ikili ilişkilerin daha ileride üzerine oturtulacağı temeli hazırlamıştır (Türkmen, 2012, s. 48).

II. Dünya Savaşı sonrası dönemde dünyanın görünümünde değişiklikler olmaya başlamıştır. Almanya ve İtalya’da faşist yönetimler yıkılmış, demokrasi ve milletlerarası barışın çekiciliği yaygınlaşmaya başlamıştır. Türkiye, savaş sırasında izlediği tarafsızlık politikasının neden olduğu boşluğu kapatmak için mihver devletleriyle³² ilişkilerini 1944 yılında keserek, savaşın sonucu belli olduktan sonra 2 Şubat 1945’te Almanya’ya savaş ilan etmiş ve ertesi gün Birleşmiş Milletler Beyannamesi’ni imzalamıştır. Bu durum Türkiye’yi Batı dünyasına yaklaştırmıştır (Akkaya, 2012, s. 3-4).

II. Dünya Savaşı’ndan sonra Türkiye-ABD yakınlaşmasında öne çıkan iki temel olay vardır. Bunlardan biri, ABD tarafından savaş sonrasında hasar gören ülkelere yapılan yeniden kalkınma yardımlarıdır. Bu yardımlardan en önemlilerini Truman Doktrini ile Marshall Yardımları oluşturmaktadır. Bu yardımların yanı sıra ABD, özel olarak Türkiye’ye 1950-1960 döneminde ekonomik ve askerî yardımlar yapmayı sürdürmüştür. Türkiye-ABD yakınlaşmasında etkili olan bir diğer olay da Kore Savaşı ve bu savaşın sonrasında gelen NATO üyeliği olmuştur (Arda, 2018, s. 43-44).

Sovyetlerin içinde bulunduğu koşullar nedeniyle başka bir savaşa girmesinin mümkün olmadığından emin olan Truman yönetimi, Sovyetlerin diğer ülkelerle olan sorunları karşısında taraf olma kararı almıştır. Sovyet tehdidi altındaki milletlerin direncini politik, psikolojik ve askerî yardımlarla güçlendirebileceğini düşünen ABD yönetimi, bu ortamda Amerikan millî çıkarlarına en uygun düşen bir savaş sonrası dünya düzenini kurabileceğini de kurgulamıştır. Bu noktada İngiltere’nin, ABD hükûmetine Yunanistan ve Türkiye’ye yardım etmesi yönünde verdiği nota Soğuk Savaş Amerikan politikaları açısından önemli olmaktadır (Gülbüz, 2010, s. 148).

12 Mart 1947 yılında yayımlanan Truman Doktrini ile ABD, uluslararası politikasının değiştiğini ve Sovyet karşıtlığının bu yeni politikada temel esas olduğunu ilan etmiştir. Bu Doktrin ile ABD, “komünizm tehdidi” altında bulunan devletlere mali ve askerî yardım yapacaktır. Bu kapsamda ABD Yunanistan’a 300 milyon dolar, Türkiye’ye ise 100 milyon dolar yardımda bulunmuştur (Durmuş, 2011, s. 5). Türkiye’nin bu yardımları ve Truman Doktrini’ni kabul etmesinde etkili olan bazı nedenler vardır. Bu nedenlerden biri, Sovyetlerin sürekli yinelenen istekleri karşısında Türkiye’nin kendisini aciz ve yalnız duyumsayarak telaşa kapılması (Erhan, 2005, s. 532), diğeri Türkiye’nin

³² II. Dünya Savaşı öncesinde ve sonrasında müttefik devletlere karşı savaşan devletlerdir. İttifak hâlindeki İngiltere ve Fransa’ya karşı oluşturulan mihverde Almanya, İtalya ve Japonya yer almıştır (https://www.turkcebilgi.com/mihver_devletleri Erişim tarihi: 29.09.2018).

içinde bulunduğu ekonomik durumun kötü olmasıydı. II. Dünya Savaşı'nda modern ordular, teknolojinin bütün nimetlerinden faydalanırken, Türk ordusunun büyük ölçüde geri kalmış silahlara sahip olması nedeniyle yardıma gereksinim duyması da diğer bir nedeni oluşturmaktadır (Arda, 2018, s. 46-47). Kabul edilen bu Doktrin'in önemli maddelerinden birisi 4. madde olan; Türkiye'ye yardım olarak verilen malzemenin mülkiyetinin Türkiye'ye ait olmaması ve bu malzemenin verilme amacı dışında kullanılmayacak olmasıdır (Ertem, 2009, s. 390)³³.

Türkiye açısından önemli sonuçları olan Truman Doktrini, Türk dış politikasında devrim niteliğinde değişikliklere yol açmıştır. Başlarda Türk devlet adamları Doktrin'i, Türkiye ile ABD arasında sıcak ilişkilerin gelişmesine ve Sovyet isteklerinin geri çevrilmesine yardımcı bir unsur olarak değerlendiren, SSCB'nin Orta Doğu politikaları karşısında ve İngiltere'nin de etkisiyle, 1940'lı yılların sonlarından 1960'lı yıllara kadar, tamamıyla Batı ve özellikle de Amerika paralelinde bir dış politika yürütmeye başlamışlardır (Ertem, 2009, s. 394).

Truman Doktrini'ni Marshall Yardımları diye anılan bir dizi başka yardım politikası izlemiştir. George Catlett Marshall'ın 5 Haziran 1947'de Harvard Üniversitesi'nde yaptığı konuşma Amerika'nın Avrupa'ya yardım programı olan Marshall Planı'nın başlangıcı olmuştur.³⁴ Marshall, yaptığı bu konuşmasında Avrupa devletlerinin iktisadi kalkınmalarını planlamak için bir araya gelmelerini istemiş ve eğer ortak bir plan hazırlanırsa ABD'nin de bu plana destek ve yardım vereceğini söylemiştir (Ülman, 1991, s. 116-117). ABD yönetiminin Avrupa'nın ekonomik yeniden yapılanmasını sağlamak ve Amerikan ticaretini global ölçülerde daha da genişletmek amacıyla yürürlüğe soktuğu Marshall Planı dahilinde Türkiye, bu yardımdan 615 milyon dolarlık bir pay almak üzere ABD hükümetine başvurmuştur. Fakat Türkiye'nin bu başvurusu, Türkiye'nin savaş yıkımına uğramadığı ve ekonomisinin kendi şartları içinde normal olduğu gerekçesiyle ABD tarafından reddedilmiştir (Gürbüz, 2010, s. 160). Daha sonra Türkiye'ye de yardımın yapılmasının kabul edilmesi üzerine 1948-1952 yılları arasında Türkiye bu plandan yararlanmıştır. Bu yardım kapsamında Türkiye'ye Amerikalı uzmanlar gönderilmiş, bu uzmanların görüşleri çerçevesinde verilen

³³ Bu madde 1964 yılında yazılan Johnson Mektubu'nda da Türkiye'nin önüne serilen unsurlardan birisi olmuştur. Türkiye, 1964 yılında Kıbrıs'ta yaşanan olaylar nedeniyle Kıbrıs'a askerî müdahalede bulunmak için Amerikan yardımıyla gelen silahları kullanmak istemiş ancak Amerika, Türkiye'nin bu silahları kullanmasına izin vermemiştir (Cem, 1989, s. 503-507).

³⁴ www.oecd.org/general/themarshallplanspeechatharvarduniversity5june1947.htm (Erişim tarihi: 30.09.2018).

yardımların % 60'ı tarım alanında kullanılmıştır. Bunun sonucunda Türkiye 1950'li yılların başlarında, dünyanın en önde gelen buğday üreticilerinden biri olmuştur. Diğer yandan ise tarım aletlerinin yurtdışından alınması sebebiyle, bakım-onarım ve yedek parça maliyetleri Türkiye'nin dış ticaret dengesini olumsuz yönde etkilemiştir. Bu durum, Türkiye'ye gelen yardımın büyük bir bölümünün ABD'ye geri dönmesine neden olmuştur (Ertem, 2009, s. 294-295).

Ekonomik amaçlı bir yardım paketi olmasına karşın Marshall Planı ile Türkiye'ye verilen yardımların 2/3'ü askerî amaçlı kullanılmıştır. Türkiye bütçesinin çoğunun kullanıldığı askerî harcamalara Truman Doktrini'nde olduğu gibi destek çıkılarak, Türk devletinin azaltılan askerî harcamalarının ekonomiye kaydırılması hedeflenmiştir. Ayrıca Marshall Planı Türkiye'de ziraat temeline dayanan bir ekonomiyi geliştirmek için de kullanılmıştır (Gürbüz, 2010, s. 160-161).

Genel olarak bakıldığında hem Truman Doktrini'nin hem de Marshall Planı'nın Türkiye'deki sosyal yaşamı etkilediği görülmektedir. Bu süreç ile birlikte ABD'nin Türk kamuoyundaki imajı güçlenmiş, Amerikan mallarını kullanmak bir prestij hâline gelmiştir. Türk kamuoyunda ABD'ye karşı büyük bir hayranlık başlamıştır. Bu gelişmelerle birlikte Türkiye, Truman Doktrini ve Marshall Planı ile Amerika'dan aldığı destekle Sovyetlerden gelen talepleri geri çevirebilmiştir. Bu durumda belli bir dönem için SSCB'ye karşı Türkiye'nin güvenliğini sağlamıştır. Her ne kadar Türkiye'ye yapılan askerî yardım, Amerika için eski sayılabilecek malzemelerden ve silahlardan oluşsa da, yardımın yapıldığı dönem için Türk Ordusu'nun modernizasyonunu sağlamıştır. Bunun yanı sıra Marshall Planı ile tarıma yapılan yatırım sayesinde tarımda kullanılan malzemenin kalitesi ve teknolojisi artmış, bu durum da Türkiye'nin tarımsal üretiminin artmasında etkili olmuştur (Ertem, 2009, s. 395).

SSCB'nin Orta Doğu ve Avrupa'da girişmiş oldukları yayılma faaliyetlerine karşı Amerika'nın almış olduğu ilk önlemler Truman Doktrini ve Marshall Planı olurken, bunlardan başka alınan önlemlerden en etkili de 4 Nisan 1949 yılında kurulan NATO ve Kuzey Atlantik İttifakı olmuştur (Armaoğlu, 1983, s. 447-448).

4 Nisan 1949 yılında İtalya, Belçika, Kanada, Danimarka, Fransa, İzlanda, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Portekiz, Birleşik Krallık ve ABD, Washington'da yaptıkları toplantıda Kuzey Atlantik Antlaşması'nı imzalayarak NATO (North Atlantic

Treaty Organization-Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)'yu kurmuşlardır.³⁵ Bu örgütün kurulmasının en büyük nedeni Soğuk Savaş'tır. Soğuk Savaş ise II. Dünya Savaşı boyunca müttefik olan ABD, İngiltere ve SSCB'nin, daha savaş sonlarında dünya üzerinde kurulacak olan düzen konusunda anlaşamamaları üzerine ortaya çıkmıştır. II. Dünya Savaşı boyunca dünyanın büyük bir bölümü yıkıntı hâline gelmiş ancak en çok zararı Avrupa görmüştür. Savaştan gerçek anlamda galip çıkan tek devlet ise ABD olmuştur. Savaşın ardından dünya düzenini tekrar kurma görevi de ABD, İngiltere ve SSCB'nin olmuştur. Fakat bu devletler savaş sırasında sürdürdükleri iş birliğini savaştan sonra sürdürememiş, bu nedenle her devlet dünyayı kendi isteğine göre şekillendirmeye çalışmıştır. Bunun sonucunda da Soğuk Savaş ve bu savaş sırasında da NATO ortaya çıkmıştır (Yüksel, 2013, s. 4-10).

Soğuk Savaş döneminde ABD'nin Türkiye'ye olan ilgisi artmıştır. Bu ilginin artmasının temelindeki neden jeopolitik kaygılardır. Amerika'nın bu dönemdeki amacı, özellikle Doğu Akdeniz ve Orta Doğu'da Sovyet yayılmacılığını engellemektir. Bu çerçevede Türkiye'nin konumu ise ABD'nin SSCB'nin çevreleme siyasetine tam anlamıyla uymaktaydı. Bu nedenle Türkiye Soğuk Savaş yıllarında ABD tarafından "değerli bir müttefik", SSCB'nin tehdidine karşı "bariyer", NATO'nun güney kanadının "koruyucusu", "şişenin ağzındaki tıpa" ve Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'de "askerî üs" olarak görülmekteydi (Ömür Atmaca, 2011, s. 165).

Türkiye, 1949 yılında kurulan NATO'ya üye olmak için çok çaba göstermiştir. NATO'ya üye olmak istemesindeki tek nedenin Sovyet tehdidi olduğunu düşünmek yanlış olacaktır. Bu nedenin yanı sıra Türkiye'nin NATO'ya üye olmak istemesinin nedenleri arasında batılı ve modern bir ülke olmak istemesi de yer almaktadır (Ekici ve Baharççek, 2016, s. 151). 14 Mayıs 1950'de yapılan seçimle birlikte iktidara gelen DP hükümeti, NATO'ya girmek için çalışmalara hız verme kararı almıştır. NATO'ya girme fırsatı ise DP'nin eline 25 Haziran 1950 yılında geçmiştir. Kore savaşının ortaya çıkmasıyla birlikte Türkiye de Kore'ye asker gönderme kararı almış ve böylece ABD'den sonra Kore'ye kara askerî gücünü gönderme kararı alan ikinci ülke olmuştur. 1950-1953 dönemi arasında Kore'de Türk askerlerinin başarıları Amerikan kamuoyundaki Türkiye aleyhtarlığını tersine çevirmeye başlamıştır. Böylece Türkiye'nin, Batı ile bütünleşmenin yolu olarak orduyu kullandığı söylenebilir (Akkaya, 2012, s. 16-17).

³⁵ https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_52044.htm (Erişim tarihi: 30.09.2018).

Türkiye, resmi olarak Kore savaşına NATO üyeliğine kabul edilmek için girdiği yolundaki tezleri yalanlamışsa da, aslında Kore savaşına katılmakla batı kamuoyunda olumlu bir imaj yaratmak istemiş ve bunda da başarılı olmuştur. 15-20 Eylül 1951 tarihlerinde Ottawa’da toplanan NATO konseyi Türkiye ve Yunanistan’ı organizasyon içerisine kabul etmeyi kararlaştırarak 15 Ekim’de bu iki ülkeyi üyelik için davet etmiştir. 15 Şubat 1952 tarihinde de bu iki ülkenin üyeliği gerçekleştirilmiştir (Gülbüz, 2010, s. 165-166).

Türk-Amerikan ilişkilerinin gelişmesine bağlı olarak iki ülke arasında çok sayıda askerî, ekonomik ve teknik ikili antlaşma imzalanmıştır. Kesin sayısı belli olmayan bu ikili antlaşmaların niteliği konusunda 1950’li yılların ortalarından başlayarak TBMM’de ve kamuoyunda başlayan tartışmalar, Türkiye’de NATO ve ABD karşıtı görüşlerin yükselme süreci içerisinde 1970’li yılların başına kadar devam etmiştir (Erhan, 2005, s. 550).

Soğuk Savaş’ın Türkiye-ABD arasındaki ilişkiyi daha da yakınlaştırmasıyla birlikte 1954 yılında İncirlik Hava Üssü ABD’nin hizmetine sunulmuş, 1955 yılında CENTO (Central Treaty Organization-Merkezi Antlaşma Teşkilatı) kurulmuş ve Türkiye de bu teşkilatın kurucu üyeleri arasında yer almıştır (Yüksel, 2013, s. 95). İncirlik Hava Üssü Soğuk Savaş’ın ardından I. Körfez Savaşı ve Irak Savaşı’nda kullanılmış, ABD’nin Jüpiter Füzelelerini Türkiye’ye yerleştirmesine ise 1959 yılında izin verilmiştir (Durmuş, 2011, s. 6). Böylece Türkiye, Jüpiter Füzelelerini kabul ederek, SSCB’nin doğrudan hedeflerinden biri hâline gelmiştir (Arda, 2018, s. 116). Füzelelerin Türkiye’ye yerleştirilmesine ilişkin gizli antlaşma, 25 Ekim 1959 yılında Paris’te imzalanmış, teknik iş birliği antlaşması sıfatıyla TBMM onayına sunulmamış ve kamuoyuna da hiçbir bilgi verilmemiştir (Türkmen, 2012, s. 90). Türkiye’ye 15 ve İtalya’ya 30 Jüpiter Füzesi, İngiltere’ye de 60 Thor Füzesi yerleştirilmiştir. Füzelelerin Türkiye’ye yerleştirilmesi 1960 yılının sonunda tamamlansa da, gelişmiş teknik donanımların montajı ve Türk askerî personelin eğitiminin gecikmesi gibi nedenlerden dolayı füzeleler Temmuz 1962’de kullanıma hazır hâle gelmiştir. Bu füzeleler, 1962 yılında Soğuk Savaş’ın en büyük krizlerinden biri olan Küba Füze Krizi’nin yaşanmasında etkili olmuştur (Arda, 2018, s. 116-117).

Jüpiter Füzeleleri sorunundan başka bu dönemde yaşanan diğer bir sorun da U-2 Olayı’dır. 1960 yılında İncirlik’ten havalanan bir Amerikan U-2 casus uçağının SSCB tarafından düşürülmesi, Soğuk Savaş’ta yeni bir soruna neden olmuştur. Bu uçağın

İncirlik'ten havalanması Türkiye'nin de bu soruna dahil olmasına ve SSCB ile ilişkilerinde kısa süreli sorunlar yaşamasına neden olmuştur (Arda, 2018, s. 117).

1956 yılından başlayarak Türkiye-ABD ilişkilerinde dış dinamiklere bağlı olarak bazı gelişmeler yaşanmaya başlamıştır. SSCB-Çin ilişkilerinin bozulmaya başlaması uluslararası ilişkilerde bazı sonuçların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Jüpiter Füzeleri Krizi-Küba Krizi bağlamında Türkiye'nin ABD ve SSCB arasında pazarlık unsuru olması ülkede önemli bir etki oluşturmuştur. Bu duruma 1963 yılında Kıbrıs'ta Türklere karşı yapılan kanlı olaylar da eklenince Türkiye, ABD ile olan ilişkilerini sorgulamaya başlamıştır. ABD'nin Kıbrıs olaylarını Yunanistan ile Türkiye arasında halledilebilecek bir sorun olarak görmesi ve Yunanistan'ın penceresinden olaylara bakması ise Türkiye'nin ABD'ye karşı olan endişelerini arttırmıştır (Arı, 2010, s. 31).

ABD Başkanı Johnson'ın 1964 Kıbrıs Bunalımı sırasında, 5 Haziran tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı İsmet İnönü'ye yazdığı mektup, Türk-Amerikan ilişkilerinin en önemli olaylarından birisi olurken, aynı zamanda Türk dış politikasının da şekillenmesinde bir dönüm noktası olmuştur (Boz, 2011, s. 284). Tarihe "Johnson Mektubu" olarak geçen bu mektupta Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale etmeden önce müttefiklerine danışması gerektiği, bu savaş sonucunda SSCB'nin de Türkiye'ye müdahale edebileceği, böyle bir durum yaşanırsa NATO'nun Türkiye'yi savunma konusunda isteksiz davranacağı yer almıştır. ABD'nin Türkiye'ye verdiği askerî yardımların bu müdahalede kullanılamayacağı da mektupta belirtilen unsurlardan birisi olmuştur (Durmuş, 2011, s. 6). Böylece Türkiye, 1941 yılından başlayarak dolaylı olarak İngiltere'den, 1945 yılından başlayarak ise doğrudan Amerika'dan aldığı silahların kendisine ait olmadığını anlamıştır (İlhan, 2015, s. 268).

Michael M. Gunter'e göre söz konusu mektup, Türkiye ile ABD arasındaki balayı ilişkisini bitirmiş ve ortak ilişkilere daha gerçekçi yaklaşılmaya neden olan dönemin başlamasında etkili olmuştur (Gunter, 2005, s. 118). Mektupla birlikte Türkiye Cumhuriyeti hükümetleri, dış politikalarının yalnızca ABD ile olan ilişkilerden oluşmadığını anlamış, dünyada ve özellikle de bulundukları bölgede ABD dışında da ülkelerin olduğunu hatırlamış ve tek seçenekli politikalardan bir çıkış yolu aramaya başlamışlardır. Böylece Türkiye, ABD'ye karşı politikalarında temkinli olmaya ve önceden bazı garantiler almaya başlamıştır. İki ülke arasındaki ilişkilerde ABD'nin uygulamaları sonucu hüsrana neden olan her olayda bu mektup, akıllara gelen bir belge olmuştur. Türk dış politikasında çok yönlülüğe geçişin de başlangıcı sayılan bu mektupla

birlikte Türkiye, SSCB, Orta Doğu ülkeleri ve diğer üçüncü ülkelerle ekonomik ve siyasi ilişkilerin artırılması için çalışmalar yapmaya başlamıştır (Boz, 2011, s. 284-285-292). 1968 yılından başlayarak ise Türkiye’de anti-Amerikan öğrenci hareketleri yaşanmaya başlamıştır (Durmuş, 2011, s. 6).

1945 yılında önemli bir aşaması geçilen, 1947 yılından başlayarak hızla ilerleyen Türk-Amerikan ilişkileri, 1964 yılında yaşanan Johnson Mektubu olayı ile sarsılmıştır. Bunun sonucunda Türk-Amerikan ilişkileri uzaklaşma eğilimine girmiştir. 1980 yılına kadar sürecek olan bu uzaklaşma eğilimi gün geçtikçe artmış, 1947-1964 yılları arasındaki güçlü ittifak durumundan büyük bir ölçüde uzaklaşmıştır (İlhan, 2015, s. 269). Uzaklaşma dönemindeki ilişkilere damga vuran olaylar ise Kıbrıs sorunu ve Türk solunun yükselişi olmuştur (Türkmen, 2012, s. 96). Her ne kadar 1964-1980 yılları arasındaki Türk-Amerikan ilişkilerinin büyük bir önem kaybettiği söylene de, bu dönemde iki ülke arasındaki ilişkilerin önem kaybettiği bir gelişme yaşanmamış, sadece bir duraklama dönemi yaşanmıştır (İlhan, 2015, s. 269).

5. JOHNSON MEKTUBU VE SONUÇLARI

1960’lı yıllardan sonra Türkiye’yi dış politikada en fazla Kıbrıs sorunu uğraştırmıştır. Bu sorun nedeniyle II. Dünya Savaşı’nın ardından SSCB tehdidiyle başlayan ABD ile iyi ilişkiler, Johnson Mektubu olayı ile kötüleşmeye başlamıştır (Yamak, 2017, s. 70). 1964 yılında Türkiye tarafından Kıbrıs’a müdahale edilme isteği üzerine Amerikan Başkanı Lyndon Baines Johnson tarafından Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı İsmet İnönü’ye gönderilen mesaj tarihe “Johnson Mektubu” olarak geçmiştir. Bu olay Türk-Amerikan ilişkilerinin neredeyse kopma noktasına gelmesinde etkili olmuştur. Çalışmanın bu bölümünde Johnson Mektubu’nun içeriği, yazılma nedeni, İsmet İnönü’nün ABD Başkanı Johnson’a gönderdiği yanıt ve Johnson Mektubu olayının kamuoyunda yarattığı etkiler açıklanmıştır.

NATO’ya üye olduktan sonra iyi ilişkiler sürdürmeye çalışan Türkiye ve Yunanistan arasında sorun yaratan ilk olay, 1950’li yıllarda Kıbrıs’ta yaşanan sorunlar olmuştur (Paksoy, 2019, s. 84). Söz konusu iki ülkenin NATO’ya üye olması ve Batı bloğu içinde yer alması durumu, ABD’nin ve NATO’nun iki ülke arasında yaşanan sorunlara müdahil olmasında etkilidir (Ergüç, 2017, s. 257). ABD’nin bu iki ülke arasında varolan Kıbrıs sorunu ile ilgilenmesindeki amacını ise bu bölgedeki genel dengenin

SSCB lehine değişmesini ve bu devletin bölgeye nüfuzunu önlemek oluşturmuştur (Brands, 1987, s. 350-355).

Kıbrıs'ta Türk ve Rum kesimi arasında yaşanan gerilim 1960'lı yıllarda da sürmüştür. Rum çeteciler en vahşî eylemlerini 24 Aralık 1963 yılı Noel gecesini gerçekleştirmişlerdir. Bu eylem tarihe “Kanlı Noel” saldırısı olarak geçmiştir (Önalp, 2010, s. 129). Gerçekleştirilen bu eylemlerin üzerine Türkiye, 13 Mart 1964'te Kıbrıs Cumhurbaşkanı Başpiskopos Makarios'a bir mesaj göndermiştir. Gönderilen bu mesajda, Türklere yönelik bu saldırıların bitmemesi hâlinde Türkiye'nin Kıbrıs Halkı'nın can ve mal güvenliğini koruyacağı belirtilmiştir. Türkiye'nin buradaki amacı askerî bir müdahaleye hazır olduğunu duyumsatarak ABD'nin Rumlara baskı yapmasını sağlamaktır. Ancak ABD'den hiçbir tepki gelmemiştir. Bunun ardından TBMM 16 Mart 1964'te gerekli olduğu takdirde hükûmete adaya askerî müdahalede bulunma yetkisini vermiştir. 1964 yılının Nisan ve Mayıs ayında da Kıbrıs'ta çatışmaların yaşanmaya devam etmesi üzerine (Kesiktaş, 2005, s. 86) Türkiye, Kıbrıs'a askerî müdahale kararı almıştır. Müdahale kararı hakkında Amerikan Büyükelçisi Raymond Hare bilgilendirilmiş, Büyükelçi Hare de durumu Washington'a bildirmiştir.³⁶ Washington da Büyükelçi Hare'den bu müdahaleyi önlemesini istemiştir. Bunun ardından Büyükelçi Hare, çıkarmanın yapılmasında ısrarlı olan Başbakan İsmet İnönü'den 24 saatlik bir süre istemiş³⁷ ve ertesi gün de Johnson Mektubu Türkiye'ye iletilmiştir (Şahin, 2002, s. 25-26).

Her ne kadar mektup olarak anılsa da aslında Washington'dan Ankara'ya şifreli teleksle geçilen bu mesajı (Şahin, 2002, s. 16) Başkan Johnson yazmamıştır. Kaynaklara göre bu mesajı yazanlar Dışişleri Bakanı Dean Rusk, Bakan Yardımcılarından Harlan Cleveland ve onun yardımcısı Joseph Sisco'dur. Dışişleri Bakan Yardımcısı George Ball da mesajın müsvedde hâlini görenler arasında yer almıştır. Başkan Johnson tarafından yazılmasa da bu sert üsluplu mesajın siyasi sorumluluğu, mesajın altında imzası bulunan Johnson'a aittir (Şahin, 1987, s. 13).

5 Haziran 1964 yılında gönderilen bu mektup sonrasında Türkiye, Kıbrıs'a yapacağı askerî müdahaleden vazgeçmiştir. Bu dönemde Türk kamuoyu Amerika

³⁶Büyükelçi Hare'nin ABD'ye gönderdiği telgraf için bkz. <https://2001-2009.state.gov/r/pa/ho/frus/johnsonlb/xvi/4757.htm> (Telgraf, “Telegram From the Embassy in Turkey to the Department of State Ankara, June 4, 1964, 6 p.m.” başlığıyla 50. madde de yer almaktadır.)

³⁷Büyükelçi Hare'nin ABD'ye gönderdiği telgraf için bkz. <https://2001-2009.state.gov/r/pa/ho/frus/johnsonlb/xvi/4757.htm> (Telgraf, “Telegram From the Embassy in Turkey to the Department of State Ankara, June 5, 1964, 1 a.m.” başlığıyla 53. madde de yer almaktadır.)

tarafından yazılan bu mektubun varlığından haberdar olmuş ancak içeriği hakkında bilgi sahibi olamamıştır. Mektubun içeriği hakkında bilgiler 1966 yılında Türk kamuoyuna duyurulmuştur.³⁸ Mektupta yer alan maddeler özetle şu şekilde açıklanabilir:

- ABD Türkiye'nin müttefikidir. Böyle bir karar almadan önce Türkiye, ABD ile tam istişare yapmalıdır.
- Türkiye müdahale kararını 1960 yılındaki Garanti Anlaşması hükümlerine göre almıştır. Bu antlaşma garantör ülkeler arasında istişarede bulunmayı gerektirir. Bu nedenle Türkiye, Garanti Antlaşması'na taraf olan diğer ülkelere danışarak müdahalede bulunabilir.
- Kıbrıs'a yapılacak bu müdahale NATO üyesi Türkiye ve Yunanistan arasında bir savaşa yol açabilir.
- Türkiye tarafından Kıbrıs'a yapılacak bir müdahale SSCB'nin de soruna dahil olmasına neden olabilir. SSCB'nin Türkiye'ye karşı gerçekleştireceği herhangi bir saldırı karşısında NATO ülkeleri Türkiye'yi koruma yükümlülüğü altına girmeyebilir.
- Ada'da bulunan BM'nin, barış için gösterdiği çabalar Türkiye'nin adaya yönelik gerçekleştireceği bir müdahale ile sonuçsuz kalabilir.
- 1947 Temmuz'unda Türkiye ile ABD arasında imzalanan Anlaşmanın 4. maddesine dayanarak ABD, Türkiye'nin Kıbrıs harekâtında kendisinden satın aldığı silahlar veya herhangi bir askerî teçhizatın kullanılmasını kabul etmemektedir.
- Türkiye'nin Kıbrıs'a yapacağı harekât pek çok Kıbrıslı Türk'ün katledilmesine neden olabilir. Bu katliamı BM bile durduramayabilir.
- Başbakan İnönü Kıbrıs müdahalesini gerçekleştirmeden önce ABD'ye giderek Başkan Johnson'la görüşmelidir.³⁹

Sert bir üslupla yazılan bu mektup Türk Hükümeti tarafından hayal kırıklığı ile karşılanmıştır. Müttefik olarak görülen ve her dönemde yanında yer aldıkları ABD, çıkarlarına ters düştüğü için Türkiye'yi yalnız bırakmıştır.

Mektupta dikkati çeken iki maddeden biri ABD'nin verdiği askerî teçhizatın ABD'nin izni olmadan kullanılamayacağı, diğeri ise Türkiye'ye yönelik olası bir SSCB

³⁸ Bkz. Hürriyet, 13 Ocak 1966

³⁹ <https://2001-2009.state.gov/r/pa/ho/frus/johnsonlb/xvi/4757.htm> (Erişim Tarihi: 01.11.2018); mektubun Türkçe çeviri metni için bkz. Şahin, 2002, s. 121-125; Ek I.

saldırısı karşısında NATO'ya üye ülkelerin Türkiye'ye yardımda bulunmayacağıdır. Her iki konu da Türkiye üzerinde soğuk düş etkisine neden olmuştur. Türkiye, o döneme kadar dış politikasını Batı ittifakı üzerine kurmuşken, ABD, müdahale sonucu oluşacak SSCB saldırısı karşısında Türkiye'nin korunamayacağını belirtmiştir. Bu mektuptaki önemli mesaj ise Türkiye'nin dış politikada yalnız kalabileceği olgusudur (Ergüç, 2017, s. 265).

Johnson Mektubu'nun 5 Haziran 1964 tarihinde Türkiye'ye gönderilmesinin ardından İsmet İnönü 13 Haziran 1964 tarihinde Johnson'a yanıt niteliğinde bir mektup göndermiştir.⁴⁰ İnönü mektubunda, Johnson'un mesajında belirttiği noktaları yanıtlamıştır. Mektupta yer alan ifadeler özetle şunlardır:

- Türkiye müdahale girişiminden önce ABD ile istişarede bulunmuştur.
- Türkiye Kıbrıs'ta düzenin sağlanması için müdahale edilmesi gerektiğini ABD'ye bildirdiğinde ABD, Türklerin haklarını koruyacak bir plan hazırladığını bildirirse de adada şiddet giderek artmış ve barış gücünün oluşturulması gecikmiştir.
- Türkiye müdahale yapmadan önce diğer garantör iki devletle istişare etmesi gerektiğinin bilincindedir. Bunun için çaba da göstermiştir. Ancak Yunanistan Hükümeti bu antlaşmaların yürürlükte olmadığını dile getirmiştir.
- Eğer Türkiye bir gün Kıbrıs'a askerî müdahalede bulunursa bunu Milletlerarası Antlaşmaların hükümlerine uygun olarak yapacaktır.
- Türk-Yunan savaşı ancak Yunanistan'ın Türkiye'ye saldırısı hâlinde olabilir.
- Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi sonucu herhangi bir Sovyet müdahalesine maruz kalması sonucunda NATO'dan yardım göremeyeceğinin açıklanması Türkiye'yi hayal kırıklığına uğratmıştır.
- Kuruluşundan beri BM'nin en sadık birkaç üyesinden biri olan Türkiye, sonuna kadar BM'nin faaliyetlerine saygılıdır. Ancak BM'nin Ada'daki faaliyetleri Türklere karşı gerçekleştirilen zulümleri durduramamıştır.
- Kıbrıs faciası, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin varolan anlaşmaları ve Anayasa'yı kaldırdığını açıklaması üzerine ortaya çıkmıştır. Güvenliğin tekrar sağlanabilmesi otoritenin kurulmasıyla mümkündür.

⁴⁰ Mektubun tam metni için bkz. Şahin, 2002, s. 127-137; Ek II.

- Yunanistan Kıbrıs meselesinde antlaşmaları iptal ettirene kadar durumu etkilemeye çalışacaktır.
- Başbakan İnönü, Başkan Johnson’la Washington’da görüşecektir (Şahin, 2002, s. 127-137).

Mektubun geneline bakıldığında İsmet İnönü’nün, Johnson kadar sert bir üslupla mektubu yazmadığı göze çarpmaktadır. Johnson’un mesajında ilettiği her noktaya İnönü mektubunda yanıt vermiştir.

Başbakan İsmet İnönü 22-23 Haziran 1964 yılında Washington’a gitmiş ve burada ABD Başkanı Johnson’la görüşmüştür.⁴¹ Bu görüşmenin gerçekleştiği sırada Başkan Johnson’un daveti üzerine Yunanistan Başbakanı Yeorgios Papandreu da Washington’a gelmiştir. İki lideri aynı anda Washington’da ağırlayan Johnson’un, Türkiye ve Yunanistan arasında arabuluculuk görevi üstlendiği izlenimi uyansa da Johnson iki liderle ayrı ayrı görüşmüş ve üçlü bir toplantı yapmamıştır (Ergüç, 2017, s. 267-268). İnönü’nün Amerika ziyaretinin diplomatik açıdan en büyük başarısı, Londra ve Zürih antlaşmalarının yürürlükte olduğunun Amerika tarafından da benimsenmesi olmuştur (Şahin, 1987, s. 87).

Johnson Mektubu’nu önemli kılan unsurlardan biri Türk-Amerikan ilişkilerinin yönünü değiştirmesi olmuştur. Fahir Armaoğlu’nun da belirttiği gibi, “*Nasıl 12 Mart 1947 tarihli Truman Doktrini Türk-Amerikan ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuş ise 5 Haziran 1964 tarihli Johnson Mektubu da, Truman Doktrininin açmış olduğu sağlam bir dönemi tersine çeviren bir dönüm noktası olmuştur.*” (Armaoğlu, 1983, s. 789). Peki bu “Nasıl bir dönüm noktasıdır?” Mektup öncesi ve mektup sonrası dönem karşılaştırıldığında eylem düzeyinde fazla bir değişim yaşandığı görülmemektedir. Türkiye, NATO’dan çıkmamış, ülkedeki Amerikan üsleri kapatılmamış, iki ülke arasındaki ikili antlaşmalarda iptal olmamıştır. Değişen durum, Türkiye’nin dünyaya bakışı ve dünyadaki konumunu değerlendirişidir (Şahin, 1987, s. 109).

Kıbrıs olaylarının şiddetlendiği dönemde İsmet İnönü, Time dergisinin Orta Doğu muhabirine demeç vermiş ve bu demecinde İnönü tarihe geçecek bir söz söylemiştir; “*Müttefiklerimiz bu ittifakı dağıtma gayretlerinde muvaffak olurlarsa yeni şartlarda yeni bir dünya kurulur ve Türkiye’de bu yeni dünya da kendisine bir yer bulacaktır.*”⁴² Bu sözlerle İnönü, Türkiye’nin Batı ile olan ittifakının tartışılabilir olduğunu belirtmiştir

⁴¹ <https://2001-2009.state.gov/r/pa/ho/frus/johnsonlb/xvi/4758.htm> (Erişim Tarihi: 01.11.2018).

⁴² Cumhuriyet, 17 Nisan 1964.

(Yamak, 2017, s. 70). İnönü'nün bu sözünün Türk kamuoyunda olduğu gibi dünya kamuoyunda da yankıları olmuştur.

Johnson Mektubu'nun Türk kamuoyunda Amerikan algısını değiştiren etkileri olmuştur. Mektubun içeriği her ne kadar 1966 yılında kamuoyuna açıklansa da, mektubun yazıldığı 1964 yılından başlayarak Amerikan imajının değiştiği görülmektedir. Bunun nedeni, içerik bilinmese de mektubun Kıbrıs'taki katliamlara karşı yapılacak Türk müdahalesini durdurduğunun bilinmesidir. Bu tarihten sonraki yıllarda Türk kamuoyunda Başkan Johnson için “Texas ayısı”, “sığır çobanı” gibi benzetmeler yapılmış, köy kahvelerinde “kalles” Johnson ile ilgili hikâyeler anlatılmıştır. Bunların yanı sıra Kore gazileri madalyalarını geri vermişlerdir (Şahin, 2002, s. 16). Bu mektup, Türkiye’de ABD’nin bir ihaneti olarak görülmüştür.

Mektubun açıklanmasıyla birlikte Türk kamuoyunda oluşan Amerikan karşıtlığı iyiden iyiye belirmiş ve “Çirkin Amerikalı” algısı ortaya çıkmıştır. Dönemin basınında ve karikatürlerinde ABD’ye yönelik tepkiler yer almıştır. Özellikle Akbaba dergisinin hemen her sayısında Johnson Mektubu olayının ele alındığı görülmektedir. Aynı zamanda Amerikan ürünlerine yönelik eylemler gerçekleştirilmiş, Coca-Cola ve Pepsi-Cola ürünleri protesto edilmiştir. Johnson Mektubu’ndan sonra Türkiye’ye her gelişinde 6. Filo’ya yönelik olaylar çıkmış ve 6. Filo, o dönemdeki üniversite hareketlerinin protestosuna uğramıştır (Mucuk, 2013, s. 70-72-76). 1960’lı yılların sonlarında solcular “NATO’ya hayır” gibi Amerikan karşıtı sloganlar atmışlardır (Harris, 1985, s. 189).

Genel olarak Johnson Mektubu’nun Türkiye’deki etkisine bakıldığında, bu mektubun Türk dış politikasında bir sorgulamayı başlattığı görülmektedir. Bu sorgulama sonucunda Türkiye, bütünüyle ABD’nin çatısı altında olmanın doğru olmadığını anlamıştır. Böylece mektup Türkiye’ye ABD ve NATO’dan tümüyle ayrılmadan bunlardan başka yeni yollara da başvurulması gerektiğini göstermiştir. Bu bağlamda Türkiye SSCB ve Üçüncü Dünya ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmiş ve çok yönlü bir dış politika geliştirme çabasına girmiştir. Dolayısıyla Johnson Mektubu kısa vadede Türkiye’nin elini bağlasa da, uzun vadede önemli yararları olmuştur (Ergüç, 2017, s. 274).

6. JOHNSON MEKTUBU HABERLERİNİN ÇÖZÜMLENMESİ

Johnson Mektubu haberlerinin gazetelerdeki sunum biçimlerinin ve bu haberlere ilişkin gazetelerin tutumlarının incelendiği bu çalışmada, Cumhuriyet, Hürriyet ve

Tercüman gazetelerinde belirlenen dönemlerde yayımlanan Johnson Mektubu ile ilgili haberler ve köşe yazıları nitel içerik çözümlemesi yöntemiyle incelenmiştir. 3 döneme ayrılarak incelenen çalışmada, gazetelerde belirlenen dönemler içerisinde yer alan bütün haberler ve köşe yazıları çözümlenmiştir. Bulunan veriler iki başlık altında verilmiştir.

6.1. Gazetelere Göre Haber, Köşe Yazıları ve Görsellerin Dökümü

Bu bölümde gazetelerde yer alan haberlerin, köşe yazılarının ve görsellerin sayısal değerlerine yer verilmiştir.

Tablo 6.1. Johnson Mektubu haberlerinin gazetelere göre dağılımı

Gazeteler	6-20 Haziran 1964	21-30 Haziran 1964	28 Aralık 1965-31 Ocak 1966	Toplam
Cumhuriyet	32	20	33	85
Hürriyet	24	23	21	68
Tercüman	18	15	17	50
Toplam	74	58	71	203

Çalışmada üç döneme ayrılarak incelenen Johnson Mektubu ile ilgili üç gazetede toplam 203 haber bulunmaktadır. Belirlenen tarihler aralığında en fazla haberin *Cumhuriyet* gazetesinde yayımlandığı görülürken en az habere ise *Tercüman* gazetesinde rastlanmıştır. 6-20 Haziran 1964 tarihleri arasında birinci sayfasında konu ile ilgili 32 haber bulunan *Cumhuriyet* gazetesinde 30 tane de devam haber niteliğindeki haberlere yer verilmiştir. Bu sayı 21-30 Haziran 1964 tarihleri arasında 20 haber, 28 Aralık 1965-31 Ocak 1966 tarihleri arasında ise 21 haber olarak karşımıza çıkmaktadır. *Hürriyet* gazetesinde devam haber niteliğinde 6-20 Haziran 1964 tarihleri arasında 10 haber, 21-30 Haziran 1964 tarihleri arasında 18 haber ve 28 Aralık 1965-31 Ocak 1966 tarihleri arasında da 19 haber bulunmaktadır. *Tercüman* gazetesinde ise üç dönem için sırasıyla 17, 14, 14 tane devam haber yer almaktadır.

Johnson Mektubu ve bu mektup sonrası yaşanan gelişmelerle ilgili gazetelerde yer alan haberlerin sayısal fazlalığı, bu gazetelerin konuya ilişkin verdikleri önemi ortaya koymaktadır. Bu bağlamda *Cumhuriyet* gazetesinin seçilen diğer iki gazeteye göre Johnson Mektubu ile ilgili haberlere daha fazla yer vererek konuyu kamuoyunun gündemine daha fazla taşıdığını söylemek mümkündür.

Tablo 6.2. *Johnson Mektubu ile ilgili köşe yazılarının gazetelere göre dağılımı*

Gazeteler	6-20 Haziran 1964	21-30 Haziran 1964	28 Aralık 1965-31 Ocak 1966	Toplam
Cumhuriyet	8	10	10	28
Hürriyet	2	5	1	8
Tercüman	2	2	13	17
Toplam	12	17	24	53

Johnson Mektubu olayı ile ilgili gazetelerde yer alan köşe yazılarının dağılımı Tablo 6.2’ de gösterilmiştir. Tabloya göre, en fazla köşe yazısının bulunduğu *Cumhuriyet* gazetesini *Tercüman* gazetesinin izlediği söylenebilir. *Hürriyet* gazetesinde ise konu ile ilgili 6-20 Haziran 1964 tarihi aralığında 2 tane köşe yazısı bulunmaktadır. Ayrıca *Cumhuriyet* gazetesinde 6-20 Haziran 1964 tarihleri arasını kapsayan dönemde yayımlanan köşe yazılarından 1, 28 Aralık 1965-30 Ocak 1966 tarihleri arasını kapsayan dönemde 1, *Tercüman* gazetesinde 28 Aralık 1965-30 Ocak 1966 tarihleri arasını kapsayan dönemde 4, *Hürriyet* gazetesinde de 6-20 Haziran 1964 tarihleri arasını kapsayan dönemde 2 tanesinin devamının arka sayfalarda yayımlandığı gözlemlenmiştir.

Tablo 6.3. *Gazetelerde yayımlanan Johnson Mektubu haberlerinde görsel kullanımı*

Gazeteler	6-20 Haziran 1964	21-30 Haziran 1964	28 Aralık 1965-31 Ocak 1966	Toplam
Cumhuriyet	6	11	6	23
Hürriyet	1	11	2	14
Tercüman	5	9	5	19
Toplam	12	31	13	56

Gazeteler Johnson Mektubu haberlerinin çoğunu fotoğraflarla birlikte sunmamıştır. 85 haber bulunan *Cumhuriyet* gazetesinde 23 tane görsel kullanılmışken 63 haber bulunan *Hürriyet* gazetesinde 14, 50 haber bulunan *Tercüman* gazetesinde de 19 tane görsel, haberle birlikte kullanılmıştır.

6.2. Haberlerin Sunumuna Yönelik Çözümleme

Çalışmada 3 döneme ayrılarak incelenen Johnson Mektubu ile ilgili haberler için üç kategori oluşturulmuştur. Bu kategoriler “duyurum haberleri”, “gelişim haberleri” ve “sona eriş haberleri” olarak belirlenmiştir. ABD Başkanı Johnson tarafından Türkiye’ye gönderilen mesaj ile ilgili bilgilerin aktarıldığı birinci dönemdeki haberleri duyurum haberleri, Johnson Mektubu’nun gönderilmesinden sonra yaşanan gelişmelerin yer aldığı ikinci dönemdeki haberleri gelişim haberleri ve Johnson Mektubu’nun içeriği ile ilgili haberlerin bulunduğu üçüncü dönemdeki haberleri de sona eriş haberleri olarak belirtmek mümkündür.⁴³

6.2.1. Duyurum haberleri

Bu dönemdeki haberlerin içeriklerine bakıldığında, ABD Başkanı Johnson’ın Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı İsmet İnönü’ye gönderdiği mesaj, bu mesaj ile Türkiye’nin Kıbrıs’a yönelik müdahalesinin durdurulması, İnönü’nün ABD’ye daveti ve gideceğinin bildirilmesi, İnönü’nün Johnson’un mesajına verdiği yanıt, güvenoyu tartışmaları gibi konuların olduğu görülmektedir.

6.2.1.1. Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan haberler ve köşe yazıları

6-20 Haziran 1964 tarihleri arasını kapsayan bu dönemde Cumhuriyet gazetesinde Johnson Mektubu ve mektubun gelişinden sonra yaşanan gelişmeler ile ilgili 32 haber yayımlanmıştır. Yayımlanan bu haberlerin genelinde ABD’ye yönelik bir “hayal kırıklığının ve sitemin” etkili olduğu söylenebilir.

5 Haziran 1964 yılında gönderilen Johnson Mektubu, Türk-ABD ilişkileri bakımından bir dönüm noktası olmuştur. Mektup ile birlikte Türk kamuoyundaki ABD’ye yönelik iyimser yaklaşım yerini ABD karşıtlığına bırakmıştır. Bu durum Türk basınında da kendini göstermiş ve haberlerde verilen konular arasında yer almıştır. Cumhuriyet gazetesinin Türk halkında değişen ABD algısını belirttiği örnek “Erim’in verdiği demeç”⁴⁴ başlıklı haberde karşımıza çıkmaktadır. Bu haberde Millet Meclisi Dışişleri Komisyonu Başkanı Prof. Nihat Erim’in sözlerini aktaran gazete, ABD’nin

⁴³ Gazetelerde yer alan haberler ve köşe yazıları çalışmada örnek olarak verilirken, gazetelerin haberlerin ve köşe yazılarının sunumunda yaptığı yazım ve anlam hatalarından yaşamsal olanları düzeltilmiş ancak -de/da ayrımı gibi hatalar düzeltilmemiştir.

⁴⁴ Cumhuriyet, 7 Haziran 1964.

davranışından dolayı Türk kamuoyunun hayal kırıklığına uğradığını belirtmiştir. Haber, gazetede şu şekilde yer almıştır:

“... Bu arada Millet Meclisi Dışişleri Komisyonu Başkanı Prof. Nihat Erim, bugün verdiği bir demeçte, Amerika Birleşik Devletleri’nin Türkiye’nin Kıbrıs askerî bir müdahalede bulunmasına engel olmakla, omuzlarına büyük bir sorumluluk yüklediğini söylemiştir. Erim müdahale hakkını kastederek «Amerikanın Türkiye’yi, Kıbrıs meselesini halletmek için sahip olduğu hayatî imkândan mahrum etmiyeceğini ümit ederim» demiştir. Erim, Türk kamuoyunun bu davranış dolayısıyla hayal kırıklığına uğradığını sözlerine eklemiştir.”

Özellikle gönderilen mesaj ile birlikte Kıbrıs’a yapılacak bir Türk müdahalesinin engellenmesi basında önemli bir yer tutmuş ve ABD’ye karşı bir kızgınlık ve hayal kırıklığının ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Cumhuriyet gazetesinde de sıklıkla bu konuya değinilmiştir. Kıbrıs’a müdahale edilmesinin bugün engellense de mutlaka gerçekleşeceği temasını işleyen Cumhuriyet gazetesi bu durumu dönemin Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin’in sözlerini başlıkta vererek göstermiştir: *“Erkin ‘Eğer böyle giderse bir gün Kıbrıs’a çıkartma yapmamız mukadder’ dedi.”*⁴⁵ Bir başka örnek ise *“Türkiye Kıbrıs’a çıkarma kararından vazgeçmedi”*⁴⁶ başlıklı haberdır. Bu haberde ismi verilmeyen bir hükümet üyesinin dedikleri okuyucuya aktarılmış, Türkiye’nin Kıbrıs’a müdahale kararını *“bir süre için «geri bıraktığı» ifade edilmiştir”* ve haber şu şekilde sürmüştür:

“Kendisiyle konuştuğumuz bir hükümet üyesi bu geri bırakma kararını doğrulayarak «Türkiye, Garanti Andlaşması gereğince Kıbrıs’a yapacağı müdahaleden diğer bir deyimle bir çıkarma hareketinden vazgeçmiş değildir. Bu kararını bir süre için geri bırakmıştır. Türkiye’nin çıkarma hareketi bir «işgal» değil Adadaki Türk cemaatinin güvenliğini ve haklarını korumak amacını gütmektedir. Güvenlik Konseyi müzakereleri ve müttefiklerimiz ile yapacağımız bazı istişarelere intizar ediyoruz» şeklinde konuşmuştur.”

Johnson Mektubu ile ilgili gazetelerde yer alan haberlerdeki bir diğer konu da İsmet İnönü’nün bu mektuba verdiği yanıttır. İnönü’nün verdiği yanıtın tam içeriği bilinmemektedir. Mektubun ana hatlarının belirtildiği bu haberlerden ilki *“İnönü Johnson’un mesajına cevabını bugün bildirecek”*⁴⁷ başlığını taşımaktadır. Bazı hazırlıkların tamamlanmasının ardından Johnson’ın Amerika’ya davetine icabet edilebileceğinin belirtildiği haberde bu hazırlıkların ne olduğu sorusu sorulmakta ve haber şu şekilde sürdürülmektedir:

⁴⁵ Cumhuriyet, 6 Haziran 1964.

⁴⁶ Cumhuriyet, 8 Haziran 1964.

⁴⁷ Cumhuriyet, 9 Haziran 1964.

“İnönü’nün mesajında yer alan ve «bazı hazırlıklar» olarak belirtilen hususlar hakkında kendileriyle konuştuğumuz yetkililer herhangi bir beyanda bulunmayı şimdilik erken bulduklarını söylemişlerdir. Ancak, İnönü’ye yakın çevrelerden sızan haberlere göre bu hazırlıklar, Kıbrıs antlaşmasına taraf olan teminatçı devletler yetkililerinin bir masaya oturarak konunun çözümlenmesi için yüksek seviyede müzakereler yapılması anlamını taşımaktadır.”

10 Ocak 1964 tarihinde de aynı konudaki haberine devam eden gazetenin yedinci sayfasında yer alan haberde İnönü’nün verdiği yanıtın Johnson’a gönderildiğinden bahsedilmekte ve İnönü’nün ilk fırsatta Amerika’ya gitmeyi düşündüğünden söz edilmektedir. İnönü’ye yakın çevrelerin bu mesaj hakkında konuşmanın erken olduğunu tekrardan söyledikleri ifade edilen haber, “... Ancak, sızan haberlerden anlaşıldığına göre İnönü, Johnson’un dâvetine «Ne evet ve ne de hayır» demiştir. Bazı ön hazırlık ve temasların yapılmasından sonra dâvete icabetin ilk fırsatta mümkün olabileceği ifade edilmektedir.”⁴⁸ şeklinde sürmüştür.

Amerika’nın Kıbrıs sorununa artık, fiili bir müdahalesi olduğunu belirten Cumhuriyet gazetesi 12 Haziran 1964 tarihli yayınında bu konuya değinmiştir. “Amerika ihtilâfi halledemezse Kıbrıs müdahale edeceğiz”⁴⁹ alt başlığının da gösterdiği gibi gazete, Kıbrıs’a bir müdahale olacağı temasını bu haberde de işlemiştir. ABD Dışışleri Bakan Yardımcısı George Ball’un Ankara’ya gelerek İsmet İnönü, Feridun Cemal Erkin, Büyükelçi Hare ile yaptığı toplantı hakkındaki bilgilerin yer aldığı haber, Kıbrıs’a Türkiye tarafından bir müdahale olacaksa hangi durumlarda olacağı belirtilerek şöyle sürdürülmüştür:

“... Böylece bugün görüşmelerde Türkiye’nin, Kıbrıs’da hukuk düzeninin kurulması, huzur ve emniyetin sağlanması, Türk toplumunun can ve mal güvenliğinin teminat altına alınması hususlarına bir kere daha dikkati çektiği, bu hususları sağlayacak Türk çıkartmasının ancak, bunlar Amerika veya Birleşmiş Milletler tarafından yerine getirildiği takdirde yapılmayacağını belirttiği anlaşılmaktadır.”

Türkiye’nin böyle bir isteğini gündeme getiren gazete ertesi gün ise ABD Dışışleri Bakan Yardımcısı George Ball’un sözlerini başlığına taşımıştır. “George Ball ‘Amerika arabulucu değil’ dedi”⁵⁰ başlıklı haberle aslında, ABD’nin Kıbrıs sorunu için çözüm üretme aşamasında kendisini soruna çok fazla dahil etme isteğinde olmadığı anlaşılmaktadır. Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerin düzelmesi için bir çözüm

⁴⁸ Cumhuriyet, 10 Haziran 1964.

⁴⁹ Cumhuriyet, 12 Haziran 1964.

⁵⁰ Cumhuriyet, 13 Haziran 1964.

arayacaklarının belirtildiği haber, “... Amerikanın rolüne temasla Ball, Amerikanın Kıbrısta bir arabulucu sıfatına bürünmediğini, ancak iki NATO müttefiki arasındaki anlaşmazlığın halli için elinden gelen her gayreti sarfetmek istediğini söylemiştir.” şeklinde sürmüştür.

İsmet İnönü’nün yanıt mektubu ile ilgili haberlerin verilmeye devam edildiği görülen gazetede “İnönü Johnson’un davetini kabul ettiğini bildirdi”⁵¹ başlıklı haber yer almıştır. İlk sayfada başlığı atılan haberin devamı yedinci sayfada bulunmaktadır. Bazı yetkili kaynaklardan alınan bu mektubun içeriği ile ilgili bilgilerin aktarıldığı haberde Kıbrıs’a bir Türk müdahalesinin olabileceği, İsmet İnönü’nün NATO Genel Sekreteri Dirk Stikker’la yaptığı görüşmede ona söyledikleriyle aktarılmıştır:

“... İnönü de, Amerika Dışişleri Bakan Yardımcısı George Ball’e açıkladığı gibi, Stikker’e de Türk görüşünü bir kere daha izah etmiş, Türkiye’nin gayesinin Kıbrısta sulh ve sükûnun yeniden tesis edilmesi olduğunu, bunun sağlanmasının kaçınılmaz hale geldiğini, bugünkü durum devam ettiği takdirde, Türkiye’nin müdahale hakkını kullanmak zorunda kalacağını bildirmiştir.”

İnönü’nün 21 Haziran 1964 yılında ABD’ye gideceğinin kesinleşmesinin ardından gazetelerde bu konuyla ilgili haberlere yer verilmiştir. Bu haberlerin genelinde de ABD’ye karşı bir kırgınlık ve kızgınlık hissinin yaygın olduğu görülmektedir. ABD’nin “bekle ve gör” politikası uyguladığının belirtildiği bu haberlerden birisi “Can ve mal emniyeti temin edilmedikçe Kıbrısın geleceği için müzakere kabul etmiyeceğiz”⁵² başlıklı haberdur. Başlığa taşınan cümleye dikkat edildiğinde Kıbrıs’ta Türk kesimine yapılan zulümlerin sonu gelmedikçe bir anlaşmaya varılamayacağı belirtilmiş, gazete de bu görüşte olduğunu cümleyi başlığa taşıyarak göstermiştir. İnönü’ye yakın çevrelerin görüşlerinin de aktarıldığı bu haberde Başbakan’ın ABD Başkanı’na Türk tezini anlatacağı ve Amerika’nın Kıbrıs hakkındaki görüşlerinin öğrenileceği belirtilmiş ve şunlar aktarılmıştır:

“Türkiye bugün için Adada güvenliğin sağlanması ve hukuk dışı, Anayasaya aykırı davranışların durdurulmasını istemektedir. Bu hususların gerçekleştirilmesinden sonradır ki, Adanın geleceği üzerinde gerekli müzakerelere geçilebilir. Bu an gelince de Türk hükümeti müzakere masasında Federal devlet görüşünde ısrar edecektir. ... Bilindiği üzere aralık olaylarının başından bu yana Amerikan hükümeti hiçbir şekilde görüşlerini açıklamamış ve «bekle-gör» politikasından ayrılmamıştır.”

⁵¹ Cumhuriyet, 13 Haziran 1964.

⁵² Cumhuriyet, 15 Haziran 1964.

Söz konusu haberden de anlaşılacağı gibi gazetenin görüşüne göre ABD, sahip olduğu politika nedeniyle suçludur.

İsmet İnönü ilk kez ABD'ye Başkan John F. Kennedy'nin cenaze törenine katılmak için gitmiştir. İnönü ABD'de bulunduğu sırada Türkiye'de muhalefet hükümet ortağı CKMP'nin hükümetten çekilmesini sağlamış, böylece hükümet düşmüş ve İsmet İnönü'nün başbakanlık süreci bitmiştir. İnönü ikinci kez ABD'ye gitmeden önce tekrar böyle bir olay yaşamamak için Meclis'ten güvenoyu almak istemiştir (Şahin, 2002, s. 80-82). Bu olay da o dönemde gazetelerdeki yerini almıştır. Bu konuda *Cumhuriyet* gazetesinde yayımlanan haberlerden ilki “*Başbakan İnönü Meclisten dün güven oyu talep etti*”⁵³ başlığıyla verilmiştir. Bir diğer haber ise “*AP ve CKMP güven oyuna gidilmesine lüzum görmüyor*”⁵⁴ başlığıyla yayımlanmıştır. Partilerin bu konu hakkındaki görüşlerinin yer aldığı bu haberin son paragrafı şöyledir: “... Yine Meclis içindeki bazı söylentilere göre, Başbakan İsmet İnönü Millet Meclisinden güven oyu alamadığı takdirde Amerika seyahatini iptal edecektir.”

Güvenoyu istemine karşı çıkan muhalefet partilerinin kırmızı oy kullanacaklarını açıklaması üzerine dönemin Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, bütün siyasi partilerin başkanlarına bir mektup göndermiştir. Bu olay *Cumhuriyet* gazetesinde “*Cumhurbaşkanı parti liderlerine mektup göndererek ikazda bulundu*”⁵⁵ başlığıyla verilmiştir. Haberin alt başlığı ise “*Gürsel, Kıbrıs ihtilâfinin hâl yoluna gireceği bir sırada Hükümet buhranına yol açacak şekilde oy kullananın tarihî mesuliyeti olacağını bildirdi*” şeklindedir. Cumhurbaşkanı Gürsel hükümete güvenoyu verilmemesinin Kıbrıs sorununun çözümlenmesi sürecinde olumsuz bir etkiye neden olacağını düşünmektedir. Gazetede güvenoyu konusu ile ilgili verilen bir başka haber ise “*İSMET İNÖNÜ 4 OY FARKI İLE İTİMAT ALDI*”⁵⁶ başlığını taşımaktadır. Gazetenin ilk sayfasında büyük harflerle verilen bu başlık ile gazetenin konuya verdiği önem dikkati çekmektedir. Haberin alt başlığı ise “*Başbakan İnönü yarın Amerikaya gidiyor*” şeklindedir.

Bu dönemde gazetelerde yer alan haberlerin konularından birisi de Johnson'ın İnönü'ye gönderdiği mesajın içeriği ile ilgilidir. Her ne kadar mesajın tamamı bu dönemde kamuoyuna duyurulmamış olsa da mesajda yer alan bazı hususlar gazetelerde kamuoyuna sunulmuştur. *Cumhuriyet* gazetesi de bu konudaki haberini “*Johnson'a göre*

⁵³ Cumhuriyet, 16 Haziran 1964.

⁵⁴ Cumhuriyet, 17 Haziran 1964.

⁵⁵ Cumhuriyet, 19 Haziran 1964.

⁵⁶ Cumhuriyet, 20 Haziran 1964.

*Türkiyenin tek başına müdahale hakkı yok*⁵⁷ başlığıyla vermiştir. Verilen başlıktan da anlaşılacağı gibi bu düşünce Johnson'a aittir ve gazete de söz konusu düşüncenin Johnson'a ait olduğunu belirtmektedir. Haberin alt başlığı ise *“Başbakan İnönü ise verdiği cevapta, Johnson ile aynı kanaatte bulunmadığını bildirdi”* şeklindedir. Johnson'ın mesajının içeriği göz önünde bulundurulduğunda üslubunun sert olduğu bilinmektedir. Bu ise o dönemde kamuoyunun Amerika'ya karşı olan algısının değişmesinde etkili olmuştur. Gazetelerde de belirtilen bu durum *Cumhuriyet* gazetesinde de yerini almıştır: *“Hükümete yakın çevrelerin belirttiğine göre Johnson'un İnönü'ye gönderdiği mesaj ve bu mesajda yer alan hususlar Johnson'un «sert ve kesin» kanaatlerini ifade etmektedir.”*

Johnson mesajında Türkiye'nin Kıbrıs'a Garanti Antlaşması'na taraf olan ülkelere danışarak bir müdahale hakkının olduğunu söylemektedir. Bu söylem *Cumhuriyet* gazetesinde *“... Johnson, «Türkiyenin Kıbrıs'a tek taraflı müdahale hakkı bulunmadığı» fakat garantör devletler olarak Türkiye, Yunanistan ve İngilterenin «müşterek müdahale haklarının mevcut olduğu» iddiasındadır”* şeklinde belirtilmiştir. Gazete Johnson'ın bu söylemini sadece bir iddiadan ibaret görmektedir. Haberin devamında Johnson'ın bu söylem ve iddialarına karşılık İsmet İnönü'nün cevap mektubunda gereken yanıtları verdiği söylenmiştir: *“... İnönü Türkiyenin Kıbrıs'a müdahale hakkı konusunda Johnson'la aynı fikirde olmadığını andlaşmaların müşterek müdahaleyi ön plânda tutmalarına rağmen münferit müdahaleyi de bir hak olarak garantör devletlere tanıdığını hukukî delilleri ile Johnson'a bildirmiştir.”* Gazeteye göre İnönü yanıtında Johnson gibi bir iddiada bulunmamış, aksine söylemlerini delilleriyle birlikte vermiştir.

6-20 Haziran 1964 tarihi aralığını kapsayan ilk dönemde *Cumhuriyet* gazetesinde Johnson Mektubu olayı ile ilgili dokuz tane köşe yazısı yayımlanmıştır. Bu köşe yazılarından yedisi “Günün Notları” adı altında Ecvet Güresin'e biri Hilmi Yavuz'a biri ise Kemal Ayder'e aittir.

Ecvet Güresin yazılarında genel olarak ABD'nin Türkiye'ye karşı tutumundan, İsmet İnönü'nün ABD'ye gitme kararından ve Meclis'teki güvenoyu tartışmalarından söz etmiştir. ABD ile Türkiye müttefik ülkeler olsa da Kıbrıs olayları sırasında Türkiye ABD'yi yanında görememiştir. ABD'nin Türkiye'ye karşı olan tutumu hep kendi çıkarları doğrultusunda olurken Türkiye ise ABD'nin yanında müttefik devletler olduğu

⁵⁷ Cumhuriyet, 16 Haziran 1964.

için yer almıştır. Ecvet Güresin de yazısında bu konuya değinerek ABD'nin tutumunu eleştirmiş ve şu örnekleri vermiştir:

“... Aslanın yanında pire misâli bir Küba mes'elesi ortaya çıkar, dünya birbirine karışır ve Türkiye adaya yük taşıyan ticaret gemilerine geri dön emrini veren ilk devlet olur. Niçin yapar bunu Türkiye? Bir savunma sisteminin mali yükünü omuzlarına almış, karşılıklı yardım esasında anlaştığı Amerikaya yardım etmek için. Ama Kıbrıs ihtilâfı patlak verir. Bir papazla çetesi seri halinde jenosit suçu işlerler, Türkiyenin aleyhinde silahlanırlar, andlaşmaları hükümsüz sayarlar, mecnun Yunan liderleriyle Enosis için işbirliği yaparlar, aynı Amerika bu defa Türkiye'yi oyalayıp, bir anlamda Türkiye aleyhindeki davranışları destekler.”⁵⁸

Yazar yazısının devamında ABD'nin Türkiye'yi Kıbrıs sorununda dünya kamuoyunun önünde gülünç bir duruma getirdiğinden söz etmiştir. Yazının sonunda ise Türkiye'nin takip ettiği politikanın yanlışlığını ima ederek, “*Şimdi yine büyük dostumuzun tutumunu öğrenmek istiyoruz. Diplomatik kurallara uyarak öğrenelim ama lütfen artık bizde hiç olmazsa Amerika ve diğer dostlarımız kadar gerçekçi bir politika takip etmesini bilelim. Gerçekçi hem de kararlı...*” demiştir.

Bir başka yazısında da ABD'nin Kıbrıs sorunu karşısındaki tutumundan söz eden Ecvet Güresin, ABD'nin tutumunun Türkiye'den itidal istemek ve Başbakan İnönü'yü ABD'ye davet etmek olduğunu söylüyor. Amerika'nın davranışının ise “*Sadece nasihat, sadece tavsiye, iki yüzlü olduğu bile belirsiz şımarık bir politika...*”⁵⁹ olduğunu belirten yazar, “*...Amerika Başbakan İnönü'yü, bu tutumunun nedenlerini anlatmak için Washington'a dâvet ediyorsa böyle bir gezi gerçekten lüzumsuz olacaktır. Zira değil İnönü, köydeki çoban dahi artık Johnson hükûmetinin davranışındaki garâbetin farkındadır.*” demiştir.

Ecvet Güresin Başbakan İsmet İnönü'nün ABD'ye gidip gitmemesi konusunda çok fazla tartışma yaşandığını, hükümet içinde ve parti başkanları toplantısında da bu mesele üzerinde görüşüldüğü ve tüm bunların sonucunda da bu gezinin faydalı olduğunun kararına varıldığını belirtmiştir. Ancak yazara göre bu konu kamuoyunda olumlu bir karşılık bulmamıştır: “*... Daha çok, hissî de olsa, halk çoğunluğu bu gezinin faydasızlığı kanısındadır ve sonuç alınmayacak bir görüşmede, Türkiye'nin prestijinin daha fazla harcanmaması gerektiği düşünülmektedir.*”⁶⁰ Yazar yazısının devamında Türkiye'nin

⁵⁸ Ecvet Güresin. (1964). “Amerikanın Tutumu”, Cumhuriyet, 6 Haziran.

⁵⁹ Ecvet Güresin. (1964). “Üzüntülü bir seçim”, Cumhuriyet, 7 Haziran.

⁶⁰ Ecvet Güresin (1964). “Amerikaya doğru...”, Cumhuriyet, 16 Haziran.

Kıbrıs'a müdahale edeceği bir sırada durdurulması olayından bahsederek şunları söylemiştir:

“... Türkiye Kıbrıs'a çıkarma yapmak üzere harekete geçeceği sırada Amerika karşısına dikilmiş, Başkan Johnson sert bir dille kaleme aldığı mesajında yakın doğuyu karıştıracak böyle bir davranışa müsaade edilemeyeceğini bildirmiştir. Ayrıca Başkanın özel temsilcisi olarak Ankaraya gelen NATO Başkumandanı General Lemintzer de bir savunma sistemi içinde bulunan Türkiye'nin andlaşmaya dayanarak da olsa NATO'nun verdiği silâhları kullanarak çıkarma yapamayacağını ifade etmiştir. Bu durum karşısında Türkiye, ilgililerin yarı resmi beyanına göre, «Güvenlik Konseyinin ayın 17'sinde alacağı kararı, Amerika ve NATO'nun davranışını beklemek üzere müdahaleyi geriye bırakmıştır.» Daha sonra yine Başkanın emriyle Ankaraya gönderilen G. Ball ise, Türk Hükümetini fiili müdahale dışında bir çözüm yolu bulmak için ikna etmeye çalışmış ve bu temaslarda da hayli başarı sağlamıştır. Ball'ın temaslarından sonradır ki İnönü Amerikaya gitmeğe karar vermiştir.”

Ecvet Güresin'in yazılarına konu olan bir diğer olay da İsmet İnönü'nün Meclis'ten güvenoyu istemesi olmuştur. Yazısında hükümetin güven istemesinin çeşitli yorumlara neden olduğunu belirten ve bu yorumlardan söz eden yazar, İnönü hükümetinin bu istemindeki amacının Amerika gezisi arifesinde diğer partilerin önüne geçmek bile olsa bu politikanın yanlış bir tarafının olmadığını belirtmiş ve hükümetin güvenoyu istemindeki amacın sadece bir taktiğe dayanmadığını düşündüğünü söylemiştir:

“... Başbakan Kıbrıs gibi Türk halk oyunu yakından ilgilendiren bir konuyu müzakere etmeye giderken elbette bu geziye milletten kuvvet alarak çıkmak ister. Hele gideceği memlekette, bugünkü hükümetin azınlık hükümeti olduğu, politikalarının desteklenmediği söylenir, hattâ böyle bir kanaatin teşekkül ettiği o memleketin resmî mâkamları tarafından da imâ edilirse, Türkiye'nin politikasını savunacak olan kişilerin durumlarını evvelâ Türkiyede açıkça tesbit ettirmek istemeleri kadar tabii bir şey olamaz.”⁶¹

Her ne kadar dış politikada önemli görüşmelerin olacağı bir sırada olsa Ecvet Güresin, hükümetin güvenilir olup olmadığının Meclis'te onaylanması gerektiğini düşünmektedir:

“... Dış politika, millî politikadır, binaenaleyh hepimiz aynı paralelde düşünmeliyiz gibi geriye dönük bir iddiada değiliz. Yalnız böylesine önemli görüşmelerin yapılacağı sırada, hükümeti boşlukta da olsa yerinde tutacak bir davranış savunamayız. İşin kestirmesi bugüne kadar yürütülen politikanın tasvip edilip edilmediğini açık açık belirtmek ve oy neticesine göre, hükümetin güvenilir olduğunu veya olmadığını Mecliste tescil ettirmektir.”

⁶¹ Ecvet Güresin. (1964). “Güven oyu”, Cumhuriyet, 17 Haziran.

Güvenoyu görüşmeleri sırasında milletvekillerinin ABD Başkanına karşı olan konuşmalarını yeterli bulmayan Ecvet Güresin başka bir yazısında da bu konuya değinerek şunları yazmıştır:

“Dünkü güven istemi müzakerelerinde milletvekillerimiz Amerika başkanına bol bol çattılar. Yarın Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri U'Thant'a karşı da herhalde hücumla geçerler. Kısacası bizi desteklemeyen, yahut bize karşı olanlara kürsüden elhad ilân edebilirler. Bunların hepsi iyi güzel. Ama marifet bugün sadece Johnson'a çatmak değil, içine girdiğimiz girdaptan kurtulabilmektir. Dünkü konuşmaların hiçbirinde doğru dürüst teklif ileri sürüldüğünü esefle söyleyelim ki, görmedik. Yalnız diyorlar ki; Başkan Johnson'a karşı aman yumuşak davranmayalım, Türkiyenin haysiyetini koruyalım.”⁶²

Ecvet Güresin, güvenoyu oylamasının sonucuna da bir başka yazında değinmiş ancak yaşanan bu süreci filmlerdeki gibi bir oyuna benzeterek Türkiye’de meselelerin hafife alındığından söz etmiştir:

“... birkaç günün olayları göstermiştir ki Türkiye’de her şey hafife alınmaktadır. Bırakınız önemli iç mes’eleleri, dış mes’elelerde Kıbrıs’da, hepsi hepsi, bu hafiflik sınırının içindedirler. Düşününüz ki harbi göze almak ya da almamak gibi bir noktada olduğumuz halde bile politikacılar memleketin kaderini belki de tersine çevirecek bir tutuma, emrivâki yaptığını kabul ettikleri İnönü’ye sırf mukabil oyun olsun diye girebilmişlerdir.”⁶³

Hilmi Yavuz, ABD’nin ve Johnson’un Kıbrıs sorunu karşısında çözüm bulmak için geç kaldıklarını düşünmektedir. ABD’nin politikasının o güne kadar hep ihtiyatlı olduğunu belirten yazar, son atılan adımların ise ABD’nin duyduğu endişenin sonucu olduğunu belirterek şunları demiştir:

“Amerika Birleşik Devletleri’nin Kıbrıs meselesinin gösterdiği son gelişmeleri karşısında duyduğu endişe, Başkan Johnson’u nihayet bu konu üzerinde aktif bir politika izlenmesi gerektiğine ikna etmiş bulunmaktadır. Nitekim, Başkan Johnson, Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı George Ball’u Türk ve Yunan Hükümetleri ile görüşmelerde bulunmak üzere görevlendirmiş olmasını, Amerika’nın duyduğu derin kaygının bir belirtisi saymak gerekir.”⁶⁴

Genel olarak ABD’nin Kıbrıs sorunu karşısında çekimser bir politika yürüttüğünden, ABD’nin bu politikasının karşısında Türkiye’nin gösterdiği sabırdan ve uyarılarından, ABD’nin politikasının değişmesinden bahsedilen yazıda, ABD’yi endişelendiren olaylar olarak şunlardan söz edilmiştir:

“Amerika’yı endişelendiren; Makarios’un, Güvenlik Konseyinin 4 Mart 1964 tarihli kararına aykırı davranışları, bir yana, öte yandan Türkiye’nin müdahale hakkını kullanmaktaki

⁶² Ecvet Güresin. (1964). “Nasıl kuvvetli olacak”, Cumhuriyet, 19 Haziran.

⁶³ Ecvet Güresin (1964). “Filimlerdeki gibi”. 20 Haziran.

⁶⁴ Hilmi Yavuz. (1964). “Kıbrıs ve Amerika”, Cumhuriyet, 13 Haziran.

kararlı tutumu ve NATO'nun Güneydoğu kanadını teşkil eden iki müttefik arasında kaçınılmaz bir savaş ihtimalinin kuvvetlenmesi olmuştur. Başkan De Gaulle'ün NATO'yu içten çöktürmek çabasına ek olarak, ittifakın iki üyesi arasındaki gerginlik, NATO'nun öldüğü söylentileri, Amerika'ya sorumluluğunu hatırlatmış olsa gerektir.”

6.2.1.2. Hürriyet gazetesinde yayımlanan haberler ve köşe yazıları

6-20 Haziran 1964 tarihleri arasındaki dönemde *Hürriyet* gazetesinde Johnson Mektubu olayı ve sonrasında yaşanan gelişmelerle ilgili 24 haber yayımlanmıştır. Yayımlanan bu haberlerin geneline bakıldığında *Hürriyet* gazetesinde de *Cumhuriyet* gazetesine benzer bir şekilde ABD'ye yönelik bir kızgınlığın ve kırgınlığın egemen olduğunu söylemek mümkündür.

Hürriyet gazetesi Johnson Mektubu ile ilgili ilk haberini 6 Haziran 1964 tarihinde “*AMERİKA, ÇIKARMAMIZI YİNE ÖNLEDİ*”⁶⁵ başlığıyla vermiştir. Gazeteye göre daha öncede yapılması planlanan Kıbrıs'a yönelik çıkarma hareketlerinde olduğu gibi ABD bu çıkarmaya da engel olmuştur. Kıbrıs sorununun çözümü için artık tek çıkar yolun Türkiye tarafından Kıbrıs'a yönelik gerçekleştirilecek olan bir müdahalenin olduğu ifade edilen *Hürriyet* gazetesinde, ABD'nin Türkiye'nin bu müdahale kararını 24 saat müddet isteyerek engel olduğu belirtilmiştir:

“Evvelki gece 20.30 da başlayıp sabaha kadar devam eden Bakanlar Kurulu toplantısında, artık tek çıkar yol olarak müdahale edilmesi ve Türk Silâhlı Kuvvetlerinin Kıbrıs'a girip yeşil hatta kadar olan kısmı kontrol etmesi kararı alınmış, ancak Amerika'nın Ankara Büyükelçisi Raymond Hare; henüz herşeyin bitmediğini, buhranın halli için Hükümetinin elinden geleni yapacağını bildirerek 24 saat mehil istemiştir.”

İstenilen bu sürenin verildiğinin belirtildiği haberde bu süre sonunda Başkan Johnson tarafından Başbakan İnönü'ye gönderilen mesajın iletildiği söylenmiştir. Mesajın içeriği ile ilgili kesin bir bilginin olmadığı belirtilen haber, “... Mahiyeti hakkında kesin bilgi verilmeyen mesajında Johnson, Türk Hükümetine “itidal,, tavsiye etmekte, Türkiye'ye Ada'daki Türklerin haklarını koruyacağını, Türkiye'nin müdahalesinin “bir savaşa yol açabileceğini,, bildirmektedir.” şeklinde sürmüştür.

Kıbrıs'a yapılacak bir Türk müdahalesinin ABD tarafından engellendiğini sıklıkla belirten gazete, bir gün mutlaka Türkiye tarafından Kıbrıs'a yönelik bir müdahalenin yapılacağı temasını da işlemiştir. Bu düşüncesini ise dönemin Başbakanı ve Dışişleri Bakanının sözlerini başlıkta vererek göstermiştir. “İnönü: “Kıbrıs İçin Kararımız Kesin,,

⁶⁵ *Hürriyet*, 6 Haziran 1964.

dedi”⁶⁶ başlığıyla verilen haberde, Kıbrıs’ta yaşayan Türklerin haklarının sağlanması için Türkiye’nin yapması gereken ne varsa yapacağı İnönü’nün sözleriyle belirtilmiştir:

“... Kıbrıs ihtilâfı Türk milletinin hiçbir kusuru olmadan meydana çıkmış ve ilk günden, yani geçen senenin sonlarından itibaren siyasi hayatımızı tesiri altına almıştır. Bugün her Türk evinde Kıbrıs konusunun görüşülmekte olması, halkımızın bu meseleye verdiği önemin delilini teşkil etmektedir. Devlet olarak haklarını teminat altına aldığımız Türklerin geleceğini sarsılmaz bir emniyete kavuşturmağa mecburuz. Kararımız kesindir.”

Kıbrıs’a yönelik müdahalenin bir gün mutlaka yapılacağını dile getirildiği diğer bir haber ise “*Erkin: Kıbrıs’a Gitmemiz Mukadder, dedi*”⁶⁷ başlığıyla verilmiştir. Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin’in sözlerinin yer aldığı bu haberle *Hürriyet* gazetesi de Kıbrıs’a bir müdahalenin yapılması gerektiğini belirtmiştir. Haberde yer alan sözler şu şekildedir: “Eğer, Rumlar, bu hareketlerine devam ederlerse, günün birinde Kıbrıs’a gitmemiz mukadderdir. Anayasa’yı ihlâlâ devam ederler, kaçırdıkları Türkleri götürüp öldürürler, bunu biz lâkaydi ile karşınız diye zannederlerse, fevkalâde yanılırlar.” Bu sözlerle Türkiye’nin Kıbrıs’a yapacağı müdahalenin nedenleri de belirtilmiştir.

Gazete, Kıbrıs’a yönelik bir müdahalenin yapılması gerektiği görüşüne sahip olduğunu *New-York Times* gazetesinin yayımladığı habere yer vererek de göstermiştir. “*New-York Times’a göre teminatçı devletlerin Kıbrıs’a müdahale etmeleri lâzım*”⁶⁸ başlığıyla verilen bu habere göre *New-York Times* gazetesi Kıbrıs’ta yaşanan bu sorunların nedeni olarak Rumları görmekte ve eleştirmektedir. *Hürriyet* gazetesi de bu habere yer vererek aslında Türklerin müdahale etme kararının yanlış bir karar olmadığını başka bir gazetenin söylediklerini kanıt vererek göstermiştir. Habere göre *New-York Times* gazetesinin verdiği sonuçlar şunlardır:

“*Makarios’un 25 bin kişilik bir silâhlı kuvvet meydana getirme teşebbüsünü, sadece, Türk ve İngiliz hükümetleri değil Yunan Hükümeti de sıfahî olarak protesto etmiştir. Kıbrıs’ın bağımsızlığının ve Anayasa rejiminin teminatçısı olarak, bu kabil ihtiyatsız davranışları durdurmak üzere bu devletlerin müdahale etmek görevleridir.*”

Johnson’un gönderdiği mesajın içeriğinin tam halinin bilinmediği dönemlerde, mesajda yer alan belli hususlarla ilgili gazetelerde haberlere yer verilmiştir. *Hürriyet* gazetesinde de “*Johnson İsmet İnönü’yü Amerikaya Davet etti*”⁶⁹ başlığıyla verilen haber bu konu ile ilgilidir. Mesajla birlikte İnönü’nün ABD’ye davet edildiği ve NATO

⁶⁶ *Hürriyet*, 6 Haziran 1964.

⁶⁷ *Hürriyet*, 6 Haziran 1964.

⁶⁸ *Hürriyet*, 6 Haziran 1964.

⁶⁹ *Hürriyet*, 7 Haziran 1964.

kanalıyla verilen silahların dünya barışını koruma ve komünizm tehlikesini önleme hedefi olduğunun belirtildiği ifade edilmiş ve İnönü'nün de bu mesaja karşılık bir mesaj göndereceği söylenmiştir. Kıbrıs sorununun müzakere yoluyla çözümlenebilmesi için Türkiye'nin öncelikli isteğinden söz edilen haber şu şekilde sürmüştür: “... Verilen bilgiye göre, Türkiye Kıbrıs buhranının halli ve Ada'nın geleceği için bir çözüm yolunun bulunabilmesinin temini bakımından, önce Kıbrıs'ta “Sulh ve sükûn ile Türklerin can ve mal emniyetleri,, nin sağlanmasını isteyecektir. Emniyet sağlanmadığı takdirde, meseleye el atmak mümkün değildir.”

Johnson'ın Türkiye'ye gönderdiği mesajla ilgili ABD'de ve İngiltere'de yayımlanan gazeteler tarafından verilen haberler de *Hürriyet* gazetesinde yayımlanmıştır. ““*Türkler Boyun eğdi,*”⁷⁰ başlığı altında yer alan bu haberde, o dönemde ABD'nin en büyük tirajlı gazetesi olan *Daily News*, *New-York Post* ve *New-York Herald Tribune* gazetelerinde yer alan haberlerin manşetlerine yer verilmiştir. Habere göre, *Daily News* gazetesi “*Johnson, Kıbrıs taarruzunu önledi. Türkler boyun eğdi, çıkartma iptâl edildi.*”, *New-York Post* gazetesi “*Johnson, Türklerin Kıbrıs taarruzunu önledi*”, *New-York Herald Tribune* gazetesi “*Kıbrıs krizinde yeniden alevlenme, Johnson, Türk istilasını bertaraf etti. Yunanistan “hazır”, İnönü Washington'a çağrıldı*” ve İngiliz basını da “*Johnson, Türkiye'yi durdurdu*” şeklinde başlıklar vermişlerdir. “Taarruz, istila, bertaraf etmek, durdurmak, önlemek” gibi kelimeler kullanarak Türkiye'nin Kıbrıs'a yönelik gerçekleştireceği müdahaleyi haksız gibi gösteren bu gazetelere yönelik *Hürriyet* gazetesinde bir kızgınlık ve sitemin etkili olduğunu söylemek mümkündür. Gazete bu durumu haberde şu şekilde vermiştir: “... Buradaki Rum propaganda teşkilâtı, ellerindeki bütün neşir vasıtaları ile Amerikan halk efkârını Türkiye aleyhine çevirmeye azamî gayreti sarfediyor ve Adaya çıkartma yapma isteğimizin haklı sebeplerinden hiç bahsedilmeden, Türkiye durup dururken Kıbrıs'a müdahale ediyormuş gibi gösterilmeye çalışılıyor.”

İsmet İnönü'nün Johnson'a verdiği yanıt gazetelerde yayımlanan konular arasında olmuştur. *Hürriyet* gazetesi de bu konudaki haberini “*İnönü, Johnson'a cevabını verdi*”⁷¹ başlığıyla duyurmuştur. İnönü'nün mektubunun metninin tam hâlinin açıklanmamış olduğunun belirtildiği haberde, İnönü'nün Johnson'ın mesajında yer alan hususları yanıtladığı, Türkiye'nin adaya müdahale etme nedenlerinin neler olduğu yer almış ve

⁷⁰ *Hürriyet*, 9 Haziran 1964.

⁷¹ *Hürriyet*, 10 Haziran 1964.

ABD'nin Kıbrıs'ta yaşanan olayları önleyip önleyemeyeceği sorulmuştur. Türkiye'ye yönelik ortaya atılan iddialarında haksız olduğunun belirtildiği haberde, “... *Mesajda Başbakan, Kıbrıs'a yapılacak Türk çıkarmasının gayesinin, iddia edildiği gibi, bir istilâ veya taksimi gerçekleştirmek olmadığını, münhasıran çiğnenen anayasa düzenini yeniden kurmaya mâtuf bulunduğunu bildirmiştir.*” denilmiştir.

Daha öncede belirtildiği gibi, *Hürriyet* gazetesinde hâkim olan temalardan birisi Kıbrıs'a yönelik müdahalenin bir gün gerçekleştirileceği düşüncesi olmuştur. Gazete bu müdahalenin hangi durumlarda olabileceğine de haberlerinde yer vermiştir. “*İnönü, Görüşünde Kararlı*”⁷² başlığıyla verilen haberde de bu temanın etkili olduğu görülmektedir. Haberde İsmet İnönü'nün cevabî mesajının Amerika Büyükelçisine verileceği ve mesajda Türk görüşünde ısrar edildiği ifade edilmiştir. Ayrıca NATO Genel Sekreteri Dirk Stikker'le İsmet İnönü arasında geçen görüşme ile ilgili bilgiler yer almış, İnönü'nün bu görüşmede de Türk görüşünü anlattığı ve eğer sorunlarda düzelme olmazsa Türkiye'nin müdahale hakkını kullanacağını söylediği belirtilmiştir:

“... NATO Genel Sekreteri Dirk Stikker'le yapılan görüşmelerde, Stikker, Başbakan İsmet İnönü'ye Atina'da Yunan Başbakanı Papandreu ve Dışişleri Bakanı Kostapulos'la yaptığı görüşmeler hususunda bilgi vermiş; İnönü'de, Amerika Dışişleri Bakan Yardımcısı George Ball'a açıkladığı gibi, Stikker'e de Türk görüşünü bir kere daha izah etmiş, Türkiye'nin gayesinin Kıbrıs'ta sulh ve Sükûnun yeniden tesis edilmesi olduğunu, bunun sağlanmasının kaçınılmaz hale geldiğini, bugünkü durum devam ettiği takdirde, Türkiye'nin müdahale hakkını kullanmak zorunda kalacağını bildirmiştir.”

İsmet İnönü'nün Johnson'ın davetini kabul ederek 21 Haziran 1964 tarihinde ABD'ye gideceğinin kesinleşmesiyle birlikte *Hürriyet* gazetesinde de hem bu konuyla ilgili hem de İnönü'nün Meclis'ten güvenoyu istemesi konusuyla ilgili haberlere sıklıkla yer verilmiştir. Bu haberlerin ilkinde “*İnönü, 21 Haziran Pazar günü Amerika'ya gidiyor*”⁷³ başlığıyla rastlanmıştır. Haberde Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin'in sözlerine yer verilerek İnönü'nün cevabî mektubunun Amerika Büyükelçisi Hare'e ulaştırıldığı ve İnönü'nün ABD'ye gideceği belirtilmiş ve Johnson'un mesajının “ağır” olduğu konusunda Bakanın söyledikleri aktarılmıştır: “...*Gazetecilerin, Başkan Johnson'un mesajının muhteiyatının “ağır” olduğu yolundaki haberler üzerine Erkin, ‘Biz de görüşlerimizi aynı tonda bildirdik.’ demiştir.*”

⁷² *Hürriyet*, 13 Haziran 1964.

⁷³ *Hürriyet*, 14 Haziran 1964.

İsmet İnönü'nün ABD'ye gitmeden önce Meclis'ten güvenoyu almak istemesi süreci ile ilgili haberlere *Hürriyet* gazetesinde de yer verilmiştir. ABD'ye ilk seyahati sırasında muhalefet partileri tarafından hükümetin düşürülmesi olayını yaşayan İnönü, ikinci ziyareti sırasında böyle bir olay ile karşılaşmamak için güvenoyu oylamasının yapılmasını istemiştir.⁷⁴ *Hürriyet* gazetesi de, “*Mecliste Kıbrıs hakkında izahat veren İNÖNÜ, DÜN GÜVEN OYU İSTEDİ*”⁷⁵ başlıklı haberinde bu noktaya değinmiştir: “*İnönü'nün güven oyuna gitmesinin sebebi, Amerika gezisi arifesinde diğer partilerin, Hükümetin, bir azınlık Hükümeti olması sebebiyle düşmesi lâzım geldiğini söylemelerinden ileri gelmektedir. İnönü, böylece kendisini, Meclisten güven ile teçhiz edilmiş olarak Amerika karşısında daha kuvvetli bulacağından emindir.*”

Güvenoyu konusu ile ilgili gazetede yayımlanan bir başka haber “AP “*GÜVENOYU,, VERMİYOR*”⁷⁶ başlığını taşımaktadır. Genel olarak muhalefet partilerinin güven oylamasında ret oyu vereceklerini söylemesinden söz edilen haberde, dönemin Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in muhalefet partilerini ikaz ettiği de belirtilmiştir. Gürsel'in Kıbrıs sorununun yaşandığı sıralarda hükümet buhranı yaşanmasının doğru olmadığını belirttiği ifade edilen haber şu şekilde sürmüştür:

“... Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel de, muhalefet partilerinin hükümete güvenoyu vermeme kararı aldıklarını öğrendikten sonra, bir hükümet buhranına gidildiğini ve Kıbrıs meselesi ortadayken bu buhranın Türk Milletinin istikbali bakımından çok büyük kayıplara sebep olabileceğini belirterek siyasî parti liderlerinden, hükümete güvenoyu vermeleri için dikkatlerini çekip ikaz ettiğini açıklamıştır.”

Gürsel'in muhalefet partilerine mektup göndererek bu konu hakkında bir kez daha partileri uyardığının belirtildiği başka bir haber ise “*GÜRSEL, PARTİLERİ YİNE İKAZ ETTİ*”⁷⁷ başlığıyla verilmiştir. Gürsel'in güvenoyu oylamasında kırmızı oy verilerek bir hükümet buhranına yol açılabileceği düşüncesine sahip olduğu belirtilen haberde, “... Cumhurbaşkanı, mektubunda Kıbrıs meselesinin halledilebilecek gibi görüldüğü bir sırada, Hükümetin düşürülmesinin memlekete zararlı olabileceğini bildirmiştir.” denilmiştir. Bu konu ile ilgili gazetede yer alan diğer bir haber ise “*6 FARKLA GÜVENOYU*”⁷⁸ başlığıyla verilmiştir. Oylama sonucunda İsmet İnönü hükümetinin

⁷⁴ Bkz. syf. 54.

⁷⁵ *Hürriyet*, 16 Haziran 1964.

⁷⁶ *Hürriyet*, 17 Haziran 1964.

⁷⁷ *Hürriyet*, 19 Haziran 1964.

⁷⁸ *Hürriyet*, 20 Haziran 1964.

güvenoyu aldığıının ifade edildiği haberde Başbakan İsmet İnönü'nün istifa etmeyeceği ve ABD'ye gideceği belirtilmiştir.

6-20 Haziran 1964 tarihi arasını kapsayan bu dönemde *Hürriyet* gazetesinde söz konusu olan olay ile ilgili iki tane köşe yazısı yayımlanmıştır. Bu köşe yazılarının ikisi de “Ankara’da Durum” adı altında Cüneyt Arcayürek’e aittir.

Arcayürek, “*İnönü: Johnson’u Kıbrıs konusunda eğitime tâbi tutacak*”⁷⁹ başlıklı yazısında genel olarak güvenoyu meselesine, Johnson’un İnönü’ye ve İnönü’nün Johnson’a gönderdiği mesajların içeriği ile ilgili bilgilere değinmiştir. Johnson’un mesajında ilettiği bazı hususların aslında Johnson’un o konudaki “tek taraflı bilgisinden” ya da “unutkanlığından” kaynaklandığını ifade eden Arcayürek, İnönü’nün ise bu hususlara “*Buyurunuz bilmeden sorduklarınızın cevabını*” dediğini söylemiştir. İnönü’nün Johnson’ı eğitime tâbi tutmasının haklı olduğunu ifade eden yazar şunları demiştir:

“... İnönü’nün, Bakanları ve yakınları, Amerika gezisi önünde bir noktada birleşiyorlar: Başbakan’ın bu defa Amerika’ya, Kıbrıs meselesini bütünüyle anlamayan Johnson ve idarecilerini, “Eğitime tâbi tutmak” ve meseleleri anladıklarını kestirdiği zaman da dostça “kavga” etmek için gittiğini söylüyorlar... Olaylar, İnönü’nün, Mr. Johnson’u Kıbrıs konusunda eğitime tutmak yönünden haklı olduğunu göstermiştir. Silâh ve para veriyoruz, bunun için bizimle dost kalmanız şarttır, diyen bir zihniyetle kavga eder gibi çekişmekte Türk Hükümeti haklıdır.”

Cüneyt Arcayürek’in diğer yazısı ise İnönü’nün Meclis’ten almak istediği güvenoyu ile ilgilidir. “*Ancak Bir arpa Boyu yol Alıyoruz*”⁸⁰ adını taşıyan bu yazısında Arcayürek, güvenoyu sonucuna göre İnönü’nün istifa edebileceğine, İnönü’nün güvenoyu alabileceğini ve alamayacağını düşünen iki kesimin olduğuna, milletvekili sayılarına göre İnönü’nün her halükârda güvenoyunu alabileceğine değinmiştir. Ancak yazar yazısının sonunda Kıbrıs sorunu hakkında siyasetçilere yönelik bir eleştiri yapmıştır: “... İnönü, güvenoyunu cebine koyup Amerika’ya giderken, diğer partilere, geçen günkü Meclis konuşmalarından bir avuç zabıt ceridesi hâtıra kalacak, millî politika olması lâzım geldiği söylenen Kıbrıs konusunda da “bir arpa boyu yol,, alınmış olacaktır.”

⁷⁹ Cüneyt Arcayürek. (1964). “İnönü: Johnson’u Kıbrıs konusunda eğitime tâbi tutacak”, *Hürriyet*, 17 Haziran.

⁸⁰ Cüneyt Arcayürek. (1964). “Ancak Bir arpa Boyu yol Alıyoruz”, *Hürriyet*, 19 Haziran.

6.2.1.3. *Tercüman* gazetesinde yayımlanan haberler ve köşe yazıları

Tercüman gazetesinde Johnson Mektubu ve sonrasında yaşanan olaylarla ilgili 6-20 Haziran 1964 tarihi aralığında 18 haber yayımlanmıştır. Yayımlanan bu haberlerde genel olarak, Johnson'ın gönderdiği mesajdan ve ABD'nin Kıbrıs olayında göstermiş olduğu tutumlardan dolayı ABD'ye yönelik bir "hayal kırıklığının" hâkim olduğunu söylemek mümkündür.

Gazetede konu ile ilgili ilk haber 6 Haziran 1964 tarihinde "*Kıbrıs'a bir çıkarma yapmamız mukadder*"⁸¹ başlığıyla verilmiştir. Sadece başlığa bakılarak kimin söylediği anlaşılamayan bu sözü başlıkta kullanan gazete, *Cumhuriyet* ve *Hürriyet* gazetelerinde olduğu gibi Kıbrıs'a bir gün müdahale edileceği temasını işlemiştir. Habere bakıldığında başlıkta verilen bu sözlerin dönemin Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin'e ait olduğu anlaşılmaktadır. *Tercüman* gazetesi de Kıbrıs'a yönelik bir müdahalenin kaçınılmaz olduğu temasını Dışişleri Bakanının sözlerini aktararak vermiştir: "... *Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin «Arabulucu bir çözüm yolu bulamadığını itiraf etti, eğer Rumlar hareketlerine devam ederlerse günün birinde Kıbrıs'a çıkmamız mukadderdir» demiştir.*" Gazetenin yedinci sayfasında devamı verilen haberde "*TEMİNATÇI DEVLETLER KIBRIS'A MÜDAHALE ETMELİDİR*" ara başlığı kullanılmıştır. Bu haber ile gazete, Kıbrıs'a yönelik bir müdahalenin olması gerektiği görüşünü *New-York Times* gazetesinin yayımladığı bir habere yer vererek göstermiştir. Adada yaşanan bütün sorunların sorumluluğunun ve suçunun Rumlarda olduğunu belirten *New-York Times* gazetesine göre İngiltere, Türkiye ve Yunanistan, Kıbrıs Adası'na müdahale etmelidir. Müdahale görevi sadece bu teminatçı devletlerin değil, aynı zamanda BM'nin de görevidir. Böylece *Tercüman* gazetesi Kıbrıs'a yönelik gerçekleştirilecek olan bir müdahalenin haksız bir karar olmadığını bir Amerikan gazetesinin haberini vererek göstermiştir.

Türkiye'nin Kıbrıs'a yönelik müdahalesinin mutlaka gerçekleşeceği temasının işlendiği bir başka haber de "*Yunan Ordusu gece «Hazırol» emri aldı*"⁸² başlıklı haberdur. Johnson'ın Türkiye'ye gönderdiği mesajdan ve bu mesajda yer alan Kıbrıs'a müdahale etme kararından vazgeçilmesi ricasından ve İnönü'ye yöneltlen ABD'yi ziyaret etme teklifinden söz edilen bu haberde Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesinden "şimdilik" vazgeçtiği belirtilerek şöyle denmiştir: "... *Bu mesaja hükümetimiz şifahi bir cevap*

⁸¹ *Tercüman*, 6 Haziran 1964.

⁸² *Tercüman*, 7 Haziran 1964.

vererek Amerika'nın bundan böyle Kıbrısta daha aktif bir politika tatbik etmesi şartı ile müdahaleden «şimdilik» vazgeçildiği bildirilmiştir.”

Başbakan İsmet İnönü'nün Başkan Johnson'a göndereceği mesajın içeriği ile ilgili bilgilerin yer aldığı “İnönü: “Amerika'ya gitmem ihtimâl dahilinde,, dedi”⁸³ başlıklı haberde, Türkiye'nin, denemiş olduğu «sulh yoluyla» anlaşma olanağının mümkün olmadığını gördüğü durumda haklarını kullanmakta serbest olacağı belirtilerek şöyle denmiştir:

“... Ayrıca, mesajda, Amerika'nın Türkiye'nin çıkartma teşebbüsünü muvakkat bir zaman için durdurmak istemesi sonunda Yunanistan ile Makarios'u şımartıcı tesirlerini izale için Papandreu ile Kıbrıs Rumlarına müessir baskı yapması istenmektedir. Aksi halde, Türkiye bugüne kadar denemiş olduğu «Sulh yoluyla» anlaşma imkânı görmediği takdirde haklarını kullanmakta serbest olacaktır.”

Bu dönem gazetelerde yer alan konular arasında Başbakan İsmet İnönü'nün Kıbrıs konusu ile ilgili Meclis'te yaptığı toplantı ve diğer partilerin liderleri ile görüşmeleri de yer almıştır. *Tercüman* gazetesi de bu haberleri “İnönü, liderleri dün Kıbrıs için toplantıya çağırdı”⁸⁴ ve “İnönü, Kıbrıs politikasını dün liderlerle görüştü”⁸⁵ başlıklı haberlerle duyurmuştur. İlk sayfada yer alan “İnönü, liderleri dün Kıbrıs için toplantıya çağırdı” haberinin devamı yedinci sayfada verilmiştir. İnönü tarafından Johnson'ın mesajına verilen yanıtın içeriğinin de yer aldığı haberde Türkiye'nin silah kullanmak istemesinin nedeni de açıklanmış ve şöyle söylenmiştir: “Johnson'un Amerika'ya dâveti kabul edildi. Adada nizamı tesis etmek için Türkiye silâh kullanacak”

Türkiye'nin Kıbrıs'a yönelik bir müdahale gerçekleştirebileceği durumu *Tercüman* gazetesinde de sıklıkla işlenen konulardan biri olmuştur. “Amerikan donanması Kıbrıs açıklarında”⁸⁶ başlıklı haberin alt başlığı “Kıbrıs'taki durum değişmezse Türkiye'nin çıkartma yapacağı Stikkere bildirildi” şeklindedir. Haberin devamına bakıldığında NATO Genel Sekreteri Dirk Stikker'ın Türkiye'yi ziyareti sırasında kendisine bu düşüncenin söylendiği anlaşılmaktadır:

“Önceki gece vazifesinin sona ermesi sebebiyle NATOya üye devletlere veda ziyaretinde bulunan Dirk Stikker, dün sabahdan itibaren resmî temaslarına başlamıştır. Bu görüşmeler esnasında Genel Sekretere Kıbrısta durum bugünkü halini muhafaza ettiği taktirde Türkiye'nin müdahale hakkını kullanmak zorunda kalacağı kesin bir dille ifade edilmiştir.”

⁸³ Tercüman, 8 Haziran 1964.

⁸⁴ Tercüman, 11 Haziran 1964.

⁸⁵ Tercüman, 12 Haziran 1964.

⁸⁶ Tercüman, 13 Haziran 1964.

Başkan Johnson'ın gönderdiği mesaja karşı İsmet İnönü tarafından verilen yanıtın Johnson'a iletildiği ve mesajın içeriği ile ilgili bilgilerin yer aldığı haberlerden birisi de “Stikker: “Yunanlılar işin vahametini anladılar,, dedi”⁸⁷ başlıklı haberde aktarılmıştır. Haberin alt başlığı “Başbakan Johnson’a Türk cavabî mesajını gönderdi” şeklindedir. Cumhuriyet ve Hürriyet gazetesinden farklı olarak Tercüman gazetesi başlıkta “Türk” vurgusu yapmıştır.

İncelenen diğer iki gazetede olduğu gibi Tercüman gazetesinde de İsmet İnönü'nün Meclis'ten güvenoyu istemesi konusuyla ilgili haberlere yer verilmiştir. Bu haberlerin ilkinde “İnönü Meclis'ten güven oyu istedi”⁸⁸ başlığıyla rastlanmaktadır:

“... Başbakan İnönü, dün Millet Meclisinde talebi üzerine yapılan gizli oturumda, Kıbrıs olayları hakkında geniş bilgi vermiş ve alınacak tedbirler ve Johnsonun mesajını açıkladıktan sonra Meclisten güven oyu istemiştir. Güven oyu alındıktan sonra Amerikaya gitmesi gereken Başbakan İnönü, Mecliste 2,5 saat süren bir konuşma yapmıştır.”

Konu ile ilgili diğer bir haber ise “Muhalefet, Hükûmete güven oyu vermeyecek”⁸⁹ başlığıyla yayımlanmıştır. Haberde genel olarak muhalefette yer alan partilerin güvenoyu oylamasında ret oyu kullanacakları belirtilerek hükûmetin güvenoyu alma olasılığının düştüğünden söz edilmiş ve haber şu şekilde sürdürülmüştür: “Hükûmetin «güven oyu» isteminden sonra, dün toplanan AP, CKMP ve MP grupları «hükûmete güven oyu vermeme» kararı almış, bu durum karşısında, hükûmetin güven oyu alma ihtimali tehlikeye düşmüştür.” Haberde ayrıca İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel ile görüşmesinden de söz edilmiştir.

Tercüman gazetesi muhalefet partilerinin güvenoyu vermeyecekleri haberini “HÜKÛMET TEHLİKEDE”⁹⁰ başlığıyla ertesi günkü sayısında da vermiştir. Genel olarak liderlerin konu hakkındaki konuşmalarına yer verilen haberde, güvenoyu oylamasının sonucunda İnönü hükûmetinin düşebileceğinden ve İnönü'nün güvenoyu alamadığı takdirde Amerika'ya gitmeyeceğinden söz edilerek şunlar aktarılmıştır:

“... Başbakan İnönü, dün Güven Oyu almadığı takdirde Amerikaya gitmeyeceğini resmen açıklamıştır. Başbakanlıktaki çalışmasından sonra evine dönen İnönü, bahçe kapısında bekleyen gazetecilerin suallerini cevaplandırmış, bu arada «Muhalefetin oyunu almadığınız takdirde Amerikaya gidecek misiniz?» şeklinde sorulan bir suale şu cevabı vermiştir: Güven oyu almadan gidilir mi? Kuvvetli ve mücehhez olmak istiyorum.”

⁸⁷ Tercüman, 14 Haziran 1964.

⁸⁸ Tercüman, 16 Haziran 1964.

⁸⁹ Tercüman, 17 Haziran 1964.

⁹⁰ Tercüman, 18 Haziran 1964.

Güvenoyu oylamasında muhalefet partilerinin ret oyu kullanacaklarını açıklaması üzerine Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel muhalefet partilerinin liderlerine bir mektup göndererek bu konu hakkında onları uyarmıştır. Bu olay da *Tercüman* gazetesinde yayımlanan konular arasında yer almıştır. Cemal Gürsel'in gönderdiği mektubun içeriğinden ve muhalefet partisi liderlerinin bu mektuba yönelik verdikleri tepkiden söz edilen haber, "*PARTILER, GURSEL'İN IKAZINI MUDAHALE SAYDI*"⁹¹ başlığıyla yayımlanmıştır. Gürsel'in hükümete güvenoyu verilmemesiyle bir buhranın yaşanacağını belirterek partilerden güvenoyu vermelerini istemesinden söz edilen haberde muhalefet partilerinin Gürsel'in bu istemine olumsuz yanıt verdiklerinden söz edilmiş ve şöyle söylenmiştir: "*Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, parti liderlerine birer mektup göndererek, hükûmete «Güven oyu» vermelerini istemiş, ancak AP, CKMP, YTP ve MP bu teklifi reddetmiştir.*" Bu konu ile ilgili gazetede yer alan bir diğer haber ise "*İnönü dün «6» oy farkı ile güven aldı*"⁹² başlığını taşımaktadır. Haberde güvenoyu alan İsmet İnönü'nün ABD'ye gideceğinden söz edilmiştir.

6-20 Haziran 1964 tarihi arasını kapsayan ilk dönemde *Tercüman* gazetesinde konu ile ilgili iki tane köşe yazısı yayımlanmıştır. Bu köşe yazılarından birisi "Haftanın Panoraması" köşesinde Şemsi Kuseyri'ye, diğeri de "Gün ışığında" köşesinde Ahmet Kabaklı'ya aittir.

Şemsi Kuseyri "*Gümüşpala'nın Son Hizmeti*"⁹³ başlığıyla yazdığı yazısında genel olarak seçim sonuçlarının partiler açısından nasıl karşılandığına, Gümüşpala'nın hizmetlerinden dolayı güzel anılacağından, Kıbrıs ve Türkiye'nin dış politikasında yaşanan yeni krizden ve Johnson'ın İnönü'ye gönderdiği mesajdan söz etmiştir. ABD'nin Türkiye'nin Kıbrıs'a yönelik müdahalesine "şimdilik" engel olduğunu söyleyen Kuseyri, Johnson'ın gönderdiği bu mesajın da bir "nota" olduğunu ifade etmiştir. Johnson'ın bu davranışından dolayı Türkiye'nin sevgisini yitirdiğini dile getiren Kuseyri bu durumu yazısında şu şekilde belirtmiştir:

"Mr. Johnson yeni bir diplomatik zafer kazandı. Nasıl Kennedy, Küba hâdisesinde bir zafer kazandı ise, ama Mr. Johnsonun bu zaferi haddi zatında belki Başbakanlık seçiminde birkaç Amerikalı Rumun reyini kazanmasına yarayacaktır. Fakat Ortadoğuda öyle bir milletin sevgisini kaybediyor ki, bunun, bir başkanlık seçiminde birkaç oy sağlamak yanında hafif bastığı söylenebilir mi?"

⁹¹ Tercüman, 19 Haziran 1964.

⁹² Tercüman, 20 Haziran 1964.

⁹³ Şemsi Kuseyri. (1964). "Gümüşpala'nın Son Hizmeti", Tercüman, 15 Haziran.

Ahmet Kabaklı ise “*Güven Oyu*”⁹⁴ başlıklı yazısında Kıbrıs sorunu varken hükümete güvenoyu verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Önemli olan durumun İnönü’nün güvenoyunu neden istediğinin olmadığını ifade eden Kabaklı, “... *Mühim olan hükûmete son teşebbüs fırsatını vermektir. Çünkü Kıbrıs konusunun çözümünden gelecek «şeref» de, «utanç» da hepimizin olacaktır.*” demiştir. Başbakan İsmet İnönü’nün ABD’ye giderek Türklerin haklı durumunu Johnson’a anlatması gerektiğini söyleyen yazar bu durumu şöyle ifade etmiştir:

“... *Gönlümüz istemiyordu ama, bu iş başa gelmiştir artık. Başbakan Amerika’ya gitmelidir. Johnson ile yüzyüze, Türklerin haklı durumunu konuşmalıdır. Yüzsüz Rumları tutacak kadar akılsız Amerikan siyasetine karşı son koz oynanmalıdır. NATO ve Batı İttifakı çevresi içinde eğer bir «rest» çekilecekse ondan sonra çekilmelidir. Sonra da ilk büyük «reform» elden geliyorsa dış siyasetimizde yapılmalıdır.*”

6.2.2. Gelişim haberleri

21-30 Haziran 1964 tarihi aralığını kapsayan bu dönemdeki haberlerin içeriklerine bakıldığında, Başbakan İsmet İnönü’nün ABD’ye gidişi, Başkan Johnson ile İnönü arasında gerçekleşen görüşme ve bu görüşme sonrasında yaşanan olaylar gibi konuların olduğu görülmektedir.

6.2.2.1. Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan haberler ve köşe yazıları

Gelişim haberleri olarak adlandırılan bu dönemde Cumhuriyet gazetesinde konu ile ilgili 20 haber yayımlanmıştır. Yayımlanan bu haberlerin genelinde İnönü’nün sözlerine yer verilerek Johnson ile görüşmesinden memnun olduğu, Kıbrıs sorunu ile ilgili olumlu sonuçlar elde edileceği düşüncesinin aktarıldığı ve Johnson’un asıl amacının olası bir Türk-Yunan savaşını engellemek olduğu söylenebilir.

Bu dönemde Cumhuriyet gazetesinde konu ile ilgili yayımlanan ilk haber İsmet İnönü’nün ABD’ye gitmesi ile ilgilidir. “*İnönünün Amerikada takip edeceği politika tesbit edildi*”⁹⁵ başlığıyla verilen bu haberde, “*İsmet İnönü’nün Johnson’a anlatacaklarının Türk kamuoyu tarafından bilinen, Amerikan kamuoyu tarafından da tanınan, ancak Amerikan hükümeti sorumluları tarafından dikkate alınmayan gerçeklerin tekrarı*” olduğu belirtilmiştir. Türkiye’nin görüşme sırasında belirttiği koşulların sağlanamaması hâlinde “kaçınılmaz bir sonucun” ortaya çıkacağından söz edilen

⁹⁴ Ahmet Kabaklı. (1964). “Güven Oyu”, Tercüman, 20 Haziran.

⁹⁵ Cumhuriyet, 21 Haziran 1964.

haberde; “... *Bu hususların sağlanmaması halinde 5 Haziran Cuma günü yapılması mukadder Türk müdahalesi ise ileri tarihte kaçınılmaz bir sonuç olacaktır. Türkiye’nin Kıbrıs konusunda yapacağı fedakârlığın sınırı federatif bir devlettir. Bunun ötesi, Türkiye’nin, içinde bulunduğu batı dostluğunu zorlamak demek olacaktır.*” denmiştir. Bu söylenenler dikkate alındığında Cumhuriyet gazetesinde bu dönemde de Kıbrıs’a yönelik bir müdahalenin gerçekleşeceği düşüncesinin hâkim olduğunu söylemek mümkündür.

Johnson tarafından ABD’ye davet edilen İnönü’nün buraya gitmesinin kesinleşmesiyle birlikte Johnson kendi özel uçağını İnönü’ye göndermiştir. Bu olay da gazetelerde yerini almıştır. Cumhuriyet gazetesinde “*İnönü’yü Washington’a götürecek olan uçak dün Ankaraya geldi*”⁹⁶ başlığıyla verilen bu haberde genel olarak uçağın sahip olduğu özelliklerin bilgisine yer verilmiştir. Konu ile ilgili diğer bir haber ise “*Dün Ankaradan ayrılan İnönü Amerikaya vardı*”⁹⁷ başlığıyla verilmiştir. Haberde genel olarak İnönü’nün İstanbul’dan ABD’ye uğurlanırken ve ABD’de karşılanırken yaşanan olaylardan söz edilmiştir.

İnönü hükümetinin isteği üzerine yapılan güvenoyu oylaması sonucunda Meclis’ten güvenoyu alan İsmet İnönü görevinden istifa etmemiştir. Bununla ilgili olarak gazetede New York Times gazetesinde yayımlanan bir habere yer verilmiştir. “*New York Times İnönünün istifa etmemesini övdü*”⁹⁸ başlığıyla verilen haberde İsmet İnönü’nün görevinden istifa etmemesinin olumlu olarak görülmesi bir Amerikan gazetesinde yayımlanan haberin sözleri aktararak belirtilmiştir. New York Times gazetesi istifa olayının yaşanmamasını akıllıca görerek şu sözlere yer vermiştir:

“... *Bu, akıllıca ve devlet adamına yakışır bir karardır. İnönü’nün istifası ve bir kabine buhranına yol açması, Türkiye’yi lidersiz bıraktı. Bu da, devam eden anlaşmazlık karşısında uzun zamandır sabırsızlık gösteren ve Türkiye’nin Kıbrıs’ta tek taraflı müdahalesine mütemayil olan aşırı Türk unsurlarına kapıyı açmak demek olacaktı. Böyle bir durum karşısında da Yunanlıların mukabil harekette bulunmaları kaçınılmaz bir sonuç olacak, hattâ iki NATO müttefiki arasında bir savaş ihtimal dahiline girecek, Rusya da pasif kalmakta güçlük çekecekti.*”

“*Amerika liderinin İnönü’ye tavizler vermesi bekleniyor*”⁹⁹ başlığıyla verilen haberde Johnson’ın bir uzlaştırıcılık görevi üstlenerek olası bir Türk-Yunan savaşını önlemeye çalıştığından ve “*Başkan Johnson’ın Kıbrıs meselesinden çok, muhtemel bir*

⁹⁶ Cumhuriyet, 21 Haziran 1964.

⁹⁷ Cumhuriyet, 22 Haziran 1964.

⁹⁸ Cumhuriyet, 21 Haziran 1964.

⁹⁹ Cumhuriyet, 22 Haziran 1964.

Türk-Yunan savaşı ile ilgilendiğinden” söz edilmiştir. Bu nedenle Başbakan İnönü’nün güvenoyu oylamasından sonra istifa etmeme kararı ABD’de memnuniyetle karşılanmıştır. Yukarıda konusu geçen *New York Times* gazetesinde İnönü’nün istifa etmemesi ile ilgili verilen habere *Washington Post* gazetesinin de katıldığı belirtilerek şunlar söylenmiştir: “... *Nitekim Amerikan başkentinin en nüfuzlu gazetesi «Washington Post», İnönü’nün çekilmeyip Johnson’un davetine icabet etme kararını hararetle övmekte «New York Times» a katılmakta, «Böyle bir kritik anda, Türkiye lidersiz kalmaktan, dünya da harb ihtimalinden kurtuldu» demektedir.*”

Cumhuriyet gazetesi Kıbrıs sorunu ile ilgili diğer ülkelerin de yaptıklarına ve düşüncelerine yer vermiştir. “*Rusya tekrar nota verdi*”¹⁰⁰ başlıklı haberde “güvenilir kaynaklar” tarafından açıklandığı belirtilerek Sovyetlerin Türkiye, Yunanistan, Amerika, İngiltere ve Fransa hükümetlerine Kıbrıs sorunu ile ilgili nota verdiğiinden söz edilmiş ve Rusya’nın Kıbrıs’ın Yunanistan’a ilhakına karşı olduğundan söz edilmiş ve haber şu şekilde sürdürülmüştür: “... *Dışişleri Bakanı Kostopulos’la bu konuda görüşen Atina’daki Sovyet Büyükelçisinin Rusyanın Kıbrıs’ın Yunanistan’a ilhakına karşı olduğunu da belirttiği ilâve edilmektedir.*”

Bu dönemdeki önemli konulardan biri de İnönü’nün Johnson ile yaptığı görüşmedir. *Cumhuriyet* gazetesi bu konudaki ilk haberini “*İnönü-Johnson görüşmesi 50 dakika sürdü*”¹⁰¹ başlığı ile vermiştir. Genel olarak İnönü için düzenlenen karşılama töreninden, öğle yemeğinden Johnson ile İnönü arasında geçen görüşmeden ve resepsiyondan söz edilen haberde Johnson’ın Türkiye ile ilgili olumlu düşüncelerine de yer verilmiştir. Gazete Johnson’ın iki ülke arasında bir dostluk ruhunun hâkim olacağı sözünü alt başlığına “*Dostluk ruhu hâkim*” olarak taşımış ve Johnson’ın söylediklerini aktarmıştır:

“... *İnönüyü Beyaz Sarayın avlusunda karşılayan Başkan Johnson, «görüşmelerimizde, hepimizi endişelendiren meselelere beraberce bir çözüm şekli bulmaya çalışırken, dostluk ruhunun hâkim olacağına eminim» demiştir. Başkan Johnson, daha sonra, iki ülkenin dünya barışını korumak yoluyla aynı amacı taşıdıklarını belirtmiş ve Türk-Amerikan dostluğu üzerinde durmuştur.*”

Haberde İnönü’nün sözlerine de vurgu yapılarak Türkiye’nin barışa inanan bir devlet olduğu belirtilmiştir: “... *Beyaz Saray avlusunda yapılan karşılama töreninde*

¹⁰⁰ Cumhuriyet, 22 Haziran 1964.

¹⁰¹ Cumhuriyet, 23 Haziran 1964.

İnönü, Johnson’a, «Barışa inanıyoruz. Fakat aynı zamanda adalete dayanmayan barışın uzun ömürlü olmayacağını da biliyoruz» demiştir.”

Cumhuriyet gazetesi ABD’nin Kıbrıs sorununun çözümü için endişe duymadığını, asıl endişe duyduğu durumun olası bir Türk-Yunan savaşı olduğunu siyasi çevrelerin düşüncelerini “*İnönü Johnson’a Y. Papandreu ile görüşmeye hazır olduğunu söyledi*”¹⁰² başlığı altında aktararak belirtmiştir:

“... Siyasî çevrelere göre, Başkanın Kıbrıs buhranında kesin plân ve teklifleri bulunmadığı malûmdur. Amerika, Kıbrıs buhranının yatıştırılması için ileri sürülen herhangi bir çözüm yoluna hiçbir rüchaniyet tanımamakta veya herhangi bir tercihte bulunmamaktadır. Kıbrıs buhranına bir çözüm yolu aranması görevi, Birleşmiş Milletler arabulucusu Tuomioja’ya verilmiştir. Washington, NATO’nun güneydoğu kanadının çökmesine sebep olacak bir Türk-Yunan Harbinden korkmaktadır.”

Cumhuriyet gazetesi İnönü ile Johnson arasındaki görüşme ile ilgili Amerika basınında yer alan haberlere de yer vermiş, “*İnönü – Johnson görüşmeleri ve Amerikan basını*”¹⁰³ başlığı altında New York Times, New York Herald Tribune ve Philadelphia Inquirer gazetelerinde yer alan başyazıları aktarmıştır. Johnson’ın görüşmelerdeki asıl hedefinin olası bir Türk-Yunan savaşını engellemek olduğu düşüncesini New York Times gazetesinde yayımlanan haberi vererek göstermiş ve şunları aktarmıştır:

“... Başkan Johnson’un ilk hedefi, Türkiye ve Yunanistanı Kıbrıs meselesinin silâh kuvvetiyle halledilebileceği düşüncesinden uzaklaştırmaya ve Kıbrıs’ta gerginliği azaltacak bir formül üzerinde tarafları karşı karşıya gelmeye ikna etmek olmalıdır. Bu görüşünü savunan gazete haberi şu şekilde sürdürmüştür: Beyaz Saray görüşmelerinde bir gelişme kaydedilememesi her iki tarafta müfrit unsurları harekete geçirecek ve savaş ihtimali artacaktır...”

İnönü ile Johnson arasındaki görüşmelerin sona erdiğinin haberi, “*Türk-Amerikan müzakereleri bitti; İnönü U-Thant’la görüşecek*”¹⁰⁴ başlığıyla verilmiştir. İnönü’nün ABD’de bulunduğu sırada Yunanistan Başbakanı Papandreu da Johnson ile görüşmek için ABD’de bulunuyordu. Amerika idarecileri İnönü ile Papandreu arasında bir görüşme yapılmasını istemekteydi. Bu konuya da yer verilen haberin ara başlığı “*Ya taksim, ya federasyon*” şeklindedir. Türkiye’nin Kıbrıs sorununda ileri sürdüğü tezler olan bu düşünceler İnönü’nün Papandreu ile görüşme yapması için ileri sürdüğü tezlerdir. Gazete de bu tezlerden yana olduğunu bunları başlıkta vererek göstermiştir. İnönü’nün

¹⁰² Cumhuriyet, 23 Haziran 1964.

¹⁰³ Cumhuriyet, 23 Haziran 1964.

¹⁰⁴ Cumhuriyet, 24 Haziran 1964.

Papandreu ile ikili görüşmeler yapılması konusundaki Johnson’ın teklifini ilke olarak benimsediğini belirten haber şu şekilde verilmiştir:

“... Amerikan idarecileri, İnönüyü Yunan Başbakanı Papandreu ile, Kıbrıs buhranına bir çözüm yolu aramak üzere müzakere masası başına oturtmak istemektedirler. İnönü, Papandreu ile ikili görüşmeler yapılması konusundaki Johnson teklifini prensip itibarıyla benimsemiştir. Türk ve Amerikan idarecileri ayrıca, Türk-Yunan müzakerelerinin başlayacağı müşterek zemin üzerinde de konuşmuşlardır. İnönü taksim tezinde ısrar etmiş, bu görüşün kabul edilmemesi halinde Kıbrıs buhranına bulunacak çözüm yolunun «federasyon» olmasını istediğini bildirmiştir.”

“Johnson Türk Çıkarmasını nasıl önlemiştir?” başlıklı haberde Cumhuriyet gazetesi “Washington Daily News” gazetesinde yayımlanan bir habere yer vermiştir. Haberde Johnson mektubunda yer alan maddelere değinilmiş ve Amerika Dışişleri Bakanlığının Türkiye’nin müdahale kararı ile ilgili şu görüşüne yer verilmiştir: “Amerika Dışişleri Bakanlığı Kıbrıs Anayasasının Ankaraya müdahale hakkını sarih olarak bahsettiğine inanıyor”

Hem 24 Haziran hem de 25 Haziran 1964 tarihli Cumhuriyet gazetesinde İnönü ile Johnson görüşmesinin ardından yayımlanan ortak bildiriye yer verilmiştir. Bildiride, yaşanan zorlukların müzakere yolu ile aşılabileceği, Kıbrıs’ta yaşayan cemaatlerin güvenliğini sağlamak için BM’nin çabalarının desteklenmesi açısından iki ülkenin neler yapabileceğinin incelendiği belirtilmiştir. Ayrıca bildiride İnönü ile Johnson arasında samimi bir görüşme geçtiği, bu samimiyetin de iki ülke arasındaki anlayış zihniyetini güçlendirdiği üzerinde durulmuştur. Gazetenin bu bildiriye ana sayfada en üstte yer vermesi, bildiriye verdiği önemin göstergesidir.

İnönü ile Johnson arasındaki görüşmelerin sona erdiğini bildiren haberlerden bir diğeri de “Washington temaslarını bitiren İnönü U-Thant ile görüşme yaptı”¹⁰⁵ başlığıyla verilmiştir. Daha çok İnönü’nün söylediklerine yer verilen haberde, Johnson ile yapılan görüşmelerin olumlu geçtiği izlenimi hâkimdir. Haberde bu düşünceler İnönü’nün sözleriyle aktarılmıştır: “Başbakan, «Bütün taraflar arasında iyi niyet vardır. Olumlu bir sonuca varacağımızı umuyorum» dedi”.

İnönü ile Johnson arasındaki görüşmeler bittikten sonra Johnson, Yunanistan Başbakanı Papandreu ile de görüşmeler yapmıştır. Bu görüşme ile ilgili haberler de gazetelerde yer almıştır. Cumhuriyet gazetesi bu haberi “Johnson – Papandreu arasında

¹⁰⁵ Cumhuriyet, 25 Haziran 1964.

dün akşam görüşmelere başlandı”¹⁰⁶ başlığıyla vermiştir. Haberde Yunan Başbakanının Türkiye ile yüz yüze görüşmesi için Johnson’ın arabuluculuk yaptığından söz edilmiştir. Johnson, Türkiye ve Yunanistan’la da bu konuda görüşmeler yapmıştır. Bunun nedeni olarak ise Kıbrıs sorununun iki ülke arasında bir savaşa neden olacağını düşünmesi gösterilebilir. Gazete bu düşünceyi haberlerinde sıklıkla ifade etmiştir. Amerika hiçbir zaman Kıbrıs sorununa doğrudan taraf olmak istememiştir. *Cumhuriyet* gazetesi haberde bu konuya da değinerek, “... Kıbrıs meselesine hiçbir vakit doğrudan karışmayı doğru bulmayan Amerika, iki tarafın bir konferans masası etrafında bulunmasından sadece memnuniyet duyacaktır.” demiştir. Haberin içeriğinde yer verilen bir diğer konu da, İnönü-Johnson görüşmesinin ardından yayımlanan ortak bildiride yer alan Kıbrıs hakkındaki anlaşmaların yürürlükte olduğu ile ilgili bilgilerdir. Türk hükümeti açısından önemli olan bu konuya gazetede dikkat çekilerek şöyle söylenmiştir: “... Öte yandan, İnönü – Johnson görüşmelerinden sonra yayımlanan ortak bildirinin «yürürlükteki andlaşmaların bağlayıcı etkilerine» temas eden bir cümlesi dikkati çekmiştir. Çünkü, Türk Hükümeti «Kıbrıs hakkındaki andlaşmaların yürürlükte bulunduğunun teyidine» büyük önem vermekteydi.”

Johnson ile Papandreu arasında geçen görüşmelerin içeriği ile ilgili haber “*Washington temasları başarısızlığa uğradı*”¹⁰⁷ başlığıyla verilmiştir. “Johnson, Papandreu’yu ikili bir görüşme için ikna edemedi” alt başlığının kullanıldığı haberde, Johnson’ın Papandreu’yu İnönü ile görüşmek için ikna çabasının başarılı olmadığı ifade edilmiştir. Güvenilir kaynakların görüşlerinin aktarıldığı haberde İnönü’nün ikili görüşmelere olumlu bakmasına karşın Papandreu’nun bu görüşmelere karşıt olduğu belirtilerek haber şu şekilde sürdürülmüştür:

“... Belirtildiğine göre, Başbakan İsmet İnönü’nün ikili görüşmelere muvafakat etmesine rağmen, Papandreu, bu konuda son derece isteksiz görünmektedir. Böylece Washingtonda Amerika ile Yunanistan arasında Kıbrıs konusunda cereyan eden görüşmeler Atina hükümetinin tutumunda bir değişiklik meydana getirmemiştir. Kesin sonuç Yunanistanın Türkiye ile ikili görüşmelere girişmemekte direnmekte olduğudur.”

Daha öncede belirtildiği gibi ABD Kıbrıs sorununa doğrudan taraf olmak istememiştir. Johnson’ın İnönü ile ilgili yaptığı görüşmelerde de Kıbrıs sorununun çözümünden çok Türkiye ile Yunanistan arasında ikili bir görüşme yapılmasını sağlayarak bu iki ülkenin Kıbrıs sorunu ile ilgili çözümleri kendilerinin bulması olanağı

¹⁰⁶ Cumhuriyet, 25 Haziran 1964.

¹⁰⁷ Cumhuriyet, 26 Haziran 1964.

konuşulmuştur. ABD'nin, Kıbrıs sorununun başlangıcından başlayarak soruna müdahale etmemesi ve taraf olmak istememesi Türkiye'de dikkati çekilen konulardan biri olmuştur. “İnönünün dünkü basın toplantısı”¹⁰⁸ başlıklı haberde de İsmet İnönü'nün görüşmelerin ardından New York'ta gerçekleştirdiği basın toplantısı aktarılmıştır. Kıbrıs sorunu ile ilgili belli bir tavrı olmadığı bilinen ABD'nin bu süreçte bir tavır alması gerektiği düşüncesi, haberde İnönü'nün dedikleri aktararak verilmiş ve şunlar söylenmiştir: “Başbakan İsmet İnönü bugün New York'taki Waldorf Astoria otelinde yaptığı basın toplantısında Amerikanın Kıbrıs buhranını çözümlmek üzere ergeç belirli bir tavır takınmak zorunda kalacağını söylemiştir.” Amerika'nın Kıbrıs sorunu ile ilgili bir tavra sahip olması gerektiği temasını işleyen gazete, İnönü'nün basın toplantısında yaptığı bu açıklamaya “Ball; Papandreu, Tuomioja İnönü ve U-Thant'la görüştü”¹⁰⁹ başlıklı haberde de yer vermiş ve şunları aktarmıştır: “İnönü dün bir basın toplantısında bu sabah New York'a gelmiş olan Papandreu ile burada görüşme tasavvurunda olmadığını söylemiş, Kıbrıs buhranına bir çözüm yolu bulunabilmesi için Amerikanın er geç bir tavır takınması, bir davranış göstermesi icap edeceğini söylemiştir.”

Johnson ile görüşmesinin ardından İnönü, ABD'den İngiltere'ye giderek Kıbrıs sorunu hakkında burada da görüşmeler yapmıştır. Konu ile ilgili haber gazetede, “Kıbrıs konusunda Londrada İngiliz-Türk görüşmeleri bu akşam başlıyor”¹¹⁰ başlığıyla verilmiştir. İnönü'nün İngiltere'ye gidişinden söz edilen haberde, Kıbrıs'a yapılacak bir müdahale ile ilgili İnönü'nün sözlerine yer verilmiştir: “... İnönü hava alanında gazetecilere Türk hükümetinin Kıbrıs silâhlı bir müdahalede bulunmayı düşünmediğini belirtmiş fakat «Zamanı geldiği vakit bağlı olduğumuz antlaşmalar çerçevesi içinde hareket edeceğiz» demiştir.” Cumhuriyet gazetesi Kıbrıs'a yönelik bir müdahalenin mutlaka gerçekleşeceği düşüncesini bu haberde de işlemiştir.

21-30 Haziran 1964 tarihi aralığını kapsayan ikinci dönemde Cumhuriyet gazetesinde Johnson Mektubu ve sonrasında yaşanan olaylarla ilgili on tane köşe yazısı bulunmaktadır. Bu köşe yazılarından beş tanesi “DÜNYADA BUGÜN” adı altında Kayhan Sağlamer'e, üç tanesi “Günün notları” adı altında Ecvet Güresin'e, bir tanesi Mehmet İlhan'a, bir tanesi de Hilmi Yavuz'a aittir.

¹⁰⁸ Cumhuriyet, 26 Haziran 1964.

¹⁰⁹ Cumhuriyet, 27 Haziran 1964.

¹¹⁰ Cumhuriyet, 28 Haziran 1964.

Kayhan Sağlamer, yazılarında genel olarak İnönü'nün ve Papandreu'nun ABD'de Başkan Johnson'la yapacağı görüşmelerden, Johnson'ın yaşanan Kıbrıs olayları sonrasında harekete geçmeye başlamasından, onun Türk ve Yunan taraflarının aralarında görüşme yapmalarını sağlamak için gösterdiği çabadan söz etmiştir. ABD, Kıbrıs sorununa başından beri karışmak istememiş, bir taraf olmamıştır. Kıbrıs olaylarında taraf olan Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin bu sorunu kendilerinin çözmesi gerektiğini düşünmüştür. Ayrıca BM'nin de bu sorunun çözümünde etkili olması gerektiği düşüncesindedir. Ancak yaşanan gelişmeler ve BM'nin bu süreçte etkili olamaması Başkan Johnson'ın harekete geçmesine neden olmuştur. Kayhan Sağlamer de “İnönü – Johnson görüşmesi”¹¹¹ başlığını taşıyan yazısında bu konuya değinmiş ve şöyle söylemiştir:

“Amerikan başkentinde hakim olan kanaat, Birleşmiş Milletlerin Kıbrıs buhranına tarafları tatmin edebilecek bir çözüm yolu bulmayı, hiç değilse tek başına başaramayacağı merkezindedir. İşte dünya teşkilâtının Kıbrıs'ta içine düştüğü perişanlık, Johnson'u, usanç verici kayıtsızlığından nihayet vazgeçirerek enerjik bir tavır takınmağa zorlamıştır. Zira buhranın her geçen gün şiddetlenerek devamı Batının zararına, Doğunun da menfaatine olmaktadır...”

Ancak yazar ABD'nin bu süreçte BM'yi tümüyle dışarıda bırakmadığını da belirterek ABD'nin bu süreçteki rolünü ifade etmiştir:

“... Ancak hemen burada bir noktanın tavzihi gerekmektedir: Washington Birleşmiş Milletleri elinin tersiyle tamamen bir kenara itmemektedir. Resmi ağızlarca defaatle tekrarlandığı gibi, Güvenlik Konseyi kararlarına saygı beslemekte ve çözüm yoluna itimatını açıkladığı Birleşmiş Milletler Arabulucusu vasıtasıyla ulaşılmasını ümid etmektedir. Amerikanın rolü özellikle Türkiye ve Yunanistan üzerinde Birleşmiş Milletlerden çok daha tesirli olan nüfuzunu kullanarak Tuomioja'ya yardımcı olmaktan ibarettir.”

Ayrıca yazar ABD'nin yardım olarak adlandırdığı bu durumu müdahale olarak görmüştür ve şunları söylemiştir: “... Üzerindeki etiket «yardım etmek» dahi olsa, Amerikanın gayretleri, Birleşmiş Milletlerin sorumluluğu altındaki Kıbrıs buhranına düpedüz müdahaledir.”

Kayhan Sağlamer, başka bir yazısında da Johnson'ın Washington görüşmelerini yapmasındaki amacı dile getirmiştir: “Johnson'un aşikâr amacı, Türkiye ile Yunanistanı, Kıbrıs buhranına âdil ve şerefli bir çözüm yolu aramak üzere, tercihen Başbakanlar seviyesinde müzakere masasına oturtmaktır.”¹¹² Yazara göre, bu zamana kadar yapılmak

¹¹¹ Kayhan Sağlamer. (1964). “İnönü – Johnson görüşmeleri”, Cumhuriyet, 22 Haziran.

¹¹² Kayhan Sağlamer. (1964). “Washington görüşmeleri ve sonrası”, Cumhuriyet, 24 Haziran.

istenen müzakerelerde Papandreu'nun "uzlaşmaz tutumu" yüzünden bir sonuç alınamamıştır. Bu durum dolayısıyla bir Türk-Yunan savaşından endişe duyan Johnson, bu sorunun ön planda olmasında etkili olmuştur. Washington görüşmelerinin "başarılı" olarak nitelendirilmesinin sadece Johnson'ın Türkiye ile Yunanistan'ı aralarında bir müzakere yapmasına ikna etmek olmadığını belirten yazar, bu konuda esas olanın Türk-Yunan müzakerelerine "müşterek bir zemin", başka bir deyişle başlangıç noktası bulmak olduğunu ifade etmiştir. Sağlamer, yazısında ayrıca, Washington, Londra ve Paris'in üzerinde ittifak ettiği noktanın birbirlerine düşman Türk ve Rum cemaatlerinin bir arada yaşamlarının artık olanaksız olduğuna değinmiştir.

Başka bir yazısında yazar, yapılması olası Türk-Yunan görüşmelerinin ancak Johnson'ın Papandreu ile olan görüşmesinden sonra anlaşılabilirliğinden söz etmiştir. Aynı yazısında yazar İnönü'nün Johnson'a veda ettikten sonra gazetecilere verdiği demeçten söz ederek İnönü'nün görüşme hakkındaki düşüncelerini aktarmıştır:

"... Başbakanımız «ziyadesiyle memnun», «ümitli ve güvenli» olduğunu, «bir anlaşmaya varılabilmesi için bütün taraflarda bir iyi niyet müşahade ettiğini» açıklamıştır. En önemlisi, sözlerinin, zirve toplantısı değilse bile, Türk ve Yunan Hükümet temsilcilerinin daha aşağı bir kademede bir araya gelmeleri ihtimalini bertaraf etmemiş olması.”¹¹³

İnönü-Johnson görüşmesinin ardından ortak bir bildiri yayımlanmıştır. Bu ortak bildirideki iki noktanın Türk tezinin desteklenmesi açısından önemini vurgulayan Sağlamer şunları aktarmıştır:

"... Birincisi Londra ve Zürich Andlaşmalarının teyididir. Diğeri de, «Kıbrıstaki cemaatler» den bahsedilmesidir. Böylece Londra ve Zürich Andlaşmalarını inkârâ yeltenen Atina ve Rumların gayretleri bir defa daha boşa çıkmış olmakta ve ayrıca İnönü, Johnson'a, bir «azınlık» değil, Kıbrısta ayrı bir Türk toplumunun yaşadığını kabul ettirmektedir. Yukarıdaki iki nokta, pek az haberin sızdığı Türk-Amerikan görüşmelerinde, Başbakanımızın 1959'dan geriye gitmemiş olduğunun delilidir.”

Yazar, iki ülkenin Başbakanları arasındaki görüşmenin Büyükelçiler veya Dışişleri Bakanları seviyesindeki temaslarla bir ön hazırlık yapıldıktan sonra gerçekleştirilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Papandreu hükümetinin Türkler ile görüşülmesini bir suç saydığını ifade eden Sağlamer, bu durumun açıklamasının "güç bir mantık, aşağılık duygusu veya korkudan" başka bir şekilde yorumlanamayacağını dile getirmiştir. Bu görüşmeler hakkında ise, "... Papandreunun, çatal kuyruklu şeytan görmüşçesine kaçtığı Türk-Yunan müzakereleri, Kıbrıs buhranının zararına olmayacaktır." demiştir.

¹¹³ Kayhan Sağlamer. (1964). "Amerikan – Yunan görüşmeleri", Cumhuriyet, 25 Haziran.

“Papandreu’nun şantaj politikası”¹¹⁴ başlıklı yazısında ise Kayhan Sağlamer, Johnson ile Papandreu arasında gerçekleşen görüşmeden söz etmiştir. Papandreu’nun, Johnson’ın karşısına iki kozla çıktığını belirten yazar, bu kozlardan birinin Sovyet desteği diğerinin de De Gaulle olduğunu ifade etmiştir. Sağlamer, Papandreu’nun iktidara geldiğinden bu yana Kıbrıs sorunda Sovyet desteğini yanına almaya çalıştığını fakat Moskova ile Atina’nın çıkarlarının uyuşmadığı için bunu sağlamakta başarılı olamadığını söylemiştir. Ancak yazar tüm bunlara karşın Papandreu’nun Moskova’yı yanlarında yer almış gibi göstermeye çalıştığını da ifade etmiş ve şu örneği vermiştir: “... *Mesalâ Rusyanın 19 haziranda, yani İnönü ile Papandreunun Washington’a hareketlerinin arifesinde Türkiye, İngiltere, Amerika, Fransa ve Yunanistana sunduğu şifahi notalar, diplomatik teamüllere aykırı olarak Atina tarafından açıklanmıştır.*”

Johnson’ın İnönü ve Papandreu ile görüşmesindeki temel amaç, iki ülkenin Başbakanlarının görüşmelerini sağlamaktı. Ancak Johnson Papandreu’yu bu konu da ikna edememiş ve böylece Washington’da yapılan görüşmelerde hiçbir uzlaşmaya varılamadan bitmiştir. Kayhan Sağlamer’de “*Şimdi ne olacak?*”¹¹⁵ başlıklı yazısında bu konudan söz etmiştir. Yazısında Papandreu’nun ülkesine ne kârlı ne de zararlı döneceğini söyleyen yazar bu durumun İnönü için geçerli olmadığını gerekçesini de vererek ifade etmiştir: “... *Ama, aynı şey, İnönü için söylenemez. Türkiye Başbakanı hiç değilse, Atina ile Rumların inkâra yeltendikleri Londra ve Zürich Andlaşmalarının «tarafı bağlamağa devam ettiğini» dünyanın en güçlü ve nüfuzlu ülkesinin Başkanına resmen açıklamakla, başarı kazanmıştır.*”

İsmet İnönü’nün ABD’ye gitmesi haberinin *Times* gazetesinde büyük başlıklarla verilmesinden mutluluk duyduğunu söyleyen Mehmet İlhan, gazetenin bu haberin üzerine yerleştirmiş olduğu Grivas’ın Kıbrıs’a gidişi ile ilgili haberi gördüğünde ise bu durumun ne anlama geldiğini sorgulamaya başladığını belirtmiş ve Amerika karşısındaki Türkiye’nin durumunu açıklamıştır:

“... *NATO müttefiklerinden biri ama herhangi biri NATO’nun lideri olan Amerika ile münasebetlerinin dönüm noktası haline geldiği havası içinde bulunacak da Times gazetesi böyle bir haberden başka bir haberi önemseyip onu üstüne çıkaracak. İmkânsız bu. Grivas’ın Kıbrıs’a gidişi ne kadar önemli bir hadise olursa olsun NATO müttefiklerinden herhangi birinin Amerikayla münasebetlerinin dönüm noktasına mı geldiği anına ait haber çok, ama*

¹¹⁴ Kayhan Sağlamer. (1964). “Papandreu’nun şantaj politikası”, Cumhuriyet, 26 Haziran.

¹¹⁵ Kayhan Sağlamer. (1964). “Şimdi ne olacak?”, Cumhuriyet, 28 Haziran.

çok daha önemlidir. Basın alanında müşterek bir ölçü olan Times'in bu tutumunu boy ölçümüz hakkında bir fikir versin diye aktardık.”¹¹⁶

İlhan, yazısının devamında İnönü'nün Londra'ya gitmesine değinmiştir. Londra görüşmelerinin öneminin İngiltere'nin kararından çok İnönü'nün ne gibi bir karar vereceğinin öğrenilmesi açısından önemli olduğunu belirten yazar yazısını şu şekilde sürdürmüştür:

“... Kıbrısta bir komünist tehlikesinden dem vurarak Amerikalılar ve onların ardından İngilizler «Kıbrıs komünistlere yarayacağına NATO'ya dahil Yunanistana yarasın» fikrine saplanıyorlar. Ve bunun için de şu deyimi kullanıyorlar: «Yunanistanla birleşirse Kıbrıs hiç olmazsa antikomünist bir şemsiyenin altına girmiş olur.» Fakat Başbakan İnönü'nün Amerikada gazetecilerle yaptığı konuşmalarda Türkiye'nin bugüne kadar şemsiyenin kenarında köşesinde ıslanmaktan usanmış olduğunu gösterir bir dille konuştuğu anlaşılmaktadır.”

Ecvet Güresin de “Günün notları” köşesinde yazdığı yazılarında genel olarak Johnson'ın İnönü'yü ve Papandreu'yu ABD'ye davet etmesindeki asıl amaçtan, ABD için Kıbrıs sorununun anlamından ve Grivas'ın, Kıbrıs'a gitmesi konularından söz etmiştir.

Washington görüşmelerinin nasıl sonuçlanacağını ABD'nin Kıbrıs sorunundaki tutumunu ve Johnson Mektubu'nu bilenlerin tahmin edebileceğinden söz eden Ecvet Güresin, iki ülkenin Başbakanlarını ABD'ye davet ederek Johnson'ın bir Türk-Yunan savaşını önleyici çabalar içinde olduğunu ifade etmiştir. ABD için Kıbrıs sorununun oradaki Jenosit olayı veya Türk cemaatinin yaşama hakkı sorunu olmadığını belirten Güresin yazısını, “... Bir Türk Yunan çatışmasının çıkıp çıkmaması ve NATO sisteminin doğu kanadında bir gediğin açılma veya açılmaması, kısacası zaten sallantıda olan NATO'nun parçalanmaması meselesidir.”¹¹⁷ şeklinde sürdürmüştür. ABD'nin soruna tümüyle Türkiye'nin lehine bir karar vererek halledebileceğini düşünmeyen yazar yazısının sonunda ise, “... Filhakika Johnson Türkiyede tedbirli politikayı yürütecek bir idarenin devamını arzulamaktadır. Ancak bu arzu Amerika dış politikasının imkânlarıyla mahduttur ve dün Washington'dan muhabirimiz F. Zusy tarafından bildirilen haberde bahsedilen «tâvizler» herhalde Johnson'un mektubundan ilerde, fakat bizim istediklerimizden geride olacaktır.” demiştir.

Diğer bir yazısında resmî bildiriler konusuna değinen Ecvet Güresin bu bildirilere bir zamanlar diplomasinin önem verdiğini ancak artık bu önemin giderek azaldığını

¹¹⁶ Mehmet İlhan. (1964). “İnönünün Londra ziyareti, Kıbrıs ve İngiliz siyaseti”, Cumhuriyet, 26 Haziran.

¹¹⁷ Ecvet Güresin (1964). “Amerikanın formülü ne olabilir?”, Cumhuriyet, 23 Haziran.

söylemiştir. Bunun nedenini ise şu şekilde açıklamıştır: “... *klasik diplomasinin şekli kaideleriyle birlikte değişmesi, kalıplaşmış resmî görüşmeler yerine ikna edici ve «samimi adı verilen temasların artmış bulunmasıdır.»*¹¹⁸ Bildirilerin yazılma şekillerinin de artık değiştiğinden söz eden yazar, örnek olarak İnönü-Johnson görüşmesinin sonunda yayımlanan bildiriye ele almış ve bildiri hakkında şunları dile getirmiştir:

“Çapraşık bir dille kaleme alınmasına rağmen nezaket cümlelerinin arasına sıkıştırılan «mevcut antlaşmaların hali hazır bağlayıcı mahiyetine» dair kayıt, gerek Türk görüşünün desteklenmesi bakımından faydalı görülmekte hattâ Yunan gazeteleri bunu Amerikanın antlaşmaları açıkça kabul etmesi şeklinde yorumlamaktadırlar. Ancak bağlayıcı mahiyetin içinde acaba, iki hafta önce Amerika ile ihtilâfa düştüğümüz tek taraflı müdahale hakkı da var mıdır? ve acaba yine aynı cümlelerin sonundaki «güçlüklerin müzakere ve mutabakat yoluyla giderilmesi» hükmünden çıkan anlam nedir? Amerika antlaşmaları şimdiye kadar kabul etmiyorum dememiştir. Demek ki bildiriye giren «antlaşmaların bağlayıcılığı» ibaresi bilinen bir hususun tekrarından ibarettir. Hemen arkadan gelen «güçlükleri» ise, her halde, neticesi antlaşmalara dayanan, kısacası bunların uygulanmasındaki zorluğu belirten bir anlam taşımaktadır.”

Bu örneği verdikten sonra yazar bildirideki cümlelerin istenilen her şekilde anlaşılabilirliğini ve bu nedenle de bu bildirilerin önemini yitirdiğini ifade etmiştir.

Ecvet Güresin diğer bir yazısında ise General Grivas’ın Kıbrıs adasına gitmesi üzerine gazetelerde yayımlanan farklı haberlerin olduğundan söz etmiştir. Yazarın üzerinde durduğu asıl noktayı ise Amerika’nın ve İngiltere’nin Grivas’a neden bu derecede önem verdikleri oluşturmuştur. Söz konusu nedenleri Amerika ve İngiltere açısından ayrı ayrı inceleyen Güresin’e göre Amerika açısından bu sorunlardan ilkinin olası bir Türk-Yunan savaşı oluşturmuştur. Daha önceki yazısında da belirttiği gibi yazara göre ABD’nin asıl amacı Türk-Yunan savaşını önleyerek NATO’nun parçalanmasını engellemektir. İkinci sorunun ise Ada’nın Doğu Akdenizin Küba’sı hâline gelmemesinin olduğunu söyleyen yazar, “... *Grivas’ın adaya gidişi ve bu gidişin Batıda memnurluk uyandırması şimdi başka biçimde sahneye konulması için çalışılan Kıbrıs oyununun ilk perdesidir.*”¹¹⁹ demiştir.

Hilmi Yavuz da yazısında Türkiye ile Yunanistan arasındaki görüşmelerin Papandreu’nun tavrı nedeniyle yapılamaması üzerinde durmuştur. Yavuz da Başkan Johnson’ın Washington görüşmelerini yapmasındaki neden olarak, olası bir Türk-Yunan savaşını engellemek olduğunu düşünmektedir. Ancak Johnson’ın bu girişiminde başarısız

¹¹⁸ Ecvet Güresin. (1964). “Resmî bildiriler”, Cumhuriyet, 26 Haziran.

¹¹⁹ Ecvet Güresin. (1964). “Yeni gelişmeler”, Cumhuriyet, 28 Haziran.

olduğunu düşünen yazar bunda Papandreu'nun etkili olduğunu belirterek şunları söylemiştir:

“... Başkan Johnson, Yunan Başbakanı Papandreu'yu Türkiye ile doğrudan doğruya ikili görüşmelere girilmesi hususunda ikna edememiştir. Başbakan İnönü'nün ise, New-York'ta yaptığı basın toplantısında Yunanistan ile böyle bir görüşmenin «faydalı» olacağını söylemiş olmasına rağmen, inatçı Papandreu'nun hoyrat direnişi, Kıbrıs konusunda iyi niyetli ve barışçı bu açık kapıyı kapatmış olmaktadır.”¹²⁰

ABD Başkanının Türkiye ile Yunanistan'ı müzakere görüşmelerine ikna etme konusunda başarılı olamadığını belirten yazar, Türk-ABD görüşmelerinin ardından yayımlanan bildiride yer alan Zürih ve Londra Anlaşmalarının “yürürlükteki bağlayıcı andlaşmalar” şeklinde yer almasına değinmiştir. Bu durumun Papandreu'nun Türkiye ile ikili görüşmeyi reddetmesindeki temel neden olabileceğini söyleyen Yavuz, Türkiye ve Yunanistan'ın Kıbrıs sorunu konusunda birbirinden farklı görüşleri olduğunu ifade ederek yazısını şu şekilde tamamlamıştır:

“... Bu durum açıkça göstermektedir ki, Başkan Johnson, Papandreu'yu ikili bir görüşmeye ikna etmiş olsaydı bile durum, iyimser tahminlere yer vermeyecek ölçüde gerginliğini muhafaza edecekti. Şimdilik mesele, bütünü ile Birleşmiş Milletler çerçevesi içinde çözümlenebilecek bir hâle gelmiştir ve Kıbrıs arabulucusu Sakari Tuomioja ileri süreceği siyasi çözüm yolu için artık her zamankinden daha acele davranmak zorundadır.”

6.2.2.2. Hürriyet gazetesinde yayımlanan haberler ve köşe yazıları

21-30 Haziran 1964 tarihleri arasındaki dönemde *Hürriyet* gazetesinde konu ile ilgili 23 haber yayımlanmıştır. Yayımlanan bu haberlerin geneline bakıldığında *Hürriyet* gazetesinde işlenen temanın ABD'nin Kıbrıs sorununun çözümünden çok olası bir Türk-Yunan savaşını engellemeye çalışması ve İnönü ile Johnson görüşmelerinin ardından yayımlanan ortak bildiri ile ABD'nin Londra ve Zürih Anlaşmalarının yürürlükte olduğunu kabul ettiğini açıklaması olduğu söylenebilir.

Bu dönemde *Hürriyet* gazetesinde de konu ile ilgili yayımlanan ilk haber İsmet İnönü'nün ABD'ye gitmesi ile ilgilidir. “İNÖNÜ BU SABAH AMERİKA'YA GİDİYOR”¹²¹ başlıklı haberde genel olarak, İnönü'nün Johnson'ın daveti üzerine ABD'ye gideceğinden ve oradan dönerken Londra ve Paris'e de uğrayacağından söz edilmiştir. Haberde İnönü'nün Johnson karşısında Türk tezini savunacağı belirtilmiş ve şöyle söylenmiştir:

¹²⁰ Hilmi Yavuz. (1964). “Washington'daki görüşmeler ve kapanan kapılar”, Cumhuriyet, 27 Haziran.

¹²¹ Hürriyet, 21 Haziran 1964.

“... İlgililerin verdiği bilgiye göre, Türk tezi olarak Ada’nın taksimi istenecek ve böylece Kıbrıs dâvasının kökünden sökülüp atılabileceği savunulacaktır. Ancak, sızan haberlere göre, Amerika kesin olarak taksim aleyhinde bir tutum takınmıştır. Amerika ayrıca, Kıbrıs Ada’sının Yunanistan’a ilhakının da aleyhindedir. Bu iki tezin dışında bir hal çaresi bulmaya çalışmaktadır.”

ABD’nin bu tutumunu bilen Türk heyetinin ilk çare olarak Taksim tezini söyledikten sonra ikinci çare olarak ise “Federatif Devlet” tezini ortaya atacakları da ifade edilmiştir. Haberin sonunda Johnson’ın İnönü ile Papandreu’yu görüştüreceği bilgisi verilerek, *“... Başkan Johnson, Türkiye ve Yunan başbakanlarından, Kıbrıs konusunda, aralarındaki anlaşmazlığı doğrudan doğruya birbirleri ile müzakereye girişmek suretiyle halletmelerini ısrarla talep edecektir. Bu düşünce, Amerikalı yüksek şahsiyetler tarafından, ileri sürülmüştür.”* denmiştir.

Başkan Johnson’ın İnönü’ye ABD’ye gitmesi için gönderdiği özel uçak haberi *Hürriyet* gazetesinde de verilmiştir. *“İnönü Amerika yolunda Johnsonun uçağının yatak odasında uyuyacak”*¹²² başlığıyla verilen haberde uçağın teknik özellikleriyle ilgili bilgilere yer verilmiştir. *“İNÖNÜ DÜN AMERİKAYA GİTTİ”*¹²³ başlığıyla yayımlanan haberde ise İnönü’nün ABD’ye giderken havaalanında uğurlanışına, İnönü ile birlikte ABD’ye giden kişilere ve İnönü’nün demecine yer verilmiştir.

İnönü’nün Johnson’la görüşmesi ile ilgili haber ise gazetede *“İNÖNÜ, BEYAZ SARAYDA JOHNSON İLE GÖRÜŞTÜ”*¹²⁴ başlığıyla verilmiştir. İnönü’nün Johnson ile yaptığı görüşmeden sonra “memnun” olduğu belirtilen haberde, İnönü için ABD’de yapılan resmî törenden söz edilmiştir. İnönü’nün ve Johnson’ın sözlerine yer verilen haber şu şekilde sürmüştür: *“Johnson, görüşmelerin ‘hepimizi üzen problemleri hal çarelerine yaklaştıracaklarını’ söyledi. İnönü de şöyle dedi: ‘Türkiye barışa inanıyor, fakat bu barış adaletsizlik üzerine kurulursa uzun ömürlü olamaz.’”*

Kıbrıs Türklerinin Washington görüşmelerine verdikleri önemin ifade edildiği *“Kıbrıs’lı Türklerin Bütün ümidi Amerika Görüşmelerinde”*¹²⁵ başlıklı haberde konu ile ilgili Kıbrıs gazetelerinde yayımlanan haberlere yer verilmiştir. Bu haberlerde ise İnönü’nün barışı sağlayarak döneceği vurgusu yapılmıştır.

¹²² *Hürriyet*, 21 Haziran 1964.

¹²³ *Hürriyet*, 22 Haziran 1964.

¹²⁴ *Hürriyet*, 23 Haziran 1964.

¹²⁵ *Hürriyet*, 23 Haziran 1964.

Johnson’ın Türkiye ile Yunanistan arasındaki olası bir savaşı engellemeye çalıştığı temasının işlendiği bir haber de “*JOHNSON, YUNANİSTAN İLE TÜRKİYEYİ TAVİZE ZORLUYOR*”¹²⁶ başlıklı haberdır. İnönü’nün ABD’de yaptığı görüşmelerden söz edilen haberde ABD’nin Kıbrıs sorunu için yeni çözüm yolları bulunması gerektiğini düşündüğü belirtilmiş ve haber şu şekilde sürdürülmüştür: “*Amerikan liderleri, enosis ve taksim tezine taraftar olmamaktadırlar. İhtilâfın ancak yeni formülleri karşılıklı tavizlerle kabul etmek suretiyle halledilebileceğine kani bulunuyorlar. Bu maksatla da İnönü ile Papandreunun derhal buluşup başbaşa vererek anlaşmazlığa, Amerikan formülüne uygun bir hâl çaresi bulmalarını istiyorlar.*”

Hürriyet gazetesi İnönü’nün ABD’de olduğu müddetçe oradan haberleri günü gününe aktarabilmek için ABD’den bu haberleri Metin Toker’in vereceğini “*Washington’da*”¹²⁷ başlığı ile duyurmuştur. Bu haber, *Hürriyet* gazetesinin İnönü’nün ABD’deki görüşmelerine verdiği önemin göstergesidir. Metin Toker’in yanı sıra Faruk Fenik de Washington’dan haberlerini bildirmiştir. Gazetede “Metin Toker yazıyor:” ya da “Metin Toker bildiriyor:” ve “Faruk Fenik bildiriyor:” başlıklarıyla verilen bu haberlerde, Toker ve Fenik haberleri aktarırken kendi yorumlarına da yer vermişlerdir. Gazetede Metin Toker’in dokuz, Faruk Fenik’in ise beş haberi yer almıştır. Metin Toker’in dört yazısı ise köşe yazısı niteliğindedir.

Başbakan İnönü ile General De Gaulle arasında bir görüşmenin gerçekleştirilmesinin iki ülke arasında da istenilen bir durum olduğundan söz eden Metin Toker, haberinde Paris’in, ABD’nin, Kıbrıs konusundaki arzu ve niyetinin ne olduğunu da anladığını söylemiştir. ABD’nin niyetinin Türkiye ile Yunanistan’ı bir müzakere masasında karşı karşıya getirmek olduğunu ifade eden Toker, haberi şu şekilde sürdürmüştür: “... *Amerika’nın arzusu ve niyeti, Türkiye ile Yunanistan’ı bir masanın başında karşı karşıya getirerek dertli adanın derdine bir çare bulunmasının sağlanmasıdır.*”¹²⁸ Haberin devamında ABD’nin Kıbrıs sorununa tümüyle dahil olduğunu belirten yazar bu konuda şunları dile getirmiştir: “... *Paris’te, Amerika tarafından Başbakan İnönü’nün Amerikan-Yunan görüşmelerinin sonu alınıncaya kadar New-York’ta kalması, arzusunun ciddiyetle ifadesi Kıbrıs konusunda bir neticeye*

¹²⁶ *Hürriyet*, 24 Haziran 1964.

¹²⁷ *Hürriyet*, 21 Haziran 1964.

¹²⁸ *Hürriyet*, 22 Haziran 1964.

varılmasının Washington'da arzulandığının delili addedilmektedir. Bu, Amerika'nın meseleye, artık bir ucundan değil tamamı itibariyle girdiğinin delilini teşkil etmektedir.”

Johnson ile İnönü görüşmesinin en önemli sonucu, görüşmelerin ardından yayımlanan ortak bildiride yer alan ABD'nin, Zürih ve Londra Anlaşmalarını tanıdığını söylemesi olmuştur. *Hürriyet* gazetesi de Metin Toker'in bildirdiği bu olayı başlığa taşıyarak verdiği önemi göstermiştir. “AMERİKA ZÜRİH VE LONDRA ANLAŞMALARINI TANIYOR”¹²⁹ başlıklı haberde Türkiye'nin yaşanan bu süreçte sorunun çözümü açısından bir zorluk çıkartmayacağı vurgusu İnönü'nün bu gazeteye verdiği özel demeç ile aktarılmıştır: “... İnönü, *Hürriyet*'e verdiği özel demeçte: “Meselenin güçlüklerini saklamak istemiyorum, fakat Amerikalılarla birlikte dün vardığımız netice, bu güçlüklerin hallini kolaylaştıracaktır. Amerikalılar, iyi niyet sahibi olduklarını gösterdiler. Şimdi sıra başkalarındadır. Herhalde biz, Türkiye olarak lüzumsuz güçlük çıkarmamak tutumumuzu devam ettireceğiz., demiştir.”

Metin Toker başka bir haberinde İnönü ile Johnson'ın birbirlerine verdikleri hatıra amaçlı hediyelerden söz etmiştir. Hediyelerden biri de Johnson'ın İnönü'ye verdiği “Bir Kennedy Doları”dır. Kıymetli hatıralar arasında yer alan Kennedy Dolarını alan İnönü, Johnson'a teşekkür ederken şu cümleyi de söylemiştir: “Cömertliğinizin devamını temenni ederim.”¹³⁰ Haberin başlığında da yer verilen bu cümle ile İnönü aslında Türkiye'nin ABD'den beklentisini dile getirmiştir.

“İnönü, tek taraflı raporu için U-Thant'ı azarladı”¹³¹ başlıklı haberinde ise Toker, İnönü'nün U-Thant ile görüşmesi sırasında Kıbrıs'taki BM kuvvetlerinin davranışından şikayetçi olduğunu, bu kuvvetlerin Makarios'un emrindeymiş gibi görüldüğünü ve U-Thant'ın hazırladığı raporunda birçok hususu gerçek şekliyle belirtmediğini dile getirdiğini ifade etmiştir. Haberin sonunda ise Türkiye'nin BM'ye yardım ettiğini belirterek haberini şu şekilde sürdürmüştür: “... Mafih İnönü, konuşmanın sonunda Türkiye'nin Birleşmiş Milletlere asıl yardımcı taraf olduğunu ve öyle kalacağını ifade etti. İnönü “Türkiye Birleşmiş Milletlerin şeref, haysiyet ve itibarını korumayı bilecektir., dedi.”

İnönü'nün ABD'ye olan gezisine verdiği önemi İnönü ile birlikte ABD'ye muhabir göndererek gösteren *Hürriyet* gazetesi ayrıca o dönem abonesi olduğu bir haber ajansının

¹²⁹ *Hürriyet*, 25 Haziran 1964.

¹³⁰ *Hürriyet*, 26 Haziran 1964.

¹³¹ *Hürriyet*, 26 Haziran 1964.

Amerika muhabiri olan Faruk Fenik'in de haberlerine yer vererek konuya verdiği önemi bir kez daha göstermiştir. Faruk Fenik *"İnönü Ankara'ya eli boş dönerse bu çok acı olacaktır"*¹³² başlıklı haberinde ABD'de yayımlanan *"New-York Times"*, *"New-York Herald Tribune"* ve *"Philadelphia Inquirer"* gazetelerinde yer alan İnönü'nün ABD'ye gelişi ve Kıbrıs sorunu hakkındaki haberlerden söz etmiştir. İnönü'nün ABD'ye gelmesinin ABD basınında çok büyük bir etkiye neden olmadığını söyleyen Fenik, bunun nedeni olarak İnönü'nün ABD'ye gelmeden önce Meclis'ten istediği güvenoyunun etkili olduğunu belirtmiştir. Bu düşüncesine örnek olarak ise *New York Times* gazetesinde yer alan haberi vermiştir ve şunları söylemiştir: *"... Amerika'nın en ciddi siyasi gazetesi New-York Times, birinci sayfasında, buna temas ediyor ve Meclisin yarısına yakın bir kısmının İnönü'yü tasvip etmediğini, Türk halk efkârının büyük bir çoğunluğunun da İnönü politikası aleyhinde olduğunu belirtiyor."* Aynı haberinde yazar ABD'nin Türkiye'ye bazı vaatler vererek Kıbrıs'a yönelik olan müdahaleyi durdurduğu ABD'deki bazı önemli kişilerin görüşlerine dayandırılarak açıklamış ve haberin devamında Johnson'ın Kıbrıs'a yönelik müdahalesinin nedenini belirtmiştir. Haber şu şekilde sürdürülmüştür:

"... Radyo ve televizyon tefsircileriyle Washington'daki salâhiyetli şahsiyetlere göre ise, Johnson, Kıbrıs'a mutlaka yapmaya kararlı olduğumuz çıkarmayı Türkiye'ye ancak bazı tâvizler va'dederek durdurmuştur. Şimdi İnönü, Beyaz Saray'da bu vaatlere güvenerek gelmektedir. Bu sebeple Beyaz Saray'dan Ankara'ya elleri boş dönmesi, acı olacaktır. Aynı çevrelere göre, Johnson'un, Kıbrıs işine müdahalesinin asıl sebebi, Kıbrıs'ta ikinci bir Küba yaratılarak, Rusya'nın Doğu Akdeniz'e ayak basmasını önlemekten başka bir şey değildir."

Faruk Fenik bir başka haberinde de Johnson-İnönü görüşmesinin ardından gerçekleşecek olan Johnson-Papandreu görüşmesinin hazırlıklarına değinerek *"Beyaz Saray'daki Türk bayraklarının yerine Yunan bayraklarının asıldığını"*¹³³ söylemiştir. Aynı haberin devamında Johnson ile İnönü'nün görüşmesinin ardından *New York Times* ve *New York Herald Tribune* gazetelerinde konu ile ilgili çıkan haberlere yer vermiştir. Bu haberlerin geneline bakıldığında ABD hükümetinin asıl korktuğunun anlaşmazlığın çözülmemesi hâlinde ortaya çıkacak olan savaş durumu olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle ABD hükümetinin asıl amacının Türkiye ile Yunanistan'ı bir müzakere masasında görüşmesini sağlamak olduğu söylenebilir. *New York Times* gazetesinin bu görüşü haberde şu şekilde aktarılmıştır:

¹³² Hürriyet, 23 Haziran 1964.

¹³³ Hürriyet, 24 Haziran 1964.

“... Amerika Hükümeti, Kıbrıs konusundaki anlaşmazlık devam ettiği takdirde, her an bir harbin patlak vermesinden gittikçe daha çok endişe duymaktadır. Amerikan Hükümetinin görüşünce, müzakerelerin ilk gayesi Ankara ve Atina'yı anlaşmazlık için nihai bir siyasi çözüm yolu araştırmak üzere doğrudan doğruya temasa geçmeğe ikna etmektir. Yunanistan ve Türkiye müzakerelere girişmeyi kabul etseler dahi Makarios'un, Kıbrıs'ın hükümrânlığının sona ermesi gerektiğine ikna edilmesi gerekecektir.”

Fenik, “İnönü'nün boy ölçüsünü bilmeyen Amerikalılar damadına sordular!”¹³⁴ başlıklı yazısında da Kıbrıs sorunu gibi büyük bir konunun tartışılacağı İnönü-Johnson görüşmesi ile bir tiyatro oyununun oyuncularıyla görüşme süresinin aynı dakikaya sahip olduğunu belirterek bu iki konunun ABD açısından aynı değerde olduğunu ifade etmiş ve şunları söylemiştir:

“... Gazeteciler biz hepimiz kapıda kaldık. İçeri girip de bir resim çekmek için çalışıyorduk. “Giremezsiniz,, dediler. “Başkan Johnson'un çok az vakti var. İnönü'ye ancak 50 dakika ayırabildi. 50 dakika sonra Shakespeare festivaline gelip Hamlet'i oynayan oyuncuları kabul edecek,, Ne acı tesadüf! Kan ağlayan Kıbrıs'a 50 dakika, Hamlet oyuncularının kabulüne de o kadar zaman ayrılmıştı. Hamlet ile Kıbrıs yanyana ve arka arkaya Beyaz Sarayın kabul listesinde yer almıştı.”

Faruk Fenik, İnönü ile Johnson arasında gerçekleşen görüşmenin ardından yayımladığı haberde bu bildiriden Yunanlıların memnun olmadığını belirtirken Türkiye tarafında ise bildirinin olumlu karşılandığını söylemiştir. Bunun nedenini ise şu şekilde belirtmiştir: “İnönü ile Johnson'un mülakatı sonunda neşrolunan resmi tebliğ, çünkü Amerikan gazetelerinde neşredildi. Amerika'nın 1959 andlaşmasını kabul etmesi, Türkiye bakımından memnuniyetle karşılandı. Fakat Türk-Amerikan bildirisinden Yunanlılar hiç memnun değil.”¹³⁵ Haberinin devamında İnönü'nün ABD'ye gitmesindeki yarardan da söz eden yazar, bu görüşünü ise şu şekilde ifade etmiştir: “... İnönü'nün Amerika'ya gelişinin yegâne faydası, Amerikalılara bilhassa Johnson'a Kıbrıs hakkındaki kati görüşümüzü anlatmamızdır.”

Başbakan İnönü'nün New York'ta gerçekleştirdiği basın toplantısı haberini Faruk Fenik gazetede “Başbakan İnönü: Harb tehlikesi devam ediyor, dedi”¹³⁶ başlığı ile vermiştir. Bir önceki dönemin ana teması olan “Kıbrıs'a yönelik bir müdahalenin mutlaka gerçekleşeceği” düşüncesi bu haberde de İnönü'nün sözleri ile ifade edilmiştir. Adadaki

¹³⁴ Hürriyet, 24 Haziran 1964.

¹³⁵ Hürriyet, 25 Haziran 1964.

¹³⁶ Hürriyet, 26 Haziran 1964.

sorunlar çözümlenmediği müddetçe Kıbrıs'a müdahale etme düşüncesinin de ortadan kalkmayacağı söylemi haberde şu şekilde verilmiştir:

“... Bir gazeteci sordu: “Ziyaretinizden sonra harb tehlikesi kalktı mı?.. İnönü bunu şöyle cevapladı: Bir hal şekline varılmadıkça harb tehlikesi devam edecektir. Kıbrıs'ta bugün ufak çapta fiili kanlı ve zalim bir hal devam etmektedir. Vaziyet ciddi ve çok ağırdır. Kıbrıs'ta her yeni facia oldukça Türkiye'de yeni bir ıstırap tufanı göklere çıkıyor. Hâdiselere hâkim olmak çok zordur. İnsanüstü gösterdiğimiz gayretlerin güçlükleri buradan ileri geliyor.”

İnönü'nün Enosis ile ilgili söylemlerinin de yer aldığı haberde, Türkiye'nin Enosis'i hangi şartlarda kabul edebileceği belirtilmiş ve haber şu şekilde sürdürülmüştür: “... Enosis'i kabul eder misiniz? سوالini İnönü şöyle karşıladı: Enosisi de kabul ederiz. Şu şartla ki, Yunanistan'a gidecek taraf Yunanistan'a, Türkiye'ye gidecek kısım Türkiye'ye verilsin.”

Faruk Fenik bir diğer haberinde Washington görüşmelerinden bir sonuç alınamamasından dolayı Kıbrıs meselesinin Cenevre'de toplanacak Türkiye, Yunanistan ve olasılıkla İngiltere'nin bulunduğu üçlü bir konferansta görüşüleceği bilgisini vermiştir. Haberin devamında ABD'de yayımlanan gazetelerin Kıbrıs ile ilgili düşüncelerine yer vererek ABD'nin bu sürece karışmayacağı ifade edilmiş ve şöyle söylenmiştir: “... Dün sabah çıkan gazeteler Kıbrıs işinin yeniden bir çıkmaza girdiğini, “Johnson'un muvaffakiyetsizliği” başlığı altında verdiler ve Amerika'nın artık işe müdahale etmeyeceğini açıkça bildirdiler.”¹³⁷

21-30 Haziran 1964 tarihi arasını kapsayan bu dönemde *Hürriyet* gazetesinde Johnson Mektubu ve sonrasında yaşanan olaylarla ilgili beş tane köşe yazısı yayımlanmıştır. Bu köşe yazılarının dördü Metin Toker'e birisi de “Ankara'da Durum” adı altında Cüneyt Arcayürek'e aittir.

Metin Toker “İsmet Paşa ile Amerika'ya giderken..”¹³⁸ başlıklı yazısında genel olarak İsmet İnönü'nün ABD'ye gidişinden ve neden gitme kararı aldığından, Türk kamuoyunda değişen ABD algısından, Türkiye'nin ABD'nin davranışına göre bu algının değişip değişmeyeceğinden söz etmiştir. Türkiye ile ABD arasındaki görüşmelerin olumlu bir şekilde sonuçlanmasının ABD'nin tavrına bağlı olduğunu belirten Toker, bu durumu yazısında şu şekilde açıklamıştır:

“Eğer Başkan Johnson'un Başbakan İnönü'ye söyleyecek, Beatles topluluğunun meşhur şarkısı “I want to hold your hand = Senin elini tutmak istiyorum” dan başka şarkısı varsa,

¹³⁷ *Hürriyet*, 27 Haziran 1964.

¹³⁸ Metin Toker. (1964). “İsmet Paşa ile Amerika'ya giderken..”, *Hürriyet*, 21 Haziran.

yarın Washington'da başlayacak Türk-Amerikan görüşmelerinin bir başarı şansı bulunacaktır. Yok Amerika gene, itidal tavsiyesini, basiret telkinini sadece Türkiye'ye yapacak, sadece Türkiye'den "dünya barışı", "batı ittifakı", "bölgenin huzuru" için fedakârlık isteyecekse hiçbir müspet netice elde edilemeyecektir. Zira Türkiye, elinin büyük müttefiki tarafından mütemadiyen tutulmasından gerçekten bıkmıştır."

Yazısında Türk toplumunun her kesiminden insanın ABD'ye kırgın ve kızgın olduğunu ifade eden Toker, toplumdaki ABD algısının, ABD'nin Kıbrıs sorunundaki tutumuna bağlı olarak değişip değişmeyeceğini söylemiştir.

Metin Toker ABD'ye *Hürriyet* gazetesinin özel muhabiri olarak İnönü'nün ABD seyahatini takip etmek amacıyla gitmiştir. Bu seyahat sırasında yaşananlarla ilgili genel bilgilerin yer aldığı yazısında Toker, İnönü'nün *Hürriyet* gazetesine özel olarak verdiği demece de yer vermiştir. İnönü'nün ABD'ye geliş amacının belirtildiği haberde şöyle denilmiştir: *"Başbakan İnönü, Amerika'ya vardığında Hürriyet Gazetesine 'Taviz vermek için değil, görüşümüzü anlatmak için geldim' demiştir."*¹³⁹ Görüşme sırasında Türkiye'nin önem verdiği noktaları belirtecek olan İnönü'nün sahip olunan haklardan da vazgeçilmeyeceğini Johnson'a söyleyeceğini ifade eden yazar şöyle demiştir: *"... Başbakan İnönü, Johnson'a Türkiye'nin hiçbir aşırı isteği olmadığını, fakat sarıh haklarından da hiçbir fedakârlığı artık yapamayacak halde bulunduğunu anlatmaya çalışacaktır."* Toker'e göre görüşmenin ana temasını da bu düşünce oluşturmuştur.

Başka bir yazısında İsmet İnönü'nün ABD'de özenli ve güzel bir törenle karşılandığının inkâr edilemeyeceğini belirten Metin Toker, Kıbrıs konusunda ise ABD'lilerin düzenledikleri Washington görüşmelerinin bir başarı şansının olmadığını ifade etmiştir. ABD'nin bu görüşmelerde tek bir amacı olduğunu söyleyen yazar bu görüşünü şu şekilde dile getirmiştir: *"... Türk, Amerikan görüşmelerinin daha ilk gününden anlaşılmıştır ki Amerikalılar Washington toplantılarını Kıbrıs için hiçbir hal çaresini kafalarında plânlamadan düzenlemişlerdir. Amerikalıların tek plânı Türkiye ile Yunanistan'ı karşı karşıya oturtmak ve sonra onlara aranızdaki ihtilâfa bir çözüm yolu bulunuz, demektir."*¹⁴⁰

İnönü'nün, Johnson ile görüşmesinin ardından ABD'nin Kıbrıs sorununun ciddiyetini ve Türklerin niyetini anladığını belirten Toker, görüşmelerin ardından yayımlanan ortak bildirinin Türkiye'nin istediği yönde olduğundan söz etmiştir. Bu dönemde üzerinde durulan temalardan biri olan Londra ve Zürih Anlaşmalarının

¹³⁹ Metin Toker. (1964). "Taviz vermek için değil, görüşümüzü anlatmaya geldim", *Hürriyet*, 23 Haziran.

¹⁴⁰ Metin Toker. (1964). "Amerikalılar Türklerin etrafında dört dönüyor", *Hürriyet*, 24 Haziran.

yürürlükte olduğu konusunu Toker de yazısında belirtmiştir: “Amerika, Türkiye ile birlikte şu noktalarda mutabakata varmıştır. Makarios tarafından reddedilen ve Yunanistanca reddi tasdik olunan Londra ve Zürich Andlaşmaları yürürlükte dir.”¹⁴¹ Yazısının devamında ABD’nin Yunanistan ile görüşmesi sırasında alacağı tavırdan söz eden yazar Kıbrıs sorununun geldiği noktanın sebebini de açıklamış ve şöyle demiştir:

“... Washington’da sezilen hava Yunanlılar uzlaşmaz tavırlarını terk etmedikleri takdirde Amerikalıların kendilerine “Ne haliniz varsa görün, gidin kozunuzu Türkiye ile paylaşın. Ben artık bu kadar iyiniyet göstermiş bulunan Türkiye’nin elini tekrar tutamam,, diyeceği merkezindedir. Kıbrıs işinin bu hale gelmesindeki sebebini, Türkiye’nin elinin hep tutulacağı inancının Yunanistan’a verilmesi olduğunu Amerika’nın anlamış bulunması dâvanın hallini çok kolaylaştıracaktır.”

Cüneyt Arcayürek ise “İnönü, Umduğunu değil, Bulduğunu Kabul etti”¹⁴² başlıklı yazısında İsmet İnönü’nün Meclis’ten istediği güvenoyu ve sonrasında yaşanan gelişmelerden söz etmiştir. Arcayürek, oylama sonucunda büyük bir farkla güvenoyu alamayan Başbakanın umduğu sonucu elde edemediğini belirtmiş ve düşüncesini yazısında şu şekilde aktarmıştır: “... Başbakan, bilinen mücadelelerden sonra gerçekten umduğunu bulamamış bir Hükümet Başkanıdır. İstifa etmemekle, umduğunu değil, bulduğunu kabul eden bir Başbakan olarak iş başında kalmıştır.”

6.2.2.3. Tercüman gazetesinde yayımlanan haberler ve köşe yazıları

Tercüman gazetesinde Johnson Mektubu ve sonrasında yaşanan olaylarla ilgili 21-30 Haziran 1964 tarihi aralığında 15 haber yayımlanmıştır. Yayımlanan bu haberlerde genel olarak, ABD’nin asıl amacının Türkiye ile Yunanistan’ın Kıbrıs konusunda müzakere etmesini sağlamak, Washington görüşmelerinin ardından yayımlanan ortak bildiride yer alan anlaşmaların geçerli olduğunun ABD tarafından kabul edilmesi durumu ve bunun Türkiye açısından önemi vurgulanmıştır. Haberlerde ayrıca İnönü’nün “adaletsiz barışın sürdürülemeyeceği” söylemi üzerinde önemle durulmuştur.

Tercüman gazetesinin konu ile ilgili bu dönemdeki ilk haberi İsmet İnönü’nün ABD’ye gitmesi ile ilgilidir. Gazete bu konuyu genel bir başlık şeklinde ilk sayfasında büyük harflerle vererek duyurmuştur. Haberin başlığı, “İNÖNÜ, AMERİKA YOLUNDA”¹⁴³ şeklindedir. Gazete İnönü’nün ABD’ye gidişini önemli olarak görmüştür.

¹⁴¹ Metin Toker. (1964). “KIBRIS PİYESİNİN SON PERDESİ DE AÇILIYOR”, Hürriyet, 25 Haziran.

¹⁴² Cüneyt Arcayürek. (1964). “İnönü, Umduğunu değil, Bulduğunu Kabul etti”, Hürriyet, 21 Haziran.

¹⁴³ Tercüman, 21 Haziran 1964.

İnönü'nün ABD'ye gitmesi için Johnson'ın özel uçağı gönderilmiştir. Bu uçakla ilgili de habere yer veren gazete, haberinde uçağın temel özelliklerinin yanı sıra öneminden de söz etmiştir. “*Johnson Başkanlık yeminini Beyaz Kuş uçağında etmiş*”¹⁴⁴ başlığıyla verilen bu haberde bu uçağın birçok önemli şahsiyeti taşıdığı söylenmiş ve Johnson'ın bu uçakta başkanlık yemini ettiği ifade edilmiştir: “... Ayrıca Johnson Kennedy'nin öldürüldüğü anda Cumhurbaşkanı ilân edilirken bu uçak içerisinde karşısında bayan Kennedy olduğu halde Dallas ile Washington arasında yemin etmiştir.”

İnönü'nün, ABD'ye gidişi ile ilgili gazetede yer alan bir diğer haber de “*İnönü Amerika'ya vardı...*”¹⁴⁵ başlığını taşımaktadır. İnönü'nün, ABD'ye gidiş sürecinde İnönü'yü havaalanına uğurlamaya gelenlerle ve İnönü ile birlikte ABD'ye gidecek olan kişilerle ilgili bilgilerin verildiği haberde İnönü'nün, ABD'ye gitmesinin nedeni şu şekilde vurgulanmıştır: “... İnönü, Washington'a gitmek üzere saat 9.10 da Esenboğa havaalanına geldi. Yüzlerce, binlerce Ankaralı, «Kıbrıs için Amerikaya gidecek olan» Başbakanı uğurlamağa gelmişlerdi..” İnönü'nün, ABD'ye Kıbrıs konusunu görüşmek için gittiği vurgusu “*Başbakan: “Süratle bir çıkar yol bulunması muhtemel değil,, dedi*”¹⁴⁶ başlıklı haberde de yapılmıştır. Bu haberde İnönü'nün sözlerine yer verilmiş ve şöyle söylenmiştir: “*Amerika Cumhurbaşkanı Johnson'un dâveti üzerine, Amerika Cumhurbaşkanlığı özel uçağı ile dün Amerika'ya giden Başbakan İsmet İnönü, Yeşilköy Hava Alanında, basın mensupları ile görüşerek, «Amerika'ya Kıbrıs konusunda çıkar yol bulmak için gidiyorum» demiştir.*”

Hürriyet gazetesi İnönü'nün, ABD ziyaretini okuyucularına zamanında aktarmak için Metin Toker'i muhabir olarak ABD'ye göndermiştir. Aynı şekilde Tercüman gazetesi de İnönü'nün bu gezisini izlemek amacıyla Necdet Berkant'ı özel muhabir olarak ABD'ye göndermiştir. Bu olay gazetede “*TERCÜMAN AMERİKA'DA*”¹⁴⁷ başlığı ile verilmiştir. Tercüman gazetesinin de ABD'ye özel muhabir göndermesi bu olaya verdiği önemin göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

İnönü'nün, Washington'da yaptığı görüşmelere manşette yer veren gazete, haberi “*İNÖNÜ JOHNSON GÖRÜŞTÜLER*”¹⁴⁸ başlığıyla duyurmuştur. Genel olarak İnönü'ye ABD'de yapılan karşılama törenine, bu törende yapılan konuşmalara, İnönü ile Johnson

¹⁴⁴ Tercüman, 21 Haziran 1964.

¹⁴⁵ Tercüman, 22 Haziran 1964.

¹⁴⁶ Tercüman, 22 Haziran 1964.

¹⁴⁷ Tercüman, 22 Haziran 1964.

¹⁴⁸ Tercüman, 23 Haziran 1964.

arasında gerçekleşen görüşmeye yer verilen haberde vurgulanan olay, Johnson'ın Türkiye ile Yunanistan'ın karşılıklı görüşmesini sağlamak olmuştur. Haberde İnönü'nün karşılama sırasında yaptığı konuşma aktarılmıştır. İnönü konuşmasında "barış" kavramına vurgu yapmış ancak bu barışın adalet kavramını da içermesi gerektiğini belirterek şunları söylemiştir: "... *Barışa inanıyoruz. Fakat adalete istinat etmediği takdirde barışın devam edemeyeceğini de biliyoruz.*" Gazetede bu düşünceye önem vererek İnönü'nün bu sözünü sürmanşetten de vermiştir. Haberde ayrıca Amerikan basınının bu görüşmelere bakış açısı da verilmiştir. *New York Times* gazetesinde yayımlanan habere yer verilerek Başkan Johnson'ın görüşmelerdeki ilk hedefi belirtilmiştir. Haber şu şekilde sürdürülmüştür: "... *Başkan Johnson'un ilk hedefi, Türkiye ve Yunanistan Kıbrıs meselesinin silâh kuvvetiyle halledebileceği düşüncesinden uzaklaştırmaya ve Kıbrıs'ta gerginliği azaltacak bir formül üzerinde tarafları karşı karşıya gelmeye ikna etmek olmalıdır. ...*"

Kıbrıs sorunu karşısında başka ülkelerde bu soruna dahil olmuşlardır. Bu ülkelerden biri olan Rusya, Türkiye'ye bir nota vermiştir. *Tercüman* gazetesi bu konuya değinerek "*Rusya bize karşı sert tutumunu değiştirdi*"¹⁴⁹ başlığıyla haberi yayımlamıştır. Notanın içeriğine de yer verilen haberde şunlar ifade edilmiştir: "... *Sovyet Rusyanın Ankara Büyükelçisi Nikita Rijov tarafından Dışişleri Bakanlığı Genel sekreteri Fuat Bayramoğlu'na tevdi edilen şifai notada, Kıbrıs buhranının, Birleşmiş Milletler çerçevesi dahilinde halli tavsiye edilmektedir.*" Rusya notayı Türkiye ile birlikte Yunanistan, Amerika, İngiltere ve Fransa'ya da vermiştir. Haberde nota ile ilgili yoruma da yer verilmiş, bu notanın yorumu siyasi çevrelerin düşünceleri aktararak ifade edilmiştir. Haber şu şekilde sürdürülmüştür: "... *Siyasi çevreler, notayı, Sovyet Rusyanın Kıbrıs konusunda yegâne söz sahibi olabileceği Birleşmiş Milletlerdeki prestiji ile Kıbrıs davâsını bir raddeye kadar elinde tutma imkânı aradığı şeklinde tefsir etmektedir.*"

İnönü'nün, Washington'da gerçekleştirdiği görüşmelerle ilgili haberleri vermeyi sürdüren gazete bir diğer haberini "*İnönü, «iyi niyet sezdim» dedi*"¹⁵⁰ ana başlığıyla vermiştir. Başbakan İsmet İnönü'nün ABD ziyareti sırasında yaşanan olayların aktarıldığı bu haberde, İnönü'nün Türk tezinin barış sağlayacağına inandığı vurgusu yapılmıştır. Ayrıca daha önce yayımlanmış olan haberdeki İnönü'nün "barış" ile ilgili söylediği sözlerle bu haberde de yer verilmiştir: "... *Barış, ama adalete dayanan bir barış istiyoruz.*"

¹⁴⁹ Tercüman, 23 Haziran 1964.

¹⁵⁰ Tercüman, 24 Haziran 1964.

Gazete İnönü'nün bu sözlerine önem verdiğini haberlerinde yineleyerek göstermiştir. Haberde ayrıca Yunanistan Başbakanı Papandreu'nun, ABD Başkanı Johnson ile görüşmek için ABD'ye geleceği bilgisine de yer verilmiştir. “PAPANDREU FAYDA VERMİYECEĞİ MÜLÂHAZASI İLE İKİLİ GÖRÜŞME TEKLİFİNİ REDDEDECEKMİŞ” alt başlığı kullanılarak Yunanistan Başbakanının, İnönü ile ikili görüşme yapılması teklifini reddedeceği Kıbrıs Rum Radyosunda yayımlanan haber verilerek aktarılmıştır: “... Kıbrıs Rum Radyosu, bilinen Rum görüşünü tekrarlamakta ve Yunan Başbakanı Papandreu'nun kendi mukadderatını tayin esası dışında hiçbir teklife yanaşmıyacağını, Başbakan İsmet İnönü ile ikili görüşmeler yapılmasının bir fayda sağlamayacağına inandığı için böyle bir teklifi reddedeceğini ileri sürmektedir.”

Johnson'ın gönderdiği mesaj ile Türkiye'nin Kıbrıs'a yönelik müdahalesi yapılmamıştır. Ancak bu müdahale tümüyle ortadan da kaldırılmamıştır. Genel olarak haberlerde bu müdahalenin bir gün mutlaka gerçekleştirileceği teması işlenmiştir. *Tercüman* gazetesi de müdahaleden vazgeçilmediğini “İnönü, çıkarmadan feragat etmedi”¹⁵¹ ana başlığıyla verdiği haberde duyurmuştur. Bu görüşünü siyasi çevrelerin düşüncelerini aktararak ifade eden *Tercüman* gazetesi aynı zamanda İnönü-Johnson görüşmesinden sonra yayımlanan ortak bildiride belirtilen anlaşmaların yürürlükte olduğunun kabulü üzerinde durarak bunun Türkiye açısından kazanılmış bir zafer olduğunu söylemiş ve haberi şu şekilde sürdürmüştür:

“... Kıbrıs buhranında takip ettiği müstedil siyaset sebebiyle yurdunda muhtelif çevrelerin ağır baskısı altında bulunan Türk lideri, Kıbrısta Türk azınlığını korumak için mecbur kaldığı takdirde Türkiye'nin adaya asker çıkarmak hakkından feragat etmemiştir. Bu, 1959 Londra ve Zürih andlaşmalarını imzalayan üç garantör devlet, Türkiye Yunanistan ve İngiltere'nin haklarıdır. Yayımlanan Johnson – İnönü bildirisinde, Londra ve Zürih andlaşmalarının, «halen bağlayıcı» olduklarının göz önünde tutulması, Türk toplumunun bariz bir zaferidir.”

Haberde ayrıca ABD'nin Kıbrıs konusuna çok fazla karışmadığının vurgusu yapılarak haber şu şekilde sürdürülmüştür: “Kıbrıs meselesine hiçbir vakit doğrudan doğruya karışmayı doğru bulmayan Amerika, iki tarafın bir konferans masası etrafında buluşmasından sadece memnuniyet duyacaktır.”

Washington görüşmelerinin ardından İsmet İnönü bir basın toplantısı düzenleyerek görüşmeler hakkında bilgi vermiştir. *Tercüman* gazetesi bu konu ile ilgili haberini “İnönü: Kıbrıs taksim edilmeli”¹⁵² ana başlığını kullanarak vermiştir. “AMERİKALI

¹⁵¹ Tercüman, 25 Haziran 1964.

¹⁵² Tercüman, 26 Haziran 1964.

GAZETECİLERE KIBRIS İÇİN SON SÖZÜNÜ SÖYLEYEN İSMET İNÖNÜ LONDRA'YA HAREKET EDİYOR"¹⁵³ başlıklı bu haberde gazete, İnönü'nün Papandreu ile görüşmeyeceğini açıkladığını söylemiş, Papandreu'nun da "bu görüşmenin faydasız olduğunu" belirttiğini ifade etmiştir. Washington görüşmelerinin ardından yayımlanan ortak bildiride yer alan "anlaşmaların yürürlükte olduğunun kabulüne" bu haberde de yer verilerek bir kez daha önemi vurgulanmıştır: "... Başkan Johnson'ın «Zürih ve Londra Anlaşması yürürlükte» sözü Türkiye için bir teminat..." Haberde vurgulanan bir diğer husus da Johnson'ın amacının İnönü ile Papandreu'yu bir araya getirmek olduğudur: "... Dün de Yunan Başbakanı ile görüşen Başkan Johnsonun başlıca gayesinin İnönü ile Papandreu'yu yüzyüze bir görüşmeye razı etmek olduğu bildirilmekteydi."

Türklerin "Taksim", Yunanlıların ise "Enosis" tezlerini savunduğu Kıbrıs sorununda İnönü "Enosis" tezini kabul edebileceğini söylemiş ancak bunu bir şarta bağlamıştır. Gazetede bu konuya değinerek şunları belirtmiştir: "... Türkiye, 1959 Anayasasına ve Garanti Antlaşmasına dayanan bugünkü rejimin geçerli olduğuna inanmaktadır. Fakat Türkiye, «ENOSİS» i bile kabul eder, şu şartla ki, «ENOSİS» ilk şekliyle uygulansın, yani adanın bir kısmı Rumlara, bir kısmı Türklere verilsin."

Tercüman gazetesi 27 Haziran 1964 tarihli sayısında "İnönü: "Anlaşmalar içinde zamanı gelince harekete geçeceğiz,, dedi" ana başlığıyla konu ile ilgili haberlerini sunmuştur. Bu haberlerden biri ise İnönü'nün ABD'den sonra İngiltere'ye yaptığı ziyaret ile ilgilidir. "ANKARA SİYASİ ÇEVRELERİ PAPANDREU İÇİN "MENFİ RUH HALETİ İÇİNDE,, DİYOR"¹⁵⁴ başlığıyla verilen bu haberde, İngiltere'de yapılacak görüşmeler hakkında genel bilgiler aktarılmıştır. Haberde ayrıca Kıbrıs'a yönelik müdahale ile ilgili İnönü'nün açıklamalarına yer verilerek bağlı olunan anlaşmalara uyulacağı vurgusu yapılmış ve şunlar söylenmiştir: "... Washington'dan Londra'ya gelen Başbakan İsmet İnönü, hava alanında gazetecilere Türk Hükûmetinin Kıbrıs'a silâhlı bir müdahale de bulunmayı düşünmediğini belirtmiş, fakat «Zamanı geldiği vakit, bağlı olduğumuz andlaşmalar çerçevesi içinde hareket edeceğiz» demiştir."

Washington görüşmeleri sonucunda Türkiye ile Yunanistan'ın karşılıklı görüşmesi sağlanamamıştır. ABD'nin asıl amacı ise bu görüşmenin gerçekleşmesini sağlayarak Türkiye ile Yunanistan arasında olacak bir savaş olasılığını ortadan kaldırmaktı. Bu

¹⁵³ Tercüman, 26 Haziran 1964.

¹⁵⁴ Tercüman, 27 Haziran 1964.

olasılığın ortadan kalkmaması ise ABD'nin endişelerini arttırmıştır. Gazete ise bu düşüncüyü ABD basınında yayımlanan haberlere değinerek vermiştir:

“... Johnson sihirinin işe yaramaması ve bir Türk – Yunan müzakeresinin başlaması için bir anlaşma temin edememesi sürpriz yaratmış değildir. «Şimdi bütün dünya nazarlarını, Kıbrıs meselesi dolayısıyla patlaması muhtemel kanlı bir harbe mani olabilecek Birleşmiş Milletlere çevirmiş ve ümitlerini Dünya Teşkilâtına bağlamış durumdadır.»

21-30 Haziran 1964 tarihi arasını kapsayan ikinci dönemde *Tercüman* gazetesinde konu ile ilgili yedi tane köşe yazısına rastlanmıştır. Bunlardan ikisi *Tercüman* imzasıyla yayımlanmıştır. İkisi “Gün ışığında” köşesinde Ahmet Kabaklı’ya, ikisi “Olaylar Dünyası” köşesinde Vural R. Kakmacı’ya biri ise “Haftanın Panoraması” köşesinde Şemsi Kuseyri’ye aittir.

Gazete “*Tercüman*” imzasıyla yayımladığı ilk yazısında, İnönü’nün ABD Başkanı ile görüşmesi sırasında Başkana Kıbrıs sorunu ile ilgili yaşanan olayları, göstereceği deliller ile birlikte sunması ve anlatması gerektiğini belirtmiştir. Yazıda ABD Başkanının iki ülkenin Başbakanlarını Kıbrıs sorununun çözümü için ABD’ye davet ettiği ifade edilmiş, İnönü’nün bu görüşmeler sırasında “haklı” Türk tezini savunacağından söz edilmiştir. Yunan tezinin ise “*Bir memleketi, o memleketin çoğunluğu idare eder.*” görüşünden ileri geldiği belirtilmiş ve İnönü’nün bu tez karşısında Johnson’a söylemesi gereken savlar ortaya atılmıştır:

“... Hayır ekselâns, hayır! Her memlekette çoğunluk, azınlığı idare etmeğe hak kazanamaz. Bir defa Kıbrıs, bir memleket değil, orası sadece Anadolu’nun bir parçasıdır. Azınlık ve çoğunluk meselesi ortaya atılacak olursa, Ada’daki dörtyüz bin, kendisini Rum sanan melez halka karşılık, Türkiye’de otuz milyon Türk vardır...”¹⁵⁵

Tercüman gazetesi okuyucularını yaptıkları ve yapacakları hakkında bilgilendirmek için yazılar yazmıştır. Bunlardan biri de “*Tercüman’dan Mektup*”¹⁵⁶ isimli yazıdır. Bu yazıda konu ile ilgili olarak, İnönü’nün, ABD’ye olan ziyaretinin önemli bir olay olduğundan ve bu nedenle *Tercüman* gazetesinin ABD’ye haberleri izlemek için Amerika Bürosu şefi olan Necdet Berkant’ı gönderdiğinden söz edilmiştir. Okuyucuya önem verdiği vurgusu yapılan yazıda İnönü’nün, ABD gezisi sırasında yaşadığı olayların hemen aktarıldığı belirtilmiştir.

İsmet İnönü’nün, ABD’ye gitmesi ve orada gerçekleştireceği görüşmeler sonucunda Ahmet Kabaklı bir yazı kaleme almıştır. İnönü’nün siyasi bir otoriteye sahip

¹⁵⁵ *Tercüman*. (1964). “İN ÖNÜ, BAŞKAN JOHNSON’A DEMELİ Kİ: HAYIR EKSELANS!”, *Tercüman*, 21 Haziran.

¹⁵⁶ *Tercüman*. (1964). “*Tercüman’dan Mektup*”, *Tercüman*, 24 Haziran.

olduğundan söz ettiği bu yazısında yazar, gerçekleşecek olan görüşmelerin 1923 yılında yapılan Lozan Anlaşmasından bir farkı olmadığını belirtmiştir. Yazar bu konudaki görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

*“... İnönü, bugün, tâ 1923 yılında gönderdiğimiz «baş murahhas» gibidir. Düşman o düşman, masa o masa, çözülecek olan düğüm yine o düğümdür. Sade, konferanstaki çehreler değişmiş Loyt Corc’un yerini Bay Johnson, Lord Gurzon’un makamını U’Thant almıştır. Lozanda bütün melanet olan tilki Venizelosun postunda ise, şimdi kafasız Papandreu oturmaktadır.”*¹⁵⁷

İnönü’nün, ABD’ye gitmesinin nedeninin Rum çıkarlarıyla savaşmak olduğunu söyleyen yazar Avrupa ve Amerika’nın ise aldatıldığını düşünmektedir:

“... İsmet Paşa, yine kırk yıl önceki gibi, Türklüğü her yerde, her alanda boğmak isteyen Rum menfaatleri ile savaşa gidiyor. Karşısında yine aldatılmış bir Avrupa (ve Amerika) yine «Ehli Salip» kafası taşıyan bir Hristiyan dünyası çıkıyor. Üstelik o günkü düşmanlarımız arasına, irili ufaklı Rus kalpakları ile bir «kızillar» güruhu katılmıştır: Sovyetlerden, Bulgarlardan, Çeklerden tutunuz tâ Cezayirine kadar...”

Yazısında ABD’nin, Rusya’nın ve BM’nin düşüncesinin, “Kıbrıs önce Makarios Rumlarının, sonra zahmetsizce Yunanistanın olacaktır!” olduğunu söyleyen yazar, “Ama bu «karar» milli şerefın galeyarı ve İsmet İnönü’nün direnişi karşısında bir hüküm ifade etmiyebilir” düşüncesine sahiptir. Bu sorunlar karşısında Amerika ve NATO ile bütün bağların kopartılabileceğini düşünen yazar, “... Sade Lozan değil, sade Londra – Zürih andlaşmaları değil, tüm sözleşmeler bir daha gözden geçirilir.” demiştir. Türkiye ile ABD arasındaki ilişkilerin bir sınavdan geçtiğini belirten Kabaklı, Türkiye’nin son bir kez daha iyi niyet gösterdiğini de ifade ederek yazısını şu şekilde tamamlamıştır: “... Başbakanını Amerikaya yollayan Türk milleti, Amerikan dostluğuna karşı son iyi niyet gösterisini yapmakta ve bu dostluk imtihan geçirmektedir. Amerika istemese de, Birleşmiş Milletler, Ada Türklerini çarmıha gerse de muhakkak... Rumlar, bize ettiklerini fazlasıyla çekeceklerdir.”

Diğer bir yazısında ise Ahmet Kabaklı, İnönü’nün, ABD’deki karşılanışına ve Johnson’ın, İnönü’ye yönelik iltifatlarına değinmiş, İnönü’nün de Johnson için söylediklerinden söz etmiş, Johnson’ın, İnönü’yü “mümtaz dünya liderlerinden biri” olarak gördüğünü ve Türkiye’ye demokrasiyi getirmek isteyen kişi olduğunu düşündüğünü belirtmiştir. Bu dönemin vurgulanan temalarından biri olan “adaletli barış” kavramına yazar da yazısında yer vermiş ve İnönü’nün karşılama töreni sırasında

¹⁵⁷ Ahmet Kabaklı. (1964). “Amerika’da”, Tercüman, 23 Haziran.

Johnson'a söylediklerini aktarmıştır: “... *Dostluklar, çetin anlarda isbat edilir. Dostluğumuzun geçici menfaatlara değil, fakat ortak ve sarsılmaz prensiplere dayandığına inanıyoruz... Barışa inanıyoruz fakat adaletle istinat etmediği takdirde barışın aslâ devam edemeyeceğini de biliyoruz.*”¹⁵⁸ ABD'nin Türk kamuoyunda değişen bir algıya sahip olduğunu ve Kıbrıs olaylarında aldığı tutum nedeniyle Türk kamuoyunda farklı bir yere geçtiğini belirten yazar bu durumu şu şekilde açıklamıştır:

“... *Evet, Amerika, bu sözlerin suçlaması altındadır. Türkiye pek çetin anlarda Korenin en yiğit savaçısı ve Amerikanın tasavvur edemeyeceği ölçüde dostu olarak ödevini yapmış ve yapmaya hazır bulunmuştur. Fakat, Amerika, hele son Kıbrıs faciasında, yediden yetmişe bütün Türk halkını üzen davranışlar içindedir.*”

ABD'nin Türkiye'ye haksızlık ettiğinden söz eden ve bu ülkenin davranışlarını da eleştiren yazar yazısını şu şekilde sürdürmüştür:

“... *Amerika haksızlık ediyor. Kendi başarısını korumak için bizi harcamaktan sakınmıyor. En meşru hakkımızı kullanmak ve Kıbrısta yok edilen Türk kütlesini kurtarmak için yaptığımız her teşebbüsü önlemekle kalmayıp, sırasında tehdit yollarına da başvuruyor. Buna karşılık bir kasaba papazının önünde acz gösteriyor ve Yunan megalomanisinin bütün nazlarını sineye çekiyor.*”

Vural R. Kakmacı ise “*Birleşmiş Milletler, Kıbrıs konusunu çözümleyebilir mi*”¹⁵⁹ başlıklı yazısında genel olarak BM Genel Sekreteri U-Thant'ın hazırladığı rapor ve bu raporun içeriğinden söz etmiştir. Yazıda, bu raporun dünya siyasî çevrelerinde karamsarlık örneği oluşturan bir vesika olarak yorumlandığı belirtilmiştir. Ayrıca yazıda Kıbrıs sorununun şekillenmesinde önemli bir etkiye sahip olacak konunun ise Washington'da gerçekleşecek olan görüşmeler olduğu vurgulanmış ve şu şekilde söylenmiştir:

“... *Kıbrıs meselesine ait yorumlar bu hafta Birleşmiş Milletler faaliyetinden ziyade bu yazının yazıldığı sıralarda Amerikaya resmen ziyaret etmekte olan Başvekilimiz İnönü ile Yunan Başvekili Papanderu'nun Başkan Johnson ile yapacakları temasların neticelerine göre şekillenecektir. Sayın İnönü'nün seyahate çıkarken basına yaptığı açıklamada kullandığı mutedil lisan, büyük vaatlerde bulunmamak ve umumi eskârı heyecana garketmemek bakımından övülmeye değer olgunluktur.*”

Vural R. Kakmacı bir başka yazısında da Türkiye'nin Kıbrıs'a yönelik yapacağı müdahaleden, ABD'nin bu müdahaleyi önlemesinden, Johnson'ın İnönü'yü ABD'ye davet etmesi gibi konulardan söz etmiştir. Kıbrıs'ta Türklere yönelik gerçekleştirilen

¹⁵⁸ Ahmet Kabaklı. (1964). “İki iltifat”, Tercüman, 25 Haziran.

¹⁵⁹ Vural R. Kakmacı. (1964). “Birleşmiş Milletler, Kıbrıs konusunu çözümleyebilir mi”, Tercüman, 23 Haziran.

eylemler üzerine Türk hükümeti Ada'ya yönelik bir müdahale yapma kararı almış ancak ABD tarafından engellenmiştir. Bu konuya da değinilen haberde, Türklerin eğer sorun çözüme ulaşmazsa Ada'ya yönelik müdahalesinin gerçekleşeceği vurgusu yapılmıştır:

“... Türkiye, Londra ve Zürih andlaşmalarının yürürlükte bulunduğu asla münakaşa edilmeyeceğine, Türklerin haklarına tecavüze devam edildiği takdirde, müdahale etmekte tereddüt etmeyeceğini Washington'da tekrarlamış ve bu hakkını aman ne şiş yansın ne kebab politikacılarına da kabul ettirmiştir.”¹⁶⁰

Yazar ayrıca bu dönemde yayımlanan haberlerdeki temel tema olan Türkiye ile Yunanistan'ın görüşmesini sağlama konusuna da değinmiş ve bu durumu Johnson'ın temel amacı olarak görmüştür: *“... Açıkça belli olmuştur ki, Başkan Johnson İnönü ile Papandreu'yu aynı günlerde Washingtona davet etmekle iki hükümet başkanını bir masaya oturtmak amacını gütmüştür.”*

Şemsi Kuseyri'de yazısında Kıbrıs olaylarına, ABD'nin Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesini engellemesine, Meclis'teki güvenoyu oylamasına, İnönü'nün ABD ziyaretine ve İnönü ile birlikte ABD'ye gidecek muhalefet partisi temsilcisi seçimlerine değinmiş ve Kıbrıs'taki olayların gelişmesinde ABD'nin ve İngiltere'nin etkili olduğunu belirtmiştir. Kuseyri, bu düşüncesini yazısında şu şekilde ifade etmiştir:

“... Kıbrısta Rumlar tarafından hâdise çıkarılmasının hemen ertesinde, Türkiye Amerika dahil bütün müttefiklerinin bu işe müdahale etmesini istedi. Fakat her nedense Amerikanın işi önemsememesi, İngilterenin tereddüdü, Kıbrısta olayların gelişmesine ve bir Türk – Yunan buhranının çıkmasına sebep oldu.”¹⁶¹

Bu dönemde haberlerde verilen “adaletli barış” temasına yazar da yazısında değinmiş ve İnönü'nün karşılama töreninde yaptığı konuşmasında ABD'ye taviz vermediğini belirtmiştir: *“... Müstesna şahıslara yapılan bir karşılama töreni tertibi, söylenen nutuklardaki parlak cümleler, İnönünün gözünü kamaştırmamıştır. Nitekim «dostlukların kritik zamanlarda belli olacağı» ve «Adil olmayan bir sulhun devamlı olmayacağı» cevapları ile İnönü bu konuda taviz vermek niyetinde olmadığını göstermiştir.”*

6.2.3. Sona eriş haberleri

28 Aralık 1965-31 Ocak 1966 tarihi aralığını kapsayan son dönemde konu ile ilgili toplam 71 haber yayımlanmıştır. Bu haberlerin içeriklerine bakıldığında, Johnson

¹⁶⁰ Vural R. Kakmacı. (1964). “Kıbrıs dâvası daha çok karışacağı benziyor!..”, Tercüman, 30 Haziran.

¹⁶¹ Şemsi Kuseyri. (1964). “İnönü, Amerika'dan ne getirebilir?”, Tercüman, 25 Haziran.

Mektubu'nun kamuoyuna açıklanması gerektiği konusunda Meclis'teki tartışmalar, Johnson ve İnönü'nün mesajlarının açıklanması ve sonrasında yaşanan olaylar gibi konuların olduğu görülmektedir.

6.2.3.1. Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan haberler ve köşe yazıları

Sona eriş haberleri olarak adlandırılan bu dönemde *Cumhuriyet* gazetesinde konu ile ilgili 33 haber yayımlanmıştır. Genel olarak Meclis ve Senato görüşmelerinin yayımlandığı bu haberlerde, CHP'nin Johnson'ın ve İnönü'nün mesajlarının kamuoyuna duyurulması gerektiğini AP'nin ise bu mektupların açıklanmaması gerektiğini düşündüklerinin aktarıldığı söylenebilir. Johnson ve İnönü'nün mektuplarının açıklanmasıyla birlikte *Cumhuriyet* gazetesi de bu mektupların tam hâlini yayımlamıştır.

1965 genel seçimleri sonucunda hükümeti kurma görevi AP'den Süleyman Demirel'e verilmiştir.¹⁶² Demirel Başbakan olurken, İnönü'de muhalefet partisi lideri olarak görevini sürdürmüştür. Bu dönemde *Cumhuriyet* gazetesinde konu ile ilgili yayımlanan ilk haber Meclis görüşmeleri sırasında yapılan konuşmaların verildiği haber olmuştur. Parti liderlerinin ve sözcülerinin genel olarak Kıbrıs konusu hakkında konuştuğu bu haber, “*AP sözcüsü CHP'yi suçladı*”¹⁶³ başlığıyla verilmiştir. Haberin sürmanşetinde Nihat Erim'in sözlerine yer verilerek ABD'nin Kıbrıs'a yönelik müdahale yapılacağı zaman Türkiye'yi önlediği vurgusu ön plana çıkartılmıştır: “*Erim: Amerika, Kıbrıs'a yapılacak bütün müdahalelerde bizim karşımıza çıkmıştır.*” Haber metninde de yer verilen Erim'in, bu sözleri, ABD'nin Kıbrıs sorunu karşısında Türkiye'nin yanında yer almadığının göstergesi olmuştur. Erim'in, ABD'nin tutumu için söylediği sözlere de değinilen haberde, ABD'nin Enosis tezini tercih edeceği vurgusu da yapılmıştır ve haber şu şekilde sürdürülmüştür: “*Erim özet olarak Amerikanın tutumu için şunları söylemiştir: Bize öyle geliyor ki, Amerika bağımsız federatif bir Kıbrıstan ziyade ENOSİS yapılmış bir Kıbrısı tercih edecektir. Amerika, Çin'i Birleşmiş Milletlere aldurmamak için çoğunluk toplayabiliyor. Ama Kıbrıs konusunda bunu yapmıyor.*” Haberde M.P. Genel Başkanı Osman Bölükbaşı'nın konuşması da aktarılarak Kıbrıs konusunun Türkiye açısından önemi vurgulanmıştır: “*... Kıbrıs artık Türkiye için bir ada değil, bir haysiyet meselesi, varlığını koruyarak Yunan Megalo-ideası karşısında set çekecek bir dâva olmuştur ...*”

¹⁶² <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/turkiye-cumhuriyeti-hukumetleri-134271> (Erişim Tarihi: 01.03.2019).

¹⁶³ *Cumhuriyet*, 28 Aralık 1965.

Bu dönemin en önemli konularından birisi olan mektupların açıklanmasının istenmesi olayına haberin devamında yer verilmiştir. Mektupların içeriklerinin açıklanması ile ilgili önerenin Meclis'e CHP tarafından sunulduğunun söz edildiği haber şu şekilde sürdürülmüştür: “... bundan sonra CHP liler iki önerge vermişlerdir. Önergelerin birisinde 15 Haziran 1964 tarihindeki Meclis gizli görüşme tutanaklarının ve Johnson'un mektubunun açıklanması istenmekte idi. Diğer önergede ise İnönü'nün Johnson'a verdiği cevabî notanın açıklanması talep ediliyordu.”

CHP'nin sunduğu Meclis gizli görüşme tutanaklarının, Johnson'ın ve İnönü'nün mesajlarının açıklanması ile ilgili önerge haberi, “*GİZLİ OTURUM ZABITLARI AÇIKLANMAYACAK*”¹⁶⁴ başlığıyla verilen haberde aktarılmaya devam edilmiştir. Haberde CHP Milletvekili Coşkun Kırca'nın Meclis'te yaptığı konuşma verilerek bu mesajların açıklanmasının önemi vurgulanmış ve Kıbrıs olaylarında yaşanan gelişmelerin bütün sorumluluğunun CHP'ye ait olmadığı belirtilmiştir:

“... Bunun karşısında AP sözcüsü ise bütün sorumlulukların CHP iktidarına ait olduğu iddiasındadır. Türk milletinin gerçeği öğrenmesi için bazı diplomatik vesikaların ve bunlara bağlı gizli oturum tutanaklarının açıklanması gerekmektedir. Türk kamuoyunun gerçekler hakkında bilgi edinmesi için ısrar ediyoruz. CHP iktidarının Türk milletinden gizli hiçbir şeyi yoktur. AP adına meclisin bunu önlemeyeceğine inanıyorum.”

CHP'nin bu görüşüne karşılık AP mektupların açıklanmaması gerektiğini söylemektedir. Bunun nedeni olarak ise bu mektubun, hükümetin prestijini sarsacağını düşüncelerini göstermektedirler. Haberde bu düşünce, AP Milletvekili Erol Akçal'ın sözleri verilerek ifade edilmiştir: “... Bu mektubun neşri o kadar önemli değildir. Yalnız diplomasi teamüllerine aykırıdır. Mektubun yayınlanması hükümetin prestijini sarsacaktır. Bu takdirde de bir daha hiçbir devlet böyle mesaj göndermeyecektir.” Gazete de Akçal'ın dediği gibi mektuplar açıklandığı takdirde bir daha hiçbir devletin Türkiye'ye bu tarzda bir mesaj gönderemeyeceğini ifade etmiş ve bunun nedeni olarak da Türk milletinin vereceği tepkiyi göstermiştir. Haber şu şekilde sürdürülmüştür:

“... Bir noktada Akçala hak vermemek elden gelmiyor. Gerçekten bu mesajlar açıklandığı takdirde Türk milletinin göstereceği tepki karşısında bir daha hiçbir devlet ve başkan Türkiye'ye böyle bir mesaj göndermeye cesaret edemeyecektir. Ve yine buna verilen cevaplar da açıklandığı takdirde Türk milleti, Türkiye'ye gönderilmeye cesaret edilen bu mesajlara nasıl cevap verildiğini öğrenecektir.”

¹⁶⁴ Cumhuriyet, 29 Aralık 1965.

Mektubun açıklanması konusunda yayımlanan bir başka haber ise “*Demirelin görüşü MEKTUBUN AÇIKLANMASI İSTEĞİ SOLDAN GELİYOR*”¹⁶⁵ başlığını taşımaktadır. Bu haberde Başbakan Demirel’in görüşlerine yer verilmiştir. Demirel’e göre mektubun açıklanmasıyla Kıbrıs sorunu bir çözüme ulaşamayacaktır ve bu mektupların açıklanmasının istenmesinin nedeni ise ABD düşmanlığı yapılmak istenmesidir. Haberde bu görüş şu şekilde ifade edilmiştir: “... *Johnson’ın mektubunun açıklanmasında ısrar eden zihniyet soldan gelmektedir. Bu suretle memlekete bir Amerikan düşmanlığı yayılmasına çalışılmaktadır. Bunun için dikkatli olmalıyız. Kıbrıs meselesinde Amerikanın kusuru olabilir. Ama asıl kusur, suçlu bir garantör devlet değilken Amerikayı bu işe karıştıranlardadır.*”

Kıbrıs’a yönelik bir müdahalenin yapılması gerektiği düşüncesi bu dönemde de işlenmiştir. *Cumhuriyet* gazetesi de bu düşüncüyü Rauf Denktaş’ın söylediklerini aktararak vermiştir. “*NATO’dan CENTO’dan önce millî menfaatlere bağlıyız*”¹⁶⁶ başlıklı haberinde konuyla ilgili şu sözlerle yer verilmiştir:

“*Dünkü «Atatürkçü dış politika ve Kıbrıs» mitinginde bir konuşma yapan Kıbrıs Türk Cemaati Lideri Rauf Denktaş «Ben harb isteyen adam değilim. Fakat gerçek odur ki Mehmetçiğin süngüsü işlemezse Kıbrıs elden gidecektir. Türk milletinden, garantör devlet olarak koyduğu imzanın şerefini korumasını bekliyoruz. Türk askerinin Kıbrıs’a çıkmasını istiyoruz» demiştir.*”

Meclis’te yapılan genel görüşmelerin ardından gazetecilerin sorularını yanıtlayan Başbakan Demirel’in verdiği yanıtlar, “*DEMİREL: MEKTUP ÜZERİNDE DURMAYIN*”¹⁶⁷ başlığıyla verilen haberde yayımlanmıştır. Bir gazetecinin “*Johnson’un mektubu kamuoyunda Amerika düşmanlığı yaratmamak için açıklanmamış, bu doğru mudur?*” sorusuna karşılık Demirel şunları söylemiştir: “*Siz mektubun mu, yoksa Kıbrısın mı peşindesiniz, Kıbrısın peşindeyseniz, mektubun üzerinde fazla durmayınız.*”

“*AP Senato Grubu Genel görüşmeye hazırlanıyor*”¹⁶⁸ başlığıyla verilen haberde de gazete, Başbakan Demirel’in, Johnson Mektubu’nun açıklanması konusundaki düşüncelerine yer vermiştir. “Mektubun açıklanmasının bir mahsuru olup olmadığı” sorusuna da yanıt olarak bu mektubun peşinde olunmaması gerektiğini belirten Demirel konuşmasının devamında şunları söylemiştir: “... *Bu mektubun açıklanması yazan adamla yazılan adam arasında düşünülecek bir meseledir. Mektubun açıklanmamış bir*

¹⁶⁵ Cumhuriyet, 29 Aralık 1965.

¹⁶⁶ Cumhuriyet, 30 Aralık 1965.

¹⁶⁷ Cumhuriyet, 31 Aralık 1965.

¹⁶⁸ Cumhuriyet, 4 Ocak 1966.

yanı da kalmamıştır. Biz, mektubu, devleti düşünerek bir Amerikan husumeti yaratılmaması için yayımlanmasına karşıyız. Başkaca bir mahzuru yoktur. Mafafih karar sizindir.”

Türkiye’nin, Kıbrıs’a yönelik yapacağı her müdahaleye ABD’nin engel olduğu daha önce belirtilmiştir. Ancak dönemin ABD Büyükelçisi Parker Hart böyle düşünmemekte ve ABD’nin bu müdahalelere engel olmadığını söylemektedir. Cumhuriyet gazetesi de bu konuya değinmiş ve “A. B. D. Büyükelçisinin dünkü açıklaması: «Kıbrıs’a çıkartma teşebbüsüne Amerika engel olmadı»”¹⁶⁹ başlıklı haberinde Büyükelçinin bu konudaki sözlerine yer vermiştir. Gazetecilerin Türkiye’nin, Kıbrıs’a yönelik bir müdahalesi olursa ABD’nin bunu engelleyip engellemeyeceği sorusu üzerine Büyükelçi şu sözleri söylemiştir:“... Ancak, sizin Kıbrıs’a yapmak istediğiniz müdahale teşebbüsüne hiçbir zaman hükûmetim tarafından engel olunmamıştır. Yalnızca bu bölgedeki barışın devamı için her zaman olduğu gibi dost ve kardeş devlet olarak hükûmetim, hükûmetinize tavsiyede bulunmuştur.”

Türkiye açısından Kıbrıs konusu önemlidir. Hangi hükümet iktidarda olursa olsun Kıbrıs vazgeçilmez bir unsur olarak görülür. Gazetelerde yer alan haberlerde de bu vurgu yapılmıştır. “Başbakanın ilk basın toplantısı”¹⁷⁰ başlıklı haberin sürmanşetinde verilen “Demirel: Enosis hayaldir” cümlesi de bu durumun göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Yunanistan’ın Kıbrıs için öne sürdüğü Enosis tezinin Türkiye tarafından hiçbir zaman kabul edilemeyeceğinin vurgusu yapılan haberde Başbakan Demirel’in konuşması kanıt olarak gösterilmiştir: “... Türk Hükümeti, Kıbrıs meselesinin kendi rızası dışında veya emrivakilerle tek taraflı bir şekilde halledilmesine hiçbir zaman rıza gösteremez ve göstermeyecektir. Bu itibarla Enosis’in bu gibi yollarla gerçekleşeceğini umanlar bir hayal içindedirler...”

Bu dönemde yayımlanan çoğu haberi Meclis ve Senato görüşmesi olan Cumhuriyet gazetesinde üzerinde en çok durulan konulardan biri Johnson Mektubu’nun ve İnönü’nün Mektubu’nun okutulmaması ve kamuoyuna açıklanmaması olmuştur. “JOHNSON MEKTUBU OKUTULMADI”¹⁷¹ başlıklı haberde de bu konuya değinilmiş ve verilen önergelerin kabul edilmediği belirtilmiştir:

“Cumhuriyet Senatosunda dün de Kıbrıs konusunda genel görüşmeye devam edilmiş, Başkan Johnson’un mektubu ve İnönü’nün cevabının açıklanmasını isteyen önergeler uzun

¹⁶⁹ Cumhuriyet, 4 Ocak 1966.

¹⁷⁰ Cumhuriyet, 5 Ocak 1966.

¹⁷¹ Cumhuriyet, 8 Ocak 1966.

tartışmalardan sonra AP li Başkanvekili Fikret Turhangil tarafından Anayasaya ve iç tüzüğe aykırı olduğu gerekçesiyle oylatılmamıştır.”

Haberin devamında Türkiye'nin Kıbrıs'a yönelik müdahalesinin ABD tarafından önlendiği vurgusu, Kontenjan grubu sözcüsü Sadi Koçaş'ın söyledikleri ifade edilerek yapılmıştır. ABD Büyükelçisinin ABD'nin müdahaleyi önlemediğine yönelik söylemlerine de yanıt verdiği konuşmasında Koçaş, bu konunun da mektup kadar önemli olduğuna dikkat çekmiştir. Haber şu şekilde sürdürülmüştür: “... *Büyükelçi de böyle davrandığına göre, mektubun hükûmet tarafından açıklanması bir zaruret haline gelmiştir. Senatoda bütün gruplar da açıklanmasını istemişlerdir. Ayrıca Büyükelçinin Türkiye ve Türkleri daha iyi tanımaya çalışmasını tavsiye ve ihtar ederiz.*”

ABD'nin, Kıbrıs'a müdahalesinde Türkiye'ye engel olduğu vurgusu, Senato görüşmelerinin bittiğinden ve bu görüşmelerdeki konuşmalardan söz edilen “*GENEL GÖRÜŞME SONA ERDİ*”¹⁷² başlığıyla verilen haberde bir kez daha yapılmıştır. Hıfzı Topuz Bekata'nın sözleriyle verilen bu durum haberde şu şekilde ifade edilmiştir:

“... Bekata, ayrıca, Amerika'nın Türkiye'nin müdahalesine engel olduğunu ve bunu Amerika devlet adamlarından Acheson'un dahi ileri sürdüğünü, Johnson'un İnönü'ye gönderdiği mektubun Türk milletine yazılamayacak bir mektup olduğunu ve bunun Türk milletince bilinmesinde fayda gördükleri için açıklanmasında ısrar ettiklerini belirtmiştir.”

13-14 Ocak 1966 yılına kadar özet olarak açıklanan Johnson'ın ve İnönü'nün mektuplarının tamamının açıklanması Meclis ve Senato görüşmelerinde tartışmalara yol açmıştır. Ancak *Hürriyet* gazetesinin Johnson'ın mektubunun tamamını yayımlaması üzerine İnönü'nün yanıtının da yayımlanması zorunlu olarak görülmüştür. *Cumhuriyet* gazetesi de İnönü'nün yanıtının tamamını “*İNÖNÜ'NÜN JOHNSON'A CEVABI*”¹⁷³ başlığıyla verdiği haberde yayımlamıştır. Haberin girişinde ise bu mektubun yayımlanmasının zorunlu hâle geldiğinden söz edilerek şunlar söylenmiştir:

“... Başkan Johnson'un mektubu gizli celse'de okunduğu için bugüne kadar sadece özet şeklinde yayınlanabilmişti. Dün bir gazetede mektup yayınlanınca İnönü'nün verdiği cevabın da yayınlanması kaçınılmaz hâle gelmiş ve hükûmet, Senatoda da açıklandığı gibi cevabi mektubun yayınlanması hakkında kararlı olduğunu, ancak Senatodan yetki verilmesi gerektiğini bildirmiştir...”

Gazetede Johnson'ın da mesajında yazdıklarına değinilerek Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesini engellediğinden söz edilmiştir.

¹⁷² Cumhuriyet, 9 Ocak 1966.

¹⁷³ Cumhuriyet, 14 Ocak 1966.

Johnson Mektubu'nun ilk defa *Hürriyet* gazetesinde yayımlanması üzerine gazetenin bu sayısı toplattırılmış ve gazete hakkında soruşturma açılmıştır. *Cumhuriyet* gazetesi de “«*Hürriyet*» toplatıldı ve tahkikata geçildi”¹⁷⁴ başlıklı haberinde bu konudan söz etmiştir. İsmet İnönü'nün Johnson'a yanıt niteliğindeki mesajını yayımlayan *Cumhuriyet*, *Milliyet* ve *Akşam* gazetelerine de kovuşturma açılmış ve gazetelerin toplatılması istenmiştir. Bu olaya da “*Cumhuriyet hakkında kovuşturma açıldı toplama talebi reddedildi*”¹⁷⁵ başlıklı haberde yer veren gazete, gazeteleri toplama talebinin ise reddedildiğini belirtmiştir. Ayrıca mektupların yayımlanmasından dolayı *Cumhuriyet* gazetesi Ankara temsilcisi Kemal Ayder ve *Hürriyet* gazetesi Ankara Temsilcisi Cüneyt Arcayürek'in ifadeleri alınmıştır. Bu olaya da gazetede “*Mektuplarla ilgili kovuşturma Aydar ve Arcayürek'in ifadeleri alındı*”¹⁷⁶ başlıklı haberde değinilmiştir.

Mektupların tam metninin gazetelerde yayımlanması üzerine Meclis'te bu konu ile ilgili tartışmalar yaşanmıştır. Liderlerin görüşlerine yer verilen “*Bütün belgeler bir kitap halinde açıklanmalıdır*”¹⁷⁷ başlıklı haberde, mektupların içeriğinin basına sızması nedeniyle devlet mekanizmasında bir sızıntı olduğu vurgusu liderlerin sözleri verilerek yapılmıştır. Haberin sürmanşetinde de verilen yazı ile bu düşüncenin vurgulanmaya çalışıldığını söylemek mümkündür. Bu söz şu şekildedir: “*Devlet mekanizmasının muhtelif yerlerinde sızmalar var*”

Hürriyet gazetesinde Johnson Mektubu'nun içeriğinin yayımlanmasından sonra *Cumhuriyet* gazetesinde de İnönü'nün yanıtı yayımlanmıştır. Ancak bunlar Hükümet tarafından resmî olarak açıklanmadan yayımlanmışlardır. 16 Ocak 1966 tarihinde ise *Cumhuriyet* gazetesi “*Mektuplar resmen açıklandı*”¹⁷⁸ başlığıyla verdiği haberde bu mektupların resmen açıklandığından söz ederek iki mektubu da yayımlamıştır. Mektupların Türkiye'de açıklanması üzerine ABD'de de yayımlanmıştır. Bu konu da gazetede “*Mektupları Beyaz Saray da açıkladı*”¹⁷⁹ başlıklı haberde açıklanmış ve haberin sonunda ABD'nin, Türkiye ile olan dostça ilişkilerinin sürdüğü vurgusu yapılmıştır: “... *Beyaz Saray bu mektupların metinlerini yayınlarken, Birleşik Amerikanın Türkiye ile devam eden sıkı ve dostça münasebetlere yüksek bir değer vermeye devam ettiğini de açıklamıştır.*”

¹⁷⁴ *Cumhuriyet*, 14 Ocak 1966.

¹⁷⁵ *Cumhuriyet*, 15 Ocak 1966.

¹⁷⁶ *Cumhuriyet*, 23 Ocak 1966.

¹⁷⁷ *Cumhuriyet*, 15 Ocak 1966.

¹⁷⁸ *Cumhuriyet*, 16 Ocak 1966.

¹⁷⁹ *Cumhuriyet*, 16 Ocak 1966.

Sona eriş haberleri olarak adlandırılan üçüncü dönemde *Cumhuriyet* gazetesinde Johnson Mektubu ve sonrasında yaşanan olaylarla ilgili on tane köşe yazısı bulunmaktadır. Bu köşe yazılarından dört tanesi Nadir Nadi'ye, üç tanesi "Günün notları" adı altında Ecvet Güresin'e, iki tanesi "Pencere" adı altında İlhan Selçuk'a aittir. Bir köşe yazısı da isimsiz olarak yayımlanmıştır.

Nadir Nadi "*En güçlü yanımız*"¹⁸⁰ başlığını verdiği yazısında genel olarak Türkiye'nin emperyalist emellerle beslenmeyen, barışçı bir ülke olduğundan söz etmiştir. Yunanistan'ın ise Kıbrıs konusunda emperyalist bir yol tuttuğunu belirten yazar, Yunanistan'ın bu konuda ABD ve İngiltere'nin gizli desteğini kazandığını ifade etmiş ve şunları söylemiştir:

"... Oysa Kıbrıs dâvasında Yunanistanın tuttuğu yol, emperyalizmin tâ kendisidir. Biz, ya aramızdaki güç farkına bakarak komşumuzu azımsadığımız, ya da «hak ve hürriyet» uğruna çırpındıklarını söyleyen büyük müttefiklerimize inandığımız için bu konuda gevşek davrandık. Komşumuz ise, bizim davranışımızdan da yararlanarak, gece gündüz demedi çalıştı. İngiltere ile Amerikanın gizli desteğini zaten kazanmıştı..."

Türkiye'nin bundan sonraki süreçte yapması gerekenin ise müdahale hakkını gerekli hallerde kullanması olduğunu ifade etmiştir:

"... Yapacağımız ilk şey, değerli konuşmacıların da Mecliste belirttikleri gibi bundan böyle olup bittilere kat'iyen boyun eğmemek, yürürlükte bulunan andlaşmaların tanıdığı müdahale hakkımızı gerektiğinde derhal kullanacağımızı hiçbir şüpheye yer bırakmaksızın dost düşman bütün ilgililere bildirmektir..."

Nadir Nadi bir başka yazısında ise CHP ile AP arasında geçen mektupların açıklanması veya açıklanmaması tartışmalarına değinmiş ve mektupların yayınlanıp yayınlanmamasının ve mektuptaki tehditler nedeniyle müdahalenin engellenmesinin asıl önemli olan konu olmadığını belirtmiştir. Yazara göre önemli olan bundan sonraki süreçte ne yapılacağıdır. Nadi, bu durumu şu şekilde açıklamıştır:

*"... Evet mesele dün ne yaptığımız değil, asıl bundan böyle ne yapacağımızdadır. Yarın Adadaki soydaşlarımız yeni bir saldırıya uğrar, ya da Yunanistanla silâhlı bir çatışma haline girmemizi gerektiren bir olay çıkarsa ne yapacağız? Johnson, Demirel'e bir mektup yazıp da dur derse duracak mıyız?"*¹⁸¹

İki partinin böylesine önemli bir konuyu iç politikada değersizleştirmesini ise eleştiren yazar yazısını şu şekilde sürdürmüştür: "*... Böylesine ulusal bir dâvayı iç politika çekişmelerine âlet edip soysuzlaştırırsak gerçekten yazık olur. Partiler*

¹⁸⁰ Nadir Nadi. (1965). "En güçlü yanımız", *Cumhuriyet*, 29 Aralık.

¹⁸¹ Nadir Nadi. (1965). "Henüz Vakit Varken", *Cumhuriyet*, 30 Aralık.

birbirlerini karşılıklı suçlandırma yarışına vaktinde son vermezlerse bir gün millet onları toptan suçlandıracaktır.”

Nadir Nadi “*Kıbrısın Ardından*”¹⁸² başlıklı yazısında, Türkiye’nin, Kıbrıs sorununu iç politikada öne sürerek kendini hırpalarken Yunanistan’ın ise Batı Trakya’da yaşayan Türkleri ezmek için hem ekonomik hem de kültürel anlamda bir baskı altına aldığından söz etmiştir: “*Biz burada «Kıbrıs dâvasını kim bu hale getirdi?» diye birbirimizi hırpalamağa çalışaduralım, karşı tarafta Megalo-İdea’cılar bakınız nasıl sistemli bir düzen içinde, günlük olayların iniş çıkışlarına aldırmaksızın politikalarını yürütüp duruyorlar.*” Yunanlıların yaptığı baskılarla Türklere yönelik uygulamalarından örnekler veren yazar, aslında Kıbrıs sorununun ardında daha başka davaların olduğunu belirtmiştir.

“*Olayların Gerçek Yüzü*”¹⁸³ isimli yazısında, Kıbrıs davasının Türk ve Yunan ulusu arasında olan bir sorun olarak görülmemesi gerektiğinden söz eden Nadi, böyle bir durumda emperyalist devletlerin birer oyuncağı hâline gelinebileceğini belirtmiştir. Bu nedenle asıl sorunun Yunan ulusu ile değil Yunan yöneticileri ile olduğunu vurgulamıştır. Bu düşüncesini ise yazar yazısında şu şekilde ifade etmiştir:

“... Bir kez, sorunu Türk ulusu ile Yunan ulusu arasında bir kan dâvası haline indirgemekten (irca etmekten) dikkatle sakınmalıyız. Böyle yaparsak, asıl o zaman büyük emperyalistlerin elinde oyuncak olur, uluslararası pazarlıkta onların vakit kazanması uğruna biz boşu boşuna yıpranırız. Karşımızda Yunan ulusu değil, Yunan yöneticilerinin bulunduğunu unutmamalıyız.”

İlhan Selçuk “*Mektup*”¹⁸⁴ isimli yazısında mektupların açıklanması konusunda yaşanan tartışmaları izlediğinden söz ederek Demirel’in ABD’yi savunucu sözleri karşısında yaşadığı şaşkınlığı belirtmiştir. ABD’nin, Türkiye’nin müdahalesini önleyen sert mesajından sonra Başbakanın, ABD’yi savunmasının doğru olmadığını belirten yazar bu düşüncesini şu şekilde ifade etmiştir: “*... Bugün Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlığı koltuğunda oturan zatın, memleketin en buhranlı gününde Amerikayı savunmak için milli haysiyet endişelerini de ayaklar altına alan bu mantığı milli şuura vurulmuş en büyük darbedir.*” Böyle bir savunmanın sadece Başbakanın değil bütün insanların yapmaması gereken bir davranış olduğunu savunan yazar yazısını şu şekilde sürdürmüştür:

“... Amerika Cumhurbaşkanının Türk Başbakanına diplomatik deyişle «diplomasi nezaketinin kurallarını ayaklar altına alan», başyazar deyişiyle «yakişksız» ve düpedüz

¹⁸² Nadir Nadi. (1966). “Kıbrısın Ardından”, Cumhuriyet, 9 Ocak.

¹⁸³ Nadir Nadi. (1966). “Olayların Gerçek Yüzü”, Cumhuriyet, 11 Ocak.

¹⁸⁴ İlhan Selçuk. (1965). “Mektup”, Cumhuriyet, 30 Aralık.

deyişle «hakaret dolu» mektubunu hazmedecek ölçülere düşmek, Türkiye Başbakanı için değil sokaktaki vatandaş için bile affedilmez bir davranıştır.”

İlhan Selçuk diğer bir yazısında ise Johnson’ın mesajında yazdığı bazı maddelere dikkati çekmiş, ABD’nin Kıbrıs’a yapılacak müdahaleden nasıl haberdar olduğunu sorgulamış ve ABD’nin haberi olmadan bir şey yapılamayacağı sonucuna ulaşmıştır: “... *Amerika bugün Türkiyenin içinde üslenmiş durumdadır. Millî Savunmamızda Amerikanın haberi olmadan bir adım atmak kabil değildir...*”¹⁸⁵

Ecvet Güresin ise yazısında Kıbrıs sorunu konusunda Meclis’te yapılan görüşmelerin amacını sorgulamıştır. AP’nin ve CHP’nin mektubun açıklanması konusunda yaptığı tartışmaların olmaması gereken bir şey olduğunu ifade eden Güresin, bu tartışmalardan yenik olarak çıkanın ne olduğunu şu şekilde belirtmiştir: “... *Sayın Çağlayangil mi kazandı, yoksa Sayın Erim mi? Genel görüşmeden çıkan sonuca göre, ikisini birden galip ilân etmek en doğrusudur. Mağlûba gelince, o da ortada: Türkiye’nin Kıbrıs dâvası..*”¹⁸⁶

Genel olarak patrikhane olayından söz ettiği bir yazısında Güresin, ABD Büyükelçisinin, ABD’nin hiçbir zaman Türkiye’nin müdahalesine engel olmadığını söylemesi ile birlikte Büyükelçinin, Türkiye’nin iç politikasına dahil olduğunu belirtmiştir. ABD’nin tutumundan dolayı Türkiye’ye bağlı olmadıklarından söz eden yazar bu durum için “... *Amerikalı dostlarımızın Türkiye’ye gönülden bağlı olduklarına nasıl inanalım?*”¹⁸⁷ demiştir.

İnönü’nün yanıtı karşısında Johnson’ın Mektubu’nu savunan bir kesimin olduğundan bahseden Güresin, bu durumun olmaması gereken bir davranış olduğunu belirtmiştir. Millî menfaatleri bile düşünmediklerini ifade eden yazar bu görüşünü şu şekilde açıklamıştır:

*“... Öylesine gözleri dönmüş ki bazılarının, Türkiyenin çıkarlarını, yalnız çıkarlarını da değil, millî gururunu ellerinin tersiyle bir yana itip, çalakalem Başkan Johnson’u savunuyorlar. Kime karşı? Türkiye adına cevap veren o zamanın Başbakanına karşı...”*¹⁸⁸

Gazetede isimsiz bir yazı yayımlanmıştır. “MEKTUPLAR”¹⁸⁹ başlıklı bu yazıda hem Johnson’ın hem de İnönü’nün mesajlarına ve içeriklerine değinilmiştir. Mektupların açıklanmasıyla nelerin değiştiğinin sorgulandığı yazı şu şekilde başlamıştır: “*Ne oldu*

¹⁸⁵ İlhan Selçuk. (1966). “İçimizdekiler”, Cumhuriyet, 15 Ocak

¹⁸⁶ Ecvet Güresin. (1965). “Görüşme bitti, Kıbrıs askıda”, Cumhuriyet, 31 Aralık.

¹⁸⁷ Ecvet Güresin. (1966). “Amerikanın esef verici tutumu”, Cumhuriyet, 5 Ocak.

¹⁸⁸ Ecvet Güresin. (1966). “Acı bir görünüş”, Cumhuriyet, 17 Ocak.

¹⁸⁹ (1966). “Mektuplar”, Cumhuriyet, 15 Ocak.

açıklandı da? Amerika, Türkiye ile ilişkilerini kesti mi? Türkiyede Amerikan düşmanlığı mı körüklendi?” İnönü’nün yanıtı niteliğindeki mesajından bazı maddelere yer veren yazar, İnönü’nün mektubunda bir düşmanlık algısı olmadığı vurgusunu yapmıştır: “... Cevabî mektupta bize göre, bir düşmanlık değil, Türkiyenin büyük dostu Amerikaya haklı dâvasını anlatamamış olmanın ıstırapı vardır ve zaten sayın İnönü bu ıstıraptan o zamanlar çokça bahsetmiştir.” Bu mesajların ABD ile olan dostluğunu tamamen ortadan kaldırmadığını ifade eden yazar, yazısını şu şekilde sürdürmüştür:

“... Bütün bunlar gerçi Türk - Amerikan dostluğunu gölgelememiş değildir. Ancak iddia edildiği gibi bir hesap kesmeden de söz edilemez. Başkan Johnson, diplomatik nezaket kurallarının ve devletlerarası eşitlik kavramının üzerine çıkmış ve bir Türk Başbakanı da kendisine çok daha başka üslup içinde gereken cevabı vermiştir. Hepsi bu kadar...”

6.2.3.2. Hürriyet gazetesinde yayımlanan haberler ve köşe yazıları

28 Aralık 1965-31 Ocak 1966 tarihleri arasındaki bu dönemde *Hürriyet* gazetesinde konu ile ilgili 21 haber yayımlanmıştır. Yayımlanan bu haberlerin geneline bakıldığında *Hürriyet* gazetesinde, Kıbrıs konusunda yapılan Meclis ve Senato görüşmelerinin içeriğinin aktarıldığı, mektupların yayımlanmasının gerektiğinin ifade edildiği görülmektedir. Bu dönemde *Hürriyet* gazetesinin önemini ise Johnson Mektubu’nu yayımlayan ilk gazete olması oluşturmuştur. Gazete bunun “bir gazetecilik görevi” olduğu vurgusunu yapmıştır. Gazetede işlenen temalardan birisinin de, CHP’nin iktidardayken Johnson’un ve İnönü’nün mesajlarının içeriklerinin kamuoyundan gizlenmesini isterken muhalefete geçtiğinde bu mektupların açıklanmasının gerekliliğini vurgulaması olduğunu söylemek mümkündür.

Hürriyet gazetesinde konu ile ilgili ilk haber “KIBRIS İÇİN AKTİF BİR SİYASET İSTENDİ”¹⁹⁰ başlığıyla verilen Meclis görüşmeleridir. Bu görüşmelerde Kıbrıs konusu konuşulmuş, liderlerin bu konu hakkındaki görüşleri haberde belirtilmiştir. Haberde ABD’nin, Türkiye’nin, Kıbrıs’a yönelik her müdahale etmek istemesinde karşısına çıkarak onu önlediği Nihat Erim’in sözleri aktararak verilmiştir:

“... CHP grubu adına konuşan Nihat Erim Amerika’nın Türkiye ne zaman Kıbrıs’a müdahale etmek istemesi kesin olarak karşısına çıktığını, dünyada hiçbir meselenin Amerika ve Rusya’ya rağmen halledilemeyeceğini ifade etmiş; Amerika’nın Türkiye’nin müdahale etmek istemesi üzerine, işe karıştığını belirtmiş...”

¹⁹⁰ *Hürriyet*, 28 Aralık 1965.

Görüşmeler sırasında Johnson’ın mektubunun açıklanması konusu gündeme gelmiş ve Nihat Erim bu mektubun açıklanmasının zamanının geldiğini ifade etmiştir.

Kıbrıs konusundaki Meclis görüşmeleri ile ilgili bilgilere, “*JOHNSON’UN MEKTUBU MECLİSİ KARIŞTIRDI*”¹⁹¹ başlıklı haberde de verilmeye devam edilmiştir. Kıbrıs görüşmeleri sırasında gerçekleştirilen gizli oturum zabıtlarının ve Johnson Mektubu’nun açıklanmasının istendiği görüşmelerde müzakere yapıldığına ve oylama sonucunda mektubun açıklanması reddedildiğinden söz edilen haberde, CHP’nin iktidarda iken bu mektupların gizli kalmasını istediği ancak muhalefetteyken bu mektupların yayımlanması gerektiğini düşündüğü gazete tarafından ifade edilmiş ve şöyle söylenmiştir:

“... İktidarda iken mektubu gizlenmesine ve o zamanki Kıbrıs’a ait bilgilerin gizli celse içinde Meclise sunulmasına itina eden CHP, bugün Mecliste bu zabıtların ve mektubun açıklanmasının “halka doğruyu intikal ettirmek,, gerçeği olduğunu sözcüsü Coşkun Kırca vasıtasıyla ifade etmiştir.”

Kıbrıs genel görüşmelerinin sona erdiğinin belirtildiği “*İktidar ve Muhalefet Kıbrıs için Çatıştılar*”¹⁹² başlıklı haberde de iktidar ve muhalefet partisinin Kıbrıs konusunda birbirlerini suçladıklarından söz edilmiştir. Liderlerin konuşmalarına yer verilen haberde Nihat Erim’in konuşması için “bir temize çıkma” konuşması vurgusu yapılmıştır:

“... Türkiye’den sonra celse 18’e kadar iftar için tatil olunmuş ve görüşmeler tekrar başladığında söz alan Nihat Erim, bugüne kadar CHP iktidarlarına Kıbrıs konusunda söylenenleri ele alarak, “Bir temize çıkma” konuşması yapmıştır. CHP sözcüsüne göre, Kıbrıs meselesindeki münakaşanın püf noktası Johnson’un mektubudur...”

Johnson Mektubu’nun yayımlanmasını Hükümet istememiştir. “*Demirel “Mektup üzerinde fazla durmayın,, dedi”*”¹⁹³ başlığıyla verilen haberde de Başbakanın sözlerine yer verilerek önemli olanın Kıbrıs konusu olduğu ifade edilmiştir. Gazetecilerle görüşen Başbakan Kıbrıs önemli bir konuya mektup üzerinde kimsenin durmaması gerektiğini belirtmiştir ve şunları söylemiştir: “... Öyleyse mektubun ve bunların üzerinde fazla durmayın, genel görüşme dâvaya ışıkt tutmuştur...”

ABD’nin, Türkiye’nin, Kıbrıs’a yönelik müdahalesini engellediği daha önce belirtilmiştir. Ancak dönemin ABD Büyükelçisi P. Hart durumun böyle olmadığını düşünmektedir. *Cumhuriyet* gazetesinde de önemli olarak görülen bu habere *Hürriyet*

¹⁹¹ Hürriyet, 29 Aralık 1965.

¹⁹² Hürriyet, 30 Aralık 1965.

¹⁹³ Hürriyet, 31 Aralık 1965.

gazetesi de yer vermiş ve “*KIBRIS’A MÜDAHALE ETMENİZE BİZ MANİ OLMADIK*”¹⁹⁴ başlıklı haberde bu konuya değinmiştir. Büyükelçiye göre ABD’nin, Türkiye’nin müdahalesini önlemesi gibi bir durum söz konusu değildir. ABD sadece Türkiye’ye dost bir ülke olarak “tavsiye” de bulunmuştur:

“Şu andaki faraziyenin gerçek oluşu karşısında, Amerika Birleşik Devletleri’nin tutumunun ne olacağını ben kestiremem. Ancak sizin Kıbrıs’a geçen sene yapmak istediğiniz müdahale teşebbüsüne, hiçbir zaman Hükümetimiz tarafından mâni olunmamıştır. Sadece, bu bölgedeki barışın idamesi için her zaman olduğu gibi, dost ve kardeş devlet olarak, Hükümetim, Hükümetinize tavsiyede bulunmuştur.”

Büyükelçinin söyledikleri Senato’daki görüşmelerde de ele alınmış ve Johnson Mektubu’nun açıklanması gerektiği vurgusu yapılmıştır. Haber şu şekilde sürdürülmüştür: “... *Kontenjan senatörlerinden Sadi Kocas, Amerikan Elçisinin verdiği demeci tenkid etmiş, “Büyükelçi de böyle konuştuğuna göre, mektubun açıklanması zaruret haline gelmiştir” diye konuşmuştur.*”¹⁹⁵

Hürriyet gazetesinin bu dönemdeki önemi Johnson Mektubu’nun tam metnini yayımlayan ilk gazete olmasıdır. Cüneyt Arcayürek tarafından “*JOHNSON’UN MEKTUBU*”¹⁹⁶ ismiyle yayımlanan bu haber için *Hürriyet* gazetesi bunun “bir gazetecilik görevi” olduğunu vurgulamıştır: “*Herkesin merak ettiği mektubu elde edip açıklamak bir gazetecilik görevidir.*” Tarafsız bir gazete olduğu vurgulanan *Hürriyet*’in böyle bir haberi yayımlamaktan dolayı şeref duyduğu da gazetede belirtilmiştir.

CHP’nin iktidar olduğu dönemde bu mektubun içeriğini sakladığı vurgusu bu haberde de yapılmış ve şu şekilde ifade edilmiştir:

“... İktidarı zamanında, bu mektubun ortaya çıkmaması için elinden gelen hiçbir şeyi esirgemeyen CHP, Meclis’te “Johnson mektubu”nu politikasına tek mesned yapmıştır. İktidar partisi AP’de, bu mektubu CHP’nin ısrarı ile okutmamak için vazgeçmek istemediği bir inatla, direnmiştir.”

Kıbrıs konusu hakkında görüşmelerin yapıldığı Meclis ve Senato görüşmelerinde iktidar partisi Johnson Mektubu ve İnönü’nün bu mektuba yanıtının yayımlanmaması gerektiği düşüncesini savunurken, *Hürriyet* gazetesinin Johnson Mektubu’nu yayımlaması üzerine bu düşünceden vazgeçerek mektupların içeriklerinin açıklanmasına karar vermiştir. *Hürriyet* gazetesi bu konudaki haberini, “*Johnson’un mektubunun Gazetemizde yayınlanması üzerine HÜKÜMET MEKTUPLARI AÇIKLAMA KARARI*

¹⁹⁴ *Hürriyet*, 4 Ocak 1966.

¹⁹⁵ *Hürriyet*, 8 Ocak 1966.

¹⁹⁶ *Hürriyet*, 13 Ocak 1966.

*ALDP*¹⁹⁷ başlığıyla vermiştir. Senato'nun mektupların açıklanması konusunda hükümeti serbest bıraktığı belirtilen haberde Johnson'ın Mektubu'nun yayımlanmasının İnönü'nün yanıtının da yayımlanmasını zorunlu kıldığı düşüncesi Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil'in sözleriyle ifade edilmiştir: “...*Bu mektubun yayınlanması, cevap olarak yazılan İnönü'nün mesajının da açıklanmasını zaruri kılmaktadır. Hükümetimiz bu kararı almıştır, demiştir.*”

Muhalefet partilerine her seferinde karşı çıkan Hükümet, *Hürriyet* gazetesinde Johnson Mektubu'nun yayımlanmasının ardından mektupları açıklama kararı vermiştir. Bu nedenle mektupların tam metni basın mensuplarına verilmiştir. *Hürriyet* gazetesi de bu konuyu “... *VE HÜKÜMET MEKTUPLARI AÇIKLAD*”¹⁹⁸ başlığıyla verdiği haberle duyurarak mektupların basın mensuplarına verildiğini belirtmiş ve haber şu şekilde sürdürülmüştür: “*Böylece, bir aya yakın bir süredir açıklanmaları için beş muhalefet partisinin çaba gösterdiği mektuplar, resmen kamuoyuna sunulmuş olmaktadır.*”

Hürriyet gazetesinin mektubu yayımlaması üzerine gazeteye soruşturma açılmasına “*Yazı İşleri Müdürümüz Savcılıkta ifade verdi*”¹⁹⁹ başlıklı haberde değinilmiştir. Mektubun yayımlandığı tarih olan 13 Ocak 1966 sayılı *Hürriyet* gazetesinin toplattırıldığına da haberde değinilmiştir. Bir diğer haberde ise mektubu yayımlayan Cüneyt Arcayürek'in ifadesinin alındığı belirtilmiş ancak TCK'nın hangi maddesine göre suçlu bulunduğu belirtilmediğinden söz edilmiştir.²⁰⁰

Johnson'ın Mektubu, Türkiye'de açıklandıktan sonra ABD'de de yayımlanmıştır. Mektubun açıklanmasından sonra ABD'de Johnson'a yönelik eleştiriler olmuştur. *Hürriyet* gazetesi bu konuyu “*İnönü'ye yazılan mektup ittifakı sarsıcı bulundu*”²⁰¹ başlıklı haberinde vermiştir. Haberde Birleşik Amerika Temsilciler Meclisinde Cumhuriyetçi Partinin NATO ve Atlantik topluluğu sorunları Başkanı Paul Findley'in yaptığı eleştiriler üzerinde durulmuştur. Özellikle mektupta NATO ile ilgili olan maddeyi eleştiren Findley, “*Başka bir deyişle, Birleşik Amerika'nın Türkiye'yi Sovyet saldırısına karşı savunma konusundaki herhangi bir kararı otomatik olmayıp şarta bağlı olacaktır*” demiştir. Findley'in yaptığı eleştirilerin verilmeye devam edildiği haberde sorduğu soru da belirtilerek haber şu şekilde sürdürülmüştür: “... *Acaba, durum tersine olsaydı ve meselâ*

¹⁹⁷ *Hürriyet*, 14 Ocak 1966.

¹⁹⁸ *Hürriyet*, 16 Ocak 1966.

¹⁹⁹ *Hürriyet*, 14 Ocak 1966.

²⁰⁰ *Hürriyet*, 23 Ocak 1966.

²⁰¹ *Hürriyet*, 19 Ocak 1966.

Dominik Cumhuriyetindeki buhranda olduğu gibi Amerika'nın çıkarlarını korumayı amaç güden tasarılarımız bizden daha kuvvetli bir müttefikimiz tarafından felce uğratılsaydı biz nasıl hareket ederdik?"

28 Aralık 1965-31 Ocak 1966 tarihi aralığını kapsayan bu dönemde *Hürriyet* gazetesinde konu ile ilgili bir tane köşe yazısı bulunmaktadır. Bu yazı "Ankara'da Durum" adı altında Cüneyt Arcayürek'e aittir.

Arcayürek, bu yazısında genel olarak Johnson Mektubu'nun açıklanması tartışmalarına değinmiştir. Yazara göre, Meclis'te ve Senato'da görüşülecek olan Kıbrıs sorununa bir çare bulunabileceği düşünülürken aslında amaç Kıbrıs'ın geleceği değilmiş, CHP'nin intikam alabilme duygusu ağır basıyormuş. Arcayürek, bu durumu şu şekilde belirtmiştir:

*"... CHP' nin genel görüşme talebinden beklenen, Meclislerin Kıbrıs ve onun ötesindeki bütün dış meselelere bir çare, bir merhem bulunabileceğiydi. Meğer, dâva, elimizden iyice kayan Kıbrıs'ın geleceği değilmiş, dâva, CHP'nin geçmişte kendisine yönetilen suçlamalardan arınma telâşı, biraz da intikam alabilme duygusunu tatmin edebilmesiymiş."*²⁰²

CHP için bu düşünceye sahip olan yazar iktidar partisinin de tutumunun doğru olduğunu düşünmenin yanlış olacağını belirtmiştir: *"... Buna karşıt iktidarın tutumunu da beğenmek, yerinde olduğunu söylemek de mümkün değildir. AP Hükümeti, CHP'nin tutumuna ayak uydurmaktan başka hiçbir şey yapmış değildir."*

Bu dönemin vurgulanan temalarından biri olan CHP'nin muhalefete geçtiği zaman mektupları açıklama isteğinin oluşması durumuna Cüneyt Arcayürek de yazısında değinmiştir. CHP'nin geçmişini savunmaktaki dayanağının Johnson'ın mektubu olduğunu ifade eden yazar yazısını şu şekilde sürdürmüştür:

"İktidarı devrinde CHP, bu mektubu gelinlik kızların çeyizi gibi saklamakta ustalık göstermiştir de, muhalefete geçince kamuoyunda beraat ilâmı alabilmek için, "Mektup da mektup" demekten kendini alamamıştır. Sırf CHP'den bir taziyik geldiği için mektubu AP Hükümeti açıklamamıştır."

Johnson'ın mektubunun açıklanması gerektiğini düşünen yazar bunun nedeni olarak ise şunları ifade etmiştir:

"... Öte yandan, Johnson'un mektubunun açıklanması bir zaruret halini almıştır. O türlü konuşmalar olmuştur ki, 6. Filonun İskenderun ile Ada arasında olduğu, İngiliz uçaklarının tepemizde devriye gezdiği söylenilmiş ve bütün bunlar bu mektuba bağlanmıştır. Bütün bunların açığa çıkması için, Johnson'un mektubunun ortaya dökülmesi şarttır."

²⁰² Cüneyt Arcayürek. (1966). "Havanda su dövdük", *Hürriyet*, 9 Ocak.

6.2.2.3. Tercüman gazetesinde yayımlanan haberler ve köşe yazıları

Tercüman gazetesinde Johnson Mektubu ve sonrasında yaşanan olaylarla ilgili 28 Aralık 1965-31 Ocak 1966 tarihi aralığında 17 haber yayımlanmıştır. Genel olarak Meclis ve Senato görüşmelerinin açıklandığı bu dönemde verilen konular arasında mektupların içeriklerinin açıklanması da bulunmaktadır. Ayrıca köşe yazılarında verilen temanın ise CHP'nin mektupları açıklama isteğinin nedeninin AP'yi yıpratmak olduğunu söylemek mümkündür.

Bu dönemde Tercüman gazetesinde konu ile ilgili yayımlanan ilk haber Meclis görüşmesidir. Kıbrıs konusunun görüşülmesi için gerçekleştirilen bu görüşmede AP sözcüsünün Kıbrıs konusunda CHP'yi suçladığı haberin alt başlığında verilmiştir. “MECLİSTE, MİLLİ DİŞ POLİTİKA TESBİTİ İSTENDİ”²⁰³ başlığı ile verilen bu haberde görüşme sırasında konuşma yapan liderlerin görüşleri ve söyledikleri aktarılmıştır. Görüşmede Johnson Mektubu'nun kamuoyuna açıklanması gerektiği Nihat Erim'in sözleri aktararak gazetede verilmiştir: “... Erim, daha sonra Cumhurbaşkanının «Amerikanın müdahaleye mâni olmadığı şeklindeki sözlerinin gazetelere yanlış aksettığını söylemiş ve Johnsonun İnönüye yazdığı mektubun açıklanmasını istemiştir. Bu sözlere AP liler müdahale etmişlerdir.” Haberin sonunda mektupların açıklanması yönünde önerge verildiği belirtilmiş ve şu şekilde ifade edilmiştir: “... Asal'ın konuşmasından sonra Kıbrıs ile ilgili gizli görüşme zabıtlarının ve Johnsonun İnönüye yazdığı mektubun açıklanmasını isteyen önergeler verilmiş, başkan bunun bir sonraki oturumda oya arzedileceğini bildirmiştir.”

Meclis görüşmelerinin önemli konularından birisi olan Johnson Mektubu, tartışmaların yaşanmasına neden olmuştur. Bu mektubun içeriğinin kamuoyuna açıklanıp açıklanmayacağı ile ilgili konunun yer aldığı ikinci haber gazetede “Johnson'un mektubu dün Meclisi karıştırdı”²⁰⁴ başlığıyla verilmiştir. Kıbrıs'a yapılacak müdahalenin önlenmesinde etkili olan faktörün ne olduğunun bilinmesinin önemli olduğunun belirtildiği haberde bu durum Coşkun Kırca'nın sözleriyle ifade edilmiştir: “... Coşkun Kırca, C.H.P. Grubu adına söz almış ve: «Kıbrıs konusunun mihrak noktası Kıbrıs adasına yapılacak çıkartmanın önlenmesinde hangi faktörün rol oynadığıdır» demiştir. C.H.P. sözcüsü «C.H.P nin Türk milletinden gizliyeceği bir şey yoktur» demiştir.” İktidar

²⁰³ Tercüman, 28 Aralık 1965.

²⁰⁴ Tercüman, 29 Aralık 1965.

partisi ise bu mektupların içeriklerinin kamuoyuna açıklanmaması gerektiğini belirtmiştir. Bunun nedeni olarak ise dış itibarın zedelenebileceği gösterilmiş ve haber şu şekilde sürdürülmüştür:

“... Daha sonra AP grubu adına Erol Akçal söz almış, şahsi mektupların yayınlanmasından yana olmadığını söylemiş, Amerika Devlet Başkanından İnönü’ye yazılan Johnsonun mektubunun açıklanması halinde devletlerarası münasebetlerin gizliliği prensibinin çiğneneceğini ve dış itibarımızın düşeceğini bildirmiştir.”

Tercüman gazetesi, Kıbrıs’a yönelik bir müdahale yapılması gerektiği vurgusunu bu dönemde de yapmıştır. “*KIBRIS’A DERHAL “ÇIKARTMA,, YAPILMASI İSTENDİ*”²⁰⁵ başlıklı haberde bu temanın işlendiği görülmektedir. Aslında CKMP Genel Başkanı Alparslan Türkeş’e ait olan bu düşünce, haberin başlığı olarak verilmiştir.

Başbakan Süleyman Demirel’in gazetecilerle yaptığı görüşmenin aktarıldığı “*Demirel: “Görüşmeler olumlu sonuçlar verdi,, dedi*”²⁰⁶ başlıklı haberde Demirel açısından önemli olanın Johnson Mektubu değil Kıbrıs olduğu belirtilmiştir. Gazetecilere “*siz Kıbrısın mı, yoksa mektubun mu peşindesiniz?*” diye soran Demirel “*Kıbrısın peşindeyiz*” yanıtını aldığında “*Öyleyse müsterih olun...*” demiştir. Haberde ayrıca Türkiye’nin emperyalist bir ülke olmadığı vurgusu Demirel’in sözleriyle verilmiştir.

Kıbrıs konusu Meclis’in dışında Senato’da da görüşülmüştür. Senato görüşmelerinin yapılacağı ile ilgili bilgilerin verildiği haberin başlığı dikkat çekmektedir. Bir dış politika konusu olan Kıbrıs sorununun iç politika sorunu hâline dönüştürülmeye çalışıldığı ifade edilen haberin başlığı, “*KIBRIS, İÇ POLİTİKA MESELESİ YAPILMAK İSTENİYOR*”²⁰⁷ şeklindedir. Gazete, Demirel’in açıklamasını başlığa taşımıştır. Habere göre Demirel bu sorunun CHP tarafından iç politika sorunu hâline getirildiğini belirtmiştir ve şöyle söylemiştir:

“Meselenin bir iç politika meselesi haline getirilmek istendiği açıkça ortadadır. CHP’ nin meseleyi bu noktaya çekmek istemesinin sebepleri de bellidir. Biz, milli bir konunun iç politikada kullanılmasına karşıyız. Fakat, zorlamalarla Kıbrıs hâdisesi iç politika meselesi yapılmak istendiğinde verilecek ve verilen cevaplarımızda vardır. İç politikada da dış politikada olduğu gibi kuvvetliyiz. Benim sizlerden ricam müzakereler sırasında sükûnet içinde olmanızdır.”

Senatoda başlayan Kıbrıs konusundaki görüşmeler ve burada yapılan konuşmaların aktarıldığı haberler “*Anlaşmalara aykırı davranışlarda derhal kuvvet kullanılması*

²⁰⁵ Tercüman, 30 Aralık 1965.

²⁰⁶ Tercüman, 31 Aralık 1965.

²⁰⁷ Tercüman, 4 Ocak 1966.

istendi”²⁰⁸ başlığıyla verilmiştir. Johnson Mektubu’nun açıklanmasının gerekliliği vurgusu yapılarak, bunun Türk-Amerikan dostluğu için önemli olduğu söylenmiştir. Tabii Senatörler adına konuşan Ahmet Yıldız ile CHP grubu adına konuşan Nüvit Yetkin’in sözlerine yer verilerek bu düşünce vurgulanmıştır. Haber şu şekilde sürdürülmüştür: “... meselenin vuzuha kavuşması için Johnson’un İnönü’ye yazdığı mektubunun açıklanmasını istemiştir.” Ahmet Yıldız mektubun içeriğinin açıklanmasının Türk-Amerikan dostluğu için de önemli olduğunu belirterek şunları söylemiştir:

“Amerika’nın Enosisi benimsediğini, Yunanistan’ın Kıbrıs’a silah kaçırmasına göz yumduğunu bize, müdahale hakkımızı kullanırken mani olduğunu biliyoruz. Mektupların açıklanmasını istiyoruz. Bu, Türk-Amerikan dostluğu için zaruridir. Kabahat ne Türk, ne Amerikan milletininindir. Johnson politikasıdır.”

Kıbrıs sorununun bir dış politika sorunu olduğunun vurgusu “YUNANİSTAN’IN HAYALİ VAHİM SONUCA GİDİYOR”²⁰⁹ başlıklı haberde de verilmiştir. Başbakanın sözlerine değinilen bu haberde Kıbrıs’ın iç sorun olmadığı şu şekilde ifade edilmiştir: “... Kıbrıs meselesi, bir iç mesele değildir. Bir dış meseledir. Bu meselenin çözümü milletçe hepimizi sevindirecek, yahut bunun için girişeceğimiz fedakârlık yine hepimiz tarafından katlanılacaktır.”

13 Ocak 1966 yılında *Hürriyet* gazetesinin Johnson Mektubu’nu yayımlaması üzerine Hükümet mektupların açıklanmasına karar vermiştir. *Tercüman* gazetesinde bu olay “MEKTUP OLAYINA ADALET EL KOYDU”²¹⁰ başlıklı haberde verilmiştir: “Johnson’un, İnönü’ye yazdığı mektubun, dün bir gazete tarafından yayınlanması, Mecliste tartışma konusu olmuş, hükümet de İnönü’nün Johnson’a yazdığı «cevabî mektubu» açıklamaya karar vermiştir.”

Hürriyet gazetesi Johnson Mektubu’nu yayımladığı için toplattırılmıştır. Gazete bu konuya da değinmiş ve haberin alt başlığını “Başkan Johnson’un mektubunu yayınlayan gazete toplatıldı” şeklinde vermiştir. Haberde de değinilen bu konu Dışişleri Bakanı Çağlayangil’in sözleri verilerek açıklanmıştır:

“Johnsonun mektubunun farklı bir sureti bugün bir gazetede yayınlanmış bulunmaktadır. Mektubun elde ediliş şekli ve yayınlanmasından doğan suç unsurları üzerine gazetenin basıldığı birkaç ilimizdeki savcılıklar tarafından takibat başlamıştır. Bu mektubun yayınlanması cevap olarak yazılan mesajın da açıklanmasını zaruri kılmaktadır...”

²⁰⁸ Tercüman, 7 Ocak 1966.

²⁰⁹ Tercüman, 9 Ocak 1966.

²¹⁰ Tercüman, 14 Ocak 1966.

Mektubun yayımlanmasının ardından yapılan Meclis görüşmesinin verildiği “Demirel: Devlet sırları maalesef sızdırılıyor”²¹¹ başlıklı haberde *Tercüman* gazetesine teşekkür edilmesi olayı vurgulanmıştır. Dışişleri Bakanı Çağlayangil’in söylediklerinin ifade edildiği haber şu şekilde sürdürülmüştür: “... Çağlayangil, cevabî mektubun metnini açıklayan gazeteler hakkında adlî mercilerce takibat açıldığını söylemiş, bu arada *Tercüman* gazetesinin bu konudaki tutumunu ve mahremiyetlere karşı gösterdiği saygıyı Millet Meclisinde belirtmiştir.”

Tercüman gazetesi mektupların yayımlanmasıyla ilgili haberi “... Ve mektuplar dün açıklandı”²¹² başlığı ile vermiştir. Hem Johnson’ın hem de İnönü’nün mesajlarının verildiği haberde ayrıca ABD Hükümetinin mektupların açıklanmasını anlayışla karşıladığı bilgisi verilmiştir. Bu bilgi ABD’nin Ankara Büyükelçisi Hart ile görüşen Dışişleri Bakanı Çağlayangil’in sözleriyle belirtilmiştir:

“Çağlayangil ise, «Büyük Elçi, Başkan Johnson ile İsmet İnönü arasında teati edilmiş olan ve diplomatik teamüle göre gizli kalması mutad bulunan mektupların basına aksetmiş olması itibarıyla, Türk hükümetinin bunları resmen açıklamasındaki zarureti anlayışla karşıladıklarını bildirmiştir» demiştir.”

28 Aralık 1965-31 Ocak 1966 tarihi arasını kapsayan üçüncü dönemde *Tercüman* gazetesinde konu ile ilgili on üç tane köşe yazısı yayımlanmıştır. Bunlardan dördü “Başyazı” köşesinde *Tercüman* imzasıyla çıkmıştır. Üçü “Gün ışığında” köşesinde Ahmet Kabaklı’ya, altısı “Merhaba” köşesinde Kadircan Kafı’ya aittir.

Tercüman ismiyle yayımlanan “ERİM, İNÖNÜ’DEN ÖÇ MÜ ALIYOR?”²¹³ başlıklı yazıda, Prof. Nihat Erim’in, Kıbrıs konusunda AP iktidarının ne yapacağını sorduğu belirtilmiştir. Ancak yazar bu sorunun sorulması gereken tarafın AP olmadığını söylemiş ve bunun nedenini şu şekilde belirtmiştir:

“... Erim, şimdi Mecliste ilk sözü alarak bu konuda AP iktidarının ne yapmak niyetinde olduğunu soruyor. Soruyor ama AP bu işe elini henüz ve taze sokmuştur. Asıl hamuru yıllardır yoğuran parmaklar Nihat Erim ve onun meşhur patron ve lideri İnönüdür. Onlar acaba bu Kıbrıs işini iki aylık ömrü olan iktidara nasıl fena halde devir ve teslim etmişlerdir.”

Tercüman ismiyle yayımlanan bir başka yazıda ise Kıbrıs konusundaki genel görüşmeden, bu görüşme başlarken muhalefetteki kişilerin söylediklerinden, Johnson Mektubu’nun açıklanmak istenmesinden söz edilmiştir. Muhalefet liderinin yaşanan Kıbrıs sorununun AP hükümetinin neden olduğu düşüncesine yazar katılmadığını

²¹¹ *Tercüman*, 15 Ocak 1966.

²¹² *Tercüman*, 16 Ocak 1966.

²¹³ *Tercüman*. (1965). “ERİM, İNÖNÜ’DEN ÖÇ MÜ ALIYOR?”, *Tercüman*, 29 Aralık.

belirterek AP iktidarının bu politikadan sorumlu tutulamayacağını ifade etmiştir: “... *Halbuki A.P. iktidarının Kıbrıs politikasının başarısızlığından en küçük bir payı olmadığına herkes müttefiktir.*”²¹⁴ Johnson Mektubu’nun kamuoyuna açıklanmak istenmesinin ise gereksiz bir hamle olduğunu söyleyen yazar yazısını şu şekilde sürdürmüştür: “... *İş bununla da kalmadı. Durup dururken «Bir Johnson mektubu meselesini» ortaya attılar. Buna ne lüzum vardı? Bu manevra bize ne kazandırdı; müttfikimiz bir devleti ve onun başkanını türlü yönlerden rencide etmekten gayri ne fayda sağladı?*” Muhalefetin bu mektupların açıklanmasını istemesinin nedeni olarak bir daha hiçbir devletin böyle bir mesaj göndermeye cesareti olamayacağını söylediğini ifade eden yazar ise bu söyleme karşılık olarak şunları söylemiştir:

“... *Peki. İktidarda iken bu dersi niye vermediniz yabancı devletlere? Bu mektup o zamanki hükümet başkanı olan liderinize gelmişti. Onun bir örneği elinizdedir, basın toplantıları yapıp silâh yolu kapanmıştır, diyeceğinize Johnson’un mektubunu basına tevdi edip bu dersi verseydiniz ya...*”

Tercüman imzası ile yazılan bir başka yazıda ise Johnson Mektubu’nun yayımlanması konusuna değinilmiştir. Bu olayın “bir basın faciası” olarak görülen yazıda mektubun yayımlanmaması gerektiği düşüncesi vurgulanmıştır. *Hürriyet* gazetesinden Cüneyt Arcayürek tarafından yayımlanan bu haberi *Hürriyet* gazetesi “bir şeref meselesi” olarak görürken yazar ise bunun “şeref” ile bir alakasının olmadığından söz etmiştir. Bu durumu ise şu şekilde açıklamıştır: “... *Hususiyle memleket sathında günlerce münakaşası yapılan, gizli celselerde okunan, kopyaları bir yığın muhalefet mensubunun cebinde gezen böyle bir mektubu elde etmek ve yaymak ne şeref, ne başarı, ne de hünerdir.*”²¹⁵ Bu mektubun daha önce Tercüman gazetesine de ulaştığından söz eden yazar, ancak yayımlamak yerine saklamayı tercih ettiklerini belirtmiş ve yazısını şu şekilde sürdürmüştür:

“... *eğer meslekî düzenbazlıkları memleket, millet, bayrak, vatan gibi mukaddes mevhumlara feda edecek bir tıynette olsaydık, kanun ve nizam köprülerini bir hamlede devirir, Türkiyenin itibarını, harflerin en büyükleri ile akıllara durgunluk verecek kadar küçük menfaatler uğruna satabilirdik.*”

“Oyun devam ediyor”²¹⁶ başlıklı yazısında da İnönü’nün yanıtı niteliğindeki mesajının gazetelerde yayımlanmasına değinen yazar bu durumunda “devlet sırrını açıklamak” olduğundan söz etmiştir. 14 Ocak 1966 tarihinde yayımlanan başyazıda “...

²¹⁴ Tercüman. (1965). “NE LÜZUMU VARDI?”, Tercüman, 31 Aralık.

²¹⁵ Tercüman. (1966). “KIPTİ’NİN ŞECAATİ”, Tercüman, 14 Ocak.

²¹⁶ Tercüman. (1966). “Oyun devam ediyor”, Tercüman, 15 Ocak.

Johnson'un mektubunu sorumsuz ellere verenler, bugün de İnönü'nün mektubunu verebilirler" dediğinden söz eden yazar, bu mektubunda kendilerinde olduğu halde Johnson Mektubu'nda olduğu gibi bunu da yayımlamadıklarını belirtmiştir. Bu durumu şu şekilde açıklamıştır:

"... Bu hükmümüzü «Verebilirler» şeklinde izah etmemiz de ihtiyatı elden bırakmamağa matuf idi. Aslında İnönü'nün mektubunu da vereceklerini biliyorduk. Bizim elimizde de bu mektubun muhtevası mevcut idi. Ancak, Johnson'un mektubu gibi İnönü'nün cevabını da siyasi ve devletlerarası vesika telâkki ederek bunun neşri suretiyle devlet ve hükûmet tasarruflarının sabotaj girişmeyi basın haysiyetiyle bağdaştıramadık."

Ahmet Kabaklı'da yazısında Johnson Mektubu'na değinerek CHP'nin bu süreçteki politikasından söz etmiştir. CHP'nin Johnson'ın mektubunun açıklanmasını istemesi ve AP'nin ise yayımlamaması gerektiğini düşündüğünü ifade eden yazar, CHP'nin bu mektupları kendi iktidarı döneminde neden açıklamadığını sorgulamış ve şöyle söylemiştir:

*"... Önce, bu mektup madem ki açıklanabilirdi, sayın İnönü, zamanında niçin halktan gizledi? O zaman Amerikan uydusu idi de sonra başka yere mi kapılandı? Bunu sormalıydılar... sonra İsmet Paşa, bu mektubu, istediği zaman açıklamaya mezun olduğu halde niçin kendisi açıklamaz da ille hükûmetin açıklamasını ister? Bu tuhaflığın üstüne de mim koymalıydılar. Ve hemen başlamalıydılar gürül gürül okumaya."*²¹⁷

Johnson'ın mesajında söylediklerinden dolayı suçlu sayılmasındansa Kıbrıs'a yönelik müdahaleden vazgeçen siyasilerin suçlanması gerektiğini belirten Kabaklı yazısını şu şekilde sürdürmüştür:

"... O hâlâ böyle bir mektup yazan Amerikan Başkanını değil onun en ufak bir politik ihtarından ödü koparak Kıbrıs'ı en müsait zamanlarda işgal etmeyen Kıbrıs'ta fiili bir Türk devleti kurup onun yardımına koşmaya başladığı bombardımandan geri dönen korkak sorumluları suçlamak lâzımdır. Nitekim, Johnson, bu mektubun aynını Yunanistana da gönderdiği halde, onlar buna aldırmyarak Kıbrıs'a birkaç kolorduluk asker ve silâh çıkarmışlardır. Bugün Ada'nın onda dokuz buçuğu Yunan işgali altındadır."

Ahmet Kabaklı, bir diğer yazısında da CHP'nin bir taktik hatası yaptığından söz etmiş ve mektubun açıklanmasının İnönü'nün zamanında kötü bir dış politika olduğunu ortaya koyması olduğunu belirterek şunları söylemiştir: *"... CHP, bir taktik hatasına düşerek kendi devrindeki dış politikanın kötü bir «hariciye» ile ne kadar düştüğünü, İnönü gibi sayılı bir devlet adamının bile dışardan hakaret yediğini gösterecek olan bu mektubun açıklanmasını istemiştir."*²¹⁸ Yazar, hem AP'nin hem de CHP'nin bu mektubu

²¹⁷ Tercüman. (1966). "Mektup, Ne ki!", Tercüman, 2 Ocak.

²¹⁸ Ahmet Kabaklı. (1966). "Mektup Açıklansın", Tercüman, 7 Ocak.

açıklamasının farklı yorumlara neden olduğunu belirtmiş ve mektubun açıklanması gerektiğini düşündüğünü söylemiştir: “... Şimdi «Kıbrıs görüşmeleri» Senatoya geçmişken hem uğursuz dedikoduları kesmek, hem ruletçi hariciyenin her vakitki perişanlığını ortaya koymak, hem de küstah ağızları kapamak bakımlarından «mektup» un satır satır açıklanması, hattâ yorumlanması gerektiğini düşünüyoruz.”

Johnson’ın ve İnönü’nün mektuplarının açıklandığından bahseden Ahmet Kabaklı mektupların içeriğinin saklanmasıysa açıklanmasının daha yararlı olduğunu belirtmiştir. Bir Türk-ABD dostluğu olduğunu ifade eden yazar, bir mektup yüzünden bu dostluğun bozulmaması gerektiğini düşünmektedir ve bu durumu da yazısında şu şekilde açıklamıştır:

“... Şüphesiz eşit şartlar içinde, karşılıklı saygı esasına dayanan ve Türkiye’nin bağımsızlığına gölge düşürmeyen bir Türk – Amerikan dostluğu, bizim 100 yıldan beri izlediğimiz, «Batılı» dış siyasetin devamı ve amacıdır. NATO ve Batı ittifakları tarihimiz boyunca yalnız Kuzey’den gelmiş olan tecavüzlere karşı en sağlam tutunaktır. Mr. Johnson ve onun düşüncesiz, değer-bilmez danışmanları ise gelip geçici kimselerdir. O halde, biz bir «Mektub» a veya o mektubun «tonuna» kızarak batı ittifaklarından vazgeçemeyiz. Amerika düşmanlığını kan dâvâsı haline getirenlere bunu hatırlatmalıyız.”²¹⁹

Yazar, bu düşüncesi ile birlikte Johnson’ın mesajındaki söylem tarzının da üzüntüyle karşılanacak bir durum olduğunu belirtmiştir: “... Fakat, Johnson gibi bir dünya liderinin yine dünyaya asırlarca liderlik etmiş bir Türk devletine karşı, sesinin tonunu ayar edememesi ciddî üzüntüyle karşılanacak bir ibrettir.”

Kadircan Kafı ise yazısında CHP’nin kurulduğu günden beri sahip olduğu davranışlardan söz ederek değişmeyen bir “huy”u olduğunu belirtmiştir. CHP’nin hükümette olan AP’yi yıpratmak amacıyla birçok davranış sergilediğini belirten yazar bunlardan bir tanesinin de mektupların açıklanması olayı olduğunu söylemiştir. Kafı, CHP’nin bu şekilde davranarak iktidarı şaşırtmak istediklerini belirtmiş ve şu şekilde açıklamıştır: “... Mektup onların iktidarı zamanında gelmişti, gizli oturumda okundu. Niçin o zaman açık oturum yapmadılar? Niçin şimdi açık oturumda okunmasını istiyorlar? İktidarı şaşırtacaklar! Ortalığı karıştıracaklar!”²²⁰

Kadircan Kafı, bir başka yazısında da CHP’nin fırsatları varken Kıbrıs’a müdahale etmediğinden söz etmiştir. İnönü hükümeti bu müdahalelerin yapılamamasına mazeret olarak da ABD’nin engel olduğunu göstermiştir. Ancak ABD Ankara Büyükelçisinin

²¹⁹ Ahmet Kabaklı. (1966). “Mektuplar”, Tercüman, 16 Ocak.

²²⁰ Kadircan Kafı. (1966). “Keskin Sirke?..”, Tercüman, 6 Ocak.

açıklamasına göre ABD'nin Türkiye'ye engel olmadığı belirtilmiş sadece tavsiyede bulundukları söylenmiştir. Yazar da “*Dünyanın birinci ve emperyalizm düşmanı devletin büyükelçisinin yalan söyleyemeyeceğini*” düşünmektedir. Ayrıca yazar, bu yazısında da CHP'nin mektupların açıklanması konusunda yaptığı ısrarlara değinerek kendilerinin açıklamadığını belirtmiş ve şöyle söylemiştir:

“... Halk Partisi liderine, Başbakan olduğu sırada Amerika Başkanı Johnson'un yazdığı mektup bahsinde de bu parti: -Açıklansın! Diye tepindi, durdu, halbuki kendileri açıklamadılar, ancak gizli oturumda okudular. Buna rağmen mektup metni bilinmektedir ve tavsiyeden, Birleşmiş Milletlere başvurulacağından bahsedilmektedir...”²²¹

Johnson Mektubu'ndan söz ettiği bir başka yazısında Kadircan Kafılı, CHP'nin muhalefete geçtikten sonra mektupların açıklanmasını istediğinden söz etmiş, ancak AP'nin bu mektupları açıklamamasında haklı olduğunu belirterek yazısını şu şekilde sürdürmüştür:

“... Ortanın soluna kayan Halk Partisi ve solcu İşçi Partisi geçenlerde Meclislerde yapılan genel görüşmelerde; «Mektup açıklansın!» dediler, kendilerinin yapamadıkları usulsüzlüğü şimdi iktidarda olan Adalet Partisi hükümetine yaptıрмаğa kalktılar. Hükümet kanuna aykırı davranamazdı, pek tabii olarak direndi.”²²²

Kıbrıs'ta yaşanan olaylar karşısında ABD'nin müdahalesinin sözde kaldığından söz eden Kadircan Kafılı, ABD'nin yapabilecekleriyle bu zulmü durdurabileceğini söylemiştir. Kafılı, bu düşüncesini şu şekilde ifade etmiştir:

“... Mademki Amerika Türkiye ile ve Kıbrıs Türkleriyle bu kadar ilgilidir, Akdenizdeki altıncı filoya vereceği bir emirle, adaya çıkaracağı birkaç bin deniz piyadesiyle derhal barışı kurabilirdi. Londra ve Zürih andlaşmalarını yürütmek için de ne İngiltere'nin ne de Amerika'nın gayret göstermediğine şahit oluyoruz. Amerika Yunanistan'a ciddi bir ihtarda bulunsaydı çoktan hedefe ulaşılırdı...”²²³

Johnson Mektubu'nun acele bir şekilde yazıldığını belirten yazar ABD'nin tutumlarının kendisine zarara neden olacağını yazısının sonunda şu şekilde ifade etmiştir:

“... Mektup telâşla, acele ile yazılmıştır, sert ihtarlarla, hattâ tehditlerle doludur. «Benim domuzcuk ne isterse yapar, sen ona dokunma!» şeklindedir. Böyle bir mektubu Türkiye'ye değil, hain Makaryos'a yahut saldırgan Yunanistan'a yazmak lâzımdı. Böyle tutumlar Amerika için zararlı olmaktadır.”

Johnson'ın, Kıbrıs'a yönelik müdahaleyi önlemek amacıyla gönderdiği mesaja karşılık İnönü de bu mesaja yanıt niteliğinde bir mesaj göndermiştir. Kadircan Kafılı da

²²¹ Kadircan Kafılı. (1966). “TAKKE DÜŞTÜ!..”, Tercüman, 9 Ocak

²²² Kadircan Kafılı. (1966). “Başkan Johnson'un Mektubu”, Tercüman, 15 Ocak.

²²³ Kadircan Kafılı. (1966). “Amerika'nın Tutumu ve Ricamız...”, Tercüman, 16 Ocak.

yazısına konu olan bu olayın Türkiye’de bir “hayal kırıklığı”na neden olduğunu belirtmiştir. Türkiye’nin barışı sağlamak için ABD’nin yanında yer aldığından söz eden yazar, Yunanistan’a verilen ayrıcalıklar nedeniyle Türkiye’nin ABD ile olan ilişkilerine gölge düşürdüğünü ifade etmiş ve şöyle söylemiştir:

“... Türkiye, dünya barışı için, Amerika’nın yanında, kellesini koltuğuna almış bir yiğit durumundadır. Yunanistan ise bu ittifaktan faydalanarak Türkiye’yi kundaklamak, Türkiye aleyhine gittiği emperyalist gayeleri gerçekleştirmek için fırsatları istismar gayretindedir. Amerika’nın Yunanistan’a bu imkânı vermesi Türkiye ile ittifakını gölgelemektedir. Amerika’nın bu tutumu emperyalizme karşı olmasıyla bağdaşmamaktadır.”²²⁴

ABD’nin Kıbrıs sorununda ne Türkiye’yi ne de Yunanistan’ı üzmemek istemediğini belirten Kaflı, bir diğer yazısında da bu duruma değinmiş ve ABD’nin bu süreçte Türklerin yanında olacağına inancını şu şekilde belirtmiştir:

“... Amerika Kıbrıs meselesinde Türkiye’yi de Yunanistan’ı da darıltmamak çabasındadır: Çünkü yukarı tükürse bıyık, aşağı tükürse sakal vardır. Amerikanın değerli parlâmentosunun ve diplomatlarının er geç Kıbrıs meselesini, oradaki Türk kardeşlerimizin can ve mal emniyetlerini, hak ve hürriyetlerini teminat altına alacak çareleri bulacaklarına inanıyoruz.”²²⁵

ABD ile Türkiye’nin birlikte hareket etmeleri gerektiğini de belirten yazar bu durumu da şöyle açıklamıştır: “Amerika dostluğu Türkiye için yorgan gibidir. Türkiye’de meşhur bir ata sözü vardır: «Pire için yorgan yakılmaz.» Amerika’sız Türkiye ve Türkiye’siz Amerika felâkettir.”

7. SONUÇ

Johnson Mektubu ve bu mektubun sonucunda yaşanan olaylar ile ilgili haberlerin farklı siyasi görüşlere sahip olan Cumhuriyet, Hürriyet ve Tercüman gazetelerinde nasıl sunulduğunun betimlenmesi bu çalışmanın genel amacını oluşturmaktadır.

1960’lı yıllarda Türkiye, dış politikasında en fazla Kıbrıs sorunu ile uğraşmıştır. Kıbrıs sorunu 1800’lü yıllara kadar dayanmaktadır. Bu dönemde yaşanan Osmanlı-Rus Savaşı ile birlikte Osmanlı Devleti, Kıbrıs’ı geçici olarak İngiltere’ye bırakmış ancak bir daha geri alamamıştır (Özakman, 2012, s. 20). İngiltere’nin egemenliğine geçtiği andan başlayarak Rumların amacını ise Kıbrıs’ın, Yunanistan’a ilhakı sağlanarak Enosis’in gerçekleştirilmesi oluşturmıştır (Özakman, 2006, s. 17). Rumların Enosis tezine karşılık

²²⁴ Kadircan Kaflı. (1966). “Başkan Johnson Haksızdır...”, Tercüman, 18 Ocak.

²²⁵ Kadircan Kaflı. (1966). “Amerikasız Türkiye?..”, Tercüman, 20 Ocak.

ise Türkler, Taksim tezini benimsemişlerdir (Armaoğlu, 1983, s. 533). Kıbrıslı Rumların Ada'da Türklere karşı gerçekleştirdikleri şiddet olaylarının artması üzerine Türk Hükümeti, Ada'ya müdahale etmeye karar vermiştir. Ancak Türkiye'nin bu müdahale kararı, ünlü Johnson Mektubu ile durdurulmuştur. ABD Başkanı Johnson'ın imzasını taşıyan bu mesaj, sert bir üslupla yazılmış ve bu durum da Türk toplumunda hayal kırıklığına neden olmuştur. Türkiye'nin önemli bir müttefiki olarak görülen ABD, bu sorun karşısında Türkiye'yi yalnız bırakmıştır. Johnson Mektubu'nun en önemli özelliği ise Türkiye ile ABD arasındaki ilişkilerin yönünü değiştirmesine neden olmasıdır. Fahir Armaoğlu'nun da belirttiği gibi, “*Nasıl 12 Mart 1947 tarihli Truman Doktrini Türk-Amerikan ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuş ise 5 Haziran 1964 tarihli Johnson Mektubu da, Truman Doktrininin açmış olduğu sağlam bir dönemi tersine çeviren bir dönüm noktası olmuştur.*” (Armaoğlu, 1983, s. 789).

Bu mektup hem iç hem de dış politikada sahip olduğu etki nedeniyle önemlidir. Türkiye hükümetinde olduğu kadar Türk kamuoyunda da büyük bir hayal kırıklığına neden olan bu mektup, 5 Haziran 1964 yılında yazılmış, ancak belli bir süre kamuoyuna açıklanmamıştır. 13 Ocak 1966 tarihinde Hürriyet gazetesinde yayımlanan mektup, Türk dış siyasetinde önemli değişikliklerin yaşanmasına neden olmuş ve Türkiye'nin çok yönlü bir politika izlemesinde etkili olmuştur.

Bu çalışmada, kamuoyunda değişen Amerikan algısı da göz önüne alındığında, Johnson Mektubu ve sonrasında yaşanan olayların o dönemin Cumhuriyet, Hürriyet ve Tercüman gazetelerindeki sunum biçimleri incelenmiştir. Bu gazetelerin seçilmesinde etkili olan neden gazetelerin farklı siyasal görüşlere sahip olmasıdır. Cumhuriyet gazetesi merkezden sola doğru bir çizgide, Hürriyet gazetesi merkez çizgide ve Tercüman gazetesi de merkezden sağa doğru bir çizgide yer almaktadır. Bu gazetelerdeki haberler durum haberleri, gelişim haberleri ve sona eriş haberleri olmak üzere üç döneme ayrılarak nitel içerik çözümlemesi yöntemiyle incelenmiştir. Çalışmada, Cumhuriyet gazetesinde 85, Hürriyet gazetesinde 68 ve Tercüman gazetesinde 50 olmak üzere toplamda 203 haber ve Cumhuriyet gazetesinde 28, Hürriyet gazetesinde 8 ve Tercüman gazetesinde 17 olmak üzere toplamda 54 köşe yazısı incelenmiştir. İncelemeler sonucunda her üç gazetede de genel olarak ABD'ye karşı bir hayal kırıklığının hâkim olduğunu söylemek mümkündür. Johnson Mektubu ve sonrasında yaşanan olayların incelendiği bu çalışmada şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Durum haberleri olarak adlandırılan ilk dönemde her üç gazetede de yayımlanan haberlerin genelinde ABD'ye karşı bir kırıngınlıgın, kızgınlıgın ve sitemin etkili olduğu teması işlenmiştir. Ayrıca bu dönemde haberlerde Kıbrıs'a yönelik bir müdahalenin mutlaka yapılacağı vurgusu da yapılmıştır. Gelişim haberleri döneminde haberlerde vurgulanan nokta ise Kıbrıs sorununun çözümlenmesinden çok, olası bir Türk-Yunan savaşının engellenmeye çalışılması olmuştur. Sona eriş dönemindeki haberlerde ise Johnson Mektubu'nun kamuoyuna açıklanması ya da açıklanmaması gerektiği vurgusu yapılmıştır.

Gazetelerin haberlerini yayımlarken yurtdışında, özellikle de ABD'de yayımlanan gazetelerin haberlerini de aktardıkları görölmüştür. Gazetelerin bu haberleri vermesinin amacını ise kendi haberlerinin doğruluğuna kanıt olması şeklinde değerlendirmek mümkündür.

Gazeteler, haberlerinde akredite kaynak olarak adlandırılan güvenilir kaynakların görüşlerine de yer vermiştir. Kaynağa bağlı bir habercilik anlayışıyla haberlerin yayımlandığının söylenebileceği bu haberlerde Dışışleri Bakanı, Başbakan, sözcü gibi unvana sahip kişilerin sözlerinin aktarılması ile bu haberlerin doğruluk ve inandırıcılığı arttırılmıştır.

Johnson Mektubu'nun gönderilmesi ile Türkiye'nin Kıbrıs'a yönelik gerçekleştireceği müdahale engellenmiştir. Gazetelerde bu müdahalenin yapılmaması ile ilgili haberler verilmiş ancak bu müdahalenin neden yapılmadığına yönelik sorular sorulmamıştır. Böylece haberlerde Türkiye'nin, Kıbrıs'a müdahale etmemesi olayı meşrulaştırılmıştır.

ABD Başkanı Johnson tarafından Türkiye Başbakanı İnönü'ye Johnson Mektubu olarak adlandırılan bir mesaj gönderilmiş ve Türkiye'nin Kıbrıs'a yönelik müdahalesi önlenmiştir. Bu mesaj ile birlikte Türk kamuoyunda ABD'ye ve Başkan Johnson'a yönelik eleştiriler oluşmuştur. Haberlerde de Johnson'ın tutumuna ve davranışlarına değinilmiş ancak Johnson'ın olumsuz sunumundan kaçınılmış ve barışçıl olarak gösterilmiştir. Barışçıl olarak sunulmasının göstergesi de onun Türkiye ile Yunanistan arasında gerçekleştirecek bir savaş engellemeye çalışması olarak gösterildiği belirtilebilir.

Başkan Johnson, ABD'de önce Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı İnönü ile ardından Yunanistan Başbakanı Papandreu ile Washington'da görüşmeler gerçekleştirmiştir. Başkan Johnson'ın bu görüşmeleri yapmasındaki amaç, Türkiye ve

Yunanistan Başbakanlarının diyaloglarının gerçekleşmesini sağlamaktır. Bu nedenle Johnson, haberlerde çok da olumsuz bir konumda yer almamıştır. Johnson'dan çok Yunanistan Başbakanı Papandreu'nun eleştirildiğinin görüldüğü haberlerde asıl olumsuzlananın da Papandreu olduğu dikkati çekmektedir. İsmet İnönü'nün, ABD'ye gitmesi ve burada Johnson ile görüşmesi de haberlerde olumlu bir durum ve başarı olarak gösterilmiştir.

Johnson Mektubu'nun gönderilmesi, Türkiye'nin bağımsızlık hakkına yapılmış bir müdahale olarak da yorumlanabilir. Bu mektup ile Kıbrıs'a müdahale kararı önlendi ve Türkiye kendi verdiği karardan vazgeçmiştir.

İncelenen üç gazetede haberlerin ve köşe yazılarının birbirine paralel bir şekilde yazılmış olduğu görülmektedir. Ayrıca farklı siyasi düşüncelere sahip olmalarına karşın bu gazetelerin, özellikle ilk iki dönemde olaylar karşısında benzer düşüncede haberler yaptıkları da belirtilmesi gereken bir durumdur.

Kıbrıs sorununu ilk defa gündeme getirerek kamuoyuna sunan gazete *Hürriyet* olmuştur (Şapolyo, 1976, s. 242). *Hürriyet* gazetesi bu konuyu uzun süre gündemde tutmuştur. Gazetede konunun uzun süre gündemde kalmasında Sedat Simavi'nin etkili olduğu söylenebilir. İlginçtir Johnson Mektubu'nun tam metnini yayımlayan ilk gazetede *Hürriyet* olmuştur.

Gazetelerde önemli olarak görülen haberler genelde ilk sayfadan ve manşette verilmektedir. İncelenen üç gazetede de haberlerin bu şekilde sunulduğu görülmektedir. Ayrıca üç gazetenin de dış politika ile ilgili olan bu haberlerde birleşerek aynı açıdan olaya baktıkları dikkati çekmektedir. Gazetelerde yapılan haberler içerik olarak da birbirine benzemektedir. Gazetelerdeki haberlerin ve köşe yazılarının farklılaşması ise sona eriş haberleri döneminde görülmektedir. Bu dönemde her gazete kendi çizgileri ekseninde yayınlar yapmaya başlamıştır. Örneğin *Cumhuriyet* gazetesi CHP'ye yakın bir haber anlayışına sahipken, *Tercüman* gazetesi ise AP'ye yakın bir çizgide haberlerini sunmuştur. *Cumhuriyet* gazetesi Süleyman Demirel'i eleştirirken, *Tercüman* gazetesi ise CHP'nin politikalarını ve İnönü dönemini eleştirmiştir. *Cumhuriyet* gazetesinin “görece” eleştirel bir yapıda olduğu söylenebilir. Ancak bu eleştirel tutumun yetersiz olduğunu da belirtmek gerekmektedir. Hem *Cumhuriyet* hem de *Tercüman* gazetesinde yapılan bu eleştirileri duyurum haberleri ve gelişim haberleri dönemindeki haberlerde görmek mümkün değildir. Bu dönemlerde eleştiriler yapılmazken, üçüncü dönemde gazetelerin eleştirilerini yapmaya başladıkları görülmektedir.

Sona eriş haberleri dönemi haberlerinin ana temasını Johnson Mektubu’nun içeriğinin kamuoyuna açıklanıp açıklanmaması gerektiğ i konusu oluşturmuştur. Haberlerde mektubun kamuoyuna duyurulmasını isteyen tarafın CHP olduğu belirtilirken, AP’nin ise mektubun açıklanmaması gerektiğini düşündüğü ifade edilmiştir. Özellikle *Tercüman* gazetesi, CHP’nin bu tutumunu eleştirmiştir. *Tercüman* gazetesinin sona eriş haberleri döneminde yayımladığı haberlerin ve köşe yazılarının çoğunda, CHP’nin kendi iktidarı döneminde gelen bu mektubu o dönemde açıklamak istememesi fakat AP döneminde kamuoyuna duyurmayı tercih etmesi vurgulanmaktadır ve böylelikle kendi dönemlerindeki bir “hatayı” o an iktidarda olan AP’nin hatasıymış gibi göstermek istediklerini işaret etmektedir. *Tercüman* gazetesinin bu konunun altını çizmesinin temel nedeni AP’yi korumak istemesidir.

Johnson Mektubu’nun *Hürriyet* gazetesinde yayımlanması üzerine hükümet tarafından bu gazeteye soruşturma açılmış ve gazetenin bu sayısı toplattırılmıştır. Aynı şekilde mektupların *Cumhuriyet* gazetesinde de yayımlanması ile birlikte bu gazeteye de soruşturma açılmıştır. Yaşanan bu durumlar karşısında basın üzerinde bir baskının olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Hürriyet gazetesi, Johnson Mektubu’nun tam metnini yayımladığı haberinde kendilerinin bir “gazetecilik görevi” yaptıklarını belirtmiştir. Gazetenin bu söyleminin tartışmalı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü bu mesaj Türkiye’ye 1964 yılında gönderilmiştir. Ancak gazete mektubun içeriğini kamuoyuna mesaj gönderildikten 2 sene sonra, 1966 yılında açıklamıştır. Eğer gazete bu mektubun kamuoyuna açıklanmasını bir “gazetecilik görevi” olarak görüyorsa neden mesajın geldiğ i zaman bunu kamuoyuna duyurmamıştır sorusunun yanıtlanması gerekmektedir. Bu durum göz önüne alındığında basının görevini tam olarak yerine getirdiğ i düşüncesinin tartışmalı olduğı söylenebilir.

Bu çalışmada, 1964 yılında dönemin Amerika Birleşik Devletleri Başkanı tarafından Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı’na gönderilen ve kamuoyunda “Johnson Mektubu” olarak adlandırılan mektubun, gönderildiğ i yıl ve gönderilişinden 2 yıl sonra Türk basınında yer alışı nitel içerik çözümlemesi yöntemiyle incelenmiştir. Bu konu kapsamında gerçekteşirilecek diğ er çalışmalarda ABD basınında yer alan haberlerin incelenmesi ve Türk basınında yer alan haberlerle karşılaştırma yapılması, farklı veriler sağ layacak ve bulguları zenginleştirerek daha derin bir bakış açısı kazandıracaktır.

KAYNAKÇA

- Ahmad, F. (2006). *Bir kimlik peşinde Türkiye*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Akkaya, B. (2012). Türkiye'nin NATO üyeliği ve Kore savaşı. *Akademik Bakış Dergisi*, (28), 1-20.
- Akşin, S. (2006). *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Alan, Ü. (2015). *Saray'dan Saray'a Türkiye'de gazetecilik masalı*. İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Alasya, H.F. (1992). *Kıbrıs ve Rum- Yunan emelleri*. K.K.T.C: KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Alemdar, K. (2017a). Cumhuriyet'in devraldığı kitle iletişim yapısı. K. Alemdar (Ed.), *Türkiye'de kitle iletişimi dün-bugün-yarın içinde* (s. 3-6). Ankara: Gazeteciler Cemiyeti.
- Alemdar, K. (2017b). Demokrat parti ve basın. K. Alemdar (Ed.), *Türkiye'de kitle iletişimi dün-bugün-yarın içinde* (s. 234-237). Ankara: Gazeteciler Cemiyeti.
- Anadolu Ajansı. (2018). *Muhabir habercinin temel kitabı* (2. baskı). Ankara: Anadolu Ajansı Yayınları.
- Arda, F. (2018). *1950-1960 döneminde Türkiye-ABD ilişkilerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Edirne: Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arı, K. (2012). *Türk devrim tarihi 2 oluşumu, öğretisi ve ülküsü*. İzmir: İleri Kitabevi.
- Arı, T. (2010). *Liderler, kanaat önderleri ve kamuoyunun gözünden yükselen güç Türkiye-ABD ilişkileri ve Ortadoğu*. Bursa: Marmara Kitap Merkezi Yayıncılık.
- Armaoğlu, F. (1983). *20. yüzyıl siyasi tarihi 1914-1980*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Armaoğlu, F. (2013). *19. yüzyıl siyasî tarihi 1789-1914*. (13. basım). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Armaoğlu, F. (2017a). *Türk-Amerikan ilişkileri 1919-1997*. İstanbul: Kronik.
- Armaoğlu, F. (2017b). *Türk siyasi Tarihi*. (1. baskı). İstanbul: Kronik.

- Aysal, N. (2012). Atatürk döneminde iç politika. T. F. Ertan (Ed.), *Başlangıcından günümüze Türkiye Cumhuriyeti tarihi* içinde (s.161-187). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Aziz, A. (2011). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri ve teknikleri*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Bal, H. (2004). *İletişim sosyolojisi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları.
- Balcı, A. (1997). *Sosyal bilimlerde yöntem, teknik ve ilkeler*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Berber, H. (2015). Ege bölgesi yerel basınında Johnson Mektubu'nun yansımaları. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, (63), 67-84.
- Boz, H. (2011). *Tarihi değiştiren mektuplar*. İstanbul: Yediveren Yayınları.
- Brands, H.W.J. (1987). American enters the Cyprus tangle 1964. *Middle Eastern Studies*, 23, 348-362.
- Bulunmaz, B. (2012). Türk basın tarihi içerisinde Demokrat Parti dönemi ve sansür uygulamaları. *Öneri Dergisi*. 10 (37), 203-214.
- Cem, İ. (1989). *Türkiye 'de geri kalmışlığın tarihi*. (10. basım). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Çay, A. (1989). *Kıbrıs 'ta kanlı noel-1963*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Çebi, M.S. (2003). *İletişim araştırmalarında içerik çözümlemesi*. Ankara: Alternatif Yayınları.
- Demir, D. C. (2011). *Erken cumhuriyet dönemi Türk romanında 31 Mart Olayı'nın temsili*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demir, Y. (2006). Albay Talat Aydemir'in darbe girişimleri. *ÇTTAD*, V (12), 155-171.
- Dervişoğlu, F.M. (2009). Millî mücadele döneminde basın ve İrâde-i Milliye gazetesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 2 (6), 159-166.
- Dinçer, H. (2012). Mondros mütarekesi ve sonrasındaki gelişmeler. T. F. Ertan (Ed.), *Başlangıcından günümüze Türkiye Cumhuriyeti tarihi* içinde (s. 75-97). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Doğaner, Y. (2017). İhtilâlin mantığı. M. K. Kaynar (Ed.), *Türkiye'nin 1960'lı yılları* içinde (99-115). İstanbul: İletişim.
- Durmuş, R. (2011). *Geçmişten günümüze Türk-Amerikan ilişkileri*. 1-13. http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/4118/gecmisten_gunumuze_turk_-_amerikan_iliskileri (Erişim tarihi: 25.08.2018).

- Ekici, S. ve Baharççek, A. (2016). NATO'ya üyelik sürecinde Türkiye ABD ilişkileri. *Birey ve Toplum*, 6 (11), 149-166.
- Erdem, M. (2014). US president L.B. Johnson's of 1964 and its impact on turkish public opinion. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7 (33), 306-314.
- Ergüç, V. (2017). Johnson mektubu. M. K. Kaynar (Ed.), *Türkiye'nin 1960'lı yılları içinde* (257-274). İstanbul: İletişim.
- Erhan, Ç. (2005). ABD ve NATO'yla ilişkiler. B. Oran (Ed.), *ABD ve NATO'yla ilişkiler", Türk dış politikası: kurtuluş savaşından bugüne olgular, belgeler, yorumlar içinde* (s. 522-574). İstanbul: İletişim.
- Erim, N. (1975). *Bildiğim ve gördüğüm ölçüler içinde Kıbrıs*. Ankara: Ajans- Türk Matbaacılık Sanayii.
- Ertem, B. (2009). Türkiye-ABD ilişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12 (21), 377-397.
- Geray, H. (2006). *Toplumsal araştırmalarda nicel ve nitel yöntemlere giriş iletişim alanından örneklerle*. (2. baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Gökçay, G. (2015). *İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden Johnson Mektubu'na dış yardımlar ve Türkiye*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Gökçe, B. (2006). *Toplumsal bilimlerde araştırma*. Ankara: Savaş Yayınları.
- Gökçe, O. (2001). *İçerik çözümlemesi*. Konya: Selçuk Üniversitesi Yaşatma ve Geliştirme Vakfı Yayınları.
- Gunter, M.M. (2005). The US Turkish alliance in disarray. *World affairs*, 167 (3), 113-123.
- Güngör, N. ve Binark, M. (1993). Televizyonda ve basında haberler: karşılaştırmalı içerik çözümlemesi. *Amme İdaresi Dergisi*, 26 (3), 125-151.
- Güven, Ç. (2009). *Bölgesel çatışmalar içinde Kıbrıs ve Johnson Mektubu'nun Türk dış politikasındaki yeri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güvenir, O.M. (1991). *2. dünya savaşında Türk basını: siyasal iktidarın basını denetlemesi ve yönlendirmesi*. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- Gürbüz, M.V. (2010). Türk-Amerikan ilişkilerinde ittifak sürecinin başlaması. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 10 (19), 139-170.
- Harris, G.S. (1985). *Turkey coping with crisis*. Colorado: Westview Press.

- Haytoğlu, E. (1997). Türkiye’de demokratikleşme süreci ve 1945’te çok partili siyasî hayata geçişin nedenleri (1908-1945). *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (3), 46-54.
- İlhan, M. (2015). Kıbrıs sorununun Türk-Amerikan ilişkilerine yansımaları (1958-1974). *Türkiyat Mecmuası*, 25 (2), 255-280.
- İnuğur, M. N. (1993). *Basın ve yayın tarihi*. İstanbul: Der Yayınları.
- Kabacalı, A. (1994). *Türk basınında demokrasi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kabacalı, A. (2000). *Başlangıcından günümüze Türkiye’de matbaa, basın ve yayın*. İstanbul: Literatür Yayınları.
- Kesiktaş, F.G. (2005). *Kıbrıs Sorunu’nun Türk-Amerikan ilişkilerine yansımaları: Johnson mektubu (1960-1965)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koloğlu, O. (1989). *İlk gazete ilk polemik- Vekayi-i Mısriye’nin öyküsü ve Takvimi Vekayi ile tartışması*. Ankara: Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayınları:5.
- Koloğlu, O. (1992). *Osmanlı’dan günümüze Türkiye’de basın*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koloğlu, O. (2006). *Osmanlı’dan 21. yüzyıla basın tarihi*. İstanbul: Pozitif Yayınları.
- Mucuk, Ş. (2013). *Johnson mektubu ve Türk kamuoyu*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü.
- Nadi, Y. (1978). *Kurtuluş savaşı anıları*. İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Odabaşı, A. (2017). II. Meşrutiyet’te kitle iletişimi (1908-1918). K. Alemdar (Ed.), *Türkiye’de kitle iletişimi dün-bugün-yarın içinde* (s. 14-23). Ankara: Gazeteciler Cemiyeti.
- Oral, F. S. (1973). *Cumhuriyet basın tarihi 1923-1973*. Ankara: Sanayiî Nefise Matbaası.
- Ortaylı, İ. (2010). *Türkiye’nin yakın tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Ömür Atmaca, A. (2011). “Yeni dünyada eski oyun: eleştirel perspektiften Türk-Amerikan ilişkileri”. *Ortadoğu Etütleri*, 3 (1), 157-191.
- Önalp, E. (2010). *Geçmişten günümüze Kıbrıs*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Özakman, T. (2006). *Şu çılgın Türkler*. (325. basım). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Özakman, T. (2012). *Çılgın Türkler Kıbrıs*. (17. basım). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Özer, Ö. (2017). 1970’lerde Türk basını akademisyen, gazeteci ve yazarların görüşleri. K. Alemdar (Ed.), *Türkiye’de kitle iletişimi dün-bugün-yarın içinde* (s. 366-377). Ankara: Gazeteciler Cemiyeti.

- Özkan, K. (2006). *Türkiye-ABD ilişkileri (1918-1923)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özcan, B. ve Ataman Çelik, Z. (2017). 27 Mayıs'ın gölgesinde bir albay: Talat Aydemir'in darbe girişimleri. M. K. Kaynar (Ed.), *Türkiye'nin 1960'lı yılları içinde* (s. 155-177). İstanbul: İletişim.
- Öztürk, S. (2005). Muhalif bir gazete: "mücadele" (1931). *Selçuk iletişim*, 3 (4), 152-165.
- Paksoy, A.F. (2019). *Ege'nin iki yakası*. Konya: Literatürk Academia.
- Sarıkaya, B.F. (2018). *Türk ve Alman yazılı basınında Suriyeli mültecilerle ilgili çıkan haberlerin karşılaştırılması: Hürriyet gazetesi ve Bild gazetesi örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Soysal, İ. (1985). *150'likler*. İstanbul: Gür Yayınları.
- Söğütü, İ. (2010). Cumhuriyet Türkiye'sinde modernleşme ve bürokratik vesayet. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (19), 49-68.
- Şahin, H. (1987). *Gece gelen mektup*. İstanbul: Cep Kitapları.
- Şahin, H. (2002). *Johnson mektubu*. İstanbul: Gendaş.
- Şapolyo, E. B. (1976). *Türk gazetecilik tarihi ve her yönü ile basın*. Ankara: Güven Matbaası.
- Tokmaktepe, A. (2018). *The effect of Johnson letter on Turkish-American relations and Turkish foreign policy during the period of 1960-1980 relative autonomy and the process of identification priorities*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Topuz, H. (1996). *100 soruda başlangıçtan günümüze Türk basın tarihi davalar, hapisler, faili meçhul cinayetler ve holdingler*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Topuz, H. (2015). *II. Mahmut'tan holdinglere Türk basın tarihi*. (6. basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Tosun, R. (2001). Kıbrıs meselesi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (10), 95-107.
- Tuncer, H. (2010). *Kıbrıs sarmalı nasıl bir çözüm?..* İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Tüfekçioğlu, H. (2012). Cumhuriyet ideolojisi ve Türk basını. *Sosyoloji Dergisi*, 3 (3), 45-96.
- Türkmen, F. (2012). *Kırılğan ittifaktan "model ortaklığa" Türkiye ABD ilişkileri*. İstanbul: Timaş Yayınları.

- Tütengil, C.O. (2011). *“Yeni Osmanlılar”dan bu yana İngiltere’de Türk gazeteciliği 1867-1967*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ulusoy Nalcıoğlu, B. (2005). Tanzimat dönemi Türk gazeteciliği ve Türk basının ilkleri. *Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (18), 253-267.
- Uykucu, E. (1994). *1919’dan günümüze Türkiye Cumhuriyeti tarihi ansiklopedisi*. İstanbul: Toker Yayınları.
- Ülman, H. (1991). *Türk-Amerikan münasebetleri*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Üstün, H. (2017). Babiâli’de dokuz patron olayı. K. Alemdar (Ed.), *Türkiye’de kitle iletişimi dün-bugün-yarın içinde* (s. 301-313). Ankara: Gazeteciler Cemiyeti.
- Yalman, A.E. (1997). *Yakın tarihte gördüklerim geçirdiklerim*. İstanbul: Pera Turizm ve Ticaret A.Ş.
- Yamak, H. (2017). *Milli mücadele kahramanı İsmet İnönü*. İstanbul: Halk Kitabevi.
- Yetkin, B. (2010). 1945-1950 arası “demokratikleşme” sürecinde basın. *İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 17 (18), 1-38.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (10. baskı). Ankara: Seçkin.
- Yıldırım, B. (2015). İçerik çözümlemesi yönteminin tarihsel gelişimi uygulama alanları ve aşamaları. B. Yıldırım (Ed.), *İletişim araştırmalarında yöntemler uygulama ve örneklerle içinde* (s. 105-153). Konya: Literatürk Academia.
- Yıldız, N. (1997). Demokrat parti iktidarı (1950-1960) ve basın. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, (4), 481-505.
- Yılmaz, H. (2017). Peyam-Sabah ve Ali Kemal. K. Alemdar (Ed.), *Türkiye’de kitle iletişimi dün-bugün-yarın içinde* (s. 24-31). Ankara: Gazeteciler Cemiyeti.
- Yüksel, Ç. (2013). *NATO ve Türkiye’nin dış politikasına etkileri (1949-1974)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Edirne: Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Zürcher, E.J. (1992). *Terakkiperver Cumhuriyet fırkası*. (Çev: G. Çağalı Güven). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Zürcher, E. J. (1999). *Modernleşen Türkiye’nin tarihi*. (Çev: Y. Saner Gönen). İstanbul: İletişim Yayınları.
- <https://www.turkcesozlukler.com/self-determination-nedir-ne-demek> (Erişim Tarihi: 01.12.2017).

<https://www.lugatsozluk.net/vulgarizasyon-nedir-vulgarizasyon-ne-demek/>(Erişim Tarihi: 02.01.2018).

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5bdc592550ebd8.36333962 (Erişim Tarihi: 27.09.2018)

https://www.turkcebilgi.com/mihver_devletleri (Erişim Tarihi: 29.09.2018).

www.oecd.org/general/themarshallplanspeechatharvarduniversity5june1947.htm (Erişim Tarihi: 30.09.2018).

https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_52044.htm (Erişim Tarihi: 30.09.2018).

<https://2001-2009.state.gov/r/pa/ho/frus/johnsonlb/xvi/4757.htm> (Erişim Tarihi: 01.11.2018).

<https://2001-2009.state.gov/r/pa/ho/frus/johnsonlb/xvi/4758.htm> (Erişim Tarihi: 01.11.2018).

<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/turkiye-cumhuriyeti-hukumetleri-134271> (Erişim Tarihi: 01.03.2019).

Gazeteler

Cumhuriyet, 17 Nisan 1964.

Cumhuriyet, 6-20 Haziran 1964.

Cumhuriyet, 21-30 Haziran 1964.

Cumhuriyet, 28 Aralık 1965-31 Ocak 1966.

Hürriyet, 6-20 Haziran 1964.

Hürriyet, 21-30 Haziran 1964.

Hürriyet, 28 Aralık 1965-31 Ocak 1966.

Tercüman, 6-20 Haziran 1964.

Tercüman, 21-30 Haziran 1964.

Tercüman, 28 Aralık 1965-31 Ocak 1966.

**A.B.D. BAŞKANI LYNDON B. JOHNSON'IN
TÜRKİYE BAŞBAKANI İSMET İNÖNÜ'YE MEKTUBU
5 Haziran 1964**

Sayın Bay Başkan,

Türkiye hükümetinin Kıbrıs'ın bir kısmını askerî kuvvetle işgal etmek üzere müdahalede bulunmaya karar vermeyi tasarladığı hakkında Büyükelçi Hare vasıtasıyla sizden ve Dışişleri Bakanınızdan aldığım haber beni ciddi surette endişeye sevk etmektedir. En dostane ve açık şekilde belirtmek isterim ki, geniş çapta neticeler doğurabilecek böyle bir hareketin Türkiye tarafından izlenmesini, hükümetinizin bizimle evvelden tam bir istişarede bulunmak hususundaki taahhüdü ile uyuşur saymıyorum. Büyükelçi Hare, görüşlerimi öğrenmek üzere kararınızı birkaç saat geciktirmiş olduğunuzu bana bildirdi.

Yıllar boyunca Türkiye'yi en sağlam şekilde desteklediğini ispat etmiş olan Amerika gibi bir müttefikin, bu şekilde neticeleri olan tek taraflı bir kararla karşı karşıya bırakılmasının hükümetiniz bakımından doğru olduğuna gerçekten inanıp inanmadığınızı sizden sorarım. Bundan ötürü böyle bir harekete girişmeden önce Birleşik Amerika Devletleriyle tam istişarede bulunmak mesuliyetini kabul etmenizi hassaten rica etmek mecburiyetindeyim.

1960 tarihli Garanti Antlaşması hükümleri gereğince, böyle bir müdahalenin caiz olduğu kanaatinde bulunduğunuz intibandayım. Bununla beraber, Türkiye'nin düşündüğü müdahalesinin, Garanti Antlaşması tarafından açıkça yasaklanan bir çözüm olan taksimi gerçekleştirme amacına yönelmiş olacağı yolundaki anlayışımıza dikkatinizi çekmek zorundayım.

Ayrıca, söz konusu antlaşma teminatçı devletler arasında istişareyi gerektirmektedir. Birleşik Amerika bu durumda bilcümle istişare olanaklarının hiçbir şekilde tüketilmediği ve dolayısıyla tek taraflı harekete geçme hakkının henüz kullanılamayacağı inancındadır.

Diğer taraftan, Bay Başkan, NATO vecibelerine de dikkatlerinizi çekmek mecburiyetindeyim. Kıbrıs'a vaki olacak Türk müdahalesinin Türk-Yunan kuvvetleri arasında askerî bir çatışmaya götüreceği konusunda zihninizde en ufak bir tereddüt

olmamalıdır. Dışışleri Bakanı Rusk, Lahey’de yapılan son NATO Bakanlar Kurulu toplantısında Türkiye ile Yunanistan arasında bir savaşın kelimenin tam anlamıyla ‘düşünülemez’ olarak kabul edilmesi gerektiğini söylemişti. NATO’ya iltihak esası icabı olarak, NATO memleketlerinin birbirleriyle savaşamayacaklarını benimsemek demektir. Almanya ve Fransa, NATO’da müttefik olmakla 100 yıllık husumet ve düşmanlıklarını gömmüşlerdir. Aynı şeyin Yunanistan ve Türkiye’den de beklenmesi gerekir. Ayrıca Türkiye tarafından Kıbrıs’a yapılacak askerî bir müdahale Sovyetler Birliğinin meseleye doğrudan doğruya karışmasına yol açabilir. NATO müttefiklerinizin, tam rıza ve muvafakatı olmadan Türkiye’nin girişeceği bir hareket neticesinde, ortaya çıkacak bir Sovyet müdahalesine karşı Türkiye’yi savunmak mükellefiyetleri olup olmadığını, müzakere etmek fırsatını bulmamış olduklarını takdir buyuracağınız kanaatindeyim.

Diğer taraftan Bay Başkan, bir Birleşmiş Milletler üyesi olarak Türkiye’nin vebeleri dolayısıyla da endişe duymaktayım. Birleşmiş milletler Ada’da barışı korumak için kuvvet temin etmiştir. Bu kuvvetlerin görevi zor olmuştur, fakat geçen son birkaç hafta zarfında Ada’daki şiddet hareketlerinin azaltılmasında tedrici bir şekilde başarılı olmuşlardır. Birleşmiş Milletler arabulucusu henüz işini bitirmemiştir. Hiç şüphem yok ki, Birleşmiş Milletler üyelerinin çoğunluğu, Birleşmiş Milletler gayretlerini baltalayacak olan ve bu zor meseleye Birleşmiş Milletler tarafından makul ve barışçı bir çözüm bulunmasına yardım edebilecek herhangi bir ümidi yıkacak olan, Türkiye’nin tek taraflı hareketine en sert şekilde tepki gösterecektir.

Aynı zamanda Bay Başkan, askerî yardım alanında Türkiye ve Birleşik Devletler arasında mevcut iki taraflı anlaşmaya dikkatinizi çekmek isterim. Türkiye’yle aramızda mevcut Temmuz 1947 tarihli anlaşmanın 14. maddesi mucibince, askerî yardımın verilış amaçlarından gayrı gayelerde kullanılması için, hükümetinizin Birleşik Devletler’in onayını alması gerekmektedir. Hükümetiniz bu şartı tamamen anlamış bulunduğunu muhtelif vesilelerle Birleşik Devletler’e bildirmiştir. Mevcut şartlar altında Türkiye’nin Kıbrıs’a yapacağı bir müdahalede Amerika tarafından temin edilmiş olan askerî malzemenin kullanılmasına Birleşik Devletler’in muvafakat edemeyeceğini size bütün içtenliğimizle bildirmek isterim.

Düşünülen Türk hareketinin fiili neticelerine gelince, böyle bir hareketin Kıbrıs Adası üzerinde on binlerce Kıbrıslı Türk’ün öldürölmesine yol açabileceği keyfiyetine en dostane bir şekilde dikkatinizi çekmek mecburiyetini duyuyorum. Tarafınızdan böyle bir harekete girilmesi kızgınlık doğuracak ve girişeceğiniz askerî hareketin himaye etmeye

çalıştığınız kimselerin pek çoğunun toptan yok edilmesini önlemeye yeter derecede etkisi olması olanaksızlaşacaktır. Birleşmiş Milletler kuvvetlerinin mevcudiyeti böyle bir faciayı önleyemeyecektir.

Sözlerimi pek fazla sert bulabilir ve bizim, Kıbrıs meselesinde Türkiye'nin ilgisine karşı, ilgisiz olduğumuzu düşünebilirsiniz. Durumun böyle olmadığını size temin etmek isterim. Gerek açıkça gerek özel olarak, Kıbrıs Türklerin güvenliğini sağlamak ve Kıbrıs meselesinin kesin çözümünün konuyla doğrudan doğruya ilgili tarafların rızasına dayanması hususu üzerinde ısrar etmekte gayret gösterdik. Amerika Birleşik Devletleri'nin sizin lehinize yeter derecede faaliyet sarf etmediği hissini taşımanız mümkündür.

Fakat herhalde bilirsiniz ki politikamız Atina'da en sert şekilde kızgınlığa yol açmış(bizim aleyhimizde orada nümayişler yapılmış) ve Amerika Birleşik Devletleri'yle Başpiskopos Makarios arasında, esaslı bir uzaklaşma doğurmuştur. Daha birkaç hafta önce yaptığımız görüşme sırasında, Dışişleri Bakanınıza da söylediğim gibi, Türkiye'yle olan ilişkilerimize çok büyük bir değer veriyoruz. Sizi kendisiyle temel ortak menfaatlerimiz olan büyük bir müttefik saymışızdır. Sizin güvenlik ve refahınız Amerikan halkı için ciddi bir ilgi konusu olagelmış ve bu ilgimiz en pratik şekillerde ifadesini bulmuştur. Siz ve biz, komünist dünyasının ihtiraslarına karşı koymak üzere birlikte dövuştük. Bu dayanışmanın bizim için büyük bir anlamı vardır ve bunun hükümetiniz ve halkınız için de aynı derecede bir anlam taşıdığını ümit ederim. Kıbrıs'la ilgili olarak Türk toplumunu tehlikede bırakacak herhangi bir çözümü desteklemeyi düşünmüyoruz. Kesin bir çözüm yolu bulmaya muvaffak olamadık, zira bunun dünyadaki en karışık meselelerden biri olduğu açıktır. Fakat Türkiye ve Kıbrıslı Türklerin menfaatleri konusunda, ciddi şekilde ilgilendiğimizi ve ilgili kalacağımız hususunda sizi güvendirmek isterim.

Nihayet Bay Başkan, en ciddi meseleyi, 'Savaş mı, barış mı?' meselesini öne sürmüş bulunuyorsunuz. Bu meseleler Türkiye ve Birleşik Amerika arasındaki iki taraflı ilişkilerin çok ötesine giden meselelerdir. Bunlar sadece Türkiye ve Yunanistan arasında bir savaş kesin olarak doğurmakla kalmayacak, fakat Kıbrıs'a tek taraflı bir müdahalenin doğuracağı önceden kestirilemeyen neticeler nedeniyle daha geniş çapta çarpışmalara yol açabilecektir. Sizin, Türkiye hükümetinin Başbakanı olarak sorumlulukları var, benim de Birleşik Amerika Başkanı olarak sorumluluklarım mevcuttur. Bu sebeple en dostane şekilde size şunu bildirmek isterim ki, bizimle yeniden ve en geniş ölçüde danışmaksızın

böyle bir harekete girişmeyeceğinize dair bana güvence vermediğiniz takdirde, meselenin gizli tutulması hususunda Büyükelçi Hare'den isteğinizi kabul etmeyecek ve NATO Konseyi'yle, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin acele toplantıya çağırılmasını istemek mecburiyetinde kalacağım.

Bu mesele hakkında sizinle şahsen görüşebilmemizin mümkün olmasını isterdim. Ne yazık ki mevcut Anayasa hükümlerimizin icabı dolayısıyla, Birleşik Amerika'dan ayrılamamaktayım.

Ayrıntılı görüşmeler için, siz buraya gelebilerseniz bunu memnuniyetle karşılarım. Genel barış ve Kıbrıs meselesinin sağduyu ve barış yoluyla çözümü hususlarında, sizinle benim çok ağır bir sorumluluk taşımakta olduğumuzu hissediyorum. Bu nedenle aramızda en geniş ve en içten danışmalarda bulununcaya kadar, sizin ve meslektaşlarınızın tasarladığınız her türlü kararı geri bırakmanızı rica ederim.

Saygılarımla,
Lyndon B. Johnson

EK-2. İsmet İnönü'nün Johnson'a cevabı

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ BAŞBAKANI İSMET İNÖNÜ'NÜN
ABD BAŞKANI LYNDON B. JOHNSON' A CEVAP MEKTUBU**

13 Haziran 1964

Sayın Bay Başkan,

5 Haziran tarihli mesajınızı Büyükelçi Hare'in delaletiyle almış bulunuyorum. Kıbrıs'ta Garanti Andlaşması gereğince ferdi hareket hakkını kullanma kararını, arzunuz vechile, geri bıraktık. Mesajınıza hakim olduğunuzu buyurduğunuz açık kalplilik ve dostluk hislerine dayanarak, ben de size cevabımda durumu ve düşündüklerimizi tam bir içtenlikle izaha çalışacağım.

Bay Başkan,

Mesajınız gerek yazılış tarzı, gerek muhtevası bakımından, Amerika'yla ittifak ilişkilerinde daima ciddi bir dikkat göstermiş olan Türkiye gibi bir müttefikinize karşı hayal kırıcı olmuş, ittifak münasebetlerine değinen muhtelif konularda önemli görüş ayrılıkları belirmiştir. Gerek bu ayrılıkların, gerek mesajın genel havasının, sadece çok sıkışık bir zamanda acele toplanmış verilere dayanarak yapılmış, iyi niyetli bir girişim telâşından doğmuş hususlardan ibaret olmasını yürekten dilerim.

İlk önce, Garanti Andlaşması icabı olarak Kıbrıs'a bir askerî müdahale zarureti görüldüğü zaman, Birleşik Amerika'yla istişare etmekte kusur ettiğimiz önemle belirtilmektedir. 1963 sonundan beri Kıbrıs'ta askerî müdahale ihtiyacı bu seferle beraber dördüncü oluyor. Başından beri Amerika'yla bu konuda ile istişare ettik. 25 Aralık 1963'te ilk buhran patladığı vakit, Garantör Devletlerle temasa geçtiğimizde derhal Amerika'ya haber verdik. Ve Amerika bize bu meselede kendisinin bir taraf teşkil etmediği cevabını verdi. Ondan sonra müdahale müzakeresini İngiltere ve Yunanistan'la yaptık. Bildiğiniz gibi, 26 Aralık'ta İngiliz komutası altında, üçlü bir askerî yönetim kuruldu. Londra Konferansı'nın ve İngiliz-Amerikan ortak önerilerinin Makarios'un tutumu yüzünden, başarısızlığa uğraması ve Ada'da Türklere saldırıların devamı dolayısıyla, Şubat ayında çok bunalımlı günler geçirdik ve durumun ağırlığından Amerika'yı, Ankara'yı ziyaret etmiş olan Mr. Ball vasıtasıyla, haberdar ettik. İngiliz-Amerikan önerilerinin reddi ile doğan boşluk dolayısıyla Ada'da nizamı tesis için, müdahalenin zorunluluğunu anlattık ve her an müdahale mecburiyetinde kalacağımızı size bildirdik. Hatta sizden belli meseleler için, güvenceler istedik. Bunlara olumlu cevap

verdiniz. Buna rağmen bizden müdahale etmememizi istediğinizi ve Makarios'a Birleşmiş Milletler'de lüzumlu dersin verileceğini ve Türk hak ve menfaatlerinin tamamiyle korunmasını sağlayan bir plân hazırlandığını ifade ettiniz.

Bu isteğinize uyduk. Fakat Birleşmiş Milletler'de arzu edilen netice sağlanamadı, üstelik Güvenlik Konseyi'nin kurulmasına karar verdiği Birleşmiş Milletler kuvvetinin teşkili birinci mesele halini aldı. İşte üçüncü defa müdahale ihtiyacı, 4 Mart Güvenlik Konseyi kararından sonra Birleşmiş Milletler Güçleri'nin teşekkül edip etmeyeceği hakikaten tereddüt uyandırdığı günlerde, Kıbrıs'taki tedhişçilerin cesareti artınca, saldırılara karşı Türk toplumunu korumak için yeniden ortaya çıktı. Fakat Birleşmiş Milletler Gücü'nün en kısa zamanda teşkil edileceğini bize temin ederek, Güvenlik Konseyi kararından sonra müdahale yapmamamızda ısrar ettiniz. Teşebbüsümüzü tekrar tehir ederek, Birleşmiş Milletler Kuvvetleri'nin vazife almasını bekledik.

Sayın Başkan,

Kıbrıs'taki mezalim devrinin, bütün tedbirleri tesirsiz kılan hususî bir karakteri vardır. Başından beri güvenliği korumak için yapılan görüşmeler, geçirilen muvakkat devreler, hepsi yalnız Makarios idaresinin tecavüzünü ve tahribatını arttırmaya hizmet etmiştir.

Son defa, Kıbrıs Hükümeti açıktan silâhlanmaya başladı ve Birleşmiş Milletleri kendi zulmünü ve Anayasa dışı yönetimini güçlendirecek yardımcı bir vasıta gibi farz etti. Birleşmiş Milletler'in Anayasa nizamını iade ve saldırıları durdurmak için yetkilerinin ve müdahale niyetlerinin eksik olduğu açık bir gerçek halini almıştır. Yunan Hükümeti'nin Kıbrıs yönetimini nasıl teşvik ettiğini biliyorsunuz. Bu ahval içinde Kıbrıs'ta mezalimi durdurmak için bir müdahaleye mecbur olacağımızı Amerika'da sizin huzurunuzda konuşurken söyledik. Lahey'de Hariciye Nazırınıza böyle bir ihtimal için Amerika'nın bizi destekleyip, destelemeyeceğini sorduk, bir cevap vermediniz. Kıbrıs'ta muhtelif vesilelerle müdahale kaçınılmazlığının kaç defa ne suretle geçtiğini hikâyeye etmiş oluyorduk. Her defasında sizi haberdar ettik ve sizin iyice bildiğinizi tahmin ediyorum. Birleşik Amerika'nın ittifak manzumesi içinde, hususi sorumluluğunu ve ittifak manzumesini mütesanit bir surette yürütebilmesi için ona ayrıca dikkatli ve yardımcı olmak gerektiğini takdir ettiğimizi yüksek derecede yetkili memurlarınıza birkaç kere söylediğimi iyice hatırlarım. Görüyorsunuz ki, sizi tek taraflı bir kararla karşı karşıya bırakmak eğilimi bizde yoktur. Bizim şikâyetimiz aylardan beri had bir surette ıstırapı içinde yaşadığımız bir meseleyi size anlatamamış olmamız ve Yunanistan'la iki müttefik

arasında doğan haklı ve haksız durumda, içten ve ciddi bir vaziyet almamış olmanızdandır.

Sayın Başkan,

Yine mesajınızda, Türkiye'nin tek başına harekete geçmeden önce, andlaşma hükümleri mucibince, diğer teminatçı iki devletle istişare etmek vecibesini belirtiyorsunuz. Türkiye bu vecibesini tamamiyle kavramıştır. Altı aydan beri, bu vecibenin icaplarını samimiyetle yerine getirdik; fakat Kıbrıslı Rum sorumlularının milletlerarası andlaşmaları ayaklar altına almaları karşısında, Türkiye'nin, bu gidişe son verme çarelerinin müstereken araştırılması için, Yunanistan'a yaptığı teşebbüsleri, bu devlet neticesiz bırakmakla kalmayıp tersine Kıbrıslı Rum sorumluların hukuk ve insanlık dışı fiillerini savunmuş ve hatta onları teşvik etmiştir.

Yunanistan Hükümeti bizzat kendisi dahi imzaladığı milletlerarası andlaşmaların artık yürürlükte olmadığını resmen beyan eylemekten çekinmemiştir. Bu husustaki çeşitli örnekler, zamanında Dışişleri Bakanlığına yazılı ve sözlü olarak ayrıntılarıyla bildirilmiştir. Teminatçı devletlerden İngiltere Hükümeti''yle de devamlı istişare vecibelerimizi yerine getirdik. Birçok hallerde İngiltere Hükümeti'yle birlikte Kıbrıs Hükümeti nezdinde Anayasa düzenini canlandırmaya yönelik ortak girişimlerde bulunduk, fakat ne yazık ki bu girişimler, Kıbrıslı Rum sorumluların olumsuz tutumları yüzünden, hiçbir olumlu sonuç vermedi.

Görüyorsunuz ki, Türkiye diğer teminatçı iki devletle devamlı istişare ve gerektiğinde ortak hareket etme olanaklarını ciddiyetle aramıştır. Bu durumda, Türkiye'nin tek başına harekete geçmeden önce diğer teminatçı iki devlet ile istişare etmek vecibesini yerine getirmediği iddia edilebilir mi?

Türkiye'ye içtenlikle ve sadakatle yerine getirdiği istişare vecibesini hatırlatmaya lüzum duyan Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti'nin, imzaladığı anlaşmaları reddeden Yunanistan'a Milletlerarası Hukuk'un temeli olan 'Pacta Sunt Servanda' kuralına saygı zorunluluğunu hatırlatması icap etmez mi? Daha 15 gün önce bizzat sayın Dışişleri Bakanımız tarafından *American Law Institute*'da söylenen nutukta en derin anlamlı bir tarzda, yaşamın temeli olarak vasıflandırılan bu kural, bugün ne yazık ki NATO müttefikimiz Yunanistan ve Kıbrıs'taki Rum sorumlular tarafından hiçe sayılmaktadır.

Sayın Başkan,

Mesajınızda üstü kapalı belirttiğiniz gibi, Garanti Andlaşması'nın 4. maddesi hükümleri üç teminatçı devlete Andlaşma hükümlerinin ihlâli halinde Andlaşma ile yaratılan düzeni tekrar kurmak münhasır maksadıyla ortaklaşa, bu mümkün olmadığı takdirde de, tek başına harekete geçmek hakkını vermektedir. Garanti Andlaşması, bu anlayış bütün imzalayan taraflarca paylaşılarak, imzalanmıştır. Nitekim Türkiye ve Yunanistan'ın o zamanki Dışişleri Bakanları arasında, 19 Şubat 1959 tarihinde Londra'da imzalanmış olan 'Gentlemen's Agreement' (Centilmenlik Anlaşması) de bu ortak anlayışın bir delilidir.

Diğer taraftan, Birleşmiş Milletler Örgütü'nde, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bütün Milletlerarası taahhüt ve vecibeleri örgütün üyelerince bilinerek ve hiçbir itiraza uğramadan, kabul edilmiştir. Buna ilâveten Kıbrıs hakkında 4 Mart 1964 tarihli kararla sonuçlanan Güvenlik Konseyi görüşmeleri sırasında, birçok temsilciler arasında Amerika Birleşik Devletleri temsilcisi de, Birleşmiş Milletler'in Milletlerarası Andlaşmaları iptal veya tâdil yetkisi bulunmadığını açıkça beyan eylemiştir.

Mesajınızın, Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi Ada'ya taksim amacıyla olacağı inancında olduğunuza dair ifadelerini büyük bir hayret ve derin bir üzüntüyle karşıladım. Hayretim, Türkiye'nin niyetleriyle ilgili olarak size temin edilen mütalâanın, defalarca tarafımızdan açıklanmış olan gerçeklerden nasıl bu kadar uzak kalabilmiş bulunmasından doğmaktadır. Üzüntümün nedeni ise, şimdiye kadar Milletlerarası Hukuka, taahhütlerine ve vecibelerine mutlak sadakatini Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti'nin yakından bildiği çeşitli hallerde fiilî deliller ile ispat etmiş bulunan Türkiye'nin dış siyasetinin temelini teşkil eden bu ilkedен ayrılabileceğinin müttefik Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti'nce düşünölebilmiş olmasıdır.

Sizi en kesin ve açık bir surette temin etmek isterim ki, eğer Türkiye bir gün Kıbrıs'a askerî müdahale zorunluğunda bırakılırsa bu tamamiyle Milletlerarası Andlaşmaların hükümlerine ve gayelerine uygun olarak yapılacaktır.

Bu münasebetle Bay Başkan, kararımızın tehirinin tabiatıyla Garanti Andlaşması'nın 4. maddesinin Türkiye'ye verdiği haklara hiçbir suretle hâlel getirmediğini belirtmeme müsaade buyurunuz.

Bay Başkan,

Mesajınızda NATO taahhütlerine temas ederek, NATO müttefiklerinin birbirlerine karşı savaş etmemelerinin, NATO'nun ruhunu teşkil ettiğini, Kıbrıs'a bir Türk

müdahalesinin Türk-Yunan Silâhlı Kuvvetleri arasında çarpışmalara götüreceğini söylüyorsunuz.

Sözlerinizin birinci kısmıyla tam uyum halindeyim. Fakat NATO müttefiklerinin birbirleriyle imzaladıkları Milletlerarası Andlaşmalara, yekdiğerinin akdî haklarına, karşılıklı vecibelerine riayet mükellefiyetleri de ittifakın aynı derecede hayatî önemde bir icabıdır. Yekdiğerine karşı ahdî vecibelerini, taahhütlerini istediği zaman reddeden devletler arasında bir ittifak tasavvur edilebilir mi?

Milletlerarası Andlaşmalarda tasrih edilmiş hak ve vecibelerine uygun olarak, Kıbrıs'a müdahale halinde bir Türk-Yunan harbinin çıkacağı hakkında izhar eylediğiniz endişeye gelince: Türkiye Kıbrıs'a karşı askerî harekete münhasıran andlaşmaların tasrih ettiği şartlar ve gayeler için girişecektir. Bu itibarla, Sayın Dean Rusk'ın gayet yerinde olarak tasavvur edilemez dediği Türk-Yunan savaşı, ancak Yunanistan'ın Türkiye'ye saldırısı halinde olabilir. Müdahale halinde, bizim düşüncemiz, teminatçı devletler sıfatıyla Yunanistan ve İngiltere'yi Kıbrıs'ta Anayasa düzenini canlandırma amacıyla fiilî işbirliğine dâvet etmektedir. Dâvetimize ve ahdî taahhütlerimize rağmen, Yunanistan Türkiye'ye saldırırsa doğacak neticelerin sorumluluğu Türkiye'ye yüklenebilir mi? Ümit etmek isterim ki, bu hususlara Yunan Hükümeti'nin dikkatini önemle çekmiş bulunuyorsunuz.

Mesajınızın Kıbrıs'ta girişeceği bir hareket neticesinde Sovyetlerin müdahalesine mâruz kaldığı takdirde, NATO müttefiklerinin Türkiye'yi savunma mükellefiyetleri hususunda tereddüt gösteren kısmı, NATO ittifakının niteliği ve temel ilkeleri bakımından aramızda büyük görüş farkı olduğu intibamı vermektedir. İtiraf edeyim ki, bu bizim için büyük bir üzüntü ve ciddi bir endişe kaynağı olmuştur. NATO müttefiklerinden herhangi birine yapılacak saldırı, saldıran tarafından tabiatıyla daima haklı gösterilmeye çalışılacaktır. NATO'nun bünyesi saldırganın iddialarına kapılacak kadar zayıfsa hakikaten tedaviye muhtaç demektir.

Bizim anlayışımıza göre, Atlantik Andlaşması üye devletlere saldırıya uğrayan üyeye derhal yardım etmek vecibesini yüklemektedir. Her üye devletin takdirine bırakılmış olan husus, bu yardımın sadece niteliği ve genişliğidir. Şayet diğer üyeler, Sovyet müdahalesine uğrayan NATO üyesinin haklı olup olmadığı, müdahaleyi kendi hareketiyle tahrik edip etmediği gibi hususları tartışmaya kalkışmalar ve tartışma neticesine göre yardım mükellefiyetleri olup olmadığının tespitine giderlerse, NATO ittifakının temel direkleri sarsılmış ve anlamı kalmamış olur. Yardım vecibesinin anlamı olabilmesi

için, bu vecibenin uğranılan saldırıyla birlikte derhal doğması gerekir. Bunun içindir ki, Kuzey Atlantik Andlaşması'nın 5. maddesi bir üyeye karşı girişilen saldırıyı bütün üye devletlere karşı girişilmiş saymakta ve lüzumlu göreceklere harekete hemen girişmek suretiyle kendilerine saldırıya uğrayan tarafa yardım etmek vecibesini yüklemektedir.

Bu münasebetle şu noktayı da belirtmekte fayda görüyorum. Kıbrıs'ta ilgili antlaşmalar, değil 1963 Aralık ayı olaylarının patlak vermesinden sonra, hatta Kıbrıs devletinin kurulmasından evvelki devreden de önce, daha Birleşmiş Milletler'de mesele görüşme safhasında iken bu görüşmelere muvazi olarak, NATO Konseyi'nin onayından geçmiştir. Hatırlanacağı üzere, Ada'daki durum ve Kıbrıs'ın statüsü bakımından meşrutiyete dayanak olmaya devam ettiği, bundan üç hafta evvel Lahey'de NATO Bakanlar Konseyi Toplantısı'nda da teslim edilmiştir. Hal böyle iken, taraflardan birinin açıkça Ada'da hukuk dışı hareketleri neticesi, bu andlaşmalar ihlâl edilince sanki yürürlükten düşmüşler gibi, Türkiye'nin adı geçen andlaşmaya dayanan hakları ve vecibeleri bilinmez görünmek anlamı çıkmaktadır. Yani bu eğilime göre, olay çıkmadığı sürece andlaşmalar yürürlüktedir. Aksi halde hükümden düşmüş sayılmaktadır. Böyle bir hukuki anlayışın benimsenmemesi gerektiğinde benimle birleşeceğinize ve Türkiye'nin hiçbir surette indî addedilmeyecek bir hareketi dolayısıyla, hasıl olacak durumda onun NATO ittifakı çerçevesinde korunması hususun bir şüphe konusu olabileceği görüşüne katılmayacağınıza inanıyorum. Aksi bir düşünce tarzı yalnız hukuk mefhumunu ve Birleşmiş Milletler Yasası'nın 51. maddesi hükümlerini red ve inkârla kalmaz.

Mesajınızda Türkiye'nin Birleşmiş Milletler üyesi sıfatı ile mükellefiyetleri bakımından endişe izhar ediliyor. Paylaşmadığım bu endişenin esassız olduğunu söylersem, bilhassa şu sebeplerle eminim ki bana hak vereceksiniz. Türkiye, kuruluşundan beri Birleşmiş Milletler'in en sadık birkaç üyesinden biri olmakla temayüz etmiştir. Türk Milleti Birleşmiş Milletler Yasası prensiplerinin korunmasını, kanını da dökerek, yerine getirmiş bir millettir. Teşkilâtın aksamadan çalışabilmesini teminen, malî olanaklarının en sıkışık olduğu zamanlarda dahi, onu mânen olduğu gibi maddeten de büyük fedakârlıklar pahasına desteklemekten geri kalmamıştır. Hükümetimin Birleşmiş Milletler'e bağlılığı ve ona gösterdiği itibar son defa Garanti Andlaşması'nın kendisine tanıdığı sarih yetki ve olanağa rağmen Güvenlik Konseyi'nin 4 Mart 1964 tarihli kararını kabul etmesi ve bu karara öncelik tanınmasıyla da tanık olmaktadır. Şayet Birleşmiş Milletler'e Ada'da verilmiş görev, mesajınızda kaydedildiği gibi adım adım başarılı bir şekilde yürütülebilmiş olsaydı bugün sizi ve beni bu derece endişeye sevk eden bir durum

doğmazdı. Oysaki Birleşmiş Milletler'in Ada'daki faaliyeti, zulüm idaresini durduramamıştır. Son birkaç hafta içinde nisbî bir sükûn görülmesi, ancak Rumların yeni hazırlıklarının başlangıcıdır. Mahsur köyler devam ediyor, Birleşmiş Milletler'in kuvvetleri Türkleri teskin ederken, Rumların ürünlerini kaldırmalarını sağlıyorlar. Türklerin ürünlerini kaldırabilmeleri için, Rumların sakin durmalarını temin etmiyor ve Rum saldırılarına seyirci kalıyorlar. Hayatî ehemmiyeti haiz olan bu teferruat yüksek bilginize gelmeyebilir, ama biz her gün bu faciaların hikâyesi içinde yaşıyoruz.

Güvenlik Konseyi, 15 Haziran'da Genel Sekreter'in raporunu öğrenecektir. Bu toplantıda, 4 Mart'ta hep beraber uğradığımız hezimetin yeni şekline uğrayıp uğramayacağımızdan ciddî olarak endişe etmekteyim. Makarios, 4 Mart Toplantısı'ndan andlaşmanın kendisi için mevcut olmadığı inancını güçlendirmiş olarak çıkmış, Birleşmiş Milletler Güçlerini emri altına alarak yönetmeye başlamış, o zamandan beri rehinelere idamı, mahsur yerlerin devamı gibi olaylar artmıştır.

Sayın Başkan,

Kıbrıs dâvasının takibinde, hakem ve idareci mevkiinde bulunan müttetiklerimiz esaslı bir hatadan dâvayı kurtaramamışlardır. Kıbrıs faciası, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin andlaşmaları iptal ederek ve Anayasa'yı kaldırmak gibi, tasarlanmış politikasından çıkmıştır. Güvenlik tesisi, Kıbrıs Hükümeti'nin üstünde bir otoritenin işlemesiyle mümkündür. Oysa ki, Kıbrıs'ta güven yaratılması için, Kıbrıs Hükümeti'nin razı olabileceği bir tedbirle çare bulunmaya çalışılıyor. İngiliz yönetimi, İngiliz-Amerikan önerileri ve nihayet Birleşmiş Milletler yönetimi hep bu sakat temel üzerine kurulmuştur ve netice olarak Makarios'un razı olabileceği her tedbir en azından kısır kalmış, genel olarak zulmü ve saldırıyı artırmıştır.

Sayın Başkan,

Takip buyurduğunuz politikanın Yunanistan'da kızgınlık yaratmış olmasını bana karşı delil olarak gösteriyorsunuz. Yunanistan, Kıbrıs meselesinde andlaşmaları tamamiyle iptal edinceye kadar, her surette tesir etmeye çalışacak bir mizaçta ve yoldadır. Biz müttetiklerimize haklı dâvalarımız için acılarımızı ve soydaşlarımızın içinde yaşadığı trajedinin onarılması pek güç olan acılarını anlatamıyoruz. Kızgınlık gösterilerinden istifade aramamıza da mizacımız elverişli olmuyor. Sizi temin ederim ızdırabımız derindir. Haklı durumumuzu anlatamıyoruz ve size meseleye lâıyk olduğu önemi verip, bu meselenin bünyesinde sakladığı tehlikeleri önlemek için, bütün gayretinizi ve otoritenizi kullanmanız lâzım geldiğini kabul ettiremiyoruz.

Fransa ile Almanya arasındaki düşmanlığın bırakılması güzel bir örnektir. Fakat biz bu imtihanı bütün Anadolu'yu yangın yerine çeviren mezalimden sonra, Yunanlılarla dostluk kurmak suretiyle 40 yıl önce geniş ölçüde geçirmiş bir milletiz.

Sayın Başkan,

Vazifelerini, haklarını bilen bir millet olarak ittifak manzumesi içinde bulunuyoruz. Kıbrıs dâvasının andlaşmalara riayet edilmek suretiyle hallinden başka bir gaye gütmüyoruz. Yardımcı olursanız, Amerikan milletin tabiatında bulunan adalet hissini kudretli otoritenizle uygulattırırsanız meselenin çözümü mümkündür.

Sayın Başkan,

Amerika Birleşik Devletleri'nin, Türkiye ile olan ilişkilerine verdiği değeri belirten ifadeleriniz ve Türk milleti hakkında güzel sözleriniz için teşekkürlerimi sunarım. Kıbrıs meselesi üzerinde sizinle görüşmek üzere Amerika'ya gitmekten mutlu olacağım. 17 Haziran'da Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi toplanacaktır. Bu arada NATO Genel Sekreteri Mr. Dirk Stikker memleketimizi ziyaret edecektir. Ayrıca arabulucu Mr. Tuomioja da Genel Sekreter'e raporunu verecektir. Bu gelişmelerle yeni bir vaziyet doğabilir. 20 Haziran'ı takip eden günlerde sizce uygun görülecek bir tarihte size mülâki olmak üzere yola çıkmaklığım mümkün olacaktır.

Kıbrıs meselesi hakkında belirtmiş olan düşünce ve tasavvurlarınız mevcut ise, bunları bana şimdiden bildirmeniz Washington'a bunlar üzerinde düşünmüş olarak, hazırlıklı gitmem bakımından çok faydalı olacaktır.

Bu mesajımı size göndermek üzere iken, Mr. George Ball'un Ankara'yı ziyaretinde kendisiyle yaptığımız açık, faydalı ve ümit verici görüşmelerden duyduğum memnuniyeti bu vesileyle belirtmek isterim.

Saygılarımla.

İsmet İnönü

EK-3 Örnek Gazeteler



6 Haziran 1964 tarihli Hürriyet gazetesi



6 Haziran 1964 tarihli Cumhuriyet gazetesi



6 Haziran 1964 tarihli Tercüman gazetesi



12 Haziran 1964 tarihli Cumhuriyet gazetesi





16 Haziran 1896 tarihli Tercüman gazetesi



21 Haziran 1964 tarihli Tercüman gazetesi



22 Haziran 1964 tarihli Cumhuriyet gazetesi



23 Haziran 1964 tarihli Cumhuriyet gazetesi



23 Haziran 1964 tarihli Hürriyet gazetesi



23 Haziran 1964 tarihli Tercüman gazetesi



31 Aralık 1965 Cumhuriyet gazetesi



29 Aralık 1965 Hürriyet gazetesi